

- 407/2/880

การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน
ในจังหวัดมหาสารคาม

ดิทธิพรร์ สุนทร

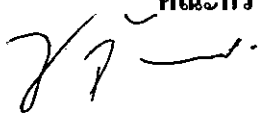
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

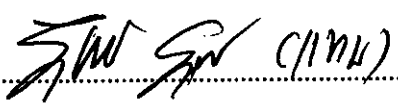
คณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ นางสาวลลิตทิพย์ สุนทร แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ศาสตราจารย์ ดร.วรเดช จันทร์ศร)

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย)

(รองศาสตราจารย์ ดร.พรวิมล ศรีประเสริฐ)

กรรมการ
(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชรินทร์ สุทธิชัย)

กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก)

(ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล)

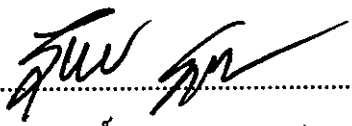
กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม)

(ดร.อรรรณพ โพธิ์สุข)

กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(รองศาสตราจารย์ ดร.ยูภาพร ยูภาศ)

คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนิท ตีเมืองซ้าย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....ปี 1 ก.พ. ๒๖๖๖ พ.ศ.....

ลลิตทิพย์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ชื่อเรื่อง : การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัด
มหาสารคาม

ผู้วิจัย : สิทธิพร สุนทร

ปริญญา : รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)

อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ.ดร. วัชรินทร์ สุทธิชัย
ดร. ศักดิ์พงศ์ หอมหวล
ดร. อรรถพร โพธิสุข

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนและรูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ผู้ให้ข้อมูลเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วจากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคามและย้ายสถานที่ราชการใหม่ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้รับคำแนะนำจากท่าน ผู้ใหญ่บ้าน เริ่มต้นจากการสัมภาษณ์ท่านตำบลละ 1 คน รวมเป็น 2 คน ซึ่งเป็นฝ่ายปกครองท้องถิ่นของพื้นที่วิจัยพร้อมรู้จักพื้นที่ทุกด้านมากที่สุด และดำเนินการให้ผู้ใหญ่บ้านประชุมกลุ่มเลือกตัวแทนผู้ใหญ่บ้านตำบลละ 4 คน และตำบลละ 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน 7 คน และให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกตัวแทนที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่มีความเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา โดยตำบลละ 20 คน และตำบลละ 16 คน รวมทั้งหมด 45 คน และเลือกเฉพาะเจาะจงตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาทหลักของจังหวัดมหาสารคามเพิ่มอีก จำนวน 3 คน คือ ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม และใช้เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกำหนดคำถามแบบมีโครงสร้าง นำข้อมูลมาสังเคราะห์ สรุป และอภิปราย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะโครงสร้างของสังคม ในอดีตจะมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ดอนสูง

เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ อยู่รวมกันแบบมีพื้นที่บ้าน มีประชากรจำนวนไม่มาก เพียงไม่กี่ครัวเรือน มีวิถีชีวิตที่ช่วยเหลือกันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน อาชีพส่วนใหญ่สืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษ คือ ทำนา เลี้ยงวัว ควาย อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ที่มี ตา ยาย พ่อ แม่ พี่ น้อง หรืออยู่รวมกันหลายครอบครัว ด้านเศรษฐกิจชาวบ้านยากจน รายได้มาจากการขายข้าว วัว ควายและพืชสวน ส่วนสถาบันการศึกษา มีโรงเรียนเล็กอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบล จะเรียนระดับสูงต้องเข้าจังหวัดหรือกรุงเทพ ไม่นิยมให้ลูกหลานเรียนสูงส่วนใหญ่จบ ป.2 หรือ ป.4 คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เชื่อในเรื่องผีสงฆ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีคอนคาปูเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน ด้านสาธารณสุขจะนิยมทานยาฝน ยารากไม้ ยาแผนโบราณของหมอพื้นบ้านและหมอธรรม ด้านการปกครองในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำคอยดูแลลูกบ้านในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น ลักษณะการเปลี่ยนสู่ความทันสมัย จากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และการย้ายสถานที่ราชการ เกิดการจ้างงานที่สูงขึ้นและหลากหลาย ทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ทั้งธุรกิจตัวเอง รับราชการและอาชีพอิสระ มีการใช้วิทยาการใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ เช่น รถไถนา เกี่ยวข้าว โรงสี ไฟฟ้า เป็นต้น เกิดการเลื่อนฐานะทางสังคม ฐานะดีขึ้นหรือร่ำรวยขึ้น ลูกหลานเรียนจบปริญญาตรีอย่างน้อย มีเครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย และความเจริญก็ส่งผลกระทบต่อลักษณะของครอบครัว เปลี่ยนจากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวเล็ก ติดต่อสื่อสารกันผ่านเครื่องมือสื่อสาร การเข้าวัดจะเน้นแต่ในวันสำคัญๆ เท่านั้น ส่วนโลกทัศน์ต่าง ๆ IT ได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนได้รับรู้รับทราบการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ลักษณะความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม เกิดความเติบโตของเมืองและของสังคมในจังหวัดมหาสารคาม ด้านการเมืองประชาชนรับบทบาทการมีส่วนร่วมมากกว่าเดิมทั้งระดับท้องถิ่นและประเทศ ด้านการปกครองจะปกครองตนเองมากขึ้น มีอิสระและส่วนรวม ด้านเศรษฐกิจมีฐานะดีขึ้น มีกินมีใช้ มีรายได้ที่สูง ส่วนทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งน้ำทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ชุมชนได้มีการอนุรักษ์ อนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อม เข้าใจผลกระทบมากขึ้น ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจค้าขายมีการลงทุนในพื้นที่มากขึ้นทั้งหอพัก โรงงาน ร้านค้า มีการใช้เทคโนโลยีมาช่วย และประชาชนรู้เรื่องกฎหมาย การใช้กฎหมาย ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวกับกฎหมาย เช่น ศาล ที่ร้องเรียน เป็นต้น 2) รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จะมีแรงผลักดันการเปลี่ยนสู่ความทันสมัย โดยมีการตั้งถิ่นฐาน ประชากร วิถีชีวิตของชุมชน อาชีพ สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสาธารณสุขและการปกครอง ตามลำดับ เป็นส่วน

สำคัญที่ทำให้เกิดแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงความทันสมัยในรูปแบบการจ้างงานใหม่ การประกอบอาชีพใหม่ การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ ตลอดจนการเลื่อนฐานะทางสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นขั้นบันได คือ พื้นฐานแรกที่สำคัญมากคือสังคม การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ กฎหมายต่อมาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและธุรกิจที่เชื่อมโยงกันตามขั้นบันไดจากรากฐานล่างสุดถึงขั้นบนสุดและทุก ๆ ด้าน คือ ความเข้มแข็งของประชาชน

องค์ความรู้ที่ค้นพบสามารถสังเคราะห์เชิงรัฐประศาสนศาสตร์ ดังนี้ กระบวนการพัฒนาการที่เป็นกระบวนการทัศน์ของการเปลี่ยนแปลง 3 ช่วงเวลาของการพัฒนาตามนโยบายหรือกิจกรรมของรัฐในการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคามและศาลากลางใหม่ (ย้ายสถานที่ราชการ) สะท้อนภาพของการนำนโยบายไปปฏิบัติและการบริหารราชการที่เกิดกับพื้นที่ ช่วงเวลาแรกคือ สภาพของสังคมที่เป็นดั้งเดิมของถิ่นฐาน วิถีชีวิต การศึกษาและอื่น ๆ เมื่อ 61 ปีที่แล้ว เช่น เป็นที่ดอน ประชากรมีน้อย มีวิถีชีวิตยึดโยงกับการทำนาและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คนมีอำนาจสุดคือ ผู้ใหญ่บ้าน ช่วงเวลาที่สอง คือ 36-60 ปี ที่มีการพัฒนาการในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบค่าจ้าง การประกอบอาชีพใหม่ การเลื่อนฐานะทางสังคม การใช้วิทยาการใหม่เข้ามาในชีวิตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และสังคมที่เจริญขึ้น การพึ่งพาน้อยลง มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจดีขึ้น เป็นต้น ส่วนที่สามเป็นภาพปัจจุบันที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่สำคัญยิ่งออกมาในรูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งหน่วยงานรัฐหรือระบบราชการทุกฝ่ายสามารถนำไปวางแผนบริหารราชการ กำหนดแผน ยุทธศาสตร์หรือนโยบายของรัฐได้ ทั้งด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจอุตสาหกรรม เทคโนโลยีและการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญขององค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ จากการสังเคราะห์จึงเกิดข้อค้นพบทางทฤษฎีได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางทฤษฎีความทันสมัยมักเกิดจากนโยบายสาธารณะที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนดขึ้น โดยเฉพาะนโยบายการสร้างมหาวิทยาลัย ถือว่าเป็นมาตรการที่มีพลังยิ่ง (วรเดช จันทรศร) ที่ทำให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการพัฒนาต่าง ๆ อย่างเป็นปึกแผ่น

คำสำคัญ : ความทันสมัย, ความเข้มแข็งของประชาชน

TITLE : Transformation to Modernity and People Empowerment in
Mahasarakham Province.

AUTHOR : Sitthiporn Soonthorn   **DEGREE :** D.P.A. (Public Administration)

ADVISORS : Asst.Prof.Dr.Watcharin Sutthisai   Major Advisor

Dr.Sakphong Homhuan   Co-advisor

Dr. Annop Phothisuk   Co-advisor

RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY, 2017

ABSTRACT

This research is a qualitative research, with the objective of examining the transformation to modernity and people empowerment, and the forms of change towards modernity and people empowerment in Maha Sarakham Province. The informants are people living in communities that experience rapid change towards modernity, through the establishment of Maha Sarakham university and relocation of government offices. The researcher selected informants through purposive sampling, taking advice from the headman and village elder. This began with interviews of one headman from each village, totaling 2 persons, both of whom were from the local administration of the research area and knew the most about every aspect of the area. A group meeting of village elders was conducted in order to select 4 elder representatives from Kham Rieng subdistrict, and 3 from Waeng Nang subdistrict, coming to total of 7 village elder informants. The village elders then selected representatives who would be key informants, as suitable for the issues being examined, whereby 20 came from Kham Rieng subdistrict, and 16 from Waeng Nang subdistrict, coming to a total of 45 persons. Also specifically selected were 3 government officials who had key roles Maha Sarakham Province, namely the provincial governor of Maha Sarakham Province, President of Maha Sarakham university, and chief executive of the Provincial Administration Organization (PAO). The instrument used was an in-depth interview

questionnaire which featured structured questions, data were then analyzed, summarized and discussed.

The results are as follow : 1) Transformation to modernity and people empowerment in Maha Sarakham Province. Social Structure: In the past, settlement took place in the highland areas, consisting of small villages living together with a home space, having low population of only a few households. Their way of life was one of mutual help, charitable giving and sharing. Most inherited the occupation of their ancestors, which is rice farming, raising cows and buffaloes. They lived as an extended family with grand parents, parents, siblings, or as several families living together. Economy wise, the villagers were impoverished, with income from selling rice, cows, buffaloes and vegetables. In terms of educational institution, there are small schools in the village or the subdistrict, and higher levels of learning requires going into the province or Bangkok. It is unpopular to send offsprings for higher education, with most completing only primary 2 or primary 4. Most people are Buddhists, and believe in ghosts, sacred objects and guardian spirits. The temple is the center for conducting various rituals, with the ancestral shrine being the sacred place of the village. In terms of public health, there is preference for powdered herbs, root medicines, traditional medicines from the folk healers and spiritual healers. As for administration in the village, the village elder is the leader taking care of the villagers in mediation any conflicts that occur. Characteristic of change towards modernity: The establishment of Mahasarakham university and relocation of government offices led to higher and more varied employment, creating new occupations both private businesses, government jobs, and freelance work. There were adaptations of new technology to use in the area, such as padi tractors, harvesters, rice mill and electricity, etc. Upgrade of social status took place, becoming well off or wealthier, with offsprings completing at least bachelor's degree, having modern amenities. Also, prosperity also influenced family characteristics, changing from extended family to nuclear families, communicating through communication devices. Temple visits became restricted only to holy days. As for various perspectives of the world, internet technology (IT) came to have a great role, allowing the citizens to be aware and know of new changes that could happen rapidly. Characteristic of people empowerment in Mahasarakham

province: Growth of the city and society occurred in Mahasarakham province. Politically, citizens knew more about participation more than before, both at the regional and national levels. Administratively, they were more autonomous, with more freedom and participation. Economically better off, more comfortable, with high income. As for natural resources, forestry and water resources, both government, citizen and the community campaigned to conserve the environment, and better understood the effects. Also, citizens knew about law, use of law, as well as law related organizations, such as the court, where to appeal, etc.

2) Forms of change towards modernity and people empowerment in Maha Sarakham province: There would be a drive to change towards modernity, respectively according to citizen settlement, community way of life, occupation, the family institution, economic institutions, educational institutions, religious institutions, public health and administrative institutions. These are critical to bringing about the drive that creates change in the social structure, bringing about change towards modernity in the form of new employment, new occupations, adaptations of new technology, as well as social status upgrading. These changes as mentioned would influence people empowerment in steps as follows: The first and very important foundation is the society, administration, politics, economics, law, followed by national resources, environment, technology, industry and businesses that are inter-related along the steps from the very bottom to the very top, and in every aspect, namely, people empowerment.

The body of knowledge that was discovered can be synthesized from political science approach as follows: The development process is a paradigm of change in 3 phases of development, according to policy or state activity in establishing Maha Sarakham university and the new town hall (relocation of government offices), reflecting a picture of policy implementation and public administration that occurred in the area. The first stage: The society's original state of the area, way of life, education and others from 61 years ago, e.g. a highland area, sparsely populated, a way of life linked with rice farming, codependence, with the highest authority being the village elder. The second stage: 36-60 years of development in the area, bringing about change towards modernity, with adjustments in the forms of remuneration, having new occupations, change in social status, use of new

technology in life as a result of changes in the area and a more prosperous society, with less interdependence, and a better socio-economic status, etc. The third stage is the present, reflecting the highly important people empowerment in the form of change towards modernity and people empowerment of citizens in Maha Sarakham province, where every public agency or government bureaucracy can use in the planning of governmental administration, for making plans, strategy, or public policy, be it for social, political, microeconomic, technological and governmental administration, all of which are key to public administration knowledge. The synthesis : To discovery theory modernity change is always from public policy making by state. Specially of university build policy, count as power measure (Voradej Chandarasorn) to push forward stable in various development model.

Keywords : Modernity, People Empowerment

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลที่ให้ความกรุณาหลายท่าน ได้แก่ คณาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่ให้ทั้งความรู้ แนวคิด ทฤษฎี งานวิชาการในด้านต่าง ๆ ตลอดจนความสามารถในการทำวิจัย ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการเรียนระดับดุษฎีบัณฑิต ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.วรงค์ จันทร์สร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ (ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย) รองศาสตราจารย์ ดร.พรปวีร์ ศรีประเสริฐ กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ) อาจารย์ ดร.ศักดิ์พงษ์ หอมหวล กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม) อาจารย์ ดร.อรรรณพ โพธิสุข กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม) และที่สำคัญสุดที่มีอาจจะลืมได้คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชรินทร์ สุทธิชัย กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก) ที่คอยเคียงข้าง ผลักดัน จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และรองศาสตราจารย์ สมชาย วงศ์เกษม อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่อนุมัติทุนการศึกษาทั้งหมด 150,000 บาท รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยูภาส คณบดีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ รองศาสตราจารย์ กุศลชน ชนาพงศธร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ เกียรติเจริญ ที่ให้คำแนะนำ และได้ปรึกษาเกี่ยวกับการเรียนและวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ให้สัมภาษณ์และผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพื่อนักศึกษา ร.ป.ด. 1 และคุณสถิตคุณ คุณรัชนิดา บุญเรือน คุณจุฑาทิพย์ พลเยี่ยม คุณสุমানันท์ แก้วสองสี ที่คอยปลุกกระตุ้น สร้างขวัญและกำลังใจให้กันเสมอมา ทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้

สุดท้าย ผู้วิจัยขอน้อมกราบขอบพระคุณ นายทองหล้า สุนทร นางสว่างจิตต์ สุนทร คุณพ่อคุณแม่ ที่เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้วิจัย และขอขอบใจนางเพ็ญพร ทองนาค น้องสาว นายกฤษดา สุนทร น้องชาย และหลาน ๆ ทุกคน ที่คอยเป็นกำลังใจ

ประโยชน์ที่พึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณแด่บูรพาจารย์ ที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาทุกท่าน

สิทธิพรร์ สุนทร

สารบัญ

หัวข้อ	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญ	ฎ
สารบัญแผนภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ประโยชน์ที่จะได้รับ	15
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง	16
แนวคิดและทฤษฎีความทันสมัย	20
แนวคิด ทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน	38
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ชนบทและความเป็นเมือง	49
แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน	71
แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน	89
ความสัมพันธ์ของปัจจัยสังคมชนบท ความทันสมัย และความยั่งยืน	93
ทฤษฎีพัฒนาการตามวัย	95
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ จังหวัดมหาสารคาม	97
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	103
กรอบคำถามการวิจัย	116

หัวเรื่อง	หน้า
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	118
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	118
แหล่งข้อมูลในการวิจัย	120
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	121
การเก็บรวบรวมข้อมูล	122
การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล	123
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	126
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	127
ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	127
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	129
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล ข้อค้นพบทางทฤษฎี และข้อเสนอแนะ	195
สรุปผลการวิจัย	196
อภิปรายผลการวิจัย	199
ข้อค้นพบทางทฤษฎี	206
ข้อเสนอแนะการวิจัย	207
บรรณานุกรม	209
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	221
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย	224
ภาคผนวก ค ภาพประกอบการสัมภาษณ์	228
ประวัติผู้วิจัย	239

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
1	ความสัมพันธ์ของทฤษฎีที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม	66
2	การพัฒนาประเทศสู่สถานะทันสมัย	24
3	รูปแบบการบริหารสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง	46
4	การพัฒนาประเทศให้สู่สถานะทันสมัย ตามแนวคิดและทฤษฎีของ (W. Rostow)	72
5	พระเจริญราชเดช วรเชษฐชัยพงศ์ (ท้าวมหาชัย กวด)	98
6	แผนที่พื้นที่แสดงอาณาเขตจังหวัดมหาสารคาม ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง	99
7	แสดงพื้นที่ป่าของจังหวัดมหาสารคาม	103
8	กรอบคำถามของการวิจัย	117
9	แผนที่พื้นที่แสดงอาณาเขตตำบลแวงน่าง ติดต่อกับตำบลใกล้เคียง	132
10	รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัด มหาสารคาม	194

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

อารยธรรมเริ่มแรกของมนุษย์เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อราว 3,000 ปีก่อนคริสตกาลในดินแดนเมโสโปเตเมีย และที่ราบลุ่มแม่น้ำอันอุดมสมบูรณ์ในบริเวณตะวันออกกลาง มนุษย์ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเร่ร่อนล่าสัตว์และเก็บพืชผลไม้ป่าเป็นอาหารมาเป็นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ตั้งหมู่บ้านอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่งอารยธรรม มีเทคโนโลยีทางการชลประทานช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร (Wells, H.G., 1921 : p. 137) สังคมเกิดขึ้นจากการรวมตัวของคน เพื่อต่อสู้กับธรรมชาติ มีพัฒนาการ วิวัฒนาการจนเป็นธรรมชาติของมนุษยชาติ

ลิจิต ซีรเวคิน (2550 : 1) กล่าวว่าสภาพของสังคมมนุษย์ขึ้นอยู่กับหลายตัวแปร เช่น สภาพแวดล้อม การจัดการ วิทยาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นำไปสู่การดำรงชีวิต การทำมาหากิน การจัดระเบียบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และอารยธรรมที่แตกต่างกัน เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงก็จะกระทบกับส่วนต่าง ๆ คือ การกระทบต่อความคิด วิธีคิด วิธีการมองปัญหา วิธีแก้ปัญหา ซึ่งส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของมนุษย์

การเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความเป็นโลกาภิวัตน์ หรือความทันสมัย (Modemization) แต่ละช่วงเวลา แต่ละยุคแต่ละสมัย การเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต การทำมาหากิน ไปจนถึงค่านิยม (Value) (จันทน์กุล ฟูผลา, 2545 : 25-26) เมื่อประเทศเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย (Modemization) ทำให้สังคมเจริญขึ้น ชุมชนเติบโต คนในชุมชนมีการศึกษาสูงขึ้น (ชาญณรงค์ ปราณจิตต์, 2551 : 1) เกิดเป็นสังคมเมือง (เสรี พงศ์พิศ, วิจิต นันทสุวรรณ และจันทน์ ฟูผลา, 2554 : 5-6) ในขณะที่สังคมเมือง เป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างเอาตัวรอด มีการแก่งแย่งกันทำมาหากิน และมอบหน้าที่ในการป้องกันรักษาความปลอดภัยของตนเองและชุมชนให้เป็นของทางราชการ (สำนักศาลยุติธรรม, 2555 : 128)

ประเทศไทยก็เข้าไปสู่ความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตก (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรอนงค์ ทิพย์พิมล, 2547 : 269) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางระบบการผลิตและการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาล

ไทยต้องจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2538) เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาประเทศในแต่ละช่วงระยะเวลา โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504-2509) เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม เชื้อนเพื่อชลประทาน ไฟฟ้า รวมทั้งสาธารณูปการ โดยมุ่งยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน และปรับปรุงการบริหารงานทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (2510 - 2514) ถือเป็นยุคทองของการพัฒนา เน้นการพัฒนารัฐวิสาหกิจ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ต่อเนื่องจากแผนฯ 1

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2515-2519) เน้นการพัฒนาสังคม ควบคู่เศรษฐกิจ วัตถุประสงค์การพัฒนาที่มีความหลากหลาย (Growth + Social fairness + Income distribution) เกิดการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาค และเร่งรัดพัฒนาชนบท แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520 - 2524) เร่งฟื้นฟู เศรษฐกิจ และสังคม โดยพัฒนาต่อเนื่องจากแผนฯ 3 ยึดถือความมั่นคงปลอดภัยของชาติ เป็นพื้นฐานของการพัฒนา มีแนวคิดการพัฒนาระหว่างสาขาร่วมกัน (Inter-Sectoral Planning) เร่งฟื้นฟูเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง เร่งรัดการส่งออก เน้นเสริมสร้างสวัสดิภาพทางสังคมแก่คนในชาติ มากกว่าเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525 - 2529) เน้นการแก้ไขปัญหา และปรับสู่การพัฒนายุคใหม่ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความยากจน เป้าหมายเพื่อความมั่นคง และพื้นที่รองรับอุตสาหกรรม เน้นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจมากกว่าการมุ่งขยายอัตราความเจริญทางเศรษฐกิจ พัฒนาเศรษฐกิจบนความสมดุล พัฒนาการแปลงแผนไปสู่ภาคปฏิบัติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) การจัดทำแผนสู่ระดับกระทรวง กำหนดขอบเขต และวิธีการใช้แผนฯ ที่ชัดเจน เพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาวิทยาศาสตร์ และการบริหารจัดการ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน เริ่มแนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน” มุ่งสู่เศรษฐกิจมีเสถียรภาพ รักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาค และชนบท พัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาเศรษฐกิจสู่เศรษฐกิจด้านหน้าในภูมิภาค และยกระดับสู่ระดับนานาชาติ

ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) เน้นพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และใช้การพัฒนาเศรษฐกิจ

เป็นเครื่องมือ ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดทำแผนใหม่เป็นแบบ “จากล่างขึ้นบน” บูรณาการแบบองค์รวม ไม่พัฒนาแยกส่วน และให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2549) อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนฯ 8 มุ่งการพัฒนาที่สมดุลระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) การปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างสมดุล และมีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยยึดกระบวนการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนฯ 8 และแผนฯ 9 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555-2559) เชื่อมโยง ระหว่างทุนทั้ง 6 ทุน คือทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม (ปัจเจกบุคคล เดิมพิทยา และธานินทร์ พะเอมฉาย, 2552 : 6-17)

ถึงอย่างไรประเทศไทยก็ยังคงเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยต้องเผชิญกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน และภายนอกประเทศที่ผันผวน ซับซ้อน และคาดการณ์ผลกระทบได้ยาก ส่งผลให้ประเทศต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลายมิติ โดยเฉพาะความเสี่ยงจากการบริหารภาครัฐที่อ่อนแอ โครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สามารถรองรับการเติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งความเสี่ยงจากความเสื่อมถอยของค่านิยมที่ดีงามในสังคมไทย ความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญความเสี่ยงด้านความมั่นคงของประเทศ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11, 2555 : ๙)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลทำให้สังคมอีสานได้รับผลกระทบต่อระบบการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรวดเร็วเช่นกัน โฉมหน้าของสังคมอีสานเปลี่ยนแปลงฐานชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน ความคิด ค่านิยมเดิม จากการพึ่งตนเอง มาเป็นการบริโภคนิยม โดยผ่านกลไกตลาด สื่อ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ระบบการศึกษาดึงคนออกจากท้องถิ่น ทำให้เกิดการขาดช่วงการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติและทรัพยากรของคนในชุมชน ไปสู่การหลงไปกับกระแสทุนนิยม โดยอาศัยระบบกลไกตลาด (มูลนิธิกองทุนไทย, 2552 : 2) เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้แพร่กระจายเข้าไป อาจโดยทางคมนาคม การติดต่อสื่อสาร การโฆษณา ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การซีเนาะ ชี้นำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล หรือเอกชน แม้กระทั่งการเอาอย่าง ลอกเลียนแบบผู้อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง (วิชัย รูปขำดี, 2535 : 102-103) ซึ่งให้เห็นว่า การนำเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เข้าสู่ประเทศกำลังพัฒนา โดยขาดการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย

ทั้งแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เช่นกันกับประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในชนบท ได้รับความแปลกใหม่จากเทคโนโลยี มีเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตรทุกอย่าง ใช้เงินจ้างแทนการใช้แรงงานคนและสัตว์แบบเดิม มีทีวีสี มีน้ำอัดลมและเครื่องดื่มแช่เย็นขายในหมู่บ้านที่มีไฟฟ้า สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกล ไฟฟ้ายังเข้าไปไม่ถึงก็มีภาพยนตร์ และเครื่องเทปที่ใช้แบตเตอรี่รถยนต์ให้แทน

ความแปลกใหม่เหล่านี้มีอยู่ไม่น้อยที่ทำให้เกิดภาวะตกต่ำในการดำรงชีวิตในระยะยาว ทั้งนี้เพราะต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการนิยมแบบใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทอดทิ้งเทคโนโลยีพื้นบ้านที่ตกทอดและพัฒนาขึ้นมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นอย่างน่าเสียดาย ชาวชนบทขาดความเป็นตัวของตัวเอง และมีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับกาพึ่งพาจากภายนอก นานเข้าก็เกิดความเคยชิน ทำให้ชีวิตของเขาต้องไขว่คว้า เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ไม่ได้ให้ความสุข ความสงบ ความอบอุ่น เอื้ออาทร และความพอมิพอกินเหมือนเช่นในอดีต

ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขาดความรู้ และปรัชญาในการดำรงชีวิตแบบทางสายกลาง ประกอบกับอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งมีพลังผลักดันมาก ทำให้เขาได้รู้ ได้เห็น และทนไม่ได้ที่จะเมินเฉย ในการตอบสนองความต้องการของตนต่อค่านิยมแบบใหม่ รวมทั้งการถูกบีบบังคับโดยทางอ้อมจากสภาพแวดล้อมภายนอก ทำให้เขาถูกเปลี่ยนแปลงโดยไม่รู้ตัว (วิชัย รูปขำดี, 2535 : 102-103) จึงเข้าลักษณะที่ว่าทันสมัยแต่ไม่พัฒนา (Modernization Development) ดังเห็นได้จากการศึกษา วิเคราะห์จากภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับภาคอีสาน และสภาพความเป็นอยู่ของคนอีสานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500-2554 โดยเฉพาะภาพยนตร์เรื่อง “ลูกอีสาน” ซึ่งสื่อด้วยภาษาที่ตรงไปตรงมา และแสดงให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ของชาวอีสานว่า ต้องเผชิญ กับความยากลำบากอย่างไรการเรียนรู้ ที่จะอดทนเพื่อเอาชนะกับความยากแค้นตามธรรมชาติ ด้วยความมานะบากบั่น ความเอื้ออารีที่มีให้กันในหมู่คณะ ความเคารพในผู้อาวุโส “ลูกอีสาน” ทำให้รู้ถึงการเข้ามามีอิทธิพลของกลุ่มนายทุน โดยมีคนในพื้นที่ ที่ยอมต่อการกดขี่ ยอมเป็นลูกน้องของผู้มีอิทธิพลเพื่อจะได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอิทธิพล ส่วนคนที่ไม่ยอมก็จะถูกกลั่นแกล้ง และภาพยนตร์เรื่อง “นายฮ้อยทมิฬ” แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยเน้นที่รูปแบบการค้าขาย ที่เรียกว่าการค้าควาย และยังแสดงให้เห็นถึงการกดขี่ของผู้มีอำนาจจากส่วนกลาง การต่อสู้ของชาวบ้านต่ออำนาจรัฐ ส่วนภาพยนตร์เรื่องปัญญาเรณู ก็ได้แสดงให้เห็นถึงสภาพอีสานร่วมสมัย ที่แฝงไปด้วยความเชื่อดั้งเดิม เช่น ผีแม่ม่าย ภาพยนตร์เหล่านี้ กล่าวได้ว่าร้อยเปอร์เซ็นต์จะแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ยากของชาวอีสาน อิทธิพลทางวัฒนธรรมภายนอก เข้ามามีอิทธิพลกับประชาชนชาวอีสานโดยเฉพาะ การแต่งกาย เครื่องมือใช้สอย รวมทั้งกลุ่มนายทุนที่เข้ามาหา

ผลประโยชน์ในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นจุดเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน (อริคม วงษ์นาง, 2555 : 79)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการปรับปรุงโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรม โดยมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง เป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิต และสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป คนในสังคมไม่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติเหมือนก่อน วิถีชีวิตไม่มีความลงตัว เกิดการแย่งชิงทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติ หวังพึ่งแต่ปัจจัยภายนอกชุมชนในการดำรงชีวิต ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง จนอาจกล่าวได้ว่า “ชุมชนชนบทล่มสลาย” (ธารารัตน์ บำรุงศรี, 2553 : 3-4) สภาพสังคมเปลี่ยนจากสังคมที่อยู่ “แบบพอเพียง” มาเป็นสังคมที่อยากอยู่ “แบบมั่งคั่ง” เน้นการผลิตเพื่อขาย และแสวงหากำไรให้มากที่สุด ทำให้เกิดปัญหาทางสังคม พ่อ แม่ ลูก แยกกันไปคนละทาง ครอบครัวแตกแยกการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงให้เห็น “ความสัมพันธ์” ดั้งเดิมที่ชุมชนเคยเข้มแข็งนั้นเสื่อมลง ผู้คนไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติดังแต่ก่อน ไม่ได้เคารพแม่ธรณี พระแม่คงคา เข้าป่าเข้าเขา เทวดา เทพารักษ์อีกต่อไป “ดินเสื่อม น้ำเสีย ป่าหมด ” เพราะพัฒนาโดยเอาทรัพยากรไปแสวงหาเงิน (เสรี พงศ์พิศ, 2554)

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง พื้นที่เป็นดินปนทราย หรือไม่ก็เป็นทรายร่วน เป็นเหตุให้กั้นคันน้ำในหน้าแล้ง (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2556 : 2) ภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดมหาสารคาม ประชากรของจังหวัดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาข้าว และการปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ยาสูบ มันแกว ข้าวโพด ปอแก้ว ถั่วลิสง แดงโม และการปลูกพืชไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้แก่ มะม่วง มะละกอ กลิ้ว น้อยหน่า มะขาม นุ่น และมะพร้าว

จากสภาวะการขาดน้ำในฤดูหน้าแล้ง ทำให้ประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในจังหวัดมหาสารคาม เกิดลักษณะทำการเกษตรกรรมแบบชนบทกึ่งเมือง โดยเกษตรกรทำไร่ ทำนา เฉพาะในฤดูเพาะปลูก ส่วนนอกฤดูกล่มก้อออกไปรับจ้าง ใช้แรงงานนอกชุมชน ทำให้ในชุมชนมีแต่ผู้สูงอายุ และเด็กอาศัยในชุมชนเป็นหลัก ในขณะที่ความเจริญด้านวัตถุ โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี ได้มีการกระจายไปทุกพื้นที่ ความสัมพันธ์ของครอบครัวค่อย ๆ คลายลง ปัญหาสารพันเกิดขึ้นในการทำมาหากิน เกิดหนี้สิน ทำให้วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป (เสรี พงศ์พิศ และคณะ, 2554 : 11-12) กล่าวได้ว่าตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน 52 ปีที่ผ่านมา คือการสูญเสียความสามารถในการจัดการ เห็นได้จากชาวบ้านจัดการชีวิตตนเองไม่ได้ ปล่อยให้คนอื่นมาจัดการให้ ทำอย่างไรพวกเขาจะมีความเชื่อมั่น

กลับคืนมา เอาครอบครัว ชุมชน สภาวะชุมชนกลับคืนมา

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ว่าการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมีผลหรือความสัมพันธ์ต่อความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม เพิ่มขึ้นหรือลดลง รวมทั้ง นำข้อค้นพบที่ได้มาเสนอรูปแบบวิธีการจัดการ การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนา จัดทำโครงการหรือกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้สังคมมีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

คำถามการวิจัย

1. การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม อย่างไร
2. ถ้าจะเสนอรูปแบบ การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม ควรจะมีรูปแบบอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของชุมชน มากำหนดกรอบคำถามในการวิจัยดังนี้

1. ลักษณะและโครงสร้างของสังคมในจังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านประชากร ด้านวิถีชีวิต ด้านอาชีพ ด้านสถาบันครอบครัว ด้านสถาบันเศรษฐกิจ ด้านสถาบันการศึกษา ด้านสถาบันศาสนา ด้านสถาบันสาธารณสุข และด้านสถาบัน

การปกครอง

2. ลักษณะการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ประกอบด้วย ด้านการจ้างงาน ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวก และด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ

3. ลักษณะความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านกฎหมาย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดลักษณะของพื้นที่ในการวิจัย โดยกำหนดหมู่บ้านหรือชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม ที่เกิดการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยจากการตั้งมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) และการย้ายสถานที่ราชการ (ศาลากลางจังหวัดหลังใหม่) เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชนบทเดิม คือตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และตำบลเวียงน้ำ อำเภอมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

3. ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านประชากร (Population)

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนตัวอย่างในจังหวัดมหาสารคาม โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) มีหลักในการเลือกที่สำคัญคือเป็นพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วที่สุดของจังหวัดมหาสารคาม ที่เติบโตทั้งทางเศรษฐกิจ ประชากร การเปลี่ยนแปลงความเป็นชนบทสู่ความเป็นเมืองเนื่องจากพื้นที่แรกเกิดจากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวนประชากร 13,428 คน และเลือกพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยจากการย้ายสถานที่ราชการ (ศาลากลางจังหวัดแห่งใหม่) เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชนบทเดิม ได้แก่เขตตำบลเวียงน้ำ อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวนประชากร 12,642 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 26,070 คน และเลือกเฉพาะเจาะจงตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาท

หลักของจังหวัดมหาสารคามเพิ่มอีก จำนวน 3 คน คือรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

3.2 ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้รับคำแนะนำจากท่าน ผู้ใหญ่บ้าน เริ่มต้นจากการสัมภาษณ์ท่านตำบลละ 1 คน รวมเป็น 2 คน ซึ่งเป็นฝ่ายปกครองท้องถิ่นของพื้นที่วิจัยพร้อมรู้จักพื้นที่ทุกด้านมากที่สุด และดำเนินการให้ผู้ใหญ่บ้านประชุมกลุ่มเลือกตัวแทน ผู้ใหญ่บ้านตำบลขามเรียง 4 คน และตำบลแวงน่าง 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน 7 คน และให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกตัวแทนที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่มีความเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา โดยตำบลขามเรียง 20 คน และตำบลแวงน่าง 16 คน รวมทั้งหมด 45 คน และได้แบ่งกลุ่มประชากรในการวิจัยออกเป็น 3 ช่วงอายุ ยึดหลักพัฒนาการตามวัย ตามแนวคิดของ Hovighurst ดังต่อไปนี้

3.2.1 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 25 คน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 20 คน

ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

- 1) มีการกำหนดช่วงอายุออกเป็น 3 ช่วง คือ มีอายุระหว่าง 18-35 ปี มีอายุระหว่าง 36-60 ปี และมีอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป
- 2) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- 3) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
- 4) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน
- 5) มีความยินดีเข้าร่วมการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

3.2.2 เลือกเฉพาะเจาะจงตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาทหลักของจังหวัดมหาสารคามเพิ่มอีก จำนวน 3 คน คือผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัย คือช่วงเดือนธันวาคม 2555 - เดือนพฤศจิกายน 2558

นิยามศัพท์เฉพาะ

ลักษณะและโครงสร้างของสังคมชนบท หมายถึง โครงสร้างทางสังคมของชนบทไทย ที่มีลักษณะแบบปฐมนุฎิ คือมีชีวิตผูกพันกับนิเวศวิทยา เคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโส ยึดมั่นหลัก พุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เชื้อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสังคมที่สมาชิกมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ทำการเกษตร ตกปลา ล่าสัตว์ สมาชิกรู้จักกันอย่างทั่วถึง มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้อง โครงสร้างของสังคมชนบท ประกอบด้วย

1. ด้านการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง สภาพสังคมชนบทไทย เป็นสังคมที่ผู้คนทุกเพศ/ทุกวัยอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน รู้จัก เป็นพวกเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องกัน มีอาณาเขตการตั้งบ้านเรือนรวมกัน/หรือตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งอาจจะเรียกเป็นละแวกบ้าน หรือหย่อมบ้าน หรือหมู่บ้านก็ได้ ลักษณะของหมู่บ้านหรือชุมชนอาจจะยาวไปตามถนน หรือแม่น้ำ ส่วนครอบครัวที่อยู่รอบนอก มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในไร่นาของตัวเอง ลักษณะการปลูกบ้านเรือน เป็นบ้านไม้ได้สูง ไม่มีรั้วบ้าน

2. ด้านประชากร หมายถึง กลุ่มคนที่ประกอบด้วยทุกเพศ ทุกวัย ประชากรในสังคมชนบทมีอัตราการเกิดสูง ทั้งนี้ เนื่องจากชาวชนบทไม่มีที่פקผ่อนหย่อนใจอื่น ๆ จึงมีเวลาอยู่ด้วยกันมาก ทำให้มีลูกมาก มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน อายุโดยเฉลี่ยของพลเมืองในชนบทน้อยกว่าชาวชุมชนเมือง เพราะขาดอาหาร และสิ่งบำรุงร่างกาย ขาดหมอ และพยาบาลที่จะให้บริการ ขาดความรู้ ความเข้าใจในการรักษาความสะอาด และอนามัยด้วย ซึ่งประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือประชากรในพื้นที่ ตำบล ขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และตำบลเวียงนาง อำเภอมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม กำหนดตามช่วงอายุ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุตั้งแต่ 18-35 ปี กลุ่มที่ 2 ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยกลางคน อายุตั้งแต่ 36-60 ปี กลุ่มที่ 3 ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยชรา อายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป

3. ด้านวิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยภาพรวมของบุคคล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะ และค่านิยมของบุคคลนั้น ซึ่งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชนบทเป็นคนหัวโบราณ เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ เชื่อโชคลาง มีความคิดแคบ และจำกัด ยากต่อการเปลี่ยนแปลง พลเมืองในชนบทอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อไปมาหาสู่กันเป็นประจำ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ระหว่างเพื่อนบ้านเป็นแบบส่วนตัว และกันเอง เชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น การแต่งแก้, บายศรีสู่ขวัญ, ไล่ผีปอบ เป็นต้น

4. ด้านอาชีพ หมายถึง ชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการศึกษาน้อย และอาชีพค้าขายสถาบันฝึกฝนอาชีพ ทำให้รายได้ต่ำ ชาวชนบทจึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด โดยทำอาหารเอง ทอเสื้อผ้าเอง มีการซื้อขายเฉพาะสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น ระบบการผลิตเป็นแบบครัวเรือน สมาชิกทุกคนเป็นแรงงานหรือช่วยกันทำงาน

5. ด้านสถาบันครอบครัว หมายถึง สถาบันแรกที่สำคัญของสังคมไทย ในอดีตครอบครัวชาวชนบท เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจากพ่อ, แม่ และลูกแล้ว อาจจะมีพ่อตา แม่ยาย ญาติ ๆ และครอบครัวอื่น ๆ รวมอยู่ด้วยกัน คนชนบทให้ความสำคัญนับถือผู้ที่มีอาวุโส และญาติพี่น้อง การเลือกคู่ครองเป็นไปตามความต้องการของผู้ใหญ่

6. ด้านสถาบันเศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน, ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญต่อการทำมาหากิน ดังนั้น สิ่งที่สำคัญต่อการทำมาหากินของชาวชนบทก็คือ ที่ดิน โดยชาวชนบททำเครื่องมือเครื่องใช้เองมากกว่าการซื้อหา ทำให้คนชนบทไม่ให้ความสำคัญกับค่าจ้างแรงงาน หรือค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงิน แต่ใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานแทน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว หรือช่วยทำครัวในงานบุญ โดยไม่หวังค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงิน

7. ด้านสถาบันการศึกษา หมายถึง ในอดีตวัดมีบทบาทสำคัญมาก เพราะเด็กนักเรียน หรือลูกหลานต้องไปเรียนในโรงเรียนวัด หรือโรงเรียนที่ใกล้บ้านที่สุด โดยทำตามความต้องการของพ่อแม่ หรือเรียนเพราะถูกบังคับให้เรียน ซึ่งครู และโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับชุมชน หรือหมู่บ้านมาก

8. ด้านสถาบันศาสนา หมายถึง ระบบความเชื่อของชาวชนบทที่มีหลักศาสนาเกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิตในสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีความเชื่อ และปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมาอย่างเคร่งครัดตามหลักของพุทธศาสนา เช่น นิยมการตักบาตรทุกวันตอนเช้า

โดยวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมของคนอีสานให้ความสำคัญกับ พระ และวัดมาก ทำให้พระและวัด มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน และหมู่บ้าน ประชาชนในชนบทมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมทาง ศาสนา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับช้องกับอาชีพ เช่น พิธีรับขวัญข้าว, พิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ศาลปู่ ตา/หรือดอนปู่ตา) เป็นต้น

9. ด้านสถาบันสาธารณสุข หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย และการ สาธารณสุขทั่วไป ซึ่งสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้มีการพัฒนาระบบความเชื่อตลอดมา และ ประชาชนสังคมชนบทในอดีตเมื่อเจ็บป่วยนิยมซื้อยากินเอง หรือไปรดน้ำมนต์ หรือทำพิธีไล่ผี ประชาชนไม่กล้าไปหาหมอตามโรงพยาบาล หรือสาธารณสุข หรือหน่วยบริการของรัฐและที่ สำคัญประชาชนมีความเชื่อในข้อห้ามการบริโภคอาหารขณะเจ็บป่วย หรือไม่สบายห้ามกิน ของแสลง เช่น ห้ามกินหน่อไม้ ห้ามกินอาหารทะเล ห้ามกินฝรั่ง ห้ามกินน้ำเย็นและห้ามกิน น้ำแข็ง เป็นต้น

10. ด้านสถาบันการปกครอง หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับการบริหาร การวางระเบียบ กฏเกณฑ์สำหรับสังคมเพื่อให้สังคมมีความ สงบสุข หรือเพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ไว้กับประชาชน ในสังคมชนบทกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้มืบทบาทมากต่อการปกครองชุมชน ประชาชนมีความเลื่อมใส ศรัทธา และเชื่อในระบบผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ หรือเชื่อในปราชญ์ ชาวบ้าน ประชาชนมีความเกรงกลัวเจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานราชการ หรือความเป็น “นาย” เพราะความเชื่อที่ว่าข้าราชการเป็นเจ้าคนนายคน

ความทันสมัย หมายถึง การเปลี่ยนวิถีชีวิต การทำมาหากิน ค่านิยม ความเชื่อ จาก สภาพการณ์เดิมให้เป็นไปตามความนิยมที่เป็นอยู่ในช่วงเวลานั้น ๆ ที่นิยมกัน

เปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย หมายถึง ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยน ไปสู่ ความทันสมัย มีลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในกระบวนการเปลี่ยนสภาพที่เป็นอยู่ ใน ปัจจุบันดังนี้

1. ด้านการจ้างงาน หมายถึง ลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในด้านการ จ้าง แรงงาน คือ ผลตอบแทนการทำงาน/หรือค่าจ้างแรงงาน/ถูกกำหนดไว้ด้วยคำจำกัดความว่า ค่าจ้าง ซึ่งหมายถึง ตัวเงิน ที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างเป็นค่าตอบแทนการทำงาน โดยคำนวณ ตามผลงานที่ลูกจ้างได้ทำ ซึ่งแต่ละพื้นที่อัตราค่าจ้างแรงงาน/หรือค่าตอบแทนในการทำงาน ไม่ เท่ากัน ซึ่งปัจจุบันผู้ใช้แรงงานเห็นคุณค่าการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่น ใช้ เงินจ้างเกี่ยวข้าวแทนลงแขก มีค่าจ้างในการทำครัวเมื่อมีงานบุญ และแรงงานนิยมย้ายที่ทำงาน ไปทำงานต่างถิ่นเพราะอัตราค่าจ้างที่สูงกว่า ส่วนอัตราค่าจ้างแรงงานหรือเงินเดือน ส่วนใหญ่

นายทุน/หรือผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนดราคาค่าตอบแทน ซึ่งภายใต้กรอบของกฎหมาย การช่วยเหลือ ฟังพียงซึ่งกันและกันมีน้อยลง

2. ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ในด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนแทนการทำนา/หรือเกษตรกรรม เช่น การทำธุรกิจ ค้าขาย ข้าราชการ นักการเมือง ฯลฯ เพราะเมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คนรุ่นใหม่ที่มีความทะเยอทะยาน/อยากที่จะเลื่อนสถานภาพ/หรือฐานะทางสังคมของตนเอง ได้เปลี่ยนลักษณะการคิดการประกอบอาชีพจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้า และบางกลุ่มได้เปลี่ยนพื้นที่ทำนามาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น (ที่ทำรายได้ดีกว่าข้าว) เช่น ไร่อ้อย ยางพารา บางกลุ่มเป็นแรงงานย้ายถิ่น โดยมีสิ่งกระตุ้น คือ ค่าแรงที่สูงขึ้นกว่าที่เดิม และอาชีพเดิมที่ทำอยู่

3. ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ หมายถึง เมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ชุมชนรับรู้ข้อมูลข่าวสาร/การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน และสัตว์ ่วิธีคัดเลือกใช้พันธุ์พืชที่มีคุณภาพและมีการปรับปรุงพันธุ์ใหม่เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตต่อไร่ เครื่องใช้ภายในครัวเรือนก็เป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น เช่น นิยมใช้เตาแก๊สบ้างย่าง แทนเตาถ่าน

4. ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม หมายถึง ชนบท/หรือชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม โดยนิยมส่งบุตรหลานให้เรียนสูง (ค่านิยมการเป็นเจ้าคน/นายคน) เพื่อต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมของตน และเปลี่ยนรูปแบบการปลูกบ้านเรือนให้ทันสมัย เช่น ปลูกบ้านสองชั้น โดย ชั้นล่างต่อแบบตึก ส่วนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ก็นิยมมี และใส่เครื่องประดับตัวเองหรือมีบ้านที่มีรูปทรงทันสมัย และมีราคาสูง

5. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ ของคนในครอบครัว จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบท ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีลักษณะการให้ความเคารพ นับถือผู้ที่มีอาวุโส และญาติพี่น้องลดลง บทบาทของพ่อแม่ลดลง เยาวชนไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และขี้เกียจช่วยงานบ้านสังคมภายนอก เช่น เพื่อน ที่ทำงาน มีอิทธิพลมากกว่าครอบครัว

6. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ประชาชนกับสถาบันศาสนามีการเปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนให้ความสำคัญ ในศาสนา น้อยลง เช่น ระยะเวลาการบวช การช่วยเหลืองานวัด งานประเพณี งานบุญต่าง ๆ การอยู่ก่อนแต่ง จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มองเห็นว่าประชาชนลดความเชื่อมั่น เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา ความยึดมั่น ซึ่งเป็นค่านิยม ขนบธรรมเนียมเดิมที่เคยถือปฏิบัติ ส่งผลให้คุณธรรม

จริยธรรมในตัวบุคคล และสังคมลดน้อยลง

7. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวก หมายถึง ลักษณะหนึ่งของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คือเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้เข้าไปอยู่ทุกชุมชน/และหมู่บ้าน เนื่องจากระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปถึงทุกซอกซอยของชุมชนและหมู่บ้าน และมีถนนหนทางเข้าถึงแต่ละบ้าน มียานพาหนะ เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ใช้เป็นพาหนะในการเดินทางและที่สำคัญทุกครัวเรือนมีวิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น โทรศัพท์เคลื่อนที่ และมีของใช้ทันสมัยตลอดเวลา

8. ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ หมายถึง การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดการยอมรับและแสวงหาความรู้ใหม่ เช่น ระบบการเลือกตั้งท้องถิ่น การประกอบอาชีพหรือธุรกิจ มีการวางแผน แบบแผนชีวิตในอนาคตที่ชัดเจน ทำให้ประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเอง และสังคม เช่น รูปแบบการแต่งกาย แบบบ้านใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน และยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ฯลฯ

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง โครงสร้างทางสังคมชนบทไทยมีลักษณะ ของความสัมพันธ์กับการรวมตัวของคนในชุมชน อาจจะร่วมตัวในรูปกลุ่มประชาสังคม หรือ รูปเครือข่าย ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับชุมชน หรือชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับเอกชน และ/หรือหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อร่วมสร้าง ร่วมพัฒนา ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์ที่สำคัญคือ

1. ด้านสังคม หมายถึง กระบวนการ หรือกรรมวิธีสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและประชาชนในพื้นที่ โดยทำให้ประชาชนสามารถพึ่งพา และดูแลตนเองได้ ครอบครัวยุคใหม่มีความรัก ความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน สังคมมีความปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน

2. ด้านการปกครอง หมายถึง แนวการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ มีมาตรฐานในการให้บริการแก่ประชาชนทุกระดับ ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม สร้างความเสมอภาค เป็นธรรม โดยทุกคนได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพทั่วถึงและเท่าเทียมกัน และควรเร่งปลูกจิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลแก่ประชาชนทุกกลุ่ม

3. ด้านการเมือง หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ การฟัง การพูด หรือปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องทางการเมือง เช่น การที่ประชาชนมีอิสระในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง หรือประชาชนมีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองโดยปราศจากการชี้แนะ และ

มีองค์กรของชุมชนคอยติดตาม ตรวจสอบกิจกรรมทางการเมือง

4. ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การพยายามทำให้ระบบเศรษฐกิจเกิดการจ้างงานอย่างเต็ม โดยพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ คุณภาพ และยั่งยืน เชื่อมโยงกับเครือข่ายการผลิตสินค้าและบริการบนฐานปัญญา และนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ เน้นการผลิต และการบริโภค ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

5. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การอนุรักษ์สิ่งที่มีธรรมชาติเอาไว้อย่างเหมาะสม โดยมุ่งรักษา ป่ากัน คุ่มครองพื้นที่ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนไว้ และจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน โดยเฉพาะต้องสนับสนุนการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

6. ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งรวมทั้งการบริหารงานสิ่งแวดล้อมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ โดยมุ่งรักษา และฟื้นฟูพื้นที่ป่า และเขตอนุรักษ์ เร่งปรับปรุง และฟื้นฟูแหล่งน้ำ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการวางผังเมืองที่ผสมผสานวัฒนธรรม สังคม ระบบนิเวศเข้าด้วยกัน

7. ด้านอุตสาหกรรม และธุรกิจ หมายถึง พฤติกรรมการทำงานของมนุษย์ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ โดยสังคมชนบทต้องเร่งฟื้นฟู พัฒนาวิถีชีวิตทางการเกษตร ให้เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตร ขอบทุนสนับสนุนทุนวิจัยจากทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และตลาด เพื่อยกระดับคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร และอาหารให้เทียบเท่าระดับสากล

8. ด้านเทคโนโลยี หมายถึง การใช้ความรู้ เครื่องมือ ความคิด หลักการ เทคนิคความรู้ ระเบียบวิธี กระบวนการ ตลอดจนผลงานทางวิทยาศาสตร์ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ มาใช้พัฒนาคนด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยี เช่นการสื่อสารโดยผ่านเว็บไซต์ โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐาน และระบบโลจิสติกส์

9. ด้านกฎหมาย หมายถึง การตรวจ ปรับ และยกร่างกฎหมาย โดยยึดหลักนิติธรรมในการออกกฎหมาย คือการออกกฎหมายด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม ทุกคนยอมรับ และปฏิบัติตาม เน้นให้การคุ้มครองประชาชนทุกคนตามสิทธิด้วยความเสมอภาค สร้างวินัยเคารพกฎหมาย และปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้อื่น และควรเพิ่มช่องทางในการรับข้อร้องเรียน และให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหาย และผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้ทราบวิถีคิด และวิธีสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม
2. ได้รูปแบบในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม
3. ได้ข้อเสนอแนะที่สามารถนำเสนอต่อสาธารณะเพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนา จัดทำโครงการหรือกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้สังคมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง
2. แนวคิดและทฤษฎีความทันสมัย
3. แนวคิด ทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ชนบทและความเป็นเมือง
5. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน
6. แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน
7. ความสัมพันธ์ของปัจจัยสังคมชนบท ความทันสมัย และความยั่งยืน
8. ทฤษฎีพัฒนาการตามวัย
9. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ จังหวัดมหาสารคาม
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
11. กรอบคำถามการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความทันสมัย เป็นเรื่องที่มีแนวคิด ทฤษฎีที่สามารถอธิบายและเชื่อมโยงจากนักวิชาการต่าง ๆ มากมาย เพื่อให้เข้าใจเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยขอเสนอ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

1.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลง

สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา บางสังคมเปลี่ยนแปลงช้า ในขณะที่บางสังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว โดยมีผู้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

สนิท สมักรการ (2545 : 2) กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลง” หมายถึง สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ถูกแปรสภาพให้ไม่เหมือนเดิม เมื่อเวลาผ่านไป

สนธยา พลศรี (2545 : 10) การเปลี่ยนแปลง หมายถึง สภาพทั่วไปของ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นอาจดีขึ้น หรือด้อยลงกว่าเดิม โดยไม่เจาะจงว่าเป็นรูปแบบวิธีใด และอัตราความเร็วเท่าใด หรือสิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากสภาพที่เคยดำรงอยู่ไปสู่สภาพใหม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อาจจะดีขึ้น หรือด้อยลงกว่าสภาพเดิมก็ได้

งามพิศ สัตย์สงวน (2545ข : 24) การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความแตกต่างของสิ่งอย่างเดียวกันที่เอามาเปรียบเทียบกับ ในเวลาที่แตกต่างกันไป รวมถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง ในปรากฏการณ์ทางสังคม

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2553 : 79) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้เร็ว หรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านโลกทัศน์ของคนในสังคม ปัจจัยด้านการมีนวัตกรรม หรือเทคโนโลยีใหม่ ปัจจัยด้านการเคลื่อนไหว ของขบวนการทางสังคม

ยศ สันตสมบัติ (2548 : 260) กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลง” เป็นสังขธรรมเที่ยงแท้ของชีวิตและธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมก็มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงข้างต้น พอสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลง หมายถึง สภาพทั่วไปของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่แปรสภาพให้ไม่เหมือนเดิม เมื่อเวลาผ่านไป ไม่มีรูปร่างที่เฉพาะเจาะจงเคลื่อนไหวและมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงสิ่งเดิมที่เป็นอยู่

1.2 ทฤษฎีที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลง

ปัจจุบันการติดต่อระหว่างสังคมต่าง ๆ ทำได้สะดวกขึ้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม และวัฒนธรรมหนึ่ง ย่อมมีผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรมอื่นด้วย การเปลี่ยนแปลงจะมีลักษณะเป็นลูกโซ่ มีผลกระทบต่อเนื่องไปถึงเรื่องอื่น ๆ ผู้วิจัยสามารถรวบรวมได้ดังนี้

1. ทฤษฎีวัฒนธรรมโลก (Global Culture) (Appadurai, 1990 : อ้างถึงใน นิวัฒน์ อมาตยกุล. 2549 : 10) เรื่องนี้ Robertson ยืนยันว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในโลกนั้นเกิดจากแนวความคิดที่เหมือน ๆ กัน ประเพณี หรือวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับจากประเทศหนึ่งจะแพร่กระจายไปยังประเทศอื่น ๆ ที่มีระบบการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงกัน การท่องเที่ยว และการเดินทางถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมโลกอย่างหนึ่ง เป็นการแพร่กระจายไปยังประเทศอื่น ๆ การเดินทางมาจากสหรัฐอเมริกา แคนาดา ยุโรปตะวันตก และบางส่วนมาจาก

เมืองอุตสาหกรรมในเอเชีย นักท่องเที่ยวเหล่านี้นำแนวความคิด และวัฒนธรรมแบบตะวันตกแบบเมืองอุตสาหกรรม มาเผยแพร่ยังเมืองที่เดินทางไปท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนในเมืองนั้น ๆ เกิดการตื่นตัว และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่ได้รับ Harssel (1994 : 183-4) การเคลื่อนย้ายประชากร หรือการเดินทางของนักท่องเที่ยวโดยกล่าวไว้ว่าเมื่อประชากรมีการเคลื่อนย้าย จากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง จะมีการนำเอาวัฒนธรรมของตนไปด้วย นอกจากนี้ ยังได้อธิบายถึงการสื่อสาร ในปัจจุบันมีอุปกรณ์จำนวนมาก เช่น หนังสือ วารสาร นิตยสาร ละคร ภาพยนตร์ วิทยุ เทปบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เผยแพร่ไปทั่วโลก ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรง และทางอ้อมต่อประเทศที่ได้รับสื่อเหล่านั้น

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Theories of Change) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมจะมีความแตกต่างกัน บางสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงช้า เช่น สังคมที่ใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ หรือสังคมขนาดเล็ก ส่วนสังคมอุตสาหกรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามบางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงมาก บางสังคมไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มีสิ่งคงที่ในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้จากสาเหตุ 2 ประการ คือ การประดิษฐ์คิดค้น และการค้นพบ ซึ่งประกอบด้วย การสร้างเทคโนโลยี วิทยาการใหม่ ๆ รวมถึงแบบแผนประเพณีความคิด ความเชื่อแบบใหม่ เกิดขึ้นภายในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ยังเกิดจากการยืม หรือเลียนแบบสังคมอื่น โดยเฉพาะสังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น (ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. 2539 : อ้างถึงใน ญาณิ จิตต์กุลสัมพันธ์. 2544 : 10)

3. ทฤษฎีว่าด้วยปัจจัยผลักและปัจจัยดึง (Push and Pull Factors) มีสมมุติฐานเบื้องต้นว่าเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์อพยพจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่งนั้นจะต้องมีสาเหตุมาจากการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ปัจจัยที่เป็นส่วนในการผลักดัน และปัจจัยในการดึงดูด ได้แก่ เศรษฐกิจ ประเพณี สังคม วัฒนธรรม ความปลอดภัย การเมือง สาธารณูปโภค การสื่อสาร สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ โดยในการอพยพย้ายถิ่นของแต่ละคน ส่วนใหญ่จะไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยเดียวโดด ๆ แต่จะเป็นการผสมผสานในหลาย ๆ ปัจจัย (Bogue, 1969 : อ้างถึงใน ญาณิ จิตต์กุลสัมพันธ์. 2544 : 18)

4. ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory) การที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้นั้น จะต้องเกิดการประดิษฐ์คิดค้น และการค้นพบในการที่วัฒนธรรมจะดำเนินต่อไปได้ จะต้องมีการแพร่กระจาย ซึ่งหมายถึง การเผยแพร่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือแนวความคิด พฤติกรรมจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง นับได้ว่าการแพร่กระจายมีความสำคัญ

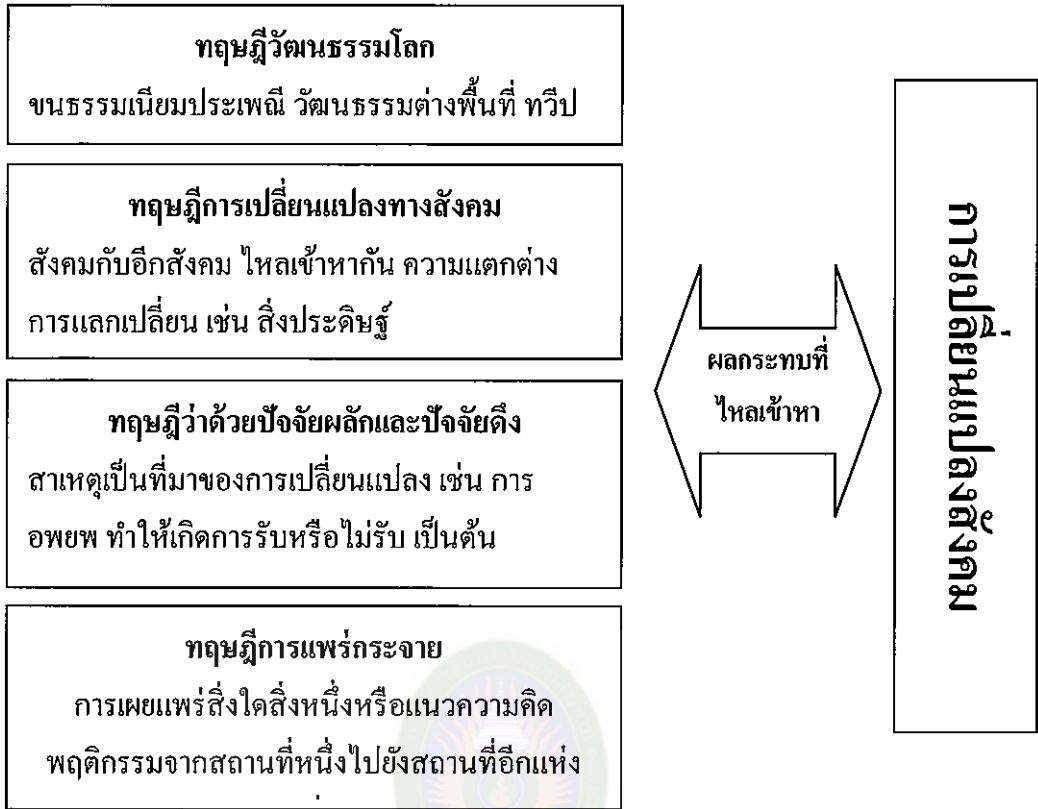
เท่ากับการประดิษฐ์คิดค้น และการค้นพบเลยทีเดียว การแพร่กระจายเป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมสองแห่งมาติดต่อกัน (Ferraro, 1998 : 329)

จากทั้ง 4 ทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น จะพบว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการมีปัจจัยต่าง ๆ ส่งผลกระทบให้เกิดการเคลื่อนตัวของทฤษฎีต่าง ๆ โดยทฤษฎีวัฒนธรรมโลก เป็นปรากฏการณ์เคลื่อนตัวของขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศ ทวีปที่ไหลโยกย้ายไปสู่ที่คนละแห่ง ส่วนทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม เป็นการเคลื่อนตัวเล็ก ๆ ของสังคม เช่น เครื่องมือ วัสดุประดิษฐ์ เป็นต้น ทฤษฎีปัจจัยผลักดัน-ดึงถือเป็นที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น เช่น การสื่อสาร การอพยพ ส่วนทฤษฎีแพร่กระจายนั้น เป็นกระบวนการที่มีลักษณะแพร่สิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นแสดงดังแผนภาพที่ 1

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของทฤษฎีที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม

แนวคิดและทฤษฎีความทันสมัย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมที่ผ่านมาอยู่บนฐานความคิดของการพัฒนาสังคมกระแสหลัก ที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth-Only Development Approach) โดยรวมศูนย์กลางการพัฒนาไว้ที่ส่วนกลาง ประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างประเทศโลกตะวันตกจึงเข้ามามีบทบาทอย่างกว้างขวางในการกำหนดรูปแบบและทิศทางการพัฒนา และถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวลงสู่ประเทศโลกที่สาม (The Third World) ซึ่งนับเป็นการเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของสังคมโลกเป็นอย่างยิ่ง และเป็นที่มาของการแพร่กระจายระบบเศรษฐกิจแบบทุนเสรีนิยม การพัฒนาของประเทศโลกที่สามจึงเป็นไปในรูปแบบของการพึ่งพิง (Dependency Development) แทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจในเรื่องดังกล่าวมากขึ้น ผู้วิจัยได้นำเสนอความหมาย แนวคิด และทฤษฎีสำคัญ ๆ ดังนี้

1. ความหมายของความทันสมัย

ความหมายของความทันสมัย ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายขยายคำดังกล่าว พอสังเขป ดังนี้

Talcott Parsons (1972) บอกว่ากระบวนการทันสมัยเป็นเรื่องความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนสภาพการณ์หลักที่ปรากฏในสังคมดั้งเดิมที่จะต้องปรับให้เป็นสภาพการณ์ใหม่ที่ดีกว่าเดิม

Lerner (1986) ให้ความหมายของภาวะทันสมัยว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งประเทศ หรือสังคมที่มีความเจริญน้อยกว่า พยายามพัฒนาให้สังคมของตนเองมีลักษณะ (Characteristics) เหมือนกับสังคมที่พัฒนาแล้ว

ราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามคำว่า ทันสมัย เป็นคำวิเศษ แปลว่า ตามสมัยที่นิยมกัน InternetDict (ออนไลน์) ความทันสมัย หมายถึง บุคคล สิ่งและ Technology ที่ตามล่าสุดแนว โน้ม แฟชั่น สิ่งประดิษฐ์ และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลจากศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า ความทันสมัยหมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโดยมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือเกิดการพัฒนา

2. ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

มีนักวิชาการจำนวนมากที่มองทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ในมุมมองที่แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. กลุ่มที่มองว่าทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นการเปลี่ยนแปลงได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์

ปกรณ ปรียากร (2530 : 25 - 50) ได้รวบรวมแนวคิดของนักวิชาการจำนวนมากเกี่ยวกับภาวะทันสมัย (Modernization Theory) โดยสามารถสรุปได้ว่ามีจุดกำเนิดมากจากแรงผลักดันที่สำคัญ 3 ด้าน ดังนี้

1. การประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วของโครงการฟื้นฟูยุโรปนับตั้งแต่ ค.ศ. 1945 ภายใต้แผนการมาร์แชล (Marshall Plan) ของสหรัฐอเมริกา แผนดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญของสหรัฐอเมริกาในการต่อกรกับสหภาพโซเวียตในยุคสงครามเย็น (Cold War)

2. บทบาท และอิทธิพลทางความคิดของนักเศรษฐศาสตร์พัฒนาการที่มีต่อการสร้างตัวแบบการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรม นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พัฒนาการคนสำคัญมากได้แก่ Walt W. Rostow (1962) ผู้เสนอแนวคิดในการสร้างความเจริญเติบโตตามลำดับขั้น (Stages of Growth) รวมถึง 2 นักคิดคนสำคัญ ได้แก่ Harrod and Domar ทั้งคู่ได้เสนอให้มีการผลักดันขนานใหญ่ (Big Push) ด้วยการลงทุนเข้มข้น (Capital Intensive) เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)

3. บทบาท และอิทธิพลทางความคิดของนักสังคมศาสตร์ในอเมริกา โดยในช่วงทศวรรษที่ 1950 และ 1960 นักสังคมศาสตร์สหรัฐได้ร่วมมือกันในการประยุกต์แนวคิดทางสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ มาใช้ให้เหมาะสมต่อการกำหนดแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยแบบตะวันตก (ไพศาล บรรจสุวรรณ์. 2553 : 1-2)

จากจุดกำเนิดดังกล่าว มุ่งอธิบายถึงระบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมุ่งศึกษากระบวนการพัฒนาที่เป็นปัจจัยนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง ครอบคลุมตั้งแต่วิถีชีวิต การทำมาหากิน ไปจนถึงค่านิยม โดยศึกษาความต่อเนื่องจากความเป็นชุมชนชนบท เชื่อมโยงสู่การพัฒนาความเป็นชุมชนเมือง (Urbanization) สู่อุตสาหกรรม (Industrialization) และค่านิยมตะวันตก (Westernization) ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนในชุมชน ซึ่งมีนักวิชาการได้นำเสนอแนวคิด ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

งามพิศ สัตย์สรวง (2545ก : 17-18) กล่าวถึงทฤษฎีความทันสมัย (Modern Theory) ไว้ว่าเป็นทฤษฎีที่อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิก และทฤษฎีสังคมศาสตร์อเมริกัน มาประยุกต์ ซึ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจในขณะที่กระบวนการสร้างภาวะความทันสมัย (Modernization) เป็นพลวัต เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกทอดหนึ่ง

แนวคิดทฤษฎีในกลุ่มนี้จึงสามารถสรุปได้ว่า ความทันสมัยนั้นเป็นกระบวนการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐศาสตร์อันเกิดจากค่านิยมตะวันตก ที่มุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งเริ่มจากสังคมเมืองและนำไปสู่สังคมชนบทโดยอาศัยกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

2. กลุ่มที่มองว่าความทันสมัยเกิดจากลักษณะของสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเกิดจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2547 : 92) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สู่ความทันสมัยประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต และเทคโนโลยีในการดำรงชีวิต จากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีต ไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้ และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

2. เปลี่ยนแปลงระบบการผลิต จากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัว หรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว

3. มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงาน และการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น

4. วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลง จากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นแบบเป็นทางการ

5. เกิดเมืองเพิ่มขึ้น และมีการขยายตัวของสังคมเมือง

6. มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน

โรงพยาบาล

7. เกิดชนชั้นกลาง และผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น

8. มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคน จากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัว และชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผล ปังเจกชนนิยม และวัตถุนิยม

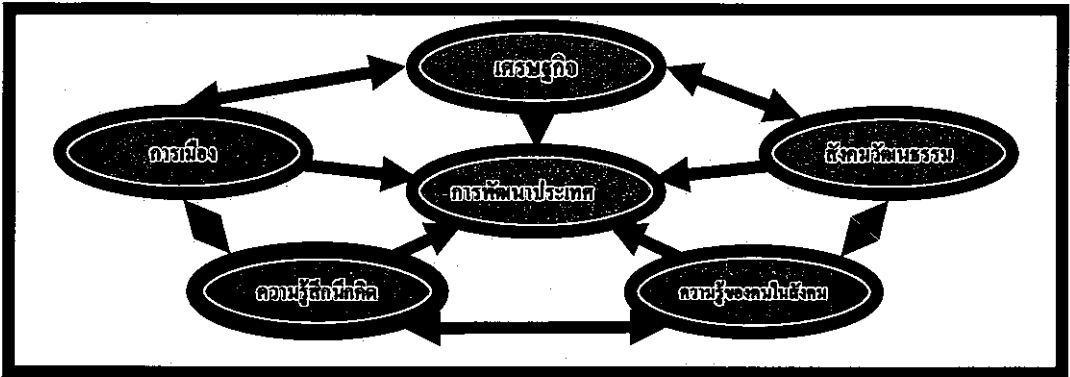
9. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว

10. สถาบันทางสังคมต่าง ๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น

11. การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้น แทนที่บรรทัดฐาน และวิถีประเพณีที่ใช้กันในสังคมจารีต

วันชัย มีชาติ (2548: 56) กล่าวไว้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ปัจจัยด้านนิเวศวิทยา ด้านประชากร ด้านเจตคติที่มีต่อวัฒนธรรม ปัจจัยด้านสื่อสารมวลชน และด้านนโยบายพัฒนาของรัฐ

ซึ่งจากแนวคิดทั้งสองกลุ่มจะเห็นได้ว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยจะต้องมีการดำเนินการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึนึกคิด และความรู้ของคนในสังคม จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้ จากแผนภาพที่ 2 (สิทธิพันธ์ พุทธหนู. 2543 : 49)

แผนภาพที่ 2 การพัฒนาประเทศสู่สถานะทันสมัย

กระบวนการพัฒนาไปสู่ภาวะทันสมัย จะเน้นในเรื่องเทคโนโลยี และระบบเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 5 ส่วนดังนี้คือ

1. การใช้เทคโนโลยีแบบพื้นบ้าน เปลี่ยนไปเป็นแบบทันสมัย หรือของตะวันตก เช่น จากการใช้มือทอ เปลี่ยนมาเป็นใช้เครื่องทอผ้า
2. การเกษตรแบบพึ่งตนเองในนาแปลงเล็ก เปลี่ยนไปเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้าที่ดินแปลงใหญ่ เกษตรกรรมเพื่อการค้า และนำเงินมาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา แทนที่การผลิตเพื่อใช้กันเองในครัวเรือน
3. การอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานคน และสัตว์เปลี่ยนเป็นใช้เครื่องจักรกลเป็นหลัก เช่น โรงงานตีเหล็ก เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรในการปั๊มเหล็กแทน
4. ระบบสังคมเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับชนบทมาสู่เมือง เน้นให้เมืองเป็นศูนย์กลางความเจริญ
5. ระบบการศึกษา มีการพัฒนาพร้อมกับการสื่อสารมวลชนถูกนำมาใช้เพื่อการขยายการศึกษา มีการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากขึ้น

สรุปได้ว่า ภาวะทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโดยมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือเกิดการพัฒนา โดยมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เป็นจุดเริ่มจากนั้นได้รับการขับเคลื่อนไปยังสังคมต่าง ๆ โดยอาศัยปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางสังคมในทุกระดับเกิดการเปลี่ยนแปลงไป

3. พัฒนาการตามทฤษฎีความทันสมัย

การพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยมีหลักคิดสำคัญคือ สังคมที่ล่าหลังทุกสังคมสามารถพัฒนา และเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยได้ โดยจำเป็นต้องมีปัจจัยภายนอกทำหน้าที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยพยายามมุ่งเสริมให้สังคมที่ล่าหลังมีลักษณะทันสมัยมากขึ้น ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Adam Smith เกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจาย ที่ทำให้ความทันสมัยทางเศรษฐกิจ และสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และทั่วถึงกัน

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาตามแนวคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัยคือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาชุมชนเมือง และการสร้างความก้าวหน้าของระบบตลาดมาสนับสนุน โดยรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐจะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดแผนพัฒนา ซึ่งมีลักษณะเป็นการวางแผนจากส่วนกลาง เพื่อจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน และการจัดตั้งสถาบันต่าง ๆ ทั้งสถาบันทางการเมือง สถาบันทางด้านสังคม สถาบันทางด้านเศรษฐกิจ มาทำหน้าที่ในการส่งเสริม และสนับสนุนเร่งรัดการพัฒนา มีการขยายของตัวเมือง และบริการสาธารณะในเขตชุมชนเมือง ทั้งเมืองหลวง และ เมืองหลัก โดยการให้บริการแก่สังคมชนบทในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี 4 ทันสมัยของเต็งเสี้ยงผิง โดยเต็งเสี้ยงผิงกล่าวว่า การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ เทคโนโลยี และปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ โดยการ สร้างความทันสมัยใน 4 ด้าน คือ

1. วิทยาศาสตร์ที่ทันสมัย
2. การเกษตรที่ทันสมัย
3. อุตสาหกรรมที่ทันสมัย
4. ความมั่นคงที่ทันสมัย

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2542 : 13) กล่าวว่าพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยสามารถวิเคราะห์ระดับการพัฒนาได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับโครงสร้างทางสังคม

1.1 เป็นสังคมเมือง (Urbanization) เน้นการพัฒนาด้านวัตถุ มีการสร้างตึกอาคารสูงใหญ่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการกิน หรือการบริโภคอาหารแพง ๆ และมีชีวิตแบบหรูหราอยู่ในเมือง

1.2 เป็นสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) เน้นการผลิตเพื่อการขาย มีการใช้เครื่องจักร และเทคโนโลยีขั้นสูงมาช่วยในการผลิต เพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตให้ได้มาก ๆ

จะได้ส่งออก และทำกำไรสูงสุด

1.3 เป็นสังคมที่มีการแข่งขัน (Competition) เน้นการแข่งขัน และประสิทธิภาพในการทำงาน เพราะการแข่งขันนำมาซึ่งประสิทธิภาพในการทำงานของคนและองค์กร เน้นการผลิตให้ได้มากที่สุด แต่ใช้ต้นทุนน้อยที่สุด

2. ระดับบุคคล ลักษณะของคนตามทฤษฎีนี้จะต้องเป็นเจ้าของกิจการ หรือเจ้าของบริษัท การมีประเพณีเป็นเรื่องดี แต่ต้องไม่ยึดถือมากนักจนเป็นทาส ตำแหน่งหน้าที่การได้มาจากการทำงาน และความสามารถไม่ใช่ได้มาจากชาติกำเนิด เช่นในอดีต การคิดมุ่งสู่ออนาคต เป็นคนมีเหตุผล มีการเปลี่ยนแปลง และประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี รวมถึงการมุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

Alex Inkeles (1999) ได้กล่าวถึง ลักษณะของคนที่มีความทันสมัย (Modern Man) จำนวน 12 ข้อ ได้แก่

1. เปิดประสบการณ์ใหม่ระดับบุคคล
2. มีความพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงระดับสังคม
3. ยอมรับความหลากหลายที่ต่างออกไป แต่ไม่ขาดจุดยืนของตัวเอง
4. เมื่อสงสัยอะไรต้องแสวงหาข่าวสารหรือความจริงให้ได้
5. มองอนาคตและปัจจุบันมากกว่าอดีต
6. มนุษย์สามารถเอาชนะธรรมชาติได้
7. มีการวางแผนที่ดี
8. มีความเชื่อมั่นว่าจะทำได้
9. ให้คุณค่าด้านทักษะทางเทคนิค ถ้าความรู้มากขึ้นค่าตอบแทนก็จะสูงขึ้น
10. ให้คุณค่าการศึกษาแบบทางการหรือการเข้าโรงเรียน
11. เคารพเกียรติของผู้อื่น
12. เป็นคนที่มีเหตุผล

สรุปได้ว่า ทฤษฎีความทันสมัยมีกระบวนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและในระดับสังคม โดยในระดับบุคคลนั้นจะเป็นการพัฒนาลักษณะเฉพาะตัวบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้ประกอบการ มีความสามารถในการแข่งขันสูง ในขณะที่การพัฒนาในระดับสังคมนั้น จะเริ่มจากสังคมเมืองไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและสังคมแข่งขัน โดยมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาในแต่ละระดับ นำไปสู่การพัฒนาทางโครงสร้างพื้นฐาน โครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างทางเศรษฐกิจในที่สุด

4. ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

ลักษณะของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบทไทยนั้นได้มีการวิจัยกันอย่างกว้างขวางมาก พอที่จะเสนอผลการวิจัยเพื่อที่จะทำให้เห็นภาพพจน์ หรือปรากฏการณ์ทางสังคมของลักษณะชุมชนในเขตชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย และเพื่อที่จะได้ข้อเท็จจริงในการวิเคราะห์ต่อไป ปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญซึ่งเป็นลักษณะของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยมีดังนี้

1. ด้านการจ้างแรงงาน นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันชื่อ H.P. Phillip (1965 : p.28) ได้ทำการวิจัยชาวชนบท ณ หมู่บ้านบางชัน เขตมีนบุรี กล่าวว่า “สังคมไทยเห็นคุณค่าของการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน” ส่วน H.P. Kauffman (1960 : p.46) ได้กล่าวว่า หมู่บ้านบางซวด ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2493 เป็นต้นมา คนเริ่มสนใจการจ้างแรงงานในนามมากขึ้น จากการศึกษาเศรษฐกิจชนบทของอำเภออุทัย ของ ปรีชา คุวินทร์พันธ์ (2545 : 26) พบว่า ถ้ามีการลงแขกเกี่ยวข้าว หมายถึง การจ้างแรงงานมาช่วยเกี่ยวข้าวในนา คือ ต้องมีเงินเป็นสิ่งตอบแทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีน้อย แนวโน้มของการจ้างแรงงานได้เข้ามาแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับมุมมองของแรงงานรุ่นใหม่ในพื้นที่ 5 จังหวัดที่มีแรงงานย้ายถิ่นมากที่สุดห้าอันดับแรกของประเทศดังกล่าว พบว่าแรงงานส่วนใหญ่มีความต้องการย้ายถิ่นไปทำงานในต่างประเทศ โดยสิ่งกระตุ้นให้อยากไปทำงานในต่างประเทศมากที่สุด คือ ค่าแรงในต่างประเทศสูงกว่าในประเทศไทย (Thanapauge, 2009) ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ด้วยตัวแบบแรงผลัก-แรงดึง (The Push-Pull Model) พบว่า การที่แรงงานไทยย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเป็นจำนวนมากนั้น เพราะมีปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) คือ มีโอกาสในการสร้างความมั่นคงแก่ตนเองและครอบครัวจากอัตราค่าจ้างที่สูง และปัจจัยผลักดัน (Push Factors) คือ ความยากจน ปัญหาความไม่สมดุลทางธรรมชาติ และสถานการณ์การว่างงานของแรงงานในประเทศ (Lee, 1966 ; Bogue, 1969 ; Broom and Selznick, 1973 ; คุชฎี อายุวัฒน์, 2546 : 95) นอกจากนี้ยังเกิดจากปัจจัยผลักดัน โดยนโยบายของรัฐบาลไทยที่สนับสนุนให้แรงงานไทยไปทำงานในต่างประเทศ เพราะเป็นการหารายได้เข้าสู่ประเทศอีกทางหนึ่งด้วย (อังคณา กมลพิทร์, 2540 ; อัจฉรา เจริญผล, 2544 ; ธนากรแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2544 ; โชคชัย เศรษฐอด, 2546 ; แสงดาว เปรระกันยา, 2548) รวมไปถึงผลการศึกษาของ คุชฎี อายุวัฒน์ (2549) ที่ชี้ว่าการย้ายถิ่นเป็นยุทธวิธีที่สำคัญที่ครัวเรือนอีสานใช้เพื่อให้บรรลุถึงระดับการยังชีพที่ต้องการ

2. ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำงาน ชาวชนบทได้เริ่มมีการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำงานมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากผลกรขายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำงาน เช่น เป็นพ่อค้า นักธุรกิจ ข้าราชการ ช่างฝีมือ และนักการเมือง เป็นต้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2550 : 242-247) ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอาชีพนี้เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยได้หันเหสภาพการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคมเกษตรกรรม ไปแสวงหาความสำเร็จ ความก้าวหน้าในอาชีพอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีความทะเยอทะยานที่จะเลื่อนสถานภาพของตนเอง Klausner (2515 : 121-132) ได้วิจัยหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ระบบเศรษฐกิจแบบเงินสดได้เข้ามาบีบคั้นระบบเศรษฐกิจแบบการแลกเปลี่ยนทำให้ชาวบ้านได้มีการติดต่อกับขายโดยตรงกับพ่อค้าในอำเภอมากขึ้น แผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้วิจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ พบว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเพาะปลูกมาเป็นการจับปลาแทน

3. ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ศึกษาหมู่บ้าน 2 แห่งในจังหวัดขอนแก่น พบว่า ชาวนาได้รู้จักวิธีการควบคุม การใช้ปุ๋ย การใช้พันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงใหม่ และการใช้เครื่องสูบน้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้ศึกษาเปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบันในหมู่บ้าน 2 แห่ง ปรากฏว่า ชาวนาได้รู้จักประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการทำงานมีมากที่สุดในภาคกลาง โดยเฉพาะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาวนา รู้จักเทคนิควิธีการทำงานต่าง ๆ เช่น การใช้เครื่องผ่อนแรง การใช้ปุ๋ย และการเลือกใช้พันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพและการปรับปรุงพันธุ์พืชต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นต่อไป

4. ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม ในเรื่องของการเลื่อนฐานะทางสังคม ได้พบว่า ในชนบทชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม โดยนิยมให้ลูกหลานมีการศึกษาสูงขึ้นเพื่อต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมของตนให้สูงขึ้น คนรุ่นใหม่ได้มีการเลื่อนฐานะทางสังคมโดยการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งเป็นความก้าวหน้าของการศึกษา (Klausner) ได้กล่าวว่า ชาวนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานีนิยมส่งเสริมให้ลูกของตนมีการศึกษาสูงกว่าแต่ก่อน แสดงให้เห็นถึงเรื่องค่านิยมของการศึกษาเปลี่ยนไป ในการศึกษาแนวคิดการเลื่อนสถานภาพทางสังคม (Social Mobility) แนวคิดการเลื่อนฐานะทางสังคม มักกล่าวรวมอยู่ในการศึกษาชนชั้น (Class) ช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) รวมไปถึงความไม่เท่าเทียมทางสังคม (Social Inequality)

ซึ่งโดยทั่วไปแล้วความหมายของชนชั้นในภาพกว้าง คือการศึกษาช่วงชั้นหรือลำดับชั้นทางสังคม อันเป็นการศึกษาโครงสร้างที่มีความเป็นระบบระเบียบของความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (Marger, 2005) โดยการวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในยุคแรกมักได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Karl Marx (1999) และ Max Weber (1864 - 1920) ซึ่งกรอบคิดทั้งสองเป็นส่วนหนึ่งของกำเนิดแนวคิดด้านสังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์การเมืองในช่วงการเปลี่ยนสังคมตะวันตกเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม และอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเรื่องชนชั้นในยุคหลังก็ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลักทั้งสอง (Turner, 2003 ; Ritzer, 1992a) และเมื่อพิจารณาถึงแนวคิดของ Marx แม้ว่าเขาจะไม่มีผลงานในเรื่องของการวิเคราะห์ชนชั้นที่ชัดเจนโดยตรง แต่เขาเชื่อในเรื่องของความขัดแย้งหลักระหว่างสองชนชั้น คือ ชนชั้นบน (Super Structure) กับชนชั้นล่าง (Lower Structure) โดยกลุ่มทางสังคมจะจับขั้วกันเป็นชนชั้นหลักที่มีความขัดแย้ง และต่อสู้กัน (Class Polarization) ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางการผลิต นั่นคือ รูปแบบของความเป็นเจ้าของและการควบคุมการผลิต โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากร ดังนั้นชนชั้นหลักในสังคมทุนนิยมจึงมีสองกลุ่มคือ นายทุน และกรรมกร โดยนายทุนเป็นเจ้าของและผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยที่เป็นวัตถุ ส่วนกรรมกรเป็นเจ้าของแรงงานของตัวเอง ในสังคมทุนนิยม กำลังแรงงานถือเป็นสินค้าเหมือนกับสินค้าอื่น ๆ แต่ที่น่าสนใจก็คือกำลังแรงงานของมนุษย์นั้นมีลักษณะพิเศษตรงที่กำลังแรงงานนั้นสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าอื่นได้โดยผ่านการผลิต และผ่านการตั้งราคาในตลาด ขณะที่วัสดุต่าง ๆ ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าตัวเองได้ มูลค่าที่เพิ่มขึ้นจึงมาจากกำลังแรงงานที่เข้าไปในส่วนของผลิต มูลค่าที่กรรมกรใช้แรงงานของตัวเองตามที่นายทุนจ้างมา เพิ่มค่าให้กับสินค้าซึ่งนายทุนเป็นเจ้าของทั้งหมดนั้นเป็นส่วนน้อยนิดของมูลค่าที่กรรมกรผลิตได้ทั้งหมด ดังนั้น มูลค่าที่เหลือที่ผลิตได้ในแต่ละวันนั้นจึงเป็นมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ซึ่งกลายเป็นผลประโยชน์ของนายทุนไป ดังนั้นสำหรับ Marx แล้ว เขาเชื่ออย่างหนักแน่นว่าค่าแรงของกรรมกรนั้นไม่เคยเป็นธรรมตราบเท่าที่เขายังไม่ได้รับมูลค่าส่วนเกินส่วนนั้น (Marger, 2005)

นอกจากการพูดถึงการนิยามความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผ่านการกดขี่ขูดรีดแล้ว Marx ยังเชื่อว่าชนชั้นนั้นมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนผ่านสังคม เพราะเขาเชื่อว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้ที่สร้างประวัติศาสตร์ด้วยตัวเอง สามารถเปลี่ยนแปลงธรรมชาติตามเจตจำนง ของตนเองได้ แต่เขาเหล่านั้นอาจจะไม่สามารถสร้างประวัติศาสตร์ได้ตามที่เขาต้องการเสมอไปในสังคมที่เขาต้องใช้ชีวิตอยู่ด้วย Marx ยังเชื่อว่าเมื่อเราพูดถึงการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตนั้น เรากำลังพูดถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลอิทธิพลต่อ

การเมือง และอุดมการณ์ ขณะเดียวกัน Marx ก็กำลังชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมมีส่วนกำหนดความเป็นไปของความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตสำนึก กล่าวโดยสรุป สิ่งที่ Marx นำเสนอนั้น มิใช่แค่เรื่องระดับโครงสร้างของความไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งเน้นหนักในเรื่องของเศรษฐกิจ แต่เขายังเชื่อมั่นว่าชนชั้นนั้นเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย

Marx และ Weber เริ่มจากความสนใจในเรื่องของชนชั้นในสังคมตะวันตก

โดยเฉพาะในอังกฤษและอเมริกา ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งพูดถึงการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ และดูเรื่องของการเลื่อนสถานภาพทางสังคม (Social Mobility) ซึ่งได้รับอิทธิพลของ Weber รวมไปถึงอคติ-อุดมการณ์ของนักสังคมวิทยาในยุคหนึ่งที่สนใจเรื่องของการจัดระเบียบทางสังคมว่าแต่ละส่วนฝายนี้อยู่ร่วมกันอย่างไรมากกว่า คาคการณ์แนวโน้มการปฏิวัติ หรือโอกาสในการก่อเกิดจิตสำนึกทางชนชั้นนั้นมีลักษณะของความเป็นไปได้มากกว่ามีลักษณะของการหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Seidman, 2004 ; Turner, 2003 ; สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540 ; Ritzer, 1992a) ขณะที่ในงานของ Wright (1964 อ้างถึงใน Seidman, 2004 ; สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540) กลับได้รับอิทธิพลจาก Marx มากกว่า Weber คือสนใจศึกษาชุดของตำแหน่งทางชนชั้นภายใต้แผนที่ทางชนชั้นซึ่งใช้ตัวแปรทางด้านกรจ้างงานเป็นฐานข้อมูล เหมือนกับเรื่องการศึกษาพฤติกรรมทางชนชั้นของนักสังคมวิทยารุ่นหลังสงครามโลก แนวคิดทั้งสองนั้นแม้จะได้รับอิทธิพลจากทั้ง Marx และ Weber แต่ก็สนใจเรื่องของการจัดคนเข้าสู่โครงสร้างและแผนที่ทางชนชั้น โดยเฉพาะผ่านทางโครงสร้างกรจ้างงานมากกว่าสนใจศึกษาการกระทำทางชนชั้น และนอกจากนี้แล้วแนวคิดทั้งสองนี้มักถูกวิจารณ์ว่าอาจล้าหลังในสังคมปัจจุบันที่โครงสร้างกรจ้างงานเปลี่ยนจากโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมเดิมที่อยู่ในโรงงานมาสู่งานเน้นข้อมูลข่าวสาร หรือแม้กระทั่งงานที่ไม่ได้อยู่ในตารางกรจ้างงานหลัก เช่น งานบ้านของผู้หญิง การทำงานนอกระบบ ขณะเดียวกันความสนใจในเรื่องของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในการก่อรูปการดำรงชีวิตทางชนชั้น ก็ได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในงานของ Thompson (1980) ที่ให้ความสำคัญกับชนชั้นในฐานะพลังในระดับนามธรรมที่ส่งผลกระทบต่อที่เป็นจริง ชนชั้นจึงไม่ใช่เรื่องของโครงสร้างหรือชนิด หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์เพราะมันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงนั้นแม้ว่าจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างการผลิตในโรงงาน แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการก่อรูปทางจิตสำนึกทางชนชั้น ที่กำหนดการกระทำทางชนชั้น เป็นการก่อรูปผ่านวัฒนธรรมอันหลากหลายที่เชื่อมโยงกับการผลิตทางเศรษฐกิจ แม้ว่าการกระทำทางชนชั้นนั้นจะไม่ได้เกิดจากเศรษฐกิจโดยตรง เช่น จิตสำนึกที่มาจากประเพณี ค่านิยม หรือแม้แต่มาจากศับ มากกว่ามาจาก

การทำงานในสายการผลิต การศึกษาวิเคราะห์ขั้นสูงจึงไม่สามารถแยกการศึกษาโครงสร้างทาง
 ชนชั้นกับการกระทำทางชนชั้นได้เลย หรือจะพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การศึกษาในแบบนี้อาจศึกษา
 ได้ว่าทำไมการปฏิบัติไม่เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นเพราะการที่ชนชั้นกรรมาชีพนั้นยินยอมที่จะอยู่ใน
 ระบบก็ได้

5. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ในเรื่องความสัมพันธ์ของ
 ครอบครัวมี (Klauser) ได้กล่าวว่า ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีลักษณะประนีประนอม
 บทบาทของพ่อแม่ลดลง พ่อแม่ไม่มีอำนาจในครอบครัวเหมือนแต่ก่อน อย่างไรก็ตาม
 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบท ทำให้เยาวชนที่ได้ไปทำงาน
 ที่กรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้าน จะแต่งกายสมัยใหม่
 ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ และที่เกียจช้งงานบ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าบางราย ผู้หญิงขอพ่อแม่ไปทำงาน
 ที่กรุงเทพฯ ถ้าพ่อแม่ขัดขวางก็จะหนีออกจากบ้านไป

6. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในด้านศาสนา จากการศึกษาของ
 (Klauser) สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้พบว่าชาวนาในภาคตะวันออกเฉียง
 เหนือ มีความสัมพันธ์กับสถาบันศาสนาพอสมควรและเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเช่น
 ระยะเวลาการบวช การช่วยเหลืองานของวัด งานประเพณีและงานบุญ ในหมู่บ้านประมง
 ภาคใต้บางแห่งผู้นำทางศาสนาอิสลามได้มีบทบาทลดลง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคนอื่น ๆ ได้
 ศึกษาเปรียบเทียบชุมชนหมู่บ้านพุทธกับอิสลามที่จังหวัดชุมพรและสตูล ได้พบว่าประเพณี
 ต่าง ๆ ในทางศาสนายังคงมีอยู่ แต่ความเชื่อในด้านศาสนาเริ่มจะลดลงไปบ้าง ดังนั้นลักษณะ
 ของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยที่ได้ปรากฏก็คือ ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้าน
 จริยธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา ความยึดมั่น และถือปฏิบัติในขนบธรรมเนียมที่เป็น
 ค่านิยม ในลักษณะที่ลดความเชื่อมั่น และจริงจังจากที่เคยเป็นมาแต่เดิม

7. ด้านเครื่องอำนวยความสะดวก ลักษณะหนึ่งของการเปลี่ยนไปสู่ความ
 ทันสมัยก็คือเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้เข้าไปอยู่ทุกหมู่บ้านที่ถนนหนทางได้เข้าไปถึง
 ทั้งนี้เนื่องจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เข้าไปถึงหมู่บ้าน ทำให้เกิดการอพยพแรงงานของหนุ่ม
 สาวไปทำงานนอกหมู่บ้าน แล้วนำความทันสมัยสู่หมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเป็นอยู่
 เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ เครื่องประดับ ตู้เย็น ฯลฯ

8. ด้านโลกทัศน์ต่าง ๆ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ศึกษาหมู่บ้าน 2 แห่งในจังหวัด
 ขอนแก่น พบว่าจากการเปรียบเทียบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านวัตถุ และจิตใจนั้น
 ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านจิตใจในอัตราที่เร็วกว่าแบบแผนชีวิตที่ปรากฏ

ออกมาภายใน (ด้านวัตถุ) แสดงว่าทางด้านจิตใจประชาชนมีอยู่สูง โดยเฉพาะในด้านโลกทัศน์ ที่เห็นคุณค่าของการศึกษา การยอมรับแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ และนิยมในการทำงานอย่างจริงจัง สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของภาวะทันสมัยได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อ สังคมชนบทในหลายมิติ อันเป็นผลมาจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยม ซึ่งปลูกฝังให้ สังคมในชนบทที่มีความสนใจในด้านวัตถุนิยม ตลอดจนการรับแนวคิดของการบริโภคนิยมเข้า มาโดยไม่รู้ตัวส่งผลให้วิถีชีวิตสังคมชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การปรับเปลี่ยน ของโครงสร้างทางสังคมในมิติต่าง ๆ แทบทุกมิติ

5. ผลกระทบระหว่างการพัฒนา กับกระบวนการสร้างความทันสมัย

ในการพัฒนาตามแนวคิดแบบตะวันตก ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างคามทันสมัยโดยอาศัย ฐานคิดจากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมนั้น พบว่ามีผลกระทบหลายประการในด้าน ต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ นักวิชาการจำนวนมากได้อธิบายถึง ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาโดยกระบวนการสร้างความทันสมัย ดังนี้

Cyril E. Black (1966 : อ้างถึงใน เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2545) กล่าวว่ากระบวนการสร้าง ความทันสมัย อาจต้องประสบกับปัญหาที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. การที่สังคมต้องเผชิญกับความคิด และบทบาทใหม่ ๆ ย่อมได้รับการต่อต้าน จากคนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือพวกคนหัวเก่า
2. การผ่นึกตัวของความเป็นผู้นำหัวสมัยใหม่ ที่มีการถ่ายโอนอำนาจจากผู้นำ หัวสมัยเก่าสู่ผู้นำหัวสมัยใหม่ อาจต้องมีการปฏิวัติต่อสู้หลายชั่วอายุคน
3. การแปรรูปทางเศรษฐกิจ และสังคม จะดำเนินไปจนถึงจุดที่สังคมแปรรูป จากชีวิตในชนบท และเกษตรกรรมเป็นชีวิตในเมือง และอุตสาหกรรม
4. การปรับรูปโครงสร้างองค์กรของสังคมในทุกภาคส่วน บางองค์กรอาจต้อง ปรับขนาดโครงสร้างให้เล็กลง มีการเอาพนักงานออกไปบ้าง หรือกิจการบางอย่างอาจไม่ทำเอง แต่ให้จ้างผู้อื่นมาทำแทน เช่นพนักงานทำความสะอาด เป็นต้น

ในบริบทของสังคมไทยมีการกระตุ้นให้เกิดการลงทุนด้านการท่องเที่ยว ด้าน อุตสาหกรรม และพานิชยกรรม อย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนององวัตถุประสงค์ในการพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศ ให้มีการเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มั่นคง และสมดุล เสริมสร้าง โอกาสการพัฒนาศักยภาพ ของคน ในกระบวนการพัฒนา และนอกจากผลโดยตรงทางด้าน เศรษฐกิจที่ทำรายได้เข้าประเทศ และกระจายรายได้สู่คนในท้องถิ่นแล้ว ผลกระทบทางสังคม

วัฒนธรรม และการเมือง กระบวนการพัฒนาที่อาจเกิดได้เช่นกันซึ่ง

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2539 : 37-41) อ้างถึงใน ชนิกา ครูจิรานูวัฒน์ (2546 : 48)

กล่าวว่ากระบวนการพัฒนา อาจเกิดผลกระทบได้ 2 ด้านคือ

1. ผลกระทบด้านบวกที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมชุมชน เช่น

1.1 การท่องเที่ยวทำให้มาตรฐานการครองชีพของคนในท้องถิ่นดีขึ้น

เนื่องมาจากผลกระทบเชิงเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และการกระจายโอกาสจ้างงานไปสู่คนในท้องถิ่นมากขึ้น เมื่อบุคคลมีอาชีพ มีรายได้ ก็ย่อมจะมีอำนาจในการจับจ่ายใช้สอย ซื้อสินค้า และบริการที่จำเป็นเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้

1.2 การท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดความสะดวกสบายจากกิจการบริการ

สาธารณูปโภคสาธารณูปการ ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ในแหล่งท่องเที่ยว คนในท้องถิ่นจึงย่อมได้รับประโยชน์จากกิจการน้ำประปา ไฟฟ้า โทรทัศน์ และอื่น ๆ ตามไปด้วย

มีข้อสังเกตว่าในประเทศที่พัฒนาแล้ว กิจการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ส่วนใหญ่จะพัฒนาขึ้นมาเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นเป็นหลักสำคัญ ส่วนนักท่องเที่ยวจะได้รับประโยชน์ จากกิจการในลักษณะผลพลอยได้ แต่สำหรับประเทศที่ยากจน หรือกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนา อาจมีลักษณะตรงกันข้าม เห็นได้ว่าท้องที่หลายแห่งชาวบ้านไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจดีพอที่จะลงทุนในกิจการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ แต่หากมีนักท่องเที่ยวไปเยือนจำนวนมาก ก็จะมีแรงกระตุ้นให้รัฐบาล หรือนักธุรกิจมาลงทุน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเป็นประการสำคัญ ส่วนคนในท้องถิ่นมีโอกาสได้รับบริการลักษณะของผลพลอยได้

1.3 การท่องเที่ยวจะทำให้เกิดสันติภาพแห่งมวลมนุษยชน ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยว ทำให้ผู้คนมีโอกาสสังสรรค์ กระทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้คนที่มาจากสังคมที่แตกต่างกันได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ได้เห็น และมีโอกาสได้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ร่วมกันและกัน ต่างฝ่ายต่างมีโอกาสถ่ายทอด และรับรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และนำกลับไปเผยแพร่ยังภูมิภาคของตนเอง จนทำให้มีคำกล่าวที่ว่า “การท่องเที่ยว ทำให้โลกปราศจากพรมแดนทางการเมือง” เป็นจริง นักท่องเที่ยวที่ได้ไปพบเห็นสภาพแท้จริงก็จะทำให้เกิดความเข้าใจในสถานที่นั้นได้อย่างถูกต้อง ดังที่สหประชาชาติได้เคยประกาศให้ปี พ.ศ. 2510 เป็นปีการท่องเที่ยวสากล และกำหนดคำขวัญว่า “การท่องเที่ยว เป็นหนทางไปสู่สันติภาพ” (นิวัฒน์ อมาตยกุล, 2549 : 35-41)

1.4 การท่องเที่ยวจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้นทางการ เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยว ทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้คนในพื้นที่เกิดความต้องการที่จะ ค้นคว้าอนุรักษ์ ฟื้นฟูมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในสถานที่ที่อยู่ และสังคมชุมชนของตนเอง ไว้ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม คงความเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อรักษารายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว

1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้คน ที่เดินทางท่องเที่ยว เป็นนักท่องเที่ยวที่มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ในทางความรู้ และประสบการณ์ที่ได้พบเห็นด้วยตนเอง โดยมีแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เปรียบเสมือนห้องปฏิบัติการตามธรรมชาติ และเมื่อมีการพบปะประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการระหว่างนักวิชาการต่างชาติ ต่างภาษาแล้ว บางครั้งก็เป็นโอกาสที่จะสร้างชื่อเสียง ภาพพจน์ทางวิชาการ ได้ และเรื่องที่ค้นคว้าก็อาจมีประโยชน์ต่อส่วนรวมได้

1.6 การท่องเที่ยวจะช่วยลดปัญหาการอพยพของประชาชนเข้าสู่เมืองหลวง ทั้งนี้ เนื่องจากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดอาชีพใหม่ และการจ้างงานเพิ่มขึ้นในท้องถิ่นประชาชน จึงไม่ต้องการอพยพหนีความยากจนเข้ามาทำงานในเมืองหลวง สามารถประกอบอาชีพรายย่อย หรือทำอุตสาหกรรมท้องถิ่นอยู่ในครอบครัวไม่ต้องออกจากหมู่บ้านไปทำงานที่อื่น

1.7 การท่องเที่ยวนั้นช่วยทำให้เกิดมีการใช้ทรัพยากรที่ไร้ค่าให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยกระตุ้นให้มีการคิดค้นเอาทรัพยากร ส่วนเกิน หรือไร้ค่ามาประดิษฐ์คิดค้นเป็นของใช้ ของที่ระลึก ในรูปของสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากจะเป็นการหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวแล้วยังเป็นการ นำเอาทรัพยากรที่เคยถูกทิ้งขว้างให้ไร้ค่ามาทำให้เกิดประโยชน์เพิ่มคุณค่า เช่น เปลือกไม้ ขึ้นส่วนจากเถียนเก่า และยังเป็นช่องทางในการพัฒนาคุณภาพของการผลิตสินค้าพื้นเมืองให้ดีขึ้น เช่น การออกแบบให้ทันสมัย ออกแบบหีบห่อให้กะทัดรัด

1.8 การท่องเที่ยวทำให้เกิดทัศนคติที่ดีทั้งนี้ เนื่องจากความประทับใจในการเดินทางท่องเที่ยวจะทำให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ดีต่อสถานที่นั้นและ นึกถึงอยู่ตลอดเวลากลับมาเที่ยวอีกเมื่อมีโอกาสและ เมื่อพบช่องทางที่จะให้ความช่วยเหลือความประทับใจที่เคยมีมาในอดีต ก็อาจเป็นแรงกระตุ้นให้ตัดสินใจในด้านที่เป็นคุณค่าต่อสถานที่นั้น ๆ ได้

1.9 การท่องเที่ยวช่วยลดช่องว่างระหว่างประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน ทั้งนี้ เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้คนมั่งมีในเมืองมีโอกาสเดินทางมาสู่ชนบท ทำให้เกิด

ความรู้สึกเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ปัญหาความตึงเครียดระหว่างประเทศจึงหมดไป

1.10 การท่องเที่ยวช่วยในการป้องกันการบ่อนทำลายชาติ ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้สถานที่เปลี่ยว กลายเป็นสถานที่พลุกพล่าน ยากต่อการก่อการร้าย หลบซ่อนทำกิจการผิดกฎหมาย หรือเผยแพร่ลัทธิบ่อนทำลายชาติ และการที่ผู้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีก็ยากที่ผู้ไม่หวังดีจะยุยงให้เกิดความแตกแยกขึ้นในชาติได้

2. ผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมชุมชน

2.1 การท่องเที่ยวทำให้เกิดการมีค่านิยมผิด ๆ ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นจากการเลียนแบบของนักท่องเที่ยว หรือเกิดความเข้าใจผิดเช่น ไม่อยากทำงาน อยากไปเที่ยวแบบนักท่องเที่ยว โดยไม่เข้าใจว่านักท่องเที่ยวนั้นได้ทำงานเก็บเงินเพื่อมาเที่ยว นิยมบริโภคสินค้าจากต่างประเทศหรือค่านิยมอื่น ๆ ค่านิยมมุ่งเน้นการค้าและวัตถุ เช่นเมื่อถูกขอถ่ายรูปจะเรียกเงิน หรือการหันหลังให้อาชีพเกษตรกรรมและหันไปประกอบอาชีพรับจ้างแทน เป็นต้น

2.2 การท่องเที่ยวทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวล่มสลาย ทั้งนี้ อาจเกิดขึ้นจากการทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นการทำงานที่หาเวลาแน่นอนตายตัวไม่ได้ ไม่มีวันหยุดที่แน่นอน บางครั้งต้องไปทำงานต่างประเทศหรือต่างจังหวัด หรือบางครั้งต้องทำงานในเวลากลางคืน เช่น งานโรงแรม งานพนักงานสายการบิน ทำให้ไม่มีเวลาอยู่กับครอบครัวเท่าที่ควร

2.3 การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาศีลธรรม ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปแออัดมากขึ้นเท่าไร ก็มีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อศีลธรรมตกต่ำลงเท่านั้น กิจกรรมด้านลบที่มักเกิดขึ้นเสมอคือ การเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ปัญหาโสเภณี การพนัน สารเสพติด อาชญากรรม

2.4 การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาค่าครองชีพสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสินค้าและบริการจะขึ้นราคาเมื่อมีนักท่องเที่ยวไปมาก ผลก็คือคนในท้องถิ่นต้องบริโภคและอุปโภคสินค้าที่มีราคาแพงไปด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย เช่น เกษตรกร หรือกรรมกรรับจ้าง ทำให้คนกลุ่มนี้มีรายได้น้อยลง เกิดภาวะหนี้สิน และมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง

2.5 การท่องเที่ยวทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว มักได้รับการพิจารณาพัฒนาด้านสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการก่อน ทำให้คนในพื้นที่อื่นไม่ได้รับบริการ หรือได้รับบริการช้าไปอีก

2.6 การท่องเที่ยวทำให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยว และผู้คนเจ้าของท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยว มักมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอยู่แล้ว วัฒนธรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวซึ่งอาจไม่แตกต่างในสายตาของพวกเขาแต่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อผู้คนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว จนถึงเกิดการประท้วงและแสดงออกอย่างไม่ต้อนรับเช่น ปีนป่ายโบราณสถานหรือ แต่งกายและ แสดงกิริยาไม่สุภาพในสถานที่สำคัญทางศาสนา เป็นต้น

2.7 การท่องเที่ยวทำให้เกิดการลดคุณค่าของวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งได้นำเอาวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม มาเป็นสินค้าขายแก่นักท่องเที่ยว จนบางครั้งทำให้สิ่งเหล่านั้นลดคุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ลง จนกลับกลายเป็นความรื่นเริงทั้งหมดไป ส่วนงานด้านศิลปหัตถกรรมนั้น เนื่องจากเมื่อมีความต้องการในปริมาณมาก การเร่งผลิตให้ทันขายจึงส่งผลให้คุณภาพด้านความประณีตลดน้อยลงไปทำให้เกิดลักษณะ “วัฒนธรรมข้อมแมว” (Phony-Folk-Culture) หลอกหลวง และเป็นผลเสียในระยะยาวด้านการสืบทอดศิลปวิทยาการได้ด้วย

สรุปได้ว่า ลักษณะของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย มีลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในกระบวนการเปลี่ยนสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันดังนี้

1. ด้านการจ้างงาน หมายถึง ลักษณะที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในด้านการจ้างแรงงาน คือ ผลตอบแทนการทำงาน/หรือค่าจ้างแรงงาน/ถูกกำหนดไว้ด้วยคำจำกัดความว่าค่าจ้าง ซึ่งหมายถึง ตัวเงิน ที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้างเป็นค่าตอบแทนการทำงาน โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างได้ทำซึ่งแต่ละพื้นที่อัตราค่าจ้างแรงงาน/หรือค่าตอบแทนในการทำงานไม่เท่ากัน ซึ่งปัจจุบันผู้ใช้แรงงานเห็นคุณค่าการจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่น ใช้เงินจ้างเกี่ยวข้าวแทนลงแขก มีค่าจ้างในการทำครัวเมื่อมีงานบุญ และแรงงานนิยมนย้ายที่ทำงานไปทำงานต่างถิ่นเพราะอัตราค่าจ้างที่สูงกว่า ส่วนอัตราค่าจ้างแรงงานหรือเงินเดือน ส่วนใหญ่นายทุน/หรือผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนดราคาค่าตอบแทน ซึ่งภายใต้กรอบของกฎหมาย การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันมีน้อยลง

2. ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนแทนการทำนา/หรือเกษตรกรรม เช่น การทำธุรกิจ ค้าขาย ข้าราชการ นักการเมือง ฯลฯ เพราะเมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คนรุ่นใหม่/ที่มีความทะเยอทะยาน/อยากที่จะเลื่อนสถานภาพหรือฐานะทางสังคมของตนเอง ได้เปลี่ยนลักษณะการคิดการประกอบอาชีพจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้า และบางกลุ่มได้เปลี่ยน

พื้นที่ทำนามาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น (ที่ทำรายได้ดีกว่าข้าว) เช่น ไร่อ้อย ยางพารา บางกลุ่มเป็นแรงงานย้ายถิ่น โดยมีสิ่งกระตุ้น คือ ค่าแรงที่สูงขึ้นกว่าที่เดิม และอาชีพเดิมที่ทำอยู่

3. ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ หมายถึง เมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ชุมชนรับรู้ข้อมูลข่าวสาร/การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน และสัตว์ วัสดุที่คัดเลือกใช้พันธุ์พืชที่มีคุณภาพและมีการปรับปรุงพันธุ์ใหม่เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตต่อไร่ เครื่องใช้ภายในครัวเรือนก็เป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น เช่น นิยมใช้เตาแก๊สปิ้งย่าง แทนเตาถ่าน

4. ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม หมายถึง ชนบท/หรือชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม โดยนิยมส่งบุตรหลานให้เรียนสูง (ค่านิยมการเป็นเจ้าของคน นายคน) เพื่อต้องการเลื่อนฐานะทางสังคมของตน และเปลี่ยนรูปแบบการปลูกบ้านเรือนให้ทันสมัย เช่น ปลูกบ้านสองชั้น โดย ชั้นล่างต่อแบบตึก ส่วนบนมุมสวารุ่นใหม่ก็นิยมมี และใส่เครื่องประดับตัวเองหรือมีบ้านที่มีรูปทรงทันสมัย และมีราคาสูง

5. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบท ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีลักษณะการให้ความเคารพ นับถือผู้ที่มีอาวุโส/และญาติพี่น้องลดลง บทบาทของพ่อแม่ลดลง เยาวชนไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และชี้แจงช่วยงานบ้านสังคมภายนอก เช่น เพื่อน ที่ทำงาน มีอิทธิพลมากกว่าครอบครัว

6. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน/ประชาชนกับสถาบันศาสนามีการเปลี่ยนแปลงไป โดยประชาชนให้ความสำคัญในศาสนาน้อยลง เช่น ระยะเวลาการบวช การช่วยเหลืองานวัด งานประเพณี งานบุญต่าง ๆ การอยู่ก่อนแต่ง จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มองเห็นว่าประชาชนลดความเชื่อมั่นเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา ความยึดมั่น ซึ่งเป็นค่านิยม ขนบธรรมเนียมเดิมที่เคยถือปฏิบัติ ส่งผลให้คุณธรรม จริยธรรมในตัวบุคคล และสังคมลดน้อยลง

7. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวก หมายถึง ลักษณะหนึ่งของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คือ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้เข้าไปอยู่ทุกชุมชน/และหมู่บ้าน เนื่องจากระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปถึงทุกซอกซอยของชุมชน/และหมู่บ้าน และมีถนนหนทางเข้าถึงแต่ละบ้าน มียานพาหนะ เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ใช้เป็นพาหนะในการเดินทางและที่สำคัญทุกครัวเรือนมีวิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น โทรศัพทเคลื่อนที่ และมีของใช้ทันสมัยตลอดเวลา

8. ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ หมายถึง การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดการยอมรับและแสวงหาความรู้ใหม่ เช่น ระบบการเลือกตั้งท้องถิ่น การประกอบอาชีพ หรือธุรกิจ มีการวางแผน แบบแผนชีวิตในอนาคตที่ชัดเจน ทำให้ประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเอง และสังคม เช่น รูปแบบการแต่งกาย แบบบ้านใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน และยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ฯลฯ

แนวคิด ทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน

1. ความหมายชุมชน

ความหมายของชุมชนนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมากซึ่งสามารถแสดงได้ดังนี้

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกัน อย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2540 : 161) กล่าวว่า โดยความเป็นชุมชนอาจหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2548 : 34) ชุมชนมีความหมายมากกว่าการที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน แต่ได้สร้างความสัมพันธ์กันโดยมีหลักการ เงื่อนไข กติกา ซึ่งเราเรียกโดยรวมว่าระเบียบบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิก และสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้

สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชน โดยแสดงในรูปของชมรม สหกรณ์ องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายชุมชน หรืออื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

2. ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างยั่งยืน จึงต้องเริ่มจากการใช้จุดแข็งในสังคม และทุนทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำว่าชุมชนเข้มแข็งดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ให้แนวคิด และความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า ต้องเพิ่มศักยภาพของคน และชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต

พีรสุด ศรีธวัช ณ อุรุทยา (2541 : 21) ได้สรุปความหมายของคำว่าความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การรวมตัวของคน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีประชาชนและชุมชนเป็นแกนนำ โดยไม่คำนึงถึงการจัดตั้ง จากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชนเพื่อร่วมกัน ดำเนินการและจัดกิจกรรมอันก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนไม่ว่าด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม การศึกษา และด้านต่าง ๆ อาจเป็นกิจกรรมที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำหากเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นประจำ

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543 : 62-63) ให้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ความสามารถของครอบครัว และกลุ่มองค์กรของประชาชนในชุมชน ท้องถิ่นร่วมกัน คิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยตนเอง และพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยตนเองตามความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีคิดและเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน โดยใช้ความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน ท้องถิ่น โดยมีความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงาน ภายนอกที่เป็นภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาชุมชนเท่าที่จำเป็น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น มีกระบวนการที่สำคัญคือ ชุมชนจะต้องมีการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพราะทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ชุมชนจะขาดความเข้มแข็งหากมีทรัพยากรบุคคลที่ไม่มีศักยภาพ อันประกอบไปด้วยการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหาร

จัดการ การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ ดังนั้นการพัฒนาบุคคลก็เพื่อมุ่งจะให้คนคิดเป็น และทำ เป็น โดยตัวของเขาเอง เพื่อที่บุคคลเหล่านั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2544 : 27) ซึ่งการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความไว้หลากหลาย ดังนี้

กองพัฒนาอาสาสมัครและผู้นำท้องถิ่น กรมการพัฒนาชุมชน (2547 : 8) กล่าวถึงชุมชนเข้มแข็งต้องประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมชุมชน ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่นเรื่องถึงศักดิ์สิทธิ์ ก่อให้เกิดการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
2. กฎ จารีตประเพณี เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนที่หล่อหลอมประสบการณ์ของชุมชน ถ่ายทอดความเป็นชุมชนจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง สร้างจารีตตำนักร่วมเพื่อควบคุมชุมชน ให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและความคิดของชุมชน เช่น พิธีสืบชะตาแหล่งน้ำ สร้างเกณฑ์การแบ่งปันน้ำแบบสังคมเครือญาติ
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดและลึกซึ้งแนบแน่นกับธรรมชาติ
4. ระบบกรรมสิทธิ์ สืบทอดมรดกจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ก่อให้เกิดความหมายในการจัดการทรัพยากรของชุมชน เจริญประวัติศาสตร์มากกว่าเชิงธุรกิจ
5. ระบบความสัมพันธ์ เครือญาติมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ยึดโยงชุมชนให้เข้มแข็งไม่แตกสลายโดยง่าย
6. ทรัพยากรบุคคล กลุ่มผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้อาวุโส ผู้นำเกษตร ปราชญ์ชาวบ้านเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพึ่งตนเอง พัฒนาเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะเพื่อเกิดประโยชน์ต่อชุมชน
7. การบริหารจัดการทรัพยากรแบกระจ่ายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนและเกิดประชาสังคม
8. ความเป็นธรรมในสังคม

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ

คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ (2542 : 12) กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีลักษณะ ดังนี้

1. สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
2. สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการปัญหาของตนและชุมชน
3. มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะที่เปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วน ร่วม และพร้อมรับการตรวจสอบ
4. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนด วิสัยทัศน์ ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผล การแก้ปัญหาและการพัฒนา ชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน
5. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการร่วมกระบวนการของชุมชน
6. มีแผนที่ของชุมชนซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาทุกด้าน ของชุมชนที่มุ่งเน้น การพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์สมาชิกทุก ๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน
7. การพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งพาเพื่อให้ชุมชนสามารถ พึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
8. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีพัฒนาซึ่งอาจจะเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ และอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่ เท่าเทียมกัน

นภาพรณ์ หะวานนท์ (2543 : 5-7) กล่าวว่า ศັชนีความเข้มแข็งจะต้องเกิดจาก กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อที่จะมองความคาดหวังในอนาคต ดังนี้

1. กระบวนการสะสมทุนของชุมชน : วิถีชีวิตสมัยใหม่ หรือสังคมสมัยใหม่ หรือทุนนิยม ทุนเป็นเรื่องใหม่ ถ้าไม่มีการสะสมทุนจะเข้มแข็งได้ยาก
2. มีเครือข่ายระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชน กับเอกชน ภายในชุมชนต้องมีระบบความสัมพันธ์ที่ดี ขณะเดียวกันต้องสร้างเครือข่ายภายนอก ชุมชน กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
3. มีกระบวนการ วิธีการในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์

4. มีการระดมทรัพยากรทั้งภายใน และภายนอกชุมชนเพื่อการพัฒนาที่พึ่งตนเองของชุมชน

5. มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาภายในชุมชน และระหว่างชุมชนในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้และรูปแบบอื่น

6. มีกระบวนการเสริมสร้างพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในคนแต่ละรุ่นของชุมชน

คณะอนุกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า จะต้องประกอบด้วย

1. บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม

2. มีเป้าหมายร่วมกัน และยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะ และของสมาชิก

3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน

4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ

5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

6. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ

7. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

8. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี

9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกัน

ตลอดไป

ธีรยุทธ บุญมี (2540 : 10) ได้นำเสนอเรื่อง “สังคมเข้มแข็ง” โดยให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของพลังที่สาม หรือพลังของสังคม ซึ่งความเข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยความร่วมมือกันของนักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน ในการผลักดันสังคม งานวิจัยที่เมืองทูเปโล มลรัฐมิสซิสซิปปี ประเทศสหรัฐอเมริกา ของ Vaughn Grisham และงานวิจัยของ Robert Putnam ที่ประเทศอิตาลี และงานวิจัยที่อื่น ๆ ซึ่ง เดวิท แมทธิวส์ (2540 : 5-13), ฐิรุฒิ เสนาคำ (ผู้แปล) ได้สรุป และชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของประชาคม และสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชาสังคมในบริบทของสังคมตะวันตกได้จาก

องค์ประกอบ 6 ประการ คือ

1. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร ประชาสังคมต้องการพื้นที่สาธารณะ และโอกาสที่จะพบปะ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อเกิดเจตจำนงทางการเมือง (Political will) เพื่อที่จะสร้างความเป็น “พลเมือง” ให้กับประชาชน ประชาสังคมจะเข้มแข็งหรือไม่ สามารถตรวจสอบได้จากพื้นที่สาธารณะ (Public Space) และองค์รวมของพื้นที่สาธารณะก็คือ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastructure) ของชุมชน โดยสามารถแยกโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะได้เป็น 3 ระดับ คือ

(คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ. 2541 : 10-11)

1.1 ระดับพื้นฐานล่าง คือ การพบปะกันของผู้คนเป็นครั้งคราว (Ad hoc Associations) การพบปะนี้อาจเป็นการพบปะกันในสภาพพัฒนาท้องถิ่นหรือเพื่อนบ้าน

1.2 ระดับกลาง คือ การรวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อเน้นงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร

1.3 ระดับสูงสุด คือ “องค์กรร่วม” (Umbrella Organizations) ที่เชื่อมองค์กรสมาชิก และสมาชิกเข้าหากัน การพบปะองค์กรเหล่านี้คือ ช่องทางการสื่อสาร (Channels of communication)

โครงสร้างพื้นฐานจะอิงอยู่กับระบบสังคมที่ไม่เป็นทางการ อาจจะเป็นงานเทศกาลที่ดึงให้ผู้คนมาพบกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นเหตุการณ์ทางสังคม (Social Events) แล้ว ยังเป็นการเชื่อมผู้คนให้เข้าใกล้ชิดกัน ได้พูดคุยกัน ซึ่ง Ray Oldenburg (1989) เรียกสถานที่ที่เกิดการพูดคุยนี้ว่า “แหล่งที่ยิ่งใหญ่ที่ดีที่สุด” หรือ “the great good place” ของชุมชนนอกเหนือจากนั้นก็จะเป็นที่ให้ได้พบกับคนแปลกหน้าออกชุมชน ซึ่ง Alexis de Tocqueville (1969) พบว่าในศตวรรษที่ 19 การพบปะของคนแปลกหน้าเกิดขึ้นบ่อยในการสมาคมแบบไม่เป็นทางการ การพบปะของผู้คนที่หลากหลาย และสามารถให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิด ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างเครือข่าย ทำให้เกิดสายสัมพันธ์ระหว่างคนที่ต่างฐานะต่างชนชั้นกัน

2. กระบวนการสำคัญของชุมชน ชีวิตสาธารณะของชุมชนหนึ่ง สามารถที่จะวัดได้ด้วยกระบวนการตัดสินใจภายในชุมชนในเรื่องสาธารณะ สิ่งหนึ่งที่จะต้องเกิดก่อนการตัดสินใจสาธารณะ คือ “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจ เนื่องจากในอดีตผู้นำเท่านั้นที่เป็นผู้ตัดสินใจ หรือเป็นผู้ชักนำคนในชุมชนให้เห็นคล้อยตามความคิดของตน ด้วยการแสวงหาหลักฐาน ข้อมูลต่าง ๆ มาโน้มน้าวให้คน

ตัดสินใจตาม มากกว่าเป็นการตัดสินใจของคนในชุมชนเอง ดังนั้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็น “เจ้าของ” ชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งคือชุมชนแห่งการเรียนรู้นั่นเอง

3. ภาวะการณนำ และผู้นำชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งจะอยู่ในวิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น นอกไปจากความเป็นผู้นำที่โดดเด่น หรือผู้กระทำคนสำคัญของชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีสมาชิกที่มีความสามารถที่จะคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อย่างที่ Vaughn Grisham (1990) ได้อ้างคำพูดของผู้นำคนหนึ่งของเมืองทูเปโลว่า “หากคุณต้องการชุมชนที่ดี คุณต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำด้วยตัวเอง” ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีผู้นำที่หลากหลาย และตัวผู้นำจะต้องไม่แตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น ๆ

4. กรอบแนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวของคนในชุมชน โดยเฉพาะกรอบแนวคิดในการแก้ปัญหา และการมองความเป็นไปของสรรพสิ่ง วอน กริชแฮม (Vaughn Grisham) เรียกกรอบแนวคิดนี้ว่า “หลักนําการปฏิบัติ” (Guiding Principles) จะต้องเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคสาธารณะ และการทำงานเพื่อส่วนรวม ดังหลักการปฏิบัติของชาวทูเปโล ที่ว่า “อย่าเบียดงานของชุมชนไปให้คนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับชุมชน” หรือ “สร้างทีมงาน ยึดแนวทางของทีมงาน” และ “จงถือว่ามนุษย์ทุกคน คือ ทรัพยากรที่ล้ำค่า” เป็นต้น และต้องมองอำนาจว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวคน ซึ่งอำนาจที่แท้จริงต้องมาจากประชาชน และทำให้เกิดความมั่นใจว่า “ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาท้องถิ่น” นั่นคือคนในชุมชนทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อปัญหาของชุมชน ดังที่ Harry C. Boyte (1989) สรุปไว้ว่า “เจตจำนงที่จะเข้ารับผิดชอบต่อปัญหาชุมชน เป็นแกนใจสำคัญในการก่อเกิดอำนาจสาธารณะ” และ Davis Merritt, Jr (1992) ก็สรุปว่า “วิถีทางเดียวที่จะทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่น่าอยู่ก็คือ ประชาชนในชุมชนต้องเข้าใจ และยอมรับความรับผิดชอบของตนต่อทุกเรื่องที่เกิดขึ้นกับชุมชน”

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน พัทนัม (Putnam, Robert D : 1993) สรุปว่า ความสัมพันธ์กันในแนวระนาบ (เท่าเทียม) นำไปสู่เมืองที่มีระบบการปกครองที่ดี และเศรษฐกิจมั่งคั่ง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟีย และทำให้เศรษฐกิจของเมืองถดถอย สถาบัน และคนจะต้องมีความสัมพันธ์กันทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มธุรกิจ กลุ่มองค์กร ประชาชน โรงเรียน องค์กรชุมชน ฯลฯ

6. สำนึกความเป็นชุมชน และขนบธรรมเนียมแห่งการแบ่งปัน ความเป็นชุมชนไม่ได้เริ่มด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือร่วมใจ ในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือ

ไม่ร่วมมือเป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน Harry C. Boyte (1989) กล่าวว่า ประชาชนจำเป็นต้องร่วมมือกันทำงานก่อน แล้วจึงจะสามารถสร้างขนบธรรมเนียมแห่งการทำงานร่วมกัน และจะค่อย ๆ สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ (วิภาณุ คงจันทร์, 2543 : 14-18)

สรุปได้ว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การรวมตัวของคนในชุมชน อาจจะร่วมตัวในรูปกลุ่มประชาสังคม หรือรูปแบบเครือข่าย ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับชุมชน หรือชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับเอกชน และ/หรือหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนร่วมสร้าง ร่วมพัฒนา ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

4. วิธีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

วิธีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีความสำคัญเนื่องจากการสร้างรากฐานที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชน ซึ่งได้มีแนวคิดที่สำคัญดังนี้

ทศนีย์ ลักขณาภิชนชัช (2550 : 23) กล่าวว่า “วิธีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” คือ การบริหารสังคม หรือ การสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงในการจัดการกับปัญหาเป้าหมายของชุมชนนั้น จะเริ่มต้นจาก “คนในชุมชน” ซึ่งเป็นแก่นกลางของชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จะเป็นปัญหาที่ขัดขวางต่อการดำเนินชีวิตปกติสุขของชาวชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาการมีงานทำ และการมีรายได้เพียงพอแก่การดำเนินชีวิต จะได้รับความสนใจจากชาวชุมชนและเป็นแรงผลักดันให้ชาวชุมชนมารวมตัวกัน ทั้งนี้จะต้องมี “คนชักใยแมงมุม” (Spider Network) หรือ “ผู้นำ” ทำหน้าที่เป็นผู้นำความคิดและสื่อสารความคิด ให้ชาวชุมชนเข้าใจ และบริหารวิสัยทัศน์ร่วมกัน กำหนดเป็นแผนและนโยบาย ของชุมชนในการจัดการกับปัญหา และจัดกิจกรรม/บริการที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน คณะอนุกรรมการ กลุ่มงาน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามแผนงาน และโครงการ ประสานความร่วมมือกับชุมชนในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทำงานอย่างเป็นกระบวนการ หรือขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การกำหนดประเด็นปัญหา
2. การวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุที่ตรงกับความ เป็นจริง
3. การวางแผนการดำเนินงาน เช่น การทำแผนแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน
4. การดำเนินงานตามแผนงานและโครงการ
5. ติดตามประเมินผลสำเร็จตามเป้าหมายของการแก้ไขปัญหา

ทั้งนี้ในท้ายที่สุดคือเพื่อการพัฒนาคนและสังคมแบบยั่งยืน โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด คือ ความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเองจนถึงระดับการพึ่งตนเองได้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นทักษะชีวิตในการจัดการกับปัญหาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ในโอกาสต่อไป

การมีจิตสำนึกสาธารณะที่ร่วมกันแก้ปัญหของชุมชนด้วยทางออกแบบสันติวิธี ซึ่งแสดงให้เห็นดังรูป “วงล้อการบริหารสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง” ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 รูปแบบการบริหารสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง

ปัจจัยสำคัญ ๆ ในการนำมาใช้ประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง และวิธีการบริหารสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง มีดังต่อไปนี้

1. การบริหารสังคมของชุมชนเมืองมีปัจจัยชี้วัดความสำเร็จอยู่ที่ตัวแปรในเรื่อง คน, สภาพปัญหาของชุมชน, วิธีบริหารจัดการที่โปร่งใส, การมีส่วนร่วมจากชาวชุมชน และการสร้างพลังชุมชน จึงควรสร้างกระบวนการพัฒนาชาวชุมชน ด้วยการเสริมแรงด้านความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องในบริบทของปัญหาชุมชน และสร้าง การ รู้ รัก สามัคคี ระหว่างชาวชุมชนเพื่อเป็น พลังร่วมของชาวชุมชน ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน ด้วยการมีจิตสำนึกสาธารณะ และการทำงานร่วมกันแบบธรรมาภิบาล

2. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง ควรให้ความสำคัญแก่การพัฒนาคน ในชุมชน โดยเริ่มจากค้นหาผู้นำธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญ แล้วขยายผลออกไปสู่คนรอบข้าง หรือรวบรวมเป็นแกนนำชุมชน สร้างพลังชุมชน โดยการเสริมสร้างความรู้เท่าทันใน

สถานการณ์ของปัญหาชุมชน

3. ปัจจัยแวดล้อมภายนอกชุมชน มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน ชาวชุมชน ต้องเรียนรู้และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สามารถปรับตัวได้อย่างทันต่อสถานการณ์ จึงต้องเรียนรู้การปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติตนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นปกติสุข

4. รัฐยังคงมีพันธกิจในการดูแลประชาชนให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข รัฐจึงต้องแสวงหาภาคีการพัฒนาเป็นหุ้นส่วนในการบริหารสังคมแบบองค์รวมเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ของการพัฒนาสังคม

5. ผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน จึงควรมีกำหนดภาพลักษณ์ของผู้นำชุมชน/ แกนนำชุมชน/ คณะกรรมการชุมชน ที่พึงปรารถนา เพื่อเป็นแนวทาง ในการพัฒนาคนและผู้นำชุมชน ซึ่งอย่างน้อยต้องมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรู้ความสามารถ รอบรู้ ซื่อสัตย์ มีความจริงใจในการทำงานเพื่อชุมชน มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีวิสัยทัศน์ และเรียนรู้ในการบริหารวิสัยทัศน์ เพื่อจูงใจให้ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมหรือบริการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน

ธีระพงษ์ แก้วหาญษ์ (2544 : 60) กล่าวว่า กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งหนึ่งในกระบวนการที่สำคัญที่ชุมชนจะต้องมีได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพราะทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ชุมชนจะขาดความเข้มแข็งหากมีทรัพยากรบุคคลที่ไม่มีศักยภาพอันประกอบไปด้วย การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดการกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ ดังนั้นการพัฒนากบุคคลก็เพื่อมุ่งจะให้คนคิดเป็น และทำ เป็นโดยตัวของเขาเอง เพื่อที่บุคคลเหล่านั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญ ๆ ต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย

1. ด้านสังคม หมายถึง กระบวนการ หรือกรรมวิธีสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและประชาชนในพื้นที่ โดยทำให้ประชาชนสามารถพึ่งพา และดูแลตนเองได้ ครอบครัวหรือสังคมมีความรัก ความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน สังคมมีความปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิต และทรัพย์สิน

2. ด้านการเมือง หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ การฟัง. การพูด หรือปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องทางการเมือง เช่น การที่ประชาชนมีอิสระในการเข้าร่วม

กิจกรรมทางการเมือง หรือประชาชนมีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองโดยปราศจากการชี้นำ และ
เมืองค้กรของชุมชนคอยติดตาม ตรวจสอบกิจกรรมทางการเมือง

3. ด้านการปกครอง หมายถึง แนวการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ มีมาตรฐาน
ในการให้บริการแก่ประชาชนทุกระดับ ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม
สร้างความเสมอภาค เป็นธรรม โดยทุกคนได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพ ทั้งถึงและ
เท่าเทียมกัน และควรเร่งปฏิรูปจิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลแก่ประชาชนทุก
กลุ่ม

4. ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การพยายามทำให้ระบบเศรษฐกิจเกิดการจ้างงาน
อย่างเต็ม โดยพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ คุณภาพ และยั่งยืน เชื่อมโยงกับ
เครือข่ายการผลิตสินค้าและบริการบนฐานปัญญา และนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ
เน้นการผลิต และการบริโภค ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

5. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การอนุรักษ์สิ่งที่มีธรรมชาติเอาไว้อย่าง
เหมาะสม โดยมุ่งรักษา ปกป้องกัน คุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนไว้ และ
จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน โดยเฉพาะต้องสนับสนุนการกระจายการถือ
ครองที่ดินอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

6. ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งรวมทั้งการ
บริหารงานสิ่งแวดล้อมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ โดยมุ่งรักษา และฟื้นฟูพื้นที่ป่า และ
เขตอนุรักษ์ เร่งปรับปรุง และฟื้นฟูแหล่งน้ำ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมี
ประสิทธิภาพ เน้นการวางผังเมืองที่ผสมผสานวัฒนธรรม สังคม ระบบนิเวศเข้าด้วยกัน

7. ด้านอุตสาหกรรม และธุรกิจ หมายถึง พฤติกรรมการทำงานของมนุษย์เพื่อ
สร้างให้เกิดเป็นธุรกิจใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ โดยสังคมชนบทต้องเร่งฟื้นฟู พัฒนาวิถีชีวิตทาง
การเกษตร ให้เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตร ขอบทุนสนับสนุนทุนวิจัยจากทั้งภาครัฐ และ
เอกชน เพื่อพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และตลาด เพื่อยกระดับ
คุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร และอาหารให้เทียบเท่าระดับสากล

8. ด้านเทคโนโลยี หมายถึง การใช้ความรู้ เครื่องมือ ความคิด หลักการ เทคนิค
ความรู้ ระเบียบวิธี กระบวนการ ตลอดจนผลงานทางวิทยาศาสตร์ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ
มาใช้พัฒนาคนด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ส่งเสริม และ
พัฒนาเทคโนโลยี เช่นการสื่อสารโดยผ่านเว็บไซต์ โดยเฉพาะ โครงสร้างพื้นฐาน และระบบโล
จิสติกส์

9. ด้านกฎหมาย หมายถึง การตรวจ ปรับ และยกร่างกฎหมาย โดยยึดหลักนิติธรรมในการออกกฎหมาย คือการออกกฎหมายด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม ทุกคนยอมรับ และปฏิบัติตาม เน้นให้การคุ้มครองประชาชนทุกคนตามสิทธิด้วยความเสมอภาค สร้างวินัย เคารพกฎหมาย และปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้อื่น และควรเพิ่มช่องทางในการรับข้อร้องเรียน และให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหาย และผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ชนบทและความเป็นเมือง

ในการทำความเข้าใจความความเข้มแข็งของประชาชนกับการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่นั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงความเป็นชุมชน ชนบท ตลอดจนความเป็นเมืองโดยผ่านกระบวนการชุมชนศึกษา และชนบทศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบริบทของชุมชนและชนบทในการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชน ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการจัดการความรู้ของชุมชน ประกอบด้วย การจัดทำ แผนแม่บทชุมชน เครื่องมือในการกำหนดยุทธศาสตร์ ตัวชี้วัดองค์กรชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม โดยคำว่า “ชุมชน” จะประกอบไปด้วย ครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่มารวมอยู่ในที่เดียวกัน หรือก่อตั้งเป็นชุมชนในพื้นที่เดียวกัน อาจเรียกรวมเป็นละแวกบ้าน หรือห้อมบ้าน หรือหมู่บ้านก็ได้ ความเป็นชุมชนไม่เฉพาะขอบเขตของหมู่บ้านแต่จะรวมถึงลักษณะเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้างขวางทั้งระบบอุปถัมภ์และแบบเครือญาติด้วย (Kemp, 1991)

1.1 ความหมายของแผนแม่บทชุมชน

ในการศึกษาความหมายของแผนแม่บทชุมชน เราสามารถจำแนกความหมายของแผนได้ตามกลุ่มความหมายต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มที่ให้ความหมายของแผนแม่บทชุมชนในลักษณะของการแสดงถึงทิศทาง กรอบ เป้าหมาย ในการดำเนินในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของชุมชน

วิชิต นันทสุวรรณ (2545 : 17) กล่าวว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนพัฒนา เศรษฐกิจสังคมของชุมชน ที่กำหนดแผนพัฒนา หรือทิศทางในการแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องเอาไว้ โดยที่ไม่ได้ระบุงบประมาณเอาไว้

คาเรศ ชูยก (2549 : 35) กล่าวว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนชีวิตหรือแผนกำหนดอนาคต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นความมุ่งหวังของชุมชน โดยคนในชุมชนต้องการ อยากให้ชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นอย่างไร แทนการที่รอให้ส่วนราชการหรือบุคคลภายนอกชุมชนมา กำหนดให้ ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน ตำบล และท้องถิ่น จึงต้องมาจากคนในชุมชนเป็นหลัก ส่วนราชการหรือบุคคลภายนอกหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะมีบทบาทเพียงผู้สนับสนุนและส่งเสริมในสิ่งที่ชุมชนควรจะรู้ หรือสิ่งที่ชุมชนไม่สามารถทำเองได้

2. กลุ่มที่ให้ความหมายของแผนแม่บทชุมชน ในลักษณะของการเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนหรือหมู่บ้านเพื่อแสดงถึงทิศทางการดำเนินงานในชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546 : 3) ให้ความหมายแผนชุมชนพึ่งตนเองว่าหมายถึง แผนการทำงานหรือแผนปฏิบัติการของชาวบ้านที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนหรือหมู่บ้านว่าจะทำอะไร เมื่อไรและอย่างไร ข้อตกลงนี้มักไม่ได้เขียนไว้ในกระดาษเหมือนการทำแผนงานหรือแผนงบประมาณตามแบบฉบับที่คนนอกเข้าใจและคุ้นเคย

ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ (2549 : 31) กล่าวว่า “แผนแม่บทชุมชน” คือการกำหนดว่าเราจะปลูก จะเลี้ยงอะไร เพื่อตอบสนองคนในชุมชน ถ้าเราไม่ทำแผนแม่บทของเราเอง รัฐบาลเขาก็จะมาจัดการให้ ถ้าเราไม่จัดการผลผลิตของเรา พ่อค้าก็จะมาจัดการให้ ถ้าเราไม่จัดการข้อมูลในชุมชนของเรา นักวิชาการก็จะมาจัดการให้เรา เราก็เป็นเพียงแรงงาน

สรุปได้ว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนพัฒนาชุมชนที่เกิดจากการประชุมพูดคุยกันระหว่างประชาชนในชุมชน หรือการประชุมร่วมระหว่างประชาชนในชุมชนและผู้นำชุมชน โดยมาประชุม ร่วมคิด ร่วมทำว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ใช้งบประมาณเท่าไร งบประมาณจากที่ใด ซึ่งบางครั้งอาจขอความร่วมมือจากภาครัฐ หรือเอกชนเข้ามาร่วมวางแผนพัฒนาด้วย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากการร่วมคิดของประชาชนในชุมชนเป็นหลัก

2. ความหมาย และความเป็นมาของสังคม

มนุษย์มีความผูกพันกับสังคมอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่อริสโตเติล นักปรัชญาเมธีชาวกรีกโบราณได้กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Man is a Social Animal) มนุษย์จะเจริญหรือเสื่อมขึ้นอยู่กับสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา และยังกล่าวอีกว่า ชีวิตที่ดีของมนุษย์ในสังคมจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ถ้าหากในสังคมนั้นปราศจากความยุติธรรม (พิชัย ผกาทอง, 2547 : 20)

คำว่า “สังคม” (Society) คำในภาษาบาลี แยกออกเป็น 2 คำ คือ สัง กับ คม สัง แปลว่า ด้วยกัน, พร้อมกัน ส่วนคำว่า คม แปลว่า ไป, ดำเนินไป เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงมีรูปเป็น สังคม ซึ่งแปลว่าไปด้วยกัน, ไปพร้อมกัน (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2545 : 59) ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของสังคมไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชชน ได้อธิบายความหมายของสังคมไทยไว้ว่า สังคมไทย หมายถึง ชนทุกกลุ่มที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยมีวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต สังคมไทยมิได้เน้นเฉพาะชนเชื้อชาติไทยเท่านั้น แต่รวมถึงชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ซึ่งอาจมีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมบางอย่างแตกต่างกัน แต่ทุกกลุ่มยึดถือวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตร่วมกัน

ประสาธ หลักศิลา (2544 : 5) กล่าวว่า สังคม คือการที่มนุษย์พวกหนึ่ง ๆ ที่มีอะไรส่วนใหญ่เหมือน หรือคล้ายคลึงกัน เช่น ทัศนคติ คุณธรรม ธรรมเนียมประเพณี ได้มาอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์กัน และมาอยู่ในเขตเดียวกันอย่างถาวร

พิทยา สายหู (2546 : 67) กล่าวว่า สังคม หมายถึงกลุ่มคนที่ร่วมกันในอาณาบริเวณที่มีขอบเขตกำหนด มีความสัมพันธ์อันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติต่อกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และยอมรับแบบแผน และกฎเกณฑ์อย่างเดียวกันว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมถูกต้องของกลุ่ม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 371) กล่าวไว้ว่า สังคม คือคนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สุพิศวง ธรรมพินธา (2545 : 102) กล่าวไว้ว่า สังคม คือ ผู้คนทุกเพศทุกวัยที่อยู่รวมกันเป็นหมู่พวก ภายในช่วงเวลา และอาณาบริเวณที่แน่นอนจนได้สร้างแบบแผนความสัมพันธ์ซึ่งเอื้อประโยชน์ เกิดความเรียบร้อย และความผาสุกของการดำรงชีวิตร่วมกัน หรือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538 : 6-7) กล่าวถึงลักษณะของสังคม สรุปได้ดังนี้

1. การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม
2. การมีอาณาเขตที่อยู่ร่วมกัน
3. การรู้จักเป็นพวกเดียวกัน
4. มีการติดต่อกระทำระหว่างกัน

5. มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
6. การแบ่งหน้าที่และร่วมมือกัน
7. การมีระบบ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานร่วมกัน
8. การมีสถานที่ให้บริการ ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม

Arnold W.Green (1972) ให้ความหมายไว้ว่า สังคม เป็นกลุ่มคนที่ประกอบด้วยทุกเพศ ทุกวัย อาศัยอยู่ในบริเวณและในช่วงเวลาถาวร คนกลุ่มนี้ได้ติดต่อสัมพันธ์กันตามระเบียบแบบแผนของสถาบันที่สร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์นานาประการในการดำรงชีวิตร่วมกัน ตามที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า สังคม หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มคน อาจจะต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ แต่มาอาศัยอยู่ในดินแดนที่มีอาณาเขตเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กัน สร้าง และยอมรับกฎ ระเบียบ แบบแผน ร่วมกัน จนเป็นระบบวัฒนธรรมเดียวกัน

3. ประเภทของสังคม

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงประเภทของสังคมไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะประมวลได้ ดังนี้

สุดา ภิรมย์แก้ว (2549 : 58 - 60) กล่าวถึงการแบ่งประเภทของสังคม สรุปได้ดังนี้

1. สังคมตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกหรือนิสัยใจคอของคน ซึ่ง
เป็นได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1 สังคมแบบปฐมภูมิ เป็นสังคมที่สมาชิกมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ทำ
การเกษตรคอกปลา ล่าสัตว์ สมาชิกรู้จักกันอย่างทั่วถึง มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้อง

1.2 สังคมแบบทุติยภูมิ เป็นสังคมแบบชาวเมือง คือ สมาชิกมีการประกอบ
อาชีพที่แตกต่างกันตามความสามารถ หรือตามความถนัดของแต่ละคน มีการติดต่อสัมพันธ์กัน
อย่างผิวเผิน ตามตำแหน่งหน้าที่ มีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจ มีการสร้างกฎเกณฑ์ข้อบังคับ
ขึ้นมาควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกอย่างเป็นทางการ

2. สังคมตามลักษณะการดำรงชีพหรือการทำมาหากิน สามารถแยกประเภทได้
ดังนี้

- 2.1 สังคมล่าสัตว์และเก็บอาหาร
- 2.2 สังคมเลี้ยงสัตว์
- 2.3 สังคมพืชสวน
- 2.4 สังคมกสิกรรม

2.5 สังคมอุตสาหกรรม

พัทธา สายหู (2534 : 109-118) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยได้กล่าวจำแนกตามประเภทของสังคม สรุปได้ดังนี้

1. ด้านประชากร เช่น จำนวนประชากร วัยประชากร เป็นต้น
2. ด้านครอบครัว เช่น ขนาดของครอบครัว การสมรส ความสัมพันธ์ในครอบครัว บทบาทของบุคคลในครอบครัว เป็นต้น
3. ด้านเศรษฐกิจ เช่น อาชีพ รายได้ รายจ่าย การบริโภค เป็นต้น
4. ด้านการศึกษา เช่น ระดับการศึกษา คุณภาพการศึกษา ความสัมพันธ์ในครอบครัว บทบาทของบุคคลในครอบครัว เป็นต้น
5. ด้านการเมืองการปกครอง เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การให้บริการของราชการ เป็นต้น
6. ด้านสุขภาพอนามัย เช่น การบริการด้านอนามัยและสุขลักษณะ ความรู้เรื่องสุขภาพอนามัย โรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น
7. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ เทคโนโลยีในการบริการ เป็นต้น

4. สังคมชนบท คำว่า “ชนบท” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า หมายถึง “บ้านนอก” และคำว่า “บ้านนอก” หมายถึง “เขตแดนที่ห่างจากตัวเมืองออกไป” ซึ่งรูปแบบในการพัฒนาสังคมชนบท ประกอบด้วย

4.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชนบทไทย สภาพสังคมไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พบว่าช่องว่างระหว่างชนบท และเมืองได้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ความจำเป็นในการพัฒนาชนบทจึงกลายเป็นเรื่องที่ได้เห็นได้ชัดเจน ยุทธศาสตร์สำคัญที่เกิดขึ้นเพื่อต่อสู้กับความยากจนในชนบท เพื่อเสนอแนะ และสนับสนุนงานพัฒนาเศรษฐกิจชนบทของไทย มีดังต่อไปนี้

4.2 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร ยุทธศาสตร์นี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเพิ่มผลผลิตของเกษตรกรด้วยการปรับปรุงเทคนิคการผลิต วัตถุประสงค์รองก็คือ การปรับปรุงชีวิตครอบครัวในชนบทด้วยการสอนการเกษตรศาสตร์ให้แก่ผู้หุง และ การสร้างกลุ่มยุวเกษตรกร ยุทธศาสตร์นี้เน้นหนักที่เทคโนโลยีในด้านการผลิต ส่วนด้านเศรษฐกิจถือเป็นความสำคัญลำดับรองลงมา

4.3 ยุทธศาสตร์การฝึกอบรม (The Training Strategy) ยุทธศาสตร์นี้มีพื้นฐานบนสมมติฐานที่ว่าความรู้ ทักษะนั้นทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา ยุทธศาสตร์นี้จึงมุ่งเน้นที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรรวมทั้งเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือก วิธีการที่ใช้ประกอบด้วยหน่วยการสอนที่เป็นระบบต่อเนื่อง ประกอบด้วยภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่งก่อให้เกิดทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแนวทางการฝึกอบรมนั้นเป็นส่วนเสริมระบบการส่งเสริมการเกษตร

4.4 ยุทธศาสตร์แบบพึ่งตนเอง (Self-help Strategies) สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทในประเทศ โดยการพัฒนาเริ่มต้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพียงเล็กน้อย นอกจากจะใช้วิธีการพัฒนาชุมชน และการฟื้นฟูชีวิตชนบท ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาชนบท คือการพัฒนาโดยการร่วมมือกันทำ มีการริเริ่มจากเอกชน และวิธีทำงานกับชาวนาระดับล่างซึ่งประกอบไปด้วย

4.4.1 การพัฒนาชุมชน ยุทธศาสตร์นี้เป็นการพัฒนาให้ชุมชนในชนบทสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งเป็นวิธีการเตรียมการของประเทศที่พัฒนาแล้ว ที่จะช่วยประเทศในอาณานิคมให้ได้รับอิสรภาพด้วยสันติวิธี

4.4.2 การฟื้นฟูชีวิตชนบท มีความหมายถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนและวัตถุประสงค์หลักในด้านเศรษฐกิจ คล้ายกับการพัฒนาชุมชน

แนวคิดของการพัฒนาชุมชน และการฟื้นฟูชีวิตชนบท เป็นแนวคิดที่ริเริ่มและควบคุมโดยรัฐบาลที่จะกระตุ้นให้ชาวชนบทช่วยกันทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของงานพัฒนา และสนับสนุนนโยบายรัฐบาล แนวปฏิบัติของสองยุทธศาสตร์นี้เป็นลักษณะการกำหนดจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ซึ่งมีการกำหนดทั้งวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายจากเบื้องบน หรือจากส่วนกลาง การมีส่วนร่วมของประชาชนในขณะนั้นมีข้อจำกัดมาก และส่วนใหญ่มักจะได้รับคำสั่งจากภาครัฐ ดังนั้นความร่วมมือที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทนั้นจึงเป็นเรื่องของการกระจายข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรสู่ชาวบ้านเท่านั้นเอง ทั้งสองยุทธศาสตร์จึงละเลยต่อความจริงที่ว่า ชุมชนในชนบทนั้นมีความหลากหลาย ผลที่ตามมาก็คือ การที่กลุ่มผู้มีอำนาจและมีอันจะกินได้รับประโยชน์จากกระบวนการดังกล่าวนี้

4.5 ยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จ (The Comprehensive Agricultural Development Strategy) นับเป็นแนวทางการพัฒนากิจการเกษตรที่ผสมผสานและกว้างขวาง ยุทธศาสตร์นี้อยู่บนสมมติฐานที่ว่า การรวมปัจจัยต่าง ๆ เท่านั้น จึงจะทำให้การเกษตรก้าวหน้าไปได้

4.6 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated Rural Development) มีวัตถุประสงค์ในการผสมผสานวัตถุประสงค์หลายอย่าง เช่น การเพิ่มผลผลิต การว่าจ้างงานที่สูงขึ้น และการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกัน ด้วยการผสมผสานขบวนการรายย่อย ผู้เช่าที่ดิน และแรงงานไร้ที่ทำกินเข้ากับส่วนอื่น ๆ ของชุมชนชนบทภาครัฐได้พยายามจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อเข้าไปช่วยเหลือสังคม หรือพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้มีโอกาสลืมตาอ้าปากได้บ้าง โดยที่โครงการต่าง ๆ ที่สำคัญของภาครัฐในอดีตที่ผ่านมาได้มีโครงการต่าง ๆ มากมาย เช่น

4.6.1 โครงการสร้างงานในชนบท

1) ความเป็นมาของโครงการสร้างงานในชนบท

ความเป็นมาของโครงการสร้างงานในชนบทสืบเนื่องมาจากโครงการผันเงินของรัฐบาลชุด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รัฐบาลชุดนี้ได้ถือนโยบายโครงการผันเงิน เป็นโครงการหลักต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท ซึ่งได้เริ่มใช้โครงการผันเงินในปี พ.ศ. 2518 โดยใช้ชื่อโครงการว่า "โครงการเงินผัน" ต่อมาเปลี่ยนเป็น "โครงการสร้างงานในชนบท" ในปี พ.ศ. 2523 เป็นโครงการเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และช่วยเหลือประชาชนในชนบท ให้มีงานทำในช่วงฤดูแล้ง โดยจัดสรรงบประมาณในปี พ.ศ. 2523 และ 2524 ประมาณปีละ 3,500 ล้านบาท และในช่วงปี พ.ศ. 2525-2529 อีกปีละประมาณ 2,000 ล้านบาท เพื่อว่าจ้างชาวบ้าน ซึ่งว่างงานในฤดูแล้งมาสร้างสาธารณูปโภคในท้องถิ่นเอง เน้นการพัฒนาแหล่งน้ำ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงการเพิ่มผลิตภาพทางการเกษตรด้วย ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2534 ให้เปลี่ยนโครงการสร้างงานในชนบทมาเป็น "โครงการพัฒนาตำบล" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาความยากจนและสร้างเศรษฐกิจชุมชน โครงการพัฒนาตำบลอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี งบประมาณของโครงการพัฒนาตำบลจะถูกจัดสรรไปสู่โครงการ 7 ประเภท ดังนี้

- 1.1) น้ำกินน้ำใช้
- 1.2) น้ำเพื่อโครงการเกษตร
- 1.3) พัฒนาอาชีพและรายได้
- 1.4) สิ่งสาธารณประโยชน์
- 1.5) อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.6) การพัฒนาองค์กรท้องถิ่น และบุคลากรท้องถิ่น และ

1.7) โครงการพัฒนาระหว่างตำบล

โครงการพัฒนาตำบลได้รับงบประมาณในปีงบประมาณ 2540 จำนวน 5,000 ล้านบาท และในปีงบประมาณ พ.ศ. 2541 และ พ.ศ. 2542 เป็นจำนวน 4,000 ล้านบาท และ 2,000 ล้านบาท ตามลำดับ แต่ปัจจุบันโครงการพัฒนาตำบลได้หยุดดำเนินการแล้ว

จากการพัฒนาที่ผ่านมากลับพบว่า ชาวไร่วางนาส่วนใหญ่มีหนี้สินกันเป็นจำนวนมาก และในการกู้ยืมเงินของเกษตรกรส่วนใหญ่จะต้องกู้จากนายทุนท้องถิ่น ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมาก นับได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ชาวไร่วางนาเดือดร้อน และต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งเป็นที่ทำมาหากินของตนเอง การขาดแคลนเงินทุนที่จะให้กู้ยืม และแหล่งของการกู้ยืมก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ชาวไร่วางนาต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่แพงกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และระบบการหมุนเวียนของกระแสเงินตราที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ทำให้กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และการปกครองของประเทศได้เป็นแหล่งที่ดูดเงินทุนจากต่างจังหวัด เข้าสู่ส่วนกลางในแต่ละปี เงินทุนจากต่างจังหวัด จะถูกสูบเข้าสู่ส่วนกลางนับหลายหมื่นล้านบาท โดยสาขาของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ตามต่างจังหวัด จะเป็นตัวจักรสำคัญในการสูบเงินเข้าสู่ส่วนกลาง เพื่อให้อีกการค้า อุตสาหกรรม และการบริการที่ฟุ่มเฟือยต่าง ๆ กู้ยืม ความเจริญทางด้านวัตถุของกรุงเทพมหานครที่เป็นอยู่ส่วนใหญ่จึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ ระบบธนาคารสามารถสูบเงินทุนจากต่างจังหวัด ซึ่งได้ทำกันมาต่อเนื่องหลายสิบปีมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจอัตราการสูบเงินทุนจากต่างจังหวัดก็เพิ่มทวีมากยิ่งขึ้น ดังนั้นโครงการสร้างงานในชนบทจึงเป็นการส่งเงินคืนกลับไปพัฒนาชนบท โดยอาศัยกลไกการทำงานของภาครัฐ

2) จุดมุ่งหมายในโครงการสร้างงานในชนบท

2.1) เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน รัฐบาลเห็นว่าโครงการพัฒนาตำบลจะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นจากภาวะการล้มทำมาหากิน เพราะโครงการพัฒนาตำบลที่ดำเนินการนั้นจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำ และปรับปรุง ตลอดจนการซ่อมแซมต่าง ๆ ที่เกิดในเขตพื้นที่ชนบท

2.2) เพื่อช่วยให้ประชาชนมีงานทำในฤดูแล้ง โครงการพัฒนาตำบลจะช่วยเหลือเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่กำลังตกอยู่ในภาวะความยากจน เพราะค่าครองชีพสูง มีโอกาสได้รับรายได้เพิ่มขึ้นจากการว่าจ้างทำงานตามโครงการที่สภาตำบลได้ดำเนินการในระหว่างหน้าแล้งของแต่ละปี เพื่อเป็นการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ที่มีอยู่ให้ลดน้อยลงไปทันที

2.3) เพื่อส่งเสริมการขายตัวทางเศรษฐกิจ เพื่อแก้ไขปัญหาการค้า และการลงทุน ซึ่งอยู่ในภาวะชะงักงัน บรรดาพ่อค้า นายทุนอุตสาหกรรมและนายธนาคารต่าง ๆ

2.4) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น สนับสนุนให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง ได้ ดังนั้น โครงการพัฒนาตำบลจึงมีส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมระบอบการบริหารจัดการ โดยยึดถือความต้องการของประชาชนในแต่ละตำบลเป็นหลักสำคัญ เป็นการปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

2.5) การหาเสียงของพรรครัฐบาล จุดมุ่งหมายทางการเมืองที่แท้จริง คือ การมุ่งใช้โครงการผันเงินเป็นเครื่องมือในการหาเสียง หรือสร้างความนิยมให้แก่พรรครัฐบาล ภายใต้อาณัติต่าง ๆ ที่ประเทศเผชิญนั้น ย่อมไม่มีใครคาดการณืได้ว่า รัฐบาลจะมีเสถียรภาพ หรืออยู่ได้นานเพียงใด โอกาสที่รัฐบาลจะยุบสภา และจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ย่อมมีมาก ดังนั้นเพื่อหวังผลการเมืองในระยะสั้น นักการเมืองย่อมไม่ละเว้นโอกาสที่จะหาคะแนนนิยมให้แก่ตนเอง และพรรคการเมืองของตน

3) การดำเนินงานโครงการสร้างงานในชนบท

การดำเนินงานโครงการสร้างงานในชนบท รัฐบาลได้มอบหมายให้ กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้รับผิดชอบ โดยกรมการพัฒนาชุมชนได้ กำหนดแนวทางการดำเนินงานโครงการดังกล่าวออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนแรก โดยให้พัฒนาการจังหวัด ในฐานะ กรมการสร้างงานในชนบทระดับจังหวัด ร่วมกับเลขานุการกรมการสร้างงานในชนบท ระดับจังหวัด จัดประชุมนักวิชาการ พัฒนาการอำเภอ และพัฒนากร เพื่อซักซ้อมนโยบาย วัตถุประสงค์ และบทบาทของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ เพื่อให้สามารถเข้าร่วมงานกับโครงการสร้างงานในชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการเข้าร่วมโครงการ อบรมชี้แจง คณะกรรมการสภาตำบล และการประชาสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้าน

2. ขั้นตอนจัดทำโครงการ การจัดทำโครงการ โดยพัฒนากรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในการคัดเลือกโครงการ และกำกับดูแลการเบิกจ่ายเงินตามโครงการ ร่วมกับ เลขานุการสภาตำบล ซึ่งพัฒนากรจะต้องร่วมดำเนินการตามขั้นตอนอย่างใกล้ชิด เฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการสภาตำบล ในการจัดทำรายละเอียด และป้องกันการ เสนอโครงการซ้ำซ้อน กับการใช้เงินอุดหนุนพัฒนาชุมชนประจำปี

3. ขั้นตอนการควบคุมตรวจสอบ เป็นการควบคุมตรวจสอบ และติดตามผลการปฏิบัติงานโครงการ โดยให้พัฒนาการจังหวัด พัฒนานิเทศน์ และพัฒนากร

อำเภอ ออกตรวจสอบ และติดตามผลการปฏิบัติงานของพัฒนากรอย่างใกล้ชิด

4) ผลกระทบจากโครงการสร้างงานในชนบท

4.1) ผลกระทบเชิงบวก

4.1.1) ทำให้ประชาชนในชนบทมีงานทำในฤดูแล้ง ปกติแล้วในฤดูแล้งชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ จะว่างงาน หลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว เนื่องจากไม่สามารถทำการเพาะปลูก หรือทำการเกษตรต่อไปได้ เพราะปัญหาการขาดแคลนน้ำที่จะใช้ในการเกษตร ปัญหาฝนไม่ตกตามฤดูกาล และปัญหาความแห้งแล้ง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพฯ ดังนั้น การที่มีโครงการสร้างงานในชนบท จะช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้ โดยชาวบ้านก็จะมีการทำงานในฤดูแล้ง มีรายได้มาจุนเจือครอบครัวมากขึ้น ไม่ต้องดิ้นรนเดินทางไปทำงานไกล ๆ อีกทั้งยังแก้ปัญหาสังคม คือ คนแก่ และเด็ก ๆ ไม่ต้องถูกทิ้งไว้ตามลำพัง เนื่องจากพ่อแม่ต้องไปทำงานในเมืองใหญ่

4.1.2) เพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน การสร้างงานในชนบทจะช่วยเพิ่มรายได้แก่ประชาชน โดยรายได้นั้นเป็นรายได้จากการขายสินค้าให้กับคนในชุมชนเอง ชุมชนก็จะมีเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน ตลอดจนถ้าสินค้าชนิดใดมีศักยภาพ ก็สามารถทำการส่งออกไปขายยังตลาดต่างประเทศได้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น

4.1.3) ส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เมื่อในชุมชนท้องถิ่น มีการสร้างงานเกิดขึ้น จะทำให้ชาวบ้านมีงานทำ ส่งผลทำให้มีรายได้ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เศรษฐกิจชุมชนมีความแข็งแกร่ง ดังนั้นจึงสามารถขยายผลของการสร้างงานให้กับชุมชนอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้กับชุมชนอื่น โดยจะทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

4.1.4) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เมื่อชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญมากขึ้น มีรายได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนราชการ หรือภาครัฐ ก็จะมองเห็นในศักยภาพของชุมชนเหล่านี้ ในที่สุดก็จะมีการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มพัฒนาอาชีพต่าง ๆ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มจักสาน โดยมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ผ่านไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นมีอำนาจและศักยภาพในการดำเนินการมากขึ้น

4.1.5) คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ในภาพรวม การที่ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จะทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยไม่ต้องเดินทางไป

ทำงานในต่างถิ่น ลูกหลานของชาวบ้านก็จะได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งพวกเขาเหล่านี้เมื่อได้รับการศึกษาที่มีความรู้ก็จะกลับมาพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้มีความเจริญมากขึ้น อีกทั้งสภาพความเป็นอยู่ก็ดีขึ้น มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง ทุกคนในชุมชนก็จะมีความสุข

4.2) ผลกระทบเชิงลบ

4.2.1) ผลกระทบทางด้านสังคม เนื่องจากในขณะนั้น การผลิตเป็นการผลิตที่เน้นการหาตลาดใหม่ ๆ เน้นการเป็นระบบธุรกิจ คือ การค้าขาย ทำให้บางครั้งประชาชนในชุมชนมีการแข่งขันกัน มีการขายตัดราคาตัวเองซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้และวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งยังก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนประชาชนแตกความสามัคคีกัน บางครั้งการที่ประชาชนมีการขายสินค้าได้เงินจำนวนมาก อาจจะมีการทุจริต คดโกงเกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นต้องมีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินงาน สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา โดยทางเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ในด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สร้างความเชื่อใจกันระหว่างคนในชุมชน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ที่สำคัญจะทำให้ชุมชนมีความยั่งยืนในระยะยาว

4.2.2) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจการที่ประชาชนได้มีการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน หรือเงินทุน ที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งต่าง ๆ ประชาชนส่วนใหญ่นำเงินที่กู้ยืมไปใช้ในการอุปโภค และบริโภคเช่น ซื้อโทรศัพท์มือถือ รถจักรยานยนต์ และสินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ ซึ่งถือเป็นการใช้เงินที่ผิดวัตถุประสงค์ แทนที่จะนำเงินดังกล่าวไปใช้ในการลงทุนสร้างงาน สร้างอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง และครอบครัว ซึ่งการนำเงินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์นั้น จะก่อให้เกิดหนี้สินภาคครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลไม่ควรใช้การวางแผนจากส่วนกลางเพื่อเข้าไปพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แต่ควรใช้วิธีการการรับฟังปัญหา และความต้องการจากชุมชน ว่าพวกเขาต้องการอะไร ซึ่งจะ ทำให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

4.2.3) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนที่มีมากจนเกินไป ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากมาเป็นปัจจัยในการผลิต ซึ่งจะ ทำให้สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่เสื่อมโทรม มีการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืชในการผลิตสินค้าทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก ทำให้มีสารพิษตกค้างในดินและน้ำ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ น้ำเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ และสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบทเป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชนบทไทย เป็นยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการหาเสียง ซึ่งการพัฒนาชนบทกลายเป็นเรื่องที่เราเห็นได้ชัดเจน ยุทธศาสตร์สำคัญเกิดขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับความยากจนในชนบท โดยรัฐผันเงินจากส่วนกลางมาสนับสนุนงานพัฒนาเศรษฐกิจชนบทเช่น "โครงการเงินผัน" ต่อมาเปลี่ยนเป็น "โครงการสร้างงานในชนบท" และ "โครงการเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และช่วยเหลือประชาชนในชนบท ให้มีงานทำในช่วงฤดูแล้ง" แล้วยุครัฐบาลต่อมาก็มี "โครงการสร้างงานในชนบท" โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และ โครงการวิสาหกิจชุมชน SME (Small and Medium Enterprises) เป็นต้น ถือว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชนบทไทย ที่กล่าวมาเป็นฐานการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยั่งยืน ไม่ว่าจะประเทศอื่น หรือภายนอกชุมชนจะสบปัญหาเศรษฐกิจการเงินอย่างไร แต่ถ้าชุมชนมีความเข้มแข็ง และชุมชนได้พัฒนาอย่างยั่งยืนแล้วก็สามารถพึ่งตนเองได้ตลอด เพราะชุมชนมีระบบที่เป็นอิสระไม่ต้องพึ่งพิงคนอื่น ย่อมยืนหยัดอยู่ได้ยาวนาน ดังนั้น การที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชนบทให้เข้มแข็งจริง ๆ จึงต้องเปลี่ยนทัศนคติใหม่ โดยต้องเริ่มจากความเข้าใจในลักษณะของสังคมไทย ซึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมในชนบทที่มีแต่การช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน ความรู้สึกผูกพัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อการพัฒนาในอนาคต จึงเน้นที่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้ส่วนภูมิภาค และชนบทสามารถพึ่งตนเองได้ก่อน

5. สังคมชนบทของไทย

สังคมชนบทของไทยนั้นมีลักษณะที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความแตกต่างจากสังคมเมืองเนื่องจากบริบทที่เฉพาะตัว ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

เวซพล อ่อนละมัย (2555 : 128-129) กล่าวว่าลักษณะสำคัญ ๆ ของสังคมชนบทหรือชุมชนในชนบท (Rural Community) คือ

1. อยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อ และไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว และระหว่างเพื่อนบ้านมีมากกว่าสังคมในเมือง มีชีวิตความเป็นอยู่ และการจัดองค์การทางสังคมเป็นแบบ Primary Group คือ มีการติดต่อและสัมพันธ์กันแบบส่วนตัว และอย่างกันเอง
2. มีการติดต่อและคบค้าสมาคมกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ (Greater Emphasis on Geographical Proximity as a Basis for Group Association)
3. มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยาวนาน (Contacts are More Intimate And Lasting)

4. พลเมืองในชนบทมีลักษณะคล้ายกัน (Homogeneous) คือมีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และการสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีทัศนคติหรือความเชื่อคล้ายกัน

5. การเลื่อนชั้นของสังคม การอพยพโยกย้าย และการเปลี่ยนอาชีพมีน้อย (Less Social Mobility) โดยมากมักประกอบอาชีพเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นอาชีพการเกษตร รักถิ่นฐานไม่ชอบอพยพโยกย้ายไปไหนง่าย ๆ และการเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Mobility) มีน้อย

6. ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจสำคัญ (Unit of Economic Production) เช่น ทำเครื่องมือเครื่องใช้เอง ทำอาหารเอง ทอเสื้อผ้าเอง มีการซื้อขายเฉพาะสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น เรียกเป็นภาษาเศรษฐศาสตร์ว่า ครอบครัวชนบทเป็นทั้ง Consumption Unit และ Production Unit

7. มีครอบครัวใหญ่ (Large Family) คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจากพ่อ แม่ และลูกแล้วอาจจะมีพ่อตา แม่ยาย ญาติ และครอบครัวอื่น ๆ รวมอยู่ด้วยกัน

8. มีอัตราการเกิดสูง (High Birth Rates) ทั้งนี้ เนื่องจากชาวชนบทไม่มีที่พักผ่อนหย่อนใจอื่น ๆ นอกไปจากในบ้าน มีเวลาอยู่ด้วยกันนาน จึงทำให้มีลูกมาก อีกประการหนึ่งเป็นเพราะชาวชนบทมีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการคุมกำเนิด และวิธีการคุมกำเนิด ตลอดจนมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะไปซื้อยา หรือจ้างทำหมัน หรือผ่าตัดได้

9. มีระดับการศึกษา และอาชีพต่ำ (Low Level of Technical Knowledge and Skill) ทั้งนี้ เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดสิ่งจูงใจ ขาดรายได้ ขาดอุปกรณ์เครื่องมือการศึกษา และขาดสถาบันฝึกฝนอาชีพอยู่ใกล้เคียง ทำให้ชาวชนบทมีชีวิตความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด

10. เป็นคนหัวโบราณ (Conservative) เชื่อโชคกลาง มีความคิดแคบ และจำกัด ยากต่อการเปลี่ยนแปลง

11. มีความเชื่อถือตามประเพณี (Traditional Attitude) เช่น ท้อแท้ไม่กระตือรือร้น เคยเชื่ออย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น

12. มีอายุโดยเฉลี่ยน้อยกว่าชาวเมือง (Low Life Expectancy) เพราะขาดอาหารและสิ่งบำรุงร่างกายเพียงพอ ขาดหมอ และพยาบาลที่จะให้บริการแก่ประชาชน ขาดความรู้ความเข้าใจในการรักษาความสะอาดและอนามัย

13. ขาดการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ถูกต้อง ทั้งนี้ เพราะขาดความรู้และประสบการณ์ ทำให้ดำเนินชีวิตไปวัน ๆ อย่างตามมีตามเกิด การเปลี่ยนแปลงใด ๆ เป็นเรื่องของภายนอก หรือมาจากภายนอก ไม่ใช่เกิดมาจากความรู้ ความเข้าใจ หรือการกระทำของ

ตนเอง

14. ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่จำเป็น (Conspicuous Consumption) เช่น แต่งงาน บวชนาค งานศพ ทำบุญหรืองานฉลองอื่น ๆ
15. ขาดสถาบันและบริการสาธารณะต่าง ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกแก่สังคม เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน ตลาด ฯลฯ
16. การทำงานมักเป็นฤดูกาล และมีการว่างงานเป็นประจำ
17. มีการช่วยเหลือกันดีโดยไม่คิดมูลค่า หรือต้องการสิ่งตอบแทน
18. การควบคุมสังคม (Social Control) ขึ้นอยู่กับ Primary Group เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า สังคมชนบทของไทยนั้นมีลักษณะที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมีลักษณะที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) เป็นครอบครัวขยายซึ่งมีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียง 2) เป็นสังคมเครือญาติซึ่งมีลักษณะสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกัน 3) ยึดถือประเพณีเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เชื่อในโชคกลางและไม่นิยมต่อความเปลี่ยนแปลง ตลอดจนใช้การควบคุมทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก 4) มีรูปแบบชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ มีน้ำใจเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ 5) มีคุณภาพชีวิตต่ำ เนื่องจากมีสุขภาพะ เนื่องจากขาดความรู้ทางโภชนาการและการบริการสาธารณะต่าง ๆ ตลอดจนขาดการศึกษาและอาชีพ

6. ลักษณะโครงสร้างทางสังคมชนบทไทย

โครงสร้างทางสังคมชนบทไทยมีลักษณะของความสัมพันธ์ที่สำคัญคือ สังคมชนบทเป็นสังคมเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ มีชีวิตผูกพันกับนิเวศวิทยา เคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโส ยึดมั่นหลักพุทธศาสนาในวิถีชีวิตประจำวัน เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสังคมแบบประเพณี มีค่านิยมทางสังคมชนบท มีลักษณะของการร่วมมือ การแข่งขัน และการขัดแย้ง (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2550 : 230-232) ซึ่งโครงสร้างทางสังคมชนบทไทยมีองค์ประกอบดังนี้

1. สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันแรกและสำคัญของสังคมไทย เป็นหน่วยสังคมและเศรษฐกิจ ใ้แก่กล่าวถึงการใช้ชีวิตในครอบครัว แบบของครอบครัว การแต่งงาน แบบของการแต่งกาย แบบของการเลือกที่อยู่อาศัย แบบของการนับถือญาติพี่น้อง แบบของอำนาจภายในครอบครัว และการแบ่งมรดก ลักษณะที่สำคัญต่าง ๆ เหล่านี้ชุมชนชนบทแต่ละภาคอาจจะมีที่แตกต่างกันบ้างตามประเพณี วัฒนธรรมย่อยของชุมชนนั้น ๆ

2. สถาบันเศรษฐกิจ มีลักษณะที่สำคัญต่อการทำมาหากิน สิ่งที่สำคัญในวิถีชีวิตของชาวชนบทก็คือ ที่ดิน แรงงาน รายได้ เทคโนโลยี ทางการเกษตร การตลาด กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับอาชีพในชนบท สถาบันเศรษฐกิจนี้ อาชีพการเกษตรถือเป็นอาชีพหลัก และอาชีพที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตอื่น ๆ

3. สถาบันการศึกษา ในอดีตวัดมีบทบาทมาก แต่ปัจจุบันมีโรงเรียนในระดับประถม และมัธยมที่อยู่ในเขตชนบท ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาต่อไป สถาบันการศึกษานี้เกี่ยวข้องกับคุณภาพของการเรียนการสอนของครู ความสนใจและตั้งใจของนักเรียน หลักสูตร ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และมีโครงสร้างต่าง ๆ ที่เกี่ยวพันกับสังคมชนบท เพราะฉะนั้นสถาบันการศึกษามีความสำคัญที่จะพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่สังคมคาดหวังไว้ต่อไป

4. สถาบันศาสนา เป็นเรื่องของระบบความเชื่อของชาวชนบทที่มีการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และพราหมณ์ โดยมีพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง พุทธศาสนาไม่ได้เน้นเรื่องพระเจ้า หน้าที่ของศาสนามีอยู่มากและเกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคมชนบท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเชื่อและปฏิบัติกันเรื่อย ๆ มา คือฮีตสิบสอง ตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสอง สำหรับบทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนมีมาก เช่น วัดเคยเป็นสถานที่การศึกษาโดยตรง เป็นสถานที่พยาบาล ตูลาการ ศาลาประชาคม ความสำคัญของสถาบันศาสนาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับปัจเจกบุคคลและชุมชน เพราะสถาบันศาสนาได้ให้โอกาสแก่คนยากจนได้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นสถาบันที่ช่วยพัฒนาชนบททำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และเป็นการควบคุมทางสังคม

5. สถาบันสาธารณสุข เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย และการสาธารณสุขทั่วไป ซึ่งในแต่ละสังคมได้มีการพัฒนาระบบความเชื่อ ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการแพทย์และอนามัย พฤติกรรม การรักษาสุขภาพอนามัยของชาวชนบทมีแนวโน้มไปรักษาแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามพฤติกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านยังมีอยู่บ้างเหมือนกัน ความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามในการบริโภค และเมื่อมีคนป่วยนั้น การแพทย์พื้นบ้านยังมีอยู่เหมือนกัน แต่จะค่อย ๆ หดไป เพราะปัจจุบันในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และที่อยู่อาศัย ส่วนระบบการให้บริการด้านการแพทย์และอนามัยในชนบทของรัฐนั้น ได้ทำอยู่ตั้งแต่ระดับมูลฐานจนถึงระดับตติยภูมิ

6. สถาบันการปกครอง เป็นเรื่องของการปกครองที่มีหลายบุคคล และกลุ่มคณะบุคคล ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนา

หมู่บ้านคณะกรรมการพัฒนาตำบล สภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ในปัจจุบันประชาชนเริ่มสนใจการทำงานของสภาตำบลเป็นอย่างมาก

สรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคมชนบทไทยประกอบไปด้วยสถาบันที่สำคัญจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่มีระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ตลอดจนจารีตประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากระบบนิเวศน์

7. ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานในชนบท

ชุมชนในชนบทเป็นชุมชนขนาดเล็ก อาศัยรวมกันอยู่ประมาณ 50-300 ครอบครัว ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนหรือหมู่บ้านในชนบทเหล่านี้มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. หมู่บ้านที่กระจายกันอยู่รอบ ๆ แขนกลาง (Scattered Village) คือมีบ้านชุมชน เช่น ตลาด วัด โรงเรียน และชุมชนส่วนหนึ่งอยู่ตรงกลางแล้วครอบครัวอื่น ๆ กระจายอยู่รอบ ๆ แล้วแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนนั้น เช่นอาจจะยาวไปตามถนน แม่น้ำ หรืออยู่รอบ ๆ เขตหมู่บ้านนั้นอีกที่หนึ่งก็ได้ ส่วนมากครอบครัวที่อยู่รอบนอกมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในไร่นาของตัวเอง เช่น ที่อำเภอแกลงจังหวัดระยอง เป็นต้น

2. หมู่บ้านที่รวมกันอยู่เป็นกระจุกเดียวหรือกลุ่มเดียว (Cluster Village) คือหมู่บ้านที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเดียว เช่น หมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนมากตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกันเป็นกลุ่มเดียว ส่วนมากของหมู่บ้านเหล่านี้มักจะอยู่บนเนินหรือชายขอบของหนองหรือบึง

3. หมู่บ้านที่เรียงรายตามถนนหรือแม่น้ำ (Line Village) โดยอาศัยริมฝั่งคลองหรือแม่น้ำ เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภาคกลาง เพราะมีแม่น้ำลำคลองมาก ส่วนหมู่บ้านที่เรียงยาวไปตามถนนนั้น มักเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่หลังจากมีการตัดถนนซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือ นอกจากนั้น ยังมีหมู่บ้านที่เป็นกระจุกรวมกันตามสี่แยกหรือจุดที่ถนนตัดกันอีกชนิดหนึ่งด้วย

สรุปได้ว่า ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานในชนบทนั้นมีการกระจายตัวในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมหรือภูมิประเทศ โดยจะเป็นการตั้งถิ่นฐานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ไม่ใช่การปรับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับถิ่นฐานของตนเอง

8. ลักษณะความเจริญทางสังคม

ลักษณะความเจริญทางสังคมของสังคมชนบทสามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

สนธยา พลตรี (2545 : 106-112) ได้แบ่งลักษณะความเจริญทางสังคมไว้ดังนี้

1. การแบ่งตามลักษณะขั้นความเจริญทางเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท

1.1 สังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (Traditional Society) เป็นสังคมดั้งเดิมที่มนุษย์ผูกพันอยู่กับจารีตประเพณีเป็นอย่างมาก ผลผลิตจึงมีน้อย ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญที่สุด

1.2 สังคมเตรียมการพัฒนา (Precondition for Take-off) เป็นระยะที่สังคมได้มีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น สถาบันทางสังคมเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างชัดเจน มีการขยายตัวเพื่อเพิ่มคุณภาพการผลิต โดยนำเอาเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้มากขึ้น

1.3 สังคมเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take-Off Stage) เป็นระยะที่สังคมมีการตื่นตัวด้านการเกษตร อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การศึกษา โดยภาคอุตสาหกรรมได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

1.4 สังคมทะยานเข้าสู่ภาวะของความอุดมสมบูรณ์ (Drive to Maturity Stage) เป็นผลจากสังคมที่ขยายตัวขึ้น ทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในสังคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 สังคมอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption) เป็นสังคมที่สมาชิกในสังคมมีมาตรฐานการครองชีพสูงมาก มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณภาพสูงคอยอำนวยความสะดวก วิธีชีวิตส่วนใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างมาก ประชาชนจะมีความรู้สึกมั่นคง

2. การแบ่งตามวิวัฒนาการของอาชีพ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

2.1 สังคมล่าสัตว์และเก็บของป่า (Hunting and Gathering Society) เป็นสังคมที่มนุษย์อาศัยการจับสัตว์ และเก็บพืชผักผลไม้มาเป็นอาหาร ซึ่งเป็นสังคมแรกของมนุษย์ เป็นสังคมขนาดเล็ก มีความสัมพันธ์กันแบบปวงภูมิ สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน

2.2 สังคมเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ (Pastoral Society) เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว โดยเริ่มรู้จักวิธีการเลี้ยงสัตว์ในระยะแรกมีลักษณะเป็นการเลี้ยงสัตว์แบบ

เร่ร่อน เพื่อหาแหล่งอาหาร และนำไปกับสัตว์เลี้ยง ขนาดของสังคมใหญ่ และรู้จักค้าขายแบบ การแลกเปลี่ยนกัน

2.3 สังคมกสิกรรมพืชสวน (Horticultural Society) เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน สังคมเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ โดยเกิดจากมนุษย์ในสังคมรู้จักการเพาะปลูกพืช เริ่มรู้จักตั้งหลัก แหล่งเพื่อการทำมาหากิน สถาบันการปกครองเริ่มเกิดขึ้น มีการแบ่งงานกันทำชัดเจนขึ้น เช่น พ่อค้า ช่างฝีมือ เป็นต้น

2.4 สังคมเกษตรกรรม (Agricultural Society) เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 6,000 ปี มาแล้ว เป็นสังคมที่มนุษย์รู้จักผลิตไถ และนำมาใช้ในการเกษตร เรียกกันว่าเป็นการปฏิวัติ เกษตรกรรมครั้งแรกของมนุษย์ สังคมเกษตรกรรมจะมีผลผลิตทางเกษตรเพิ่มขึ้น และทำให้เกิด การตั้งถิ่นฐานแบบถาวรขึ้น

2.5 สังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศ อังกฤษเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 18 หรือ เมื่อประมาณ 250 ปีที่ผ่านมา เป็นสังคมที่ผลิตสิ่งของด้วย เทคโนโลยีต่าง ๆ แทนแรงงานคน และสัตว์ที่ใช้ในสังคมเกษตรกรรม ทำให้เกิดผลผลิตเป็น จำนวนมาก

สรุปได้ว่า ลักษณะความเจริญทางสังคมของสังคมชนบทสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทตามวิวัฒนาการ โดยแต่ละประเภทสามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการและลำดับขั้น ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมิติของตนเอง ตลอดจนลักษณะสภาพแวดล้อมของสังคม ดังกล่าว

8. การพัฒนาชนบทไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน

การพัฒนาชนบทได้เริ่มมีบทบาทสำคัญครั้งแรกตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้ทรงจัดรูปแบบการบริหารราชการ และการปกครองแบบ อารยประเทศ ซึ่งทำให้ทางราชการให้ความสนใจเขตชนบท ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ ราชอาณาจักรมากขึ้น ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร จากนั้นได้มีการพัฒนาในยุค ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องซึ่งสามารถแสดงได้ตามแนวคิดดังนี้

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์ (2544 : 7) ได้แบ่งการพัฒนาชนบทไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ออกเป็นช่วง ๆ ดังนี้

1. การพัฒนาชนบทสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1780-1893) เป็นแบบพ่อปกครองลูก โดยเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. 1820-1860) ดังปรากฏหลักฐานการพัฒนา ด้านต่าง ๆ เช่น

1.1 ด้านการเกษตร ได้ส่งเสริมการทำนา ดังคำกล่าวที่ว่า “เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

1.2 ด้านการก่อสร้าง มีการสร้างบ้านเมือง ป้อมค่าย สร้างวัดวาอาราม และพระพุทธรูป

1.3 ด้านอุตสาหกรรม และการพาณิชย์ ได้มีการส่งเสริมการทำด้วยขาม ที่เรียกว่า “เครื่องสังคโลก” มีการส่งเสริมการค้าไปขายตามหัวเมืองต่าง ๆ จนมีคำ กล่าวว่่า ” เพื่อนจูงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองคำ”

1.4 ด้านการปกครอง พ่อขุนรามคำแหง ทรงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง พระมหากษัตริย์กับราษฎร อย่างใกล้ชิด คุณตั้งพ่อปกครองลูก ราษฎรคนใดมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ หรือมีทุกข์ร้อน ก็สามารถ สันกระดิ่งที่พ่อขุนรามคำแหงโปรดฯ ให้แขวนไว้ที่หน้าประตูพระราชวัง พระองค์จะเสด็จออกมารับฟังเรื่องราวร้องทุกข์ ตัดสินปัญหา และคดีความด้วยความ เป็นธรรม

1.5 ด้านการประชาสัมพันธ์ ทรงโปรดให้ชุดสระ (ตระพัง) ทำเหมือนฝาย เพื่อให้มีน้ำใช้บริบูรณ์ (บังอร ปิยะพันธุ์, 2538 : 75)

จากบริบทที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าสมัยสุโขทัย มีการพัฒนาชนบทในรูป รัฐ กับราษฎรร่วมกันพัฒนาในด้านต่าง ๆ

2. การพัฒนาชนบทสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 . 2310) การพัฒนาชนบทใน สมัยนี้ เป็นแบบ รวมอำนาจการบริหารงานอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งในรัชกาลสมเด็จพระธรรม ไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 . 2031) ได้รวมอำนาจปกครองเข้าอยู่ในการบังคับบัญชาของ ส่วนกลางมากขึ้น โดยจัดการบริหารในรูปแบบที่เรียกว่า “จตุสดมภ์” ได้แก่ เวียง (เมือง) วัง คลัง นามีสนาบดี 4 คน ทำหน้าที่เสมือนผู้ช่วยพระมหากษัตริย์ ดังนี้

2.1 เวียง หรือเมือง มีขุนเมืองเป็นพนักงานปกครองท้องที่ จะรักษาความสงบ เรียบร้อย การปราบปรามโจรผู้ร้าย

2.2 วัง มีขุนวังรับผิดชอบ รักษาพระราชวังชั้นนอก ชั้นใน บังคับบัญชาข้าราชการ ฝ่ายหน้า ราชการในพระราชสำนัก จัดการพระราชพิธีต่าง ๆ รวมทั้งทำ หน้าที่ตุลาการพิจารณาอรรถคดี

2.3 คลัง มีขุนคลังรับผิดชอบเกี่ยวกับการรักษาพระราชทรัพย์ที่เป็นรายได้ เข้าสู่ ท้องพระคลัง ทั้งเป็นที่จ่ายเงินราชการ และเก็บภาษีอากร

2.4 นา มีขุนรับพิศชอบเกี่ยวกับการดูแลรักษานาหลวง เก็บค่าเช่าจากราษฎร จัดซื้อข้าวขึ้นฉางหลวง ดูแลการทำนาของราษฎร

3. การพัฒนาชนบทสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991- พ.ศ. 2031) เป็นช่วงที่มี การปฏิรูป การปกครองอาณาจักรครั้งสำคัญ เพื่อให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับอาณาเขตที่แผ่ขยายกว้างขวางออกไปมากกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากการผนวกอาณาจักรสุโขทัยเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับอาณาจักรอยุธยาใน พ.ศ. 2006 โดยการปฏิรูปการปกครองในสมัยนี้ แบ่งส่วนการปฏิรูป ออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

3.1 การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งส่วนราชการที่มีหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน และควบคุมกำลังคน ออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายทหาร และฝ่ายพลเรือน โดยมีอัครมหาเสนาบดีเป็นผู้รับผิดชอบ ดังนี้

3.1.1 สมุหพระกลาโหม มีหน้าที่และอำนาจในการควบคุมบังคับบัญชาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจการฝ่ายทหารทั่วราชอาณาจักร โดยผู้ที่ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหมจะมียศและราชทินนามว่า “เจ้าพระยามหาเสนาบดี”

3.1.2 สมุหนายก มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาและตรวจราชการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายพลเรือนทั้งหมด โดยควบคุมดูแลตุศคมภ์ทั้ง 4 ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา

3.2 การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินส่วนหัวเมือง ในสมัยนี้ได้มีการยกเลิก เมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านทั้ง 4 ทิศ และตั้งเป็น “หัวเมืองชั้นใน” แทน โดยมีผู้รั้งเมืองกับกรมการเมืองเป็นพนักงานปกครอง และขึ้นตรงต่อเสนาบดีต่าง ๆ ในราชธานี ประกอบด้วย เมืองราชบุรี เพชรบุรี ปรามบุรี สมุทรสงคราม นครชัยศรี สุพรรณบุรี ชัยนาท นครสวรรค์ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจินบุรี และนครนายก

สำหรับเมืองที่อยู่ไกลจากราชธานีออกไปมาก หรือที่เรียกว่า เมืองพระยามหานคร มีการจัดหัวเมืองเหล่านี้ออกเป็นชั้นเอก โท ตรี ตามลำดับ ขนาดและความสำคัญของเมือง โดยพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขุนนางชั้นสูงไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมือง และมีกรมการเมือง พนักงาน ปกครองทุกแผนกเช่นเดียวกับราชธานี

นอกจากนี้ยังมีหัวเมืองประเทศราช ซึ่งหมายถึง เมืองที่ยอมอ่อนน้อมสามัคคีต่อพระมหากษัตริย์อยุธยา โดยส่งต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการมาถวายตามกำหนดเวลา ซึ่งเจ้าเมืองในหัวเมืองประเทศราชมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตนเอง แต่จะต้องส่งกำลังตนเอง และสิ่งของมาช่วยราชธานีในยามที่เกิดศึกสงคราม หัวเมืองประเทศราช

ที่สำคัญสมัยนี้ ได้แก่ ทวาย ตะนาวศรี เชียงกราน เขมร และมะละกา เป็นต้น
(ใบความรู้ รายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย 2, 2554 : 1-3)

สรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคมของชนบทไทย ที่มีลักษณะแบบปฐมภูมิ คือมีชีวิตผูกพันกับนิเวศวิทยา เคารพนับถือผู้ที่มีอาวุโส ยึดมั่นหลักพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เชื้อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสังคมที่สมาชิกมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ทำการเกษตร ตกปลา ล่าสัตว์ สมาชิกรู้จักกันอย่างทั่วถึง มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้อง โครงสร้างของสังคมชนบท ประกอบด้วย

1. ด้านการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง หมายถึง สภาพสังคมชนบทไทย เป็นสังคมที่ผู้คนทุกเพศ/ทุกวัยอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน รู้จัก เป็นพวกเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องกัน มีอาณาเขตการตั้งบ้านเรือนรวมกัน/หรือตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งอาจจะเรียกเป็นละแวกบ้าน หรือห่อมบ้าน หรือหมู่บ้านก็ได้ ลักษณะของหมู่บ้านหรือชุมชนอาจจะยาวไปตามถนน หรือแม่น้ำ ส่วนครอบครัวที่อยู่รอบนอก มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในไร่นาของตัวเอง ลักษณะการปลูกบ้านเรือน เป็นบ้านไม้ ได้สูง ไม่มีรั้วบ้าน
2. ด้านประชากร หมายถึง กลุ่มคนที่ประกอบด้วยทุกเพศ ทุกวัย ประชากรในสังคมชนบทมีอัตราการเกิดสูง ทั้งนี้ เนื่องจากชาวชนบทไม่มีที่พักผ่อนหย่อนใจอื่น ๆ จึงมีเวลาอยู่ด้วยกันมาก ทำให้มีลูกมาก มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน อายุโดยเฉลี่ยของพลเมืองในชนบทน้อยกว่าชาวชุมชนเมือง เพราะขาดอาหาร และสิ่งบำรุงร่างกาย ขาดหมอ และพยาบาลที่จะให้บริการ ขาดความรู้ ความเข้าใจในการรักษาความสะอาด และอนามัยด้วย
3. ด้านวิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยภาพรวมของบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะ และค่านิยมของบุคคลนั้น ซึ่งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชนบทเป็นคนหัวโบราณ เชื้อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ เชื้อโชคกลาง มีความคิดแคบ และจำกัด ยากต่อการเปลี่ยนแปลง พลเมืองในชนบทอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อ ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ระหว่างเพื่อนบ้าน เป็นแบบส่วนตัว และกันเอง เชื้อในพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น การแต่งงาน, บายศรีสู่ขวัญ, ไล่ผีปอบ เป็นต้น
4. ด้านอาชีพ หมายถึง ชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการศึกษาน้อย และอาชีพทำขาดสถาบันฝึกฝนอาชีพ ทำให้รายได้ต่ำ ชาวชนบทจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด โดยทำอาหารเอง ทอเสื้อผ้าเอง มีการซื้อขายเฉพาะสิ่งที่จำเป็น

เท่านั้น ระบบการผลิตเป็นแบบครัวเรือน สมาชิกทุกคนเป็นแรงงานหรือช่วยกันทำงาน

5. ด้านสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่สำคัญของสังคมไทย ในอดีตครอบครัวชาวชนบท เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจากพ่อ, แม่ และลูกแล้ว อาจจะมีพ่อตา แม่ยาย ญาติ ๆ และครอบครัวอื่น ๆ รวมอยู่ด้วยกัน คนชนบทให้ความสำคัญแก่ครอบครัวที่มีอาวุโส และญาติพี่น้อง การเลือกคู่ครองเป็นไปตามความต้องการของผู้ใหญ่

6. ด้านสถาบันเศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน, ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญต่อการทำมาหากิน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญต่อการทำมาหากินของชาวชนบทก็คือ ที่ดิน โดยชาวชนบททำเครื่องมือเครื่องใช้เองมากกว่าการซื้อหา ทำให้คนชนบทไม่ให้ความสำคัญกับค่าจ้างแรงงาน หรือค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงิน แต่ใช้กาแลกเปลี่ยนแรงงานแทน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว หรือช่วยทำครัวในงานบุญ โดยไม่หวังค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงิน

7. ด้านสถาบันการศึกษา ในอดีตวัดมีบทบาทสำคัญมาก เพราะเด็กนักเรียนหรือลูกหลานต้องไปเรียนในโรงเรียนวัด หรือโรงเรียนที่ใกล้บ้านที่สุด โดยทำตามความต้องการของพ่อแม่ หรือเรียนเพราะถูกบังคับให้เรียน ซึ่งครู และ โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชน หรือหมู่บ้านมาก

8. ด้านสถาบันศาสนา หมายถึง ระบบความเชื่อของชาวชนบทที่มีหลักศาสนาเกี่ยวข้องกับชีวิตในสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีความเชื่อ และปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมาอย่างเคร่งครัดตามหลักของพุทธศาสนา เช่น นิยมการตักบาตรทุกวันตอนเช้า โดยวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมของคนอีสานให้ความสำคัญกับ พระ และวัดมาก ทำให้พระและวัดมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน และหมู่บ้าน ประชาชนในชนบทมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับข้งกับอาชีพ เช่น พิธีรับขวัญข้าว, พิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ศาลปู่ตาหรือคอนปู่ตา) เป็นต้น

9. ด้านสถาบันสาธารณสุข เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย และการสาธารณสุขทั่วไป ซึ่งสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย ได้มีการพัฒนาระบบความเชื่อตลอดมา และประชาชนสังคมชนบทในอดีตเมื่อเจ็บป่วยนิยมซื้อยากินเอง หรือไปรดน้ำมนต์ หรือทำพิธีไล่ผี ประชาชนไม่กล้าไปหาหมอตามโรงพยาบาล หรือสาธารณสุข หรือหน่วยบริการของรัฐ และที่สำคัญประชาชนมีความเชื่อในข้อห้ามการบริโภคอาหารขณะเจ็บป่วย หรือไม่สบายห้ามกินของแสลง เช่น ห้ามกินหน่อไม้ ห้ามกินอาหารทะเล ห้ามกินฝรั่ง ห้ามกินน้ำเย็น และห้ามกิน

น้ำแข็ง เป็นต้น

10. ด้านสถาบันการปกครอง หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับการบริหาร การวางระเบียบ กฎเกณฑ์สำหรับสังคมเพื่อให้สังคมมีความ สงบสุข หรือเพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้กับประชาชน ในสังคมชนบทเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้มีบทบาทมากต่อการปกครองชุมชน ประชาชนมีความเลื่อมใส ศรัทธา และเชื่อในระบบผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ หรือเชื่อในปราชญ์ ชาวบ้าน ประชาชนมีความเกรงกลัวเจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานราชการ หรือความเป็น “นาย” เพราะความเชื่อที่ว่าข้าราชการเป็นเจ้าคนนายคน

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน

1. การพัฒนา

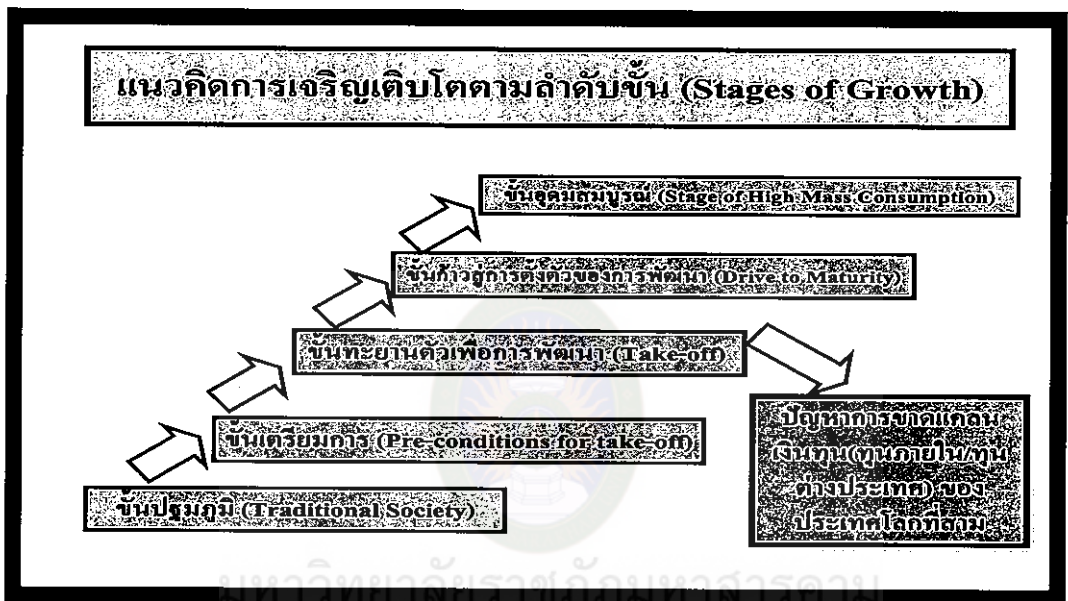
แนวคิดในการพัฒนาเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน ซึ่งมี นักวิชาการได้ให้ความหมายและลักษณะการพัฒนาไว้เป็นจำนวนมาก ดังนี้

Walt.W. Rostow (1962) กล่าวว่า การพัฒนาของทุกสังคม จะดำเนินไปในลักษณะที่ คล้ายคลึงกัน โดยการแปรเปลี่ยนสภาพสังคมจากสภาวะล้าหลัง ไปสู่สภาวะที่ทันสมัย ซึ่งมี 5 ขั้นตอน คือ

1. **ขั้นปฐมภูมิ (Traditional Society)** เป็นสังคมดั้งเดิมก่อนการพัฒนา มีการเกษตรเป็นสาขาหลักของระบบเศรษฐกิจ การผลิตสินค้ามีอยู่อย่างจำกัดภายใต้สภาพทาง ธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี ใช้แรงงานคนเป็นหลัก เป็นการผลิตเพื่อพอกอยู่พอกิน
2. **ขั้นเตรียมการ (Pre-conditions for take-off)** เป็นระยะที่สังคมมีการสร้างทุน ขึ้น พื้นฐานอย่างกว้างขวาง เริ่มมีการนำเอาวิทยาการความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการ ผลิตมาปรับใช้ในการเกษตร เพื่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยการเพิ่มผลิตภาพของ แรงงานและที่ดิน
3. **ขั้นทะยานตัวเพื่อการพัฒนา (Take-off)** เป็นระยะที่มีการเร่งรัดการลงทุน เพื่อขยายฐานการผลิต โดยมีอุตสาหกรรมเป็นสาขานำ และเร่งรัดให้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เป็นการผลิตสินค้าหรืออุตสาหกรรมที่ใช้ผลผลิตทางการเกษตรเป็นวัตถุดิบ ที่เริ่มมีการใช้ เทคโนโลยีและวิชาการทันสมัย และมีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น เสริมสร้างสถาบันทางสังคมและ การเมืองเข้ารองรับเพื่อสนับสนุนและ ส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ
4. **ขั้นก้าวสู่การตั้งตัวของการพัฒนา (Drive to Maturity)** เป็นระยะที่มีการ นำเอาความรู้สมัยใหม่ทางการบริหาร การจัดการ หรือการประยุกต์เทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้ามา

ใช้ในกระบวนการพัฒนาเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพ พัฒนาด้านแรงงานให้เป็นแรงงานที่มีฝีมือ เสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบ และกลไกทางเศรษฐกิจให้สามารถต่อสู้กับภาวะการแข่งขันได้

5. **ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption)** เป็นระยะที่คนในสังคม เริ่มมีการกินคืออยู่ดี โดยมี สวัสดิการ สวัสดิภาพและวิถีชีวิตที่มั่นคง ดังแสดงในแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 การพัฒนาประเทศให้สู่สถานะทันสมัย ตามแนวคิดและทฤษฎีของ (W. Rostow)

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2550 : 96-100) ได้อธิบายถึงผลกระทบที่ปรากฏทางสังคมชนบทในประเทศที่กำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทย ว่าเป็นไปตามหลักทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์สังคม ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร ถนนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงย้ายถิ่นของประชากร ที่เป็นผลพวงของการพัฒนาระบบคมนาคมที่ดีขึ้นหลังรัชกาลที่ 4 คือ การที่มีชาวยุโรปอพยพมาอยู่ในประเทศไทยมากขึ้น มีทั้งพ่อค้า นักธุรกิจ หมอสอนศาสนา หมอพยาบาล ครู ฯลฯ จึงเกิดมีการรวมกลุ่มทางสังคมขึ้นตามการประกอบอาชีพ ต่อมากลายเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในสังคมเรียกร้องต้องการผลประโยชน์จากรัฐบาลไทยมากขึ้น เช่น ขอสสิทธิในการตั้งถิ่นฐานใกล้ ๆ กันเพื่อรวมเป็นชุมชนใหญ่ ขอให้รัฐบาลสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่พวกตน คือ สร้างถนน สะพาน ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ,

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4. เลขที่ 150 จ.ศ. 1228) รวมไปถึงขอจ้างคนไทยไปทำงานภายใต้การเป็นคนในบังคับของตน กำหนดให้รัฐบาลไทยให้การคุ้มกันดูแลความปลอดภัยให้แก่ชาวยุโรปด้วย (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2400) นับว่าเป็นการเอาเปรียบไทยในหลายด้าน ครั้นต่อมาเกิดกรณีพิพาทระหว่างคนไทยกับชาวยุโรป และคนในบังคับของชาวยุโรปอยู่เนื่อง ๆ ทำให้เกิดปัญหากระทบกันขึ้นหลายครั้ง (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 4 เลขที่ 2/14. ร.ศ. 76-80.) เป็นผลให้รัฐบาลไทยกับรัฐบาลชาติตะวันตกต้องมีเรื่องเกี่ยวข้องกระทบกันอยู่ประจำ และส่งผลให้เกิดข้อพิพาทบาดหมางกันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอีกหลายประการในสมัยต่อมา การเปลี่ยนแปลงของประชากรจึงไม่เพียงแต่การเกิด การตายเท่านั้น ภายหลังจากที่มีการตัดถนน และรัฐบาลมีนโยบายที่พัฒนาชนบทในด้านอุตสาหกรรม ทำให้การประมง การอุตสาหกรรมห้องเย็น การผลิตเพื่อการส่งออกเกิดขึ้นผ่านโรงงานหลายแห่ง เหล่านี้ทำให้เกิดการจ้างแรงงานเพื่อสนองตอบความต้องการด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)) การอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อการประกอบอาชีพจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงด้านประชากรแทนที่การเกิดการตาย เนื่องจากประชาชนในพื้นที่และละแวกใกล้เคียงต้องการงานทำ และหารายได้เลี้ยงคริวเรือน การมีโรงงานอุตสาหกรรมจึงดึงดูดแรงงานให้มีการอพยพย้ายถิ่นเป็นจำนวนมากแม้ว่าถนนจะเป็นปัจจัยให้ความสะดวกในการย้ายถิ่นฐาน แต่ประชากรส่วนหนึ่งก็ไม่คิดที่จะอพยพย้ายออกจากพื้นที่ เพราะตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยมานาน ทำการเกษตรเป็นหลัก เมื่อย้ายออกไปแล้วไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน ไปทำอาชีพอะไร (ปิยะกิจถาวร และคณะ, 2550)

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจเป็นลักษณะที่ทำให้ชาวชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม เป็นการพัฒนาท้องถิ่นจากเจ้าหน้าที่หน่วยราชการต่าง ๆ เช่น มีการส่งเสริมวิธีการหรือเทคนิควิธีการเกษตรสมัยใหม่ หรือมีโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภทไปตั้งอยู่ในเขตชนบท ทำให้ชาวชนบทที่อยู่ใกล้เคียงมีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการทำนา นอกจากนั้น การพัฒนาถนนหนทางเข้าไปสู่หมู่บ้านนับว่ามีความสำคัญต่อการที่สังคมชนบทเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยเป็นอย่างมาก

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างและพฤติกรรมทางสังคม เช่น การเปลี่ยนจากระบบครอบครัวขยายเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองจากระบบเผด็จการเป็นระบบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการแบ่งชั้นจากระบบไพร่เป็นระบบสามัญชน การ

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากระบบเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิต จากการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นผลิตเพื่อขาย การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรจากแบบบังคับเป็นแบบให้อิสระเสรี นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม อาจรวมถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณของพฤติกรรม เช่น การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอัตราการหย่าร้าง อัตราการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่ง อัตราการย้ายถิ่นฐาน มีการทำงานต่างถิ่นมากขึ้น อัตราการใช้เครื่องจักรกลในภาคเกษตรกรรม อัตราการก่ออาชญากรรม เป็นต้น

การคมนาคมที่ดีแม้จะทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบาย แต่เมื่อทางเลือกใหม่ถูกสร้าง หรือกำหนดขึ้นก็มักจะต้องมีบางอย่างสูญเสียไป (V. Pareto, 1975 : Vol. 4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นภายหลังการสร้างทางคมนาคมทางรถไฟสายเหนือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสายใต้ เนื่องจากการเชื่อมต่อคมนาคมระหว่างกรุงเทพมหานครกับมณฑลพายัพที่มีมาก่อนนั่นเอง โดยการคมนาคมสายเหนือสมัยก่อนต้องใช้การล่องเรือไปตามแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาเดินทางนานหนึ่งถึงสามเดือน เมื่อมีเส้นทางคมนาคมรถไฟทำให้การติดต่อระหว่างมณฑลพายัพกับกรุงเทพมหานครสะดวกขึ้น ทำให้การขนส่งสินค้าสำเร็จรูปทำได้มากขึ้นทั้งทางปริมาณ และชนิดของสินค้า การค้าข้ามพรมแดนค่อย ๆ ลดความสำคัญลง และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย ที่เห็นได้ชัดคือทำให้เกิดการขยายตัว และการเติบโตของชุมชนเมือง และทำให้สถานะทางสังคม และวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย (พูนพร พูลทจักร, 2539 : 4) นอกจากผลกระทบที่เกิดจากการตัดผ่านของทางรถไฟแล้ว การตัดถนนตัดผ่านชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนด้านที่ดิน และเกิดอาชีพนายหน้าค้าที่ดินขึ้น ทำให้คนจากในเมือง เข้ามาซื้อที่ดินกันมาก การประกอบอาชีพนายหน้าค้าที่ดินจึงเป็นตัวกลางในการติดต่อระหว่างนายทุนจากในเมืองกับชาวบ้าน (ภรณี หิรัญวรชาติ, 2542)

4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม สิ่งที่บ่งบอกที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การที่ชาวชนบทในหมู่บ้านมีการปลูกบ้านเรือนสมัยใหม่ เช่น ปลูกบ้านสองชั้นชั้นล่างต่อแบบตึกเครื่องใช้ภายในครัวเรือนเป็นแบบสมัยใหม่ขึ้น บางบ้านมีโทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม และอื่น ๆ แม้แต่เทคนิคในการทำนา ก็เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรเพิ่มขึ้น แสดงว่าการรับสิ่งใหม่ ๆ ไม่ว่าจะ เป็นในด้านเกษตรกรรม หรือไม่ใช่เกษตรกรรม เป็นกระบวนการสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ตลอดจนการกระจายวัฒนธรรมจากในเมืองเข้าสู่ชนบท ซึ่งในมุมหนึ่งอาจมอง

ได้ว่าเป็นความทันสมัยที่เกิดขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงโดยตรงต่อสังคมชนบท แต่ชุมชนชนบทที่ยังไม่มีถนนก็ยอมเห็นถึงการพัฒนาคู่ที่แตกต่างกันระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้เกิดการเมืองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน นำเรื่องของการสร้างถนนหนทาง ผนวกนำเข้ากับความจริงใจ เพราะเห็นว่าชาวบ้านมีการเรียกร้องให้มีการสร้างถนนเพื่อแสดงถึงความเจริญของชุมชน

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการหาเสียงในสมัยก่อนการมีถนนหนทางกับสมัยนี้ก็ต่างกันเพราะว่าเมื่อมีถนนก็มีรถ มีเครื่องกระจายเสียงเข้ามาหาเสียงแทนการเดินพบปะประชาชน มีการวางป้ายหาเสียงริมถนนที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน และถนนก็ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองได้หลายเรื่อง บางพื้นที่ต้องการนโยบายเรื่องการสร้างถนนลาดยางแทนถนนลูกรังเพราะว่าครว้เรือนส่วนใหญ่มีรถใช้ และไม่สะดวกในการจราจรบนถนนลูกรังอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม การสร้างถนนก็ไม่ได้เห็นดีเห็นชอบจากทุกฝ่าย เนื่องจากบางคนอาจเสียที่ดินทำกิน วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ถูกเวนคืนที่ดิน เป็นต้น

5. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ผลพวงจากการสร้างถนนทำให้สังคมเปลี่ยนจากการใช้เทคนิคง่าย ๆ และดั้งเดิม ไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้มากขึ้น เช่น การใช้วัคซีนในทางปศุสัตว์ การใช้รถเกี่ยวข้าว มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดโรคแมลง และศัตรูพืชมากขึ้น มีการติดต่อสื่อสารสะดวกขึ้น มีหน่วยงานราชการเข้ามาส่งเสริมทางด้านอาชีพสาสนา วัฒนธรรม มีโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าสู่ชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปไม่เพียงแต่ด้านความหลากหลายในการประกอบอาชีพ โดยอาชีพทำนา และการปลูกพืชอื่น ๆ ลดลง มีการเปลี่ยนพื้นที่ทำนาเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา เนื่องจากยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ดีกว่าข้าว (ศิริวรรณ คลังช่อง, 2550)

6. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรกรรม ความทันสมัยที่เข้าไปในภาคการเกษตรก็ทำให้การดำรงชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ปี พ.ศ. 2470 รถไฟจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อเป็นสินค้า ซึ่งรถไฟมีบทบาทในการขนส่งบรรทุกข้าวเปลือกจากต่างจังหวัดเข้ามาในกรุงเทพฯ มีมากถึง 20,422 ตัน 47 แสดงถึงสังคมที่เปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการค้า ซึ่งรวมถึงการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การซื้อสินค้าที่ไม่ใช่สินค้าเกษตรในตลาด และว่าจ้างแรงงานเพื่อการเกษตรอีกทั้งสามารถเห็นได้จากงานของ อารมณ์ จันทร์สมวงศ์ (2544) ที่ได้ศึกษาวิถีชีวิต และสวนไทยในบริบทการพัฒนาในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การ

เปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนชาวสวนแบ่งออกเป็นสามช่วง คือ ช่วงที่หนึ่ง ก่อน พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่ยังพึ่งพาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นอยู่มาก ช่วงที่สอง พ.ศ. 2510-2530 เกษตรกรได้เปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่อย่างเต็มตัว เนื่องจากการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และช่วงที่สาม พ.ศ. 2530-2540 เป็นผลสืบเนื่องมาจากช่วงที่สอง แต่จะเปลี่ยนแปลงไปเร็วขึ้น เช่น มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น ขณะที่สวนจำนวนมากไม่ได้รับการดูแล คราวเรือนชาวสวนมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น การสร้างถนนสายสงขลาปัตตานีซึ่งเป็นพื้นที่เกษตร และมีผู้ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์อาศัยอยู่ จะมีปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมสัตว์บนทาง ซึ่งผู้ประกอบการยังคงกล่าวอ้างคงดำรงชีวิตด้วยการเดินเท้าเลี้ยงสัตว์ ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อมีการขยายช่องทางเดินรถ ทำให้ใช้เวลาในการนำปศุสัตว์ข้ามถนนนานขึ้น หรือการที่ปศุสัตว์ถูกปล่อยเลี้ยงให้หากินเองก็เสี่ยงต่อการที่สัตว์ถูกรถเฉี่ยวชนมากขึ้น ทำให้ผู้เลี้ยงสัตว์ตกเป็นผู้ที่รับผิดชอบไม่ควบคุมสัตว์เลี้ยง (พระราชบัญญัติทางหลวง 2535) แต่ไม่มีเกษตรกรหรือผู้เลี้ยงคนใดทราบถึงการมีกฎหมายมาควบคุมแต่อย่างใด เว้นแต่ผู้ที่ได้รับการอบรม หรือแนะนำจากเจ้าพนักงาน

7. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอุตสาหกรรม แม้ว่าระบบการขนส่งสัตว์ และยานพาหนะด้วยรถไฟในสมัยแรก ๆ มีการขนส่งสินค้าด้วยกันหลายประเภท และการมีรถไฟทำให้การผลิตเพื่อการบริโภคเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้าสินค้า อีกทั้งมีการประกันทรัพย์สินสูญหายระหว่างการขนส่งด้วย (พระราชบัญญัติจัดการรถไฟเลทางหลวง พ.ศ. 2464)

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนจากการใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ ไปสู่การทำอุตสาหกรรมอย่างแท้จริงในปัจจุบัน ได้แก่ การที่คนทำงานเพื่อค่าจ้างแรงงาน โดยการใช้เครื่องจักรกลเพื่อผลิตสินค้า การมีถนนหนทางที่ดี และมีการคมนาคมที่สะดวกส่งผลให้การขนส่งสินค้าเพื่อป้อนเข้าสู่กระบวนการทางอุตสาหกรรมเป็นไปด้วยความสะดวก และมีมูลค่ามากขึ้น จากการสำรวจการเคลื่อนย้ายสินค้า พ.ศ. 2550 พบว่า การขนส่งส่วนใหญ่เป็นการขนส่งต่อเนื่องจากภาคเกษตร และนิยมขนส่งด้วยรถบรรทุกมากที่สุด รองลงมาคือ รถยนต์ปิคอัพส่วนตัว รถบรรทุกรับจ้างและรถยนต์ปิคอัพรับจ้าง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550 : 7) เห็นได้ว่า การมีถนนหนทางที่ดีมีมาตรฐานจะทำให้การขนส่งเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และตอบสนองความต้องการทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งการขนส่งด้วยรถทางถนนได้รับความนิยม มากกว่าการขนส่งทางรถไฟ ในเวลาต่อมา

8. การเปลี่ยนแปลงทางการจัดการนิเวศวิทยา E.J. Mishan (1977) เห็นว่าทุกสังคมล้วนมีอัตราการเติบโตที่ต่างกัน อัตราการเติบโตที่ต่างกันไปเหล่านี้ล้วนมีความสูญเสีย

เกี่ยวข้องกับ ยิ่งอัตราการเติบโตสูงมากเพียงใด ยิ่งเกิดความสูญเสียต่อประชากร และแหล่งทรัพยากรของสังคมนั้นมากขึ้นเพียงนั้น อาจกล่าวได้ว่า การเติบโตที่พอเหมาะเป็นวิธีที่จะทำให้ประโยชน์จากการพัฒนาค่อยเป็นค่อยไปสมดุลกับการสูญเสีย โดยอุดมคติแล้วจุดมุ่งหมายของสังคมควรมุ่งไปที่การสร้างอัตราการพัฒนาในระดับที่จะเกิดผลดีที่สุดมากกว่าการผลักดันให้อัตราการพัฒนาก้าวไกลไปถึงขีดสุด จึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาไปที่สินค้าและบริการให้ดีที่สุดมากกว่าการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับที่วินัย พรประสิทธิ์ (วินัย พรประสิทธิ์, 2545) ได้ประเมินผลโครงการงานปรับปรุงทางหลวงผ่านย่านชุมชน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 42 ตอนคลองแวงนาวี แยกไปอำเภอเทพา และทางหลวงหมายเลข 43 สามแยกนาวี แขวงการทางปัตตานี สำนักทางหลวงที่ 15 (สงขลา) ใ้ผู้นำสนใจว่า การสร้างถนนหรือซ่อมแซมเพื่อขยายถนนอาจต้องทำลายสิ่งแวดล้อมริมทางไปบ้าง แต่อยู่ในระดับที่ประชาชนรับได้ เพราะผลลัพธ์ของการสร้างหรือซ่อมแซมจะทำให้การคมนาคมขนส่งสะดวกขึ้น และเห็นถึงการได้รับประโยชน์มากกว่า และพื้นที่ชายทะเลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เคยเป็นของคนในท้องถิ่นก็กลับกลายเป็นรีสอร์ท และร้านค้าของคนเมือง (ภรณ์, “การจัดระเบียบเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงมุสลิมบ้านแสนสุข.”)

9: การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การพัฒนาเส้นทางคมนาคมยังช่วยให้มีโอกาสในการศึกษามากขึ้น (ศิริวรรณ, “การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของราษฎร.”) ภายหลังจากการสร้างถนนหนทาง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านการศึกษามีมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันทั้งแบบที่นักศึกษาต่างพื้นที่มาเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงทางการศึกษาจากทั่วทุกมุมโลก ระบบหนทางในปัจจุบันได้พัฒนา ทำให้นักศึกษาได้เลือกเรียนไกลบ้านเพื่อแสวงหาความรู้ในสาขาที่ต้องการมากขึ้น นอกจากการส่งบุตรหลานไปเรียนต่างพื้นที่แล้ว อาจเรียกได้ว่า ถนนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการศึกษาในท้องถิ่นอีกด้วย เริ่มตั้งแต่การที่ผู้ปกครองที่รับส่งนักเรียนย่อมต้องใช้รถใช้ถนน ช่วงแรกในการริเริ่มสร้างถนนตลอดเส้น อาจไม่ได้มีทางม้าลาย สะพานลอย หรือสัญญาณจราจรบนทาง แต่ปัจจุบันนี้ นอกจากจะมีป้ายจราจร อำนวยความสะดวก มีทางม้าลาย และสะพานลอยแล้ว ถนนยังเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของนักเรียน ได้แก่ ลูกเสือสามัญ เนตรนารี ที่มีหน้าที่บริการเป็นเหมือนเจ้าหน้าที่จราจรในการให้สัญญาณรถที่ผ่านไปมาให้หยุด เพื่อให้นักเรียนในโรงเรียนข้ามถนนทั้งตอนเช้า และตอนเย็น เรียกยุวชนเหล่านี้ในบทบาทหน้าที่ดังกล่าวว่า จราจรอาสา และวัฒนธรรมเหล่านี้เห็นได้ทั่วไปในวันจันทร์ถึงศุกร์ (สมาคมครูสัมพันธ์)

10. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสาธารณสุข และอุบัติเหตุ เรื่องสุขภาพของผู้ที่อาศัยอยู่ริมถนน รวมถึงผู้ใช้รถใช้ถนน ได้รับความคุ้มครองมาตั้งแต่ปี 2514 ซึ่งคณะปฏิวัติเห็นว่าได้มีผู้นำรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และเรือกลที่มีควันหรือระดับเสียงอันเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยหรือก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนมาใช้ในทาง หรือแม่น้ำลำคลอง อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย แม้เจ้าพนักงานจะได้ออกกล่าวตักเตือน และลงโทษผู้ฝ่าฝืนแล้วก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่ายังมีผู้จงใจฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้าพนักงานอยู่เสมอ สมควรดำเนินการลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนอย่างเฉียบขาดเพื่อประโยชน์แก่สุขภาพอนามัย และความสุขของประชาชน ไม่เกิดความรำคาญอีกต่อไป (“ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 16,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 18, ตอน 137 (9 ธันวาคม 2514), มาตรา 1) ถนนเป็นสาเหตุหนึ่งของการเสียชีวิต อย่างไรก็ตาม การเสียชีวิตที่มาจากการใช้รถใช้ถนนในปัจจุบันมีสถิติสูง แม้ว่าจะมีกฎหมายออกมาควบคุมทั้งด้านสาธารณสุข และด้านการจราจรก็ตาม ซึ่งการประสบอุบัติเหตุดังกล่าวเกิดจากหลายปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ปริมาณของผู้ใช้รถใช้ถนน สภาพบุคคล สภาพถนน สิ่งแวดล้อม แต่เมื่อเกิดความสูญเสียขึ้นย่อมนำมาซึ่งการป้องกันในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ทางม้าลาย สะพานลอย ป้ายเตือน จุดตรวจ จุดพักรถ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยกู้ภัยปรากฏให้เห็นกันหลังจากเกิดอุบัติเหตุจราจร

11. การเปลี่ยนแปลงทางด้านศาสนา เมื่อมีความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันทางสังคมกับสถาบันทางศาสนาในประเทศไทย เมื่อถึงเทศกาลที่มีการเล่นรื่นเริงหรือมีกิจกรรมทางศาสนา จะสามารถเห็นความเชื่อมโยงกับถนนหนทางได้เป็นอย่างดี ได้แก่ การขับขี้อัตโนมัติมาละหมาดวันศุกร์ การเที่ยวในวันฮารีรายอ ประเพณีลากพระหรือชักพระ ซึ่งปัจจุบันนี้การลากเรือพระไม่นิยมกระทำกันทางน้ำแล้ว และหันมาทำพิธีบนบกแทน ซึ่งถนนก็มีบทบาทมากในกิจกรรมดังกล่าวเนื่องจากเกิดความสะดวกในการขนย้าย การประดับตกแต่ง และการลดอุบัติเหตุทางน้ำได้มาก ซึ่งสามารถพบเห็นกิจกรรมด้านศาสนาในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ได้ตลอดข้างทางถนน อีกทั้งมีศาสนสถานให้ท่องเที่ยวพร้อมกับการร่วมทำบุญด้วยได้หลายที่ ทั้งชาวไทยมุสลิม ไทยพุทธ และชาวไทยเชื้อสายจีน ได้แก่ มัสยิดกรือเซะ สุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว มัสยิดกลางปัตตานี มัสยิดบ้านดาโต๊ะหรือมัสยิดดาโต๊ะ วัดช้างให้ราษฎร์บูรณาราม วัดมัจฉินทวาปีวิหาร (สัมภาษณ์ นายหรรณ บิลเส๊ะ อายุ 76 ปี, 31 ธันวาคม 2553) เป็นต้น

12. การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ถนนกับการเมืองมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน เคยถูกทำให้เป็นความสมัยใหม่ของการพัฒนาผ่านนโยบายในการหาเสียง สิ่งที่น่าสนใจในทางการเมืองกับถนนอีกสิ่งหนึ่งคือ คำขวัญต่าง ๆ ที่ใช้ในการหาเสียง หรือการ

จัดทำแผนหรือโครงการ อาทิ โครงการถนนปลอดฝุ่น เป็นต้น แม้ว่าไม่มีชาวชนบทคนใด ออกมาบอกว่าถนนมีฝุ่นไม่ดี แต่นโยบายดังกล่าวนี้ก็กลับทำให้หันมองว่าการมีถนนที่ปราศจากฝุ่น ย่อมเป็นที่ต้องการของชุมชนมากกว่า ทั้งทางด้านความสะดวกสบายในการเดินทาง การค้าขาย การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเหล่านี้ พื้นที่ ท้องถิ่นใดที่ยังมีถนนเป็นถนนลูกรังก็ย่อมมีความต้องการเลือกผู้แทนของตนเพื่อต่อสู้ดิ้นรนให้ ได้มาซึ่งถนนลาดยางนั่นเอง การหาเสียงของนักการเมืองก็ใช้ถนนในการเดินสายหาเสียงไม่ว่า จะเป็นการเดินเท้าแจกแผ่นพับใบปลิว การนั่งรถยนต์พร้อมเครื่องขยายเสียง การติดแผ่นป้ายริม ถนนที่หน้าร้านค้า เสไฟฟ้า โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์บนถนนที่มีทางร่วมทางแยก และ ถนนที่มีผู้ใช้มากย่อมมีแผ่นป้ายนักการเมืองมากกว่าถนนสายที่ไม่มีใครผ่านแน่นอน เป็น เหตุผลที่มีปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ และงบประมาณที่จำกัด นอกจากนี้การเดินทางไปใช้ สิทธิในการเลือกตั้งอย่างสะดวกก็จำเป็นต้องมีถนนหนทางที่สะดวกปลอดภัยด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มีการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองท้องถิ่น มักจะมีการนำนโยบายปรับปรุง ภูมิทัศน์กลางถนน และริมถนนให้เหมาะสมในท้องถิ่น ทำให้เราเห็นการเปลี่ยนแปลง ชนิดของต้นไม้ ดอกไม้ ทั้งบนเกาะกลางถนน และริมถนนอยู่อย่างเสมอ มีการก่อสร้างทางเพิ่ม มีการขุดลอกคูคลอง และการปรับปรุงพื้นผิวถนนเพื่อความสะดวก และปลอดภัย (สัมภาษณ์ นายคือรายะ คาฮิม อายุ 51 ปี, 4 เมษายน 2554)

13. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษา ศัพท์านุกรมการใช้ถนนเป็นอีกหนึ่งความ ทັນสมัยที่เกิดขึ้นควบคู่กับการสร้างถนน เนื่องจากพระราชบัญญัติทางหลวงได้บัญญัติคำไว้ มากมาย ได้แก่ การเรียกประเภทของทางหลวง (“พระราชบัญญัติทางหลวง พ.ศ. 2535.”) ได้แก่ ทางหลวง หมายความว่า ทาง หรือถนนซึ่งจัดไว้เพื่อประโยชน์ในการจราจรสาธารณะทางบก ไม่ว่าในระดับพื้นดิน ใต้หรือเหนือพื้นดิน หรือใต้หรือเหนืออสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นนอกจาก ทางรถไฟ และให้หมายความรวมถึงที่ดิน พืช พันธุ์ไม้ทุกชนิด สะพาน ท่อหรือรางระบายน้ำ อุโมงค์ ร่องน้ำ กำแพงกันดิน เขื่อน รั้ว หลักสำรวจ หลักเขต หลักกระยะ ป้ายจราจร เครื่องหมาย จราจร เครื่องหมา สัญญาณ เครื่องสัญญาณไฟฟ้า ที่จอดรถ ที่พักคนโดยสาร เรือสำหรับขนส่ง ข้ามฟาก ท่าเรือสำหรับขึ้นหรือลงรถ และอาคารหรือสิ่งอื่นอันเป็นอุปกรณ์งานทางบรรดาที่ได้ จัดไว้ในเขตทางหลวง และเพื่อประโยชน์แก่งานทางหลวงนั้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาหมายถึง การถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่ง อาจจะเป็นการถ่ายทอดในด้านสังคม วัฒนธรรม การแต่งกาย อาหารการกิน โดยคนรุ่นหลัง อาจจะนำเอาความรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใหม่มาปรับปรุง เพิ่มรูปแบบการดำเนินการให้

สอดคล้องกับยุคสมัย โดยแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้าน และชุมชนในอดีต มีความเชื่อเบื้องต้นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทของประเทศยังล้าหลัง คือการศึกษา ขาดจิตสำนึกในการพัฒนา ท้องถิ่น มีฐานะยากจน และขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ภาครัฐจึงจำเป็นต้องผลักดันนโยบายแลทรพยากร ตั้งแต่ทิศทางการพัฒนา วิธีการทำงาน ความรู้ การบริหารจัดการ ฯลฯ เข้าไปสู่ชุมชนในลักษณะของการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top Down) ทั้งที่ในความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นผู้มีความคิด มีความรู้ มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วในระดับหนึ่ง การพัฒนาชุมชนตามแนวทางของรัฐในอดีต จึงมีอาจตอบสนองต่อความต้องการ และความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชนได้

2. แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดการพัฒนาชนบทโดยเน้นการพัฒนาการเกษตร (Rural Development as Agricultural Development Approach) แนวความคิดนี้เป็นผลมาจากทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยความเชื่อที่ว่า การเกษตรเป็นสาขาหลักของชนบท หากมีการพัฒนาการเกษตรก็ย่อมทำให้ ประชาชนในชนบทมีรายได้ และมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากร ในทัศนะของ A.T Mosher (1966) มี 2 ประการ คือ ปัจจัยจำเป็น (Essential Factor) และปัจจัยตัวเร่ง (Accelerated Factor)

ปัจจัยจำเป็นของการพัฒนา ได้แก่ การตลาดสินค้าการเกษตร การนำเทคโนโลยีใหม่เข้าไปใช้ อย่างต่อเนื่อง มีจัดการเครื่องมือ และปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น สนับสนุนการผลิตแก่เกษตรกร และมีการขนส่งที่สะดวก ส่วนปัจจัยตัวเร่งของการพัฒนา ได้แก่ การให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาด้านเกษตร การให้สินเชื่อเพื่อการเกษตร การส่งเสริมในการปฏิบัติงานของกลุ่มเกษตรกร การปรับปรุง และขยายเนื้อที่เพาะปลูก และการวางแผนระดับชาติเพื่อการพัฒนาการเกษตร

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาการเกษตร ถือเป็นวิธีการของการพัฒนาชนบท แต่ผู้ได้รับประโยชน์ส่วนใหญ่ เป็นเกษตรกรรายใหญ่ เพราะมีทุนมาก และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ถึงแม้จะมีการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) เกิดขึ้นก็ตาม เกษตรกรรายย่อย (Small Farmers) ก็ไม่ได้ รับผลประโยชน์ แต่อย่างใด แนวคิดที่นำมาใช้ประกอบด้วย

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม และการพัฒนา เรื่องของวัฒนธรรมกับการพัฒนา กล่าวได้ว่ามนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้น เพราะมนุษย์มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสัตว์ และสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกลไกในการปรับตัว รวมทั้งเพื่อสนองความต้องการที่จำเป็น 3 ระดับ คือ ความ

ต้องการเบื้องต้น หรือความต้องการปัจจัยสี่เพื่อการอยู่รอด ความต้องการที่เกิดตามมา หรือ ความต้องการเพิ่มเติมเพื่อให้มนุษย์สามารถอาศัยอยู่ในสังคมได้ เช่น ความต้องการด้านการ สื่อสาร ซึ่งทำให้เกิดระบบภาษา และสัญลักษณ์ขึ้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องของความต้องการที่จะ อยู่ร่วมกันอย่างสงบ ซึ่งทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ใช้ในการควบคุมสังคมขึ้น และความต้องการ ร่วมหรือความต้องการให้การอยู่รอดนั้นเกิดความสมบูรณ์พูนสุข เช่น การพักผ่อน การ แสดงออกทางสุนทรียภาพ ศิลปะ และดนตรี เป็นต้น (เอกชัย เครืออินตะ. 2540 : 8) วัฒนธรรม มี 2 ลักษณะ คือ

2.1.1 ลักษณะที่หยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหวเพราะขาดความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่เป็น ผู้ผลิตวัฒนธรรมนั้นไปแล้ว ดังนั้นวัฒนธรรมในลักษณะหยุดนิ่งจึงมักเป็นภาพของอดีต ส่วนนี้ เรียกว่า ศิลปวัฒนธรรม ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ

2.1.2 ลักษณะที่เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ถ่ายทอด สืบต่อกันจากรุ่นสู่ รุ่น วัฒนธรรมส่วนนี้มักปรากฏเป็นวัฒนธรรมของคนในสังคมปัจจุบัน จึงเรียกว่า สังคม วัฒนธรรม

สำหรับความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทั้ง 2 ลักษณะนี้ มักปรากฏในลักษณะที่ว่า สังคมวัฒนธรรมทำหน้าที่รักษา อนุรักษ์ และหล่อเลี้ยงศิลปวัฒนธรรมให้มีความสำคัญขึ้นมา (ศรีศักร วัลลิโภคม. 2543 : 23)

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ และถ่ายทอดเพื่อสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบ สัญลักษณ์ของสังคม และการถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ถือเป็นหนึ่งในกระบวนการสืบสาน วัฒนธรรมซึ่งการสืบสานวัฒนธรรม หมายถึง การสืบสาวเรื่องราวในอดีตที่มีการสืบทอด และ ปรับปรุงให้สอดคล้องกับยุคสมัย เกิดผลเป็นประโยชน์แก่คนในปัจจุบัน และมีชีวิตชีวาพร้อมที่ จะเป็นฐานของการงอกงามสืบต่อไปเบื้องหน้าให้เป็นที่น่าชื่นชม และแผ่ความนิยมกว้าง ออกไป การถ่ายทอดวัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะแนวตั้ง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมเดียวกัน สืบทอดจาก รุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
2. ลักษณะแนวนอน เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคม หนึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมในลักษณะแนวนอนทำให้เกิดการรับวัฒนธรรม และเมื่อรับ วัฒนธรรมเป็นเวลานานก็อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมขึ้น (อมรา พงศาพิชญ์. 2549 : 31)

2.2 แนวคิดการพัฒนาชนบทโดยการพัฒนาชุมชน (Rural Development as Community Development Approach) แนวคิดการพัฒนาชุมชนเริ่มมีการยอมรับกัน ในประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930 (ประมาณ พ.ศ. 2473 - 2483) เป็นต้นมา โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา และมีการใช้ คำว่า “การพัฒนาชุมชน” อย่างเป็นทางการครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2491 ในที่ประชุมของสำนักงานอาณานิคมของอังกฤษ ณ เมืองเคมบริดจ์ ซึ่งเป็นการประชุมเกี่ยวกับการบริหารงานในอาฟริกา เพื่อกระตุ้นให้ประเทศต่าง ๆ ในอาฟริกามีการปรับปรุงสภาพท้องถิ่นของตนเองทั้งในทางเศรษฐกิจและการปกครอง เพื่อเตรียมตัวเป็นเอกราชต่อไป

คำจำกัดความของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” คือกระบวนการที่มีขึ้นเพื่อปรับปรุงสภาพ ความเป็นอยู่ของชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วม และความคิดริเริ่มจากชุมชน โครงการพัฒนาชุมชนที่สำคัญครั้งแรกในประเทศอินเดีย ในปี พ.ศ. 2495 โดยการสนับสนุนของมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation) และองค์ การความช่วยเหลือระหว่างประเทศของประเทศสหรัฐอเมริกา (USAID) ต่อมาได้ ขยายโครงการระดับชาตินี้ไปยังประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย อิหร่าน และปากีสถาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 พบว่า มีมากกว่า 60 ประเทศ ในทวีปเอเชีย และลาตินอเมริกาที่มีการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชนขนาดใหญ่ โดยหลักการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนมี 6 ประการ ได้แก่

1. การช่วยตัวเอง (Self Help)
2. การให้ ประชาชนมีส่วนร่วม
3. การใช้ ประชาธิปไตยเป็นแนวทางการดำเนินงาน
4. การใช้ประโยชน์ จากผู้นำท้องถิ่น
5. การทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น
6. การติดตาม และประเมินผลงาน

2.3 แนวคิดการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน หรือบูรณาการ (Integrated Rural Development Approach) การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน หรือบูรณาการ กำหนดรูปแบบเพื่อรวมกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และเน้นการประสานงานภายใต้ อำนาจการควบคุมนิเทศงาน และบริหารของหน่วยงานเดียว โดยการปฏิบัติงานอย่างพร้อมเพรียงกันของหน่วยงานย่อยที่มีส่วนรับผิดชอบ หลักการสำคัญของการพัฒนาชนบทแบบนี้ในทุกประเทศมีด้วยกัน 4 ประการ คือ มีการประสานความร่วมมือในระดับท้องถิ่น มีการวางแผนแบบสหสาขา มีการเลือกพื้นที่เฉพาะเพื่อทุ่มทุนพัฒนาในทุกด้าน และมีการกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ระดับภูมิภาค และท้องถิ่นมากขึ้น

การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานหรือบูรณาการตามความคิดเห็นของสิริชัย วิชโรท (2525) พบว่า การพัฒนาชนบทแบบนี้ว่ามีเป้าหมาย 3 ประการด้วยกัน คือ

1. เป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้คนในชนบทพัฒนาตนเอง และปรับคนเพื่อร่วมมือหรือทำงานร่วมกับผู้อื่น
2. เป็นการระดมให้เกิดความร่วมมือเพื่อการพัฒนาชนบท
3. เป็นการเพิ่มพูนความสามารถในการพัฒนาของคนในชนบท

2.4 แนวคิดการพัฒนาชนบทโดยใช้ ความจำเป็นพื้นฐาน (Rural Development as Basic Needs Strategy Approach) ในการประชุมสัมมนาของมูลนิธิเยอรมันเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ เรื่อง “Basic Needs Strategy as a Planning Parameter” เมื่อปี พ.ศ. 2522 Blaiide, Cameron และ Seddon ได้เสนอยุทธวิธีในการใช้ ความจำเป็นเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ว่า “กล่าวโดยกว้าง ๆ ความจำเป็นพื้นฐานถือเป็นยุทธวิธีช่วยเหลือ และปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของคนว่างงาน คนว่างงานแอบแฝง ผู้ด้อยการศึกษา ผู้เจ็บไข้ ได้ป่วยทั่วโลก ถือเป็นแนวทางการทำงานของแนวคิดเสรีนิยม ส่วนมากจะเน้นกระจายอำนาจเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งเป็นแนวทางของการทำงานแนวคิดก้าวหน้า (Radical)” เกณฑ์ความจำเป็นขั้นพื้นฐานสามารถประยุกต์ เข้ากับเกณฑ์ความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of needs) 5 ประการของ Abraham H. Maslow ได้เป็นอย่างดี ดังนี้

- 2.4.1 ความต้องการทางด้านกายภาพ ถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการพัฒนาชนบท
- 2.4.2 ความมั่นคงปลอดภัยถือเป็นหนึ่งในความจำเป็นพื้นฐาน
- 2.4.3 ความรัก ความเป็นเจ้าของ อาจประยุกต์ เข้ากับความภาคภูมิใจ และความหวังในเกณฑ์จำเป็นพื้นฐาน
- 2.4.4 ความต้องการความเคารพนับถือ มีตำแหน่งหน้าที่การงาน
- 2.4.5 การตระหนักในความสามารถของตนอาจ ถือเป็นเป้าหมายของความสำเร็จในเกณฑ์ จปฐ.

2.5 แนวคิดการพัฒนาชนบทแนววัฒนธรรมชุมชน (Rural Development Culture Approach) การพัฒนาชนบทแนววัฒนธรรมชุมชน หมายถึง การพัฒนาที่อาศัยมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ ในกิจกรรมการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง จะต้องสอดคล้องและเกื้อกูลกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชาวบ้านที่แทรกอยู่ ในวิถีการดำเนินชีวิต เป็นการพัฒนาจากภายในชุมชน และเป็นการพัฒนาจากเบื้องล่าง ทั้งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ใกล้ชิดเกี่ยวกับ

หลักการพึ่งตนเอง (Heim, 1986)

ความหมายของ “วัฒนธรรม” มี 2 แบบ คือ

1. วัฒนธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน (การศึกษา ภาษา กีฬา ศิลปะ ดนตรี เรื่อง เล่า) และความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติที่มีรูปร่าง หรือเทคโนโลยี เครื่องมือการเกษตร การหุงหาอาหาร การสร้างบ้าน การคมนาคม

2. วัฒนธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ (ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพระเจ้า โดยแสดงออกในรูปลักษณะของพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ) วัฒนธรรมทั้งหมดอาจจะมีในรูปของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่

จากภายนอกชุมชนก็ได้ และเนื่องจากชุมชนแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมที่ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกัน หรือเหมือนกันไปหมด (Homogenous) ดังนั้น วัฒนธรรมชุมชนจึงมีทั้งส่วนที่มีคุณค่า ทั้งส่วนที่ก้าวหน้า และล้าหลัง ทั้งที่เป็นคุณูปการ และเป็นอุปสรรค รวมทั้งส่วนที่เป็นพลัง และส่วนที่เป็นจุดอ่อน ดังนั้น วิธีการทำงานพัฒนาจึงต้องมีการเลือกใช้ วัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ ต่องานพัฒนาชนบทมากที่สุด

วิธีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน สามารถจำแนกได้ 3 แนวทาง คือ

1. วิธีการนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งในด้านรูปแบบ และเนื้อหามาใช้ ในงานพัฒนา เช่น การทอดผ้าป่าเพื่อระดมทุน

2. วิธีการที่ถือวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง เช่น การเก็บบันทึกนิทาน คำกลอนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

3. วิธีการทำโครงการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรกเป็นยาคำเข้าไปใน ทุกส่วนของชีวิต เช่น กิจกรรมของหน่วยงานพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะสภาเกษตรกรแห่งประเทศไทย

2.6 แนวคิดการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน (Sustainable Development Approach)

การพัฒนาในที่นี้ หมายถึง การพัฒนาชนบทที่สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงตาม แนวทางที่ชุมชนนั้นได้พึงปรารถนา และมีการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นไปได้ยาวนาน คือ นอกจากจะให้ประชาชนในชนบทช่วยเหลือตัวเอง (Self Help) ให้อำนาจ (Empowering) เกิดความเที่ยงธรรม (Equity) การมีส่วนร่วม (Participation) ในการพัฒนา และพึ่งพาตัวเองได้ โดยสมบูรณ์ (Self reliance of Independence) แล้ว ยังเน้นการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยเสนอแนะให้คนในชนบทรู้จักใช้

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัด อย่างชาญฉลาด จนข้าวถูกข้าวหลาน และไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งมีตัวอย่าง และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมากมายในการพัฒนาชนบทแบบยั่งยืน เช่น การทำไร่ นาสวนผสม (Integrated Farming or Mixed Farming) เกษตรป่าไม้หรือวนเกษตร (Agroforestry) เป็นต้น

Suthasupa (1982) ซึ่งให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน (Sustainable economic development) เป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของระบบชีววิทยา ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม โดยแต่ละระบบสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนเองได้ ทั้งนี้เป้าหมายระบบชีววิทยาได้เน้นถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic Diversity) ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจได้เน้นถึงความต้องการขั้นพื้นฐานให้ เกิดความเท่าเทียมกัน (Equity) และระบบสังคมได้เน้นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ที่ช่วยส่งเสริมให้มีสถาบันที่ยั่งยืนยาวนาน และสนับสนุนให้มีส่วนร่วมจากผู้คนต่าง ๆ ในสังคม

ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2555 : 62-65) กล่าวว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นยุทธวิธีการพัฒนาที่ช่วยจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งการจัดการทางการเงิน และวัสดุอุปกรณ์ ทางกายภาพต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความร่ำรวย และชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การพัฒนาแบบยั่งยืนเปรียบเสมือนเป้าหมายที่ปฏิเสธนโยบาย และการดำเนินงานของกิจกรรมใด ๆ ที่ส่งเสริมมาตรฐานความเป็นอยู่ และการครองชีพในปัจจุบันได้ด้วยการทำลายฐานการผลิต และทรัพยากรธรรมชาติ โดยปล่อยให้ อนุชนรุ่นหลัง ประสบสภาพการณ์ที่แย่งชิงกว่า และเสี่ยงภัยมากกว่า ในสภาพปัจจุบันที่พวกเขาประสบอยู่ แนวทาง และทางเลือกของการพัฒนาแบบยั่งยืนประกอบด้วย

1. สิ่งแวดล้อมยั่งยืน (Environmental Sustainability) ประกอบไปด้วยการคำนึงถึงปัจจัยทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) ของสรรพสิ่งทั้งหลาย และสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างประชากร และทรัพยากรที่มีอยู่
2. เศรษฐกิจยั่งยืน (Economic Sustainability) ประกอบไปด้วยนโยบายเศรษฐกิจที่เหมาะสม การจัดการทรัพยากรให้ได้ ประโยชน์สูงสุด ความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรและความเสมอภาคในการกระจายรายได้
3. วัฒนธรรมยั่งยืน (Cultural Sustainability) ประกอบไปด้วยความตระหนักในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านแต่ละคน หรือแต่ละชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถปรับปรุงโครงสร้างให้สอดคล้องกับความต้องการ และเป็นไปตามความนึกคิดของตน และเกิดการยอมรับในค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้

4. สังคมยั่งยืน (Social Sustainability) ประกอบไปด้วยการกระจายรายได้ให้กับชนทุกชั้นได้อย่างเสมอภาค ความเสมอภาคทางเพศและเชื้อชาติ มีการลงทุน และการจัดการบริการขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา และการสาธารณสุข โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

5. การเมืองยั่งยืน (Political Sustainability) ประกอบไปด้วยความมั่นคงปลอดภัยของชาวบ้านโดยส่วนรวม และการมีสิทธิเสรีภาพของชาวบ้านทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน และตลอดไป

2.6 แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Self Help or Self Reliance Development Approach)

จากการศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองในส่วนของบุคคลไว้ว่า กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกบุคคล และครัวเรือน เพื่อให้บรรลุการมีหลักประกันของการดำรงชีพของพวกเขา ส่วนในความหมายลักษณะกลุ่มแล้ว การพึ่งตนเองคือ สังคม หรือกลุ่มที่มีการจัดระบบเพื่อให้ชาวบ้านสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน

ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงจะหมายรวมถึงกลุ่ม หรือสังคมนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมาย และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย โดยอาศัยความพยายาม และกำลังของตนเอง การพึ่งตนเองหมายความว่า การมีเสรีภาพเต็มที่ในการทำกิจกรรมของตนเอง โดยตนเองและชาวบ้าน ที่สามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองจากภายในชุมชนตนเองมากกว่าพลังที่จะมาจากภายนอก

ในขณะที่การศึกษาของ สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมักรการ (2538) ได้ให้ความคิดเห็นถึงการพึ่งตนเองเพิ่มเติมว่า การพึ่งตนเองนั้น อาจจะมีการพิจารณาถึงมิติต่าง ๆ มากน้อยกันไป 3 มิติ ดังนี้

1. คุณภาพเฉพาะตัว (Self Quality) ความพยายามพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อชาวบ้านในชุมชนมีอิสระภาพ มีความเสมอภาค ความเป็นไท มีศักดิ์ศรี และมีความก้าวหน้า
2. มีการกระทำอย่างต่อเนื่องหรือมีความเป็นกระบวนการ (Continuing Action or Process) ทั้งในด้านความคิด และการตัดสินใจ กระบวนการความพยายามพึ่งตนเองมีอยู่ 3 ขั้นตอน ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ

3. ระดับการพึ่งตนเอง ซึ่งอาจแบ่งการพึ่งตนเองออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล (ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ) ระดับท้องถิ่น (ใช้วิธีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและมีการกระจายอำนาจ) ระดับประเทศ (สร้างความสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท) และระดับระหว่างประเทศ (สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และปรับให้มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี)

เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่
2. การมีจิตสำนึกและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นพื้นฐานของการพึ่งตนเองซึ่งขึ้นอยู่กับใจ กล่าวคือ จะต้องมีความสมัครใจเข้าร่วมทำกิจกรรมการพัฒนาของชาวบ้าน
3. จิตสำนึกจะต้องสร้างขึ้นมาใหม่ได้อีกเพื่อให้เกิดความชัดเจน และต่อเนื่อง
4. ต้องมีการรวมตัวกันของชาวบ้านในรูปกลุ่มเพื่อเป็นพลังต่อรองกับสถาบันภายนอกชุมชน (รัฐและพ่อค้า) ได้อย่างมีพลัง ทั้งนี้สามารถก่อให้เกิดเครือข่าย (Network) ของหมู่บ้านได้
5. การประสานวัฒนธรรม ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ตลอดจนประเทศชาติ
6. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การศึกษาของ สัจฉญา สัจฉญาวิวัฒน์ (2549) ยังชี้ให้เห็นว่าการสร้างชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง และสามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างมั่นคงถาวรนั้น ควรมีองค์ความรู้ ในการสร้างชุมชน โดยจะต้องอาศัยองค์ความรู้ เครื่องมือพื้นบ้าน หรือ เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Technology) มีการทำมาหากิน พอกินพอใช้ หรือ ทำมาค้าขาย ซื่อถูกขายแพง (Economic) ชุมชนนั้นจะต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติ หรือ มีการควบคุมให้เป็นตามธรรมชาติ (Resources) มีความสันโดษ เชื่อมั่นว่าคนพัฒนาได้วัดดูนิยม บริโภคนิยม หรือปัจเจกบุคคลนิยม (Mental) มีสังคมประเพณี เป็นเครือข่ายดี เอื้อเพื่อ

สังคมสมัยใหม่ จำแนกโครงสร้าง ถึงอาวุโส มีความชำนาญเฉพาะด้าน มีความเป็นประชาธิปไตย และสามารถแยกประเภทผู้นำ (Social) จะต้องมีการพัฒนาอย่างสมดุล (Balance) ให้เป็นไปตามศักยภาพของชุมชน (Ability) คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

(Participation) มีการร่วมกันปฏิบัติ (Action) มีการทำวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนของตนเอง (Research) จึงจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาอยู่ร่วมกัน และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.7 แนวคิดการพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development Approach) การพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้อง ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้น เช่น การตัดสินใจในการพัฒนา การดำเนินการ และการประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ประโยชน์ที่ได้รับคือ ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของในการพัฒนา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และห่วงแหนสิ่งที่ได้มาจากการพัฒนา การเสริมสร้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมีความสำคัญมาก

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีแนวคิด หรือทฤษฎีที่จะช่วยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญ ได้แก่

1. แนวคิดทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) โดยการใช้คำพูด หรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือ และการกระทำตาม ซึ่งเป็นไปตามหลักพฤติกรรมของมนุษย์
2. แนวคิด ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญกำลังใจของชนในชาติ (National morale) ขวัญเป็นสถานการณ์ในทางจิตใจที่แสดงออกทั้งทางบวก (กระตือรือร้น ความหวัง ความกล้า ความเชื่อมั่น) และทางลบ (เฉื่อยชา เจ็บเมย หวาดระแวง ขาดความเชื่อมั่น)
3. แนวคิด ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism) ชาตินิยม หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศ หรือเน้นผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ พอใจในเกียรติภูมิ รวมตัวเพื่อชาติ
4. แนวคิด ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) ลักษณะของผู้นำ (แบบอัตโนมัติ ประชาธิปไตย หรือเสรีนิยม) ช่วยระดมความร่วมมือของประชาชน
5. แนวคิด ทฤษฎีการใช้วิธี และระบบบริหาร (Administrative System and Method) เป็นวิธีที่ง่ายเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือดำเนินการ ปัญหาการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน อาจเกิดมาจากสาเหตุต่าง ๆ หลายประการ อาทิเช่น ปัญหาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ปัญหาด้านองค์การ และนโยบายของรัฐบาล ปัญหาในตัวบุคคลที่จะเข้าร่วม โครงการพัฒนา และปัญหาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้จะเกิดขึ้นแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือถึงแม้จะ

อยู่ในประเทศเดียวกันก็อาจจะมีลักษณะต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

แนวทางส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการ หรือพัฒนาชุมชนจะขึ้นอยู่กับวิธีการดังต่อไปนี้

1. นโยบายของรัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐจะต้องปรับแนวคิดการวางแผนจากบนลงล่าง (Top - down) ไปเป็นล่างขึ้นบน (Bottom - up) มากขึ้น เพื่อพัฒนาให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความสำนึก มีการประสานงาน และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมนั้นจะไม่หมายถึง การที่ชาวบ้านถูกผู้นำทางการ หรือข้าราชการเรียกรวมกันเพื่อทำกิจกรรมพัฒนา เพราะลักษณะการทำงานเช่นนี้น่าจะเรียกว่า การเกณฑ์แรงงานทางอ้อม (Indirect Coerced Labor) หรืออาจจะเป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกระดมเข้าร่วมภายใต้ การควบคุม

2. องค์กรปกครองท้องถิ่น หรือองค์กรประชาชน ควรมีโครงสร้างองค์กรที่เป็นอิสระจากการครอบงำจากภายนอก องค์กรเหล่านี้มีอาทิเช่น กลุ่มเยาวชน และกลุ่มสตรี สามารถมีอิสระในการตัดสินใจ และดำเนินงานสนองตอบความต้องการของแต่ละบุคคล และแต่ละกลุ่มได้ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของไทยมีความเกรงใจ ผู้ใหญ่ที่มีอิทธิพลจะช่วยเหลือผู้น้อย ระบบอาวุโสทำให้การเข้าร่วมอย่างจริงจัง หรืออาสาสมัครเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตามก็ควรมีการสนับสนุนทางด้านวัตถุ และด้านเทคนิค ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านที่ยากจนได้ เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนามากขึ้น แม้คนจนจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการเสียสละทรัพย์ หรือวัตถุมากนัก แต่อาจจะร่วมแสดงความคิดเห็น เสียสละแรงงานในการร่วมทำ หรือพัฒนา และสละเวลาเข้าร่วมประชุมมากขึ้น

แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน

1. ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)

การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเนื่องจากผลของการพัฒนาในยุคที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นความเจริญเติบโต และการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญโดยปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต คืออุตสาหกรรม เน้นความเจริญทางวัตถุ จนส่งต่อระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การให้ความหมาย หรือนิยามศัพท์ของแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนยังมีความคลุมเครือ และหลากหลาย คำว่า “Sustainable” ถ้าวิเคราะห์รากศัพท์ตาม Oxford English Dictionary จะพบว่า มาจากรากศัพท์ภาษาฝรั่งเศส คือ Soutenir ซึ่งแปลว่า ช่วยเหลือหรือสนับสนุน ต่อมามีการนำมาใช้ในความหมายของ

ความสามารถในการช่วยเหลือสนับสนุน รักษา และความสามารถในการรักษา ซึ่งมีหน่วยงาน หรือนักคิดหลายท่าน ได้ให้ความหมายเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ดังนี้

1.1 คณะกรรมาธิการ โลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อม (World Commission on Environment and Development : WCEO) ได้นิยามว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ การพัฒนาที่นำไปสู่การตอบสนองความต้องการของชนในปัจจุบัน โดยปราศจากการทำให้ความต้องการของชนรุ่น หลังลดลง (วัลลภ ทองอ่อน, 2550)

พระเทพโสภณ (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2549 : 164) กล่าวว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนต้องเป็น 1) สัมมาพัฒนา คือ การพัฒนาถูกทาง กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่ถือเอา มนุษย์เป็นศูนย์กลางแล้วเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ มาเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนา คน 2) สมพัฒนา คือ การพัฒนาที่สมดุลต้องมี 3 ส่วน ได้แก่ มนุษย์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม

วิวัฒน์ชัย อัดถากร (2546) กล่าวว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมและของสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ ในหลายมิติ ตลอดจนทัศนคติ ค่านิยมและระบบคุณค่า เป็นการเปลี่ยนแปลงจากเชิงปริมาณไปสู่เชิงคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น ปลอดภัยจากระบบผูกขาดทาง เศรษฐกิจ และผูกขาดอำนาจทางการเมือง เอื้ออำนวยต่อระบบเศรษฐกิจ ให้สามารถเพิ่มผลผลิต อย่างมีคุณภาพระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม สร้างความเสมอภาคทางโอกาส และขจัดความยากจน

พระธรรมปิฎก (2542) กล่าวว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนประกอบด้วย 4 ระบบ คือ

1. ระบบมนุษย์ คือ มนุษย์เป็นศูนย์กลาง มนุษย์มีธรรมชาติ เป็นผู้มีความเจตจำนง หรือมีความต้องการ จะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความต้องการประเภทฉันทะ (ความต้องการที่พอดี) การพัฒนามนุษย์ต้องพัฒนาให้ครบ 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา

2. ระบบสังคม จะต้องทำให้สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีระบบระเบียบยุติธรรม ส่งเสริมการทำดี เอื้อต่อการทำประโยชน์ให้กันและกัน มีความมั่นคง มีสันติภาพ ไม่ทำลาย ธรรมชาติ และเกื้อหนุนธรรมชาติ

3. ระบบธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่ควรคิด เอาชนะธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติ ควรมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ กลมกลืนธรรมชาติ พัฒนาและอนุรักษ์ธรรมชาติ

4. ระบบเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายอินทรีย์มนุษย์ ทำให้เพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ บำรุงบำเรอความสุขสะดวกสบายให้กับมนุษย์ การใช้ต้องมุ่งคุณค่าแท้ คือ การใช้อย่างเต็มความสามารถของมันในการพัฒนามนุษย์ สังคม และธรรมชาติ

กองทุนเพื่อกิจกรรมประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA : United Nations Population Fund) ได้อธิบายการพัฒนาแบบยั่งยืน ดังนี้ (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2545: 70 - 71)

1. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยสามารถรองรับความต้องการ และความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลัง ๗ ด้วย

2. การพัฒนาแบบยั่งยืน ครอบคลุมมาตรการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับชนรุ่นหลัง โดยอย่างน้อยให้ได้มากพอ ๆ กับที่ชนรุ่นปัจจุบันได้รับมา

3. การพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับโลก โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

4. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การทำให้คุณภาพของชีวิตมนุษย์ดีขึ้น ภายในระบบนิเวศวิทยาที่สามารถจะรองรับการดำเนินชีวิตได้ต่อไป โดยเศรษฐกิจแบบนี้จะยังคงสามารถพัฒนาควบคู่ไปกับการรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติต่อไป ด้วยการปรับตัวและอาศัยกระบวนการยกระดับความรู้ ปรับปรุงองค์กร และประสิทธิภาพ

2. พัฒนาการ ของแนวคิด การพัฒนาแบบยั่งยืน

พัฒนาการของแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนมาจากแนวคิดด้านป่าไม้ และการประมงเป็นครั้งแรก โดยมาจากแนวคิดพื้นฐานที่ว่า “ทำให้อัตราการใช้เท่ากับอัตราที่ถูกสร้างขึ้น” จากแนวคิดดังกล่าวเชื่อว่า จะทำให้อัตราของไม้และปลาสามารถรักษาปริมาณสำรองไว้ได้อย่างคงที่

ต่อมาในช่วงปี 1950 Aldo Leopold ได้ศึกษาถึงความรับผิดชอบของธรรมชาติในการรองรับการพัฒนาของมนุษย์ ในปี 1970 Garret Harding ได้เรียกร้องให้ชุมชนใส่ใจถึงโทษของการมีส่วนร่วมในการทำลายทรัพยากรของชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่าเกิดจากการเริ่มทำลายร่วมของแต่ละบุคคลในสังคม

ในปี 1987 คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบยั่งยืน และได้นิยามความหมายตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้น เพื่อใช้กำหนดเป็นเป้าหมายของนโยบาย การพัฒนา ในปี 1989 William D.Ruckelshaus ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาที่

ผสมผสานระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นครั้งแรกในบทความของวารสารชื่อ Scientific American และในปี 1992

แนวความคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนได้นำไปสู่ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UNCED) ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล จนไปสู่การอนุมัติแผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกนำแนวคิดไปปรับใช้ตามสภาพปัญหาและความจำเป็นของท้องถิ่น ปัจจุบันพัฒนาการของแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรในทุกด้าน เช่น การเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture) คือ ความสามารถของระบบที่จะรักษาประสิทธิภาพของการผลิตไว้ได้ แสดงให้เห็นว่า ในการเกษตรจะต้องพิจารณาร่วมระหว่างเป้าหมายในการผลิตสูงสุด กับความยั่งยืนสูงสุด โดยการเกษตรจะต้องให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ดิน และน้ำ ความหลากหลายทางพันธุกรรมและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อที่จะนำไปสู่การผลิตอาหารเพื่อตอบสนองคุณภาพชีวิต และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม การจัดการพลังงานแบบยั่งยืน (Sustainable Energy Management) การจัดการพลังงานแบบยั่งยืน มีมุมมองว่า พลังงานฟอสซิลจัดเป็นพลังงานทุน (Capital Stocks) ในขณะที่พลังงานหมุนเวียน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานน้ำ จัดเป็นพลังงานรายได้ การผลิตทางเศรษฐกิจในปัจจุบันมุ่งใช้พลังงานทุนมากกว่าพลังงานรายได้ จึงเป็นเหตุให้พลังงานอยู่ในจุดขาดดุล แนวทางในการจัดการพลังงานแบบยั่งยืนจึงมุ่งใช้พลังงานรายได้ให้มากกว่าพลังงานทุน ซึ่งจะรักษาปริมาณสำรองของพลังงานไว้ได้ อีกเหตุผลหนึ่งก็คือป้องกันการสูญเสียพลังงาน ตามกฎเทอร์โมไดนามิกส์ อย่างไรก็ตามขอบเขตของการใช้พลังงานปัจจุบันจะไม่มีจุดสิ้นสุด ถ้ามนุษยชาติยังไม่ได้แก้ไขปัญหาดังต้นเหตุของการใช้พลังงานนั้น ก็คือ การควบคุมจำนวนประชากรและการจำกัดการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น มีเป้าหมายหลักที่พยายามให้เกิดขึ้นคือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน

ชนบทธรรมชาติ

ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ชนบทธรรมชาติ

ประเพณี และวัฒนธรรมที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วน ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

4. ต้องชี้นำความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น (สุมิตร สุวรรณ, 2554 : 54-57)

สรุปได้ว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนมาจากแนวคิดว่า “การพัฒนาของมนุษย์ต้องตระหนักและใส่ใจกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติด้วย” เป็นการพัฒนาที่ผสมผสานระหว่าง การพัฒนาคนชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตไปพร้อมกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กันไป

ความสัมพันธ์ของปัจจัยสังคมชนบท ความทันสมัย และความยั่งยืน

ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองต้องคำนึงถึง “การพัฒนาคน ความมีเหตุมีผล การสร้างภูมิคุ้มกันและภูมิสังคมให้เข้มแข็ง โดยเน้นการ “เข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนา” โดยให้ความสำคัญกับความหลากหลายของระบบนิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นำไปสู่ “การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน” ปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างกว้างขวาง ทุกภาคส่วนในสังคมไทยทุกระดับตั้งแต่ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน จนถึงประเทศ

การพัฒนาประเทศไทยให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และมีแนวโน้มทวีรุนแรงขึ้น จำเป็นต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับความแข็งแกร่งของระบบ และ โครงสร้างต่าง ๆ ภายในประเทศให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีของประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างรู้เท่าทัน โดยมีหลักการที่สำคัญคือ

1. การเสริมสร้างทุนเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ทิศทางการพัฒนา จะให้ความสำคัญกับการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ และความได้เปรียบด้านอัตลักษณ์ และคุณค่าของชาติ ทั้ง “ทุนสังคม, ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการ และเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเป็นเสมือนเสาเข็มหลักในการพัฒนาประเทศได้อย่างมั่นคง

1.1 การเสริมสร้างทุนสังคม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยเสริมสร้างสุขภาวะ และความรู้ให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมเผชิญ การเปลี่ยนแปลง และก้าวสู่สังคมฐานความรู้ มีจิตสำนึกในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของ ศีลธรรมอันดีงาม ครอบครัวมีความอบอุ่น มั่นคงด้านเศรษฐกิจ และสังคม ประชากรทุกช่วงวัย ทุกกลุ่ม เป้าหมายมีการเตรียมความพร้อมให้ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อการพัฒนา ตลอดจนมีการใช้ความหลากหลายทาง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นชุมชน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ สร้างสรรค์คุณค่าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

1.2 การเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทยสู่ ระบบเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพ มีคุณภาพ โครงสร้างการผลิตมีการเพิ่มคุณค่า บนฐานความรู้ และความเป็นไทย มีการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ และการลงทุน ทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โลจิสติกส์ การบริหารองค์ความรู้ การเพิ่ม ประสิทธิภาพการใช้พลังงาน และการพัฒนาพลังงานทางเลือก รวมทั้งปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างศักยภาพ ภูมิคุ้มกันของเศรษฐกิจฐานราก เพื่อ กระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

1.3 การเสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการ พัฒนาระบบความหลากหลายทางชีวภาพ และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึง และจัดการ ทรัพยากร เพื่อสงวนรักษาให้ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมคงความอุดมสมบูรณ์เป็น ฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ และเป็นฐานการดำรงชีวิตของคนไทยให้มีความสุข อย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันมีการเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยปรับแบบแผนการผลิต และพฤติกรรมบริโภคเพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างทุนนั้น เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการพัฒนาสู่ความยั่งยืน เนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในการนำไปสู่ความยั่งยืน

2. การบริหารจัดการประเทศสู่ความยั่งยืน

การบริหารประเทศระยะต่อไปจำเป็นต้องเสริมสร้างความแข็งแกร่งของระบบ โครงสร้าง กลไก และกระบวนการบริหารจัดการประเทศให้อยู่บนหลักธรรมาภิบาล และ ประชาธิปไตย โดยบูรณาการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทุกระดับให้เกิดพลังร่วม และเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีบทบาทขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ พร้อมทั้งปรับระบบ บริหารจัดการภาครัฐทั้งระบบราชการ และรัฐวิสาหกิจให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ลดบทบาท

อำนาจของราชการในส่วนกลาง และเพิ่มบทบาท มอบอำนาจ และกระจายอำนาจการตัดสินใจ การดำเนินการ และการกระจายการจัดสรรทรัพยากรให้แก่ราชการส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทภาคเอกชน และการปฏิรูปธุรกิจเอกชนให้เข้มแข็ง สุจริต โปร่งใส และเร่งปฏิรูปกฎหมาย กฎระเบียบ เพื่อสร้างสมดุลในการจัดสรร และกระจายผลประโยชน์การพัฒนาให้ทั่วถึงเป็นธรรม โดยต้องดำเนินการรักษา และเสริมสร้างความมั่นคง ควบคู่ไปด้วย อันจะสนับสนุนให้การบริหารจัดการประเทศสู่ดุลยภาพ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความมั่นคง นำไปสู่สันติสุขและความยั่งยืน (กระบวนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. 2554 : 43-44)

อย่างไรก็ตามสังคมไทยยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นจุดอ่อน และอุปสรรคสำคัญ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำในสังคม และการบริหารจัดการภาครัฐที่อ่อนแอ ประกอบกับต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และรุนแรงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นทั้งโอกาส และข้อจำกัด จึงต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีพัฒนาการตามวัย

การแบ่งวัยของคนเราโดยถือเอาอายุเป็นเกณฑ์นั้นอาจจะแบ่งได้ ดังนี้

สุชา จันทน์เอม กล่าวถึงจิตวิทยาพัฒนาการวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Early Adulthood) ว่าเมื่อผ่านระยะพัฒนาการของวัยรุ่น บุคคลจะเข้าสู่ระยะวัยผู้ใหญ่ (Adulthood) คือช่วงอายุ 21 ถึง 60 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวมาก นักจิตวิทยาจึงมักแบ่งช่วงระยะพัฒนาการวัยผู้ใหญ่ ตามอายุ ปฏิทินออกเป็น เช่น วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Early adulthood) ตั้งแต่อายุ 20 ถึง 40 ปี วัยกลางคน (Middle Age หรือ Middle Adulthood) คือช่วงอายุ 40 - 60 ปี (สุชา จันทน์เอม, 2536) นอกจากการแบ่งวัยตามอายุปฏิทิน นักจิตวิทยาบางท่านได้แบ่งตามข้อบ่งชี้กว้าง ๆ ที่ระบุว่าบุคคลเข้าสู่วัยผู้ใหญ่คือการเปลี่ยนแปลงบทบาท (Role Transition) เนื่องจากในวัยนี้มีหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น และนักสังคมวิทยาให้ข้อสังเกตที่แสดงถึงการเริ่มต้นการปรับเปลี่ยนจากวัยรุ่นสู่วัยผู้ใหญ่ คือ การสำเร็จการศึกษา มีอาชีพประจำ การแต่งงาน และการเป็นบิดามารดา (Hogan and Astone, 1986 cited in Kall and Cavanaugh, 1996)

พัฒนาการตามวัยตามแนวความคิดของ Hovighurst ได้แบ่งพัฒนาการของมนุษย์ออกเป็นวัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วัยเด็กเล็ก-วัยเด็กตอนต้น (แรกเกิด- 6 ปี) ในวัยนี้จะมีย่านที่สำคัญ ดังนี้

1.1 การเรียนรู้ทางด้านร่างกาย เช่น การยกศีรษะ คลาน การทรงตัว การเดิน

- 1.2 การเรียนรู้ทางการรับประทานอาหาร
- 1.3 การเรียนรู้ทางการเปล่งเสียง การพูด
- 1.4 การเรียนรู้ในเรื่องการควบคุมการขับถ่าย
- 1.5 เริ่มมีความคิดรวบยอดง่าย ๆ เกี่ยวกับความจริงทางสังคม และทางกายภาพ
- 1.6 เริ่มรู้จักแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ผิด-ถูก และเริ่มพัฒนาทางจริยธรรม
2. วัยเด็กตอนกลาง (6-18 ปี) ในวัยนี้จะมีย่านที่สำคัญ ดังนี้
  - 2.1 พัฒนาทักษะทางด้านกายภาพ
  - 2.2 เรียนรู้ที่จะแสดงบทบาทให้เหมาะสมกับเพศของตนเอง
  - 2.3 พัฒนาในเรื่องการปรับตัวเข้ากับเพื่อนรุ่นเดียวกัน
  - 2.4 พัฒนาเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม ค่านิยม เพื่อเตรียมพร้อมที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
3. วัยรุ่น (12-18 ปี) พัฒนาการที่สำคัญของบุคคลในวัยนี้ คือ
  - 3.1 พัฒนาความคิดรวบยอดและทักษะในการแก้ปัญหา
  - 3.2 สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีและเหมาะสมกับเพื่อนรุ่นเดียวกัน ทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศได้
  - 3.3 พยายามปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและอารมณ์
4. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (18-35 ปี) ในวัยนี้จะมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้
  - 4.1 เริ่มต้นประกอบอาชีพ
  - 4.2 เริ่มสร้างครอบครัวของตนเอง
  - 4.3 เรียนรู้ที่จะมีชีวิตร่วมกับคู่แต่งงาน
5. วัยกลางคน (35-60 ปี) งานที่สำคัญในวัยนี้ คือ
  - 5.1 มีความรับผิดชอบต่อสังคม
  - 5.2 มีความพยายามในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว
  - 5.3 รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ได้มากขึ้น
  - 5.4 สามารถปรับตัวและทำความเข้าใจกับชีวิตของตนเองให้ได้
6. วัยชรา (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) งานที่สำคัญในวัยนี้ คือ
  - 6.1 สามารถปรับตัวกับสภาพร่างกายที่เสื่อมถอยลง
  - 6.2 สามารถปรับตัวได้กับการเกษียณอายุการทำงาน

6.3 สามารถปรับตัวได้กับการตายจากของคู่ครอง

สรุป เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มประชากรในการวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ยึดหลักพัฒนาการตามวัย ตามแนวคิดของ Hovighurst โดยกำหนดช่วงอายุเริ่มจากวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ดังนี้

1. ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุระหว่าง 18-35 ปี
2. ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยกลางคน อายุระหว่าง 35-60 ปี
3. ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยชรา อายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป

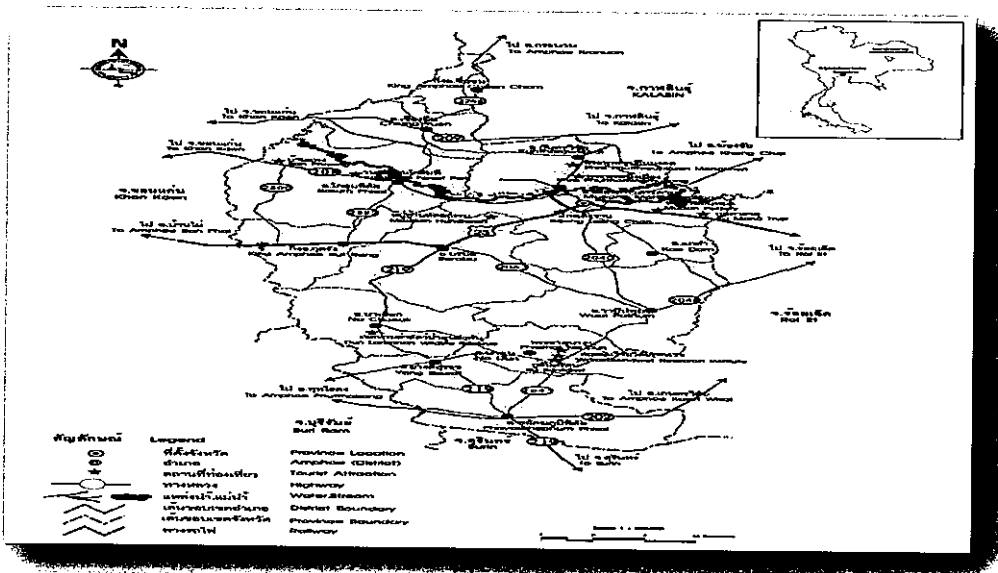
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ จังหวัดมหาสารคาม

1. ประวัติจังหวัดมหาสารคาม

ตามบันทึกของหลวงอภิสิทธิ์สารคาม (บุคดี) ตลอดจนประวัติศาสตร์ภาคอีสาน และเมืองมหาสารคาม ของนายบุญช่วย อรรถากร ระบุว่า “มหาสารคาม” ได้รับการแต่งตั้งเป็นเมืองเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2408 แต่ก่อนจะตั้งเป็นเมืองมหาสารคามนั้น มหาสารคามอยู่ในความดูแลบังคับบัญชาของ พระขัติยวงษา (จัน) เจ้าเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งต่อมาท่านเป็นผู้กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอรับพระราชทาน “บ้านลาด กุดยางใหญ่” เป็นเมือง และให้ท้าวมหาชัย (กวด) เป็นเจ้าเมือง โดยราชสำนักได้มีสารตรามาถึง พระขัติยวงษา (จัน) ลงวันอังคาร เดือน 10 ขึ้น 1 ค่ำ ปีฉลู สัปตศกจุลศักราช 1227 (ตรงกับวันที่ 22 สิงหาคม 2408) ดังมีมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า “ซึ่งเจ้าพระยาภูธราภัย ฯ พร้อมกับเจ้าพระยานครราชสีมาไล่เลียงแลทำแผนที่เมืองจะตั้งใหม่ เห็นการไม่เกี่ยวข้องแก่บ้าน แก่เมืองใดแล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ขนานนามบ้านลาดกุดยางใหญ่เป็นเมือง “มหาสาร” ตามพระราชทานนามสัญญาบัตร ประทับพระราชลัญจกร ตั้งท้าวมหาไชยเป็น “พระเจริญราชเดช” เจ้าเมือง ทำราชการขึ้นแก่เมืองร้อยเอ็ด ให้พระราชทานท้าวมหาไชยเป็น “พระเจริญราชเดช” เจ้าเมืองมหาสารคาม

(<http://www.sarakham.com/>) ดังแผนภาพที่ 5

แผนที่ที่ 6 แผนที่พื้นที่แสดงอาณาเขตจังหวัดมหาสารคาม ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง

ที่มา : <http://arcm.rmu.ac.th/newlocaldb/stdlocal/2554/too/in2.html>

2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาด พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 130 - 230 เมตร ด้านทิศตะวันตก และทิศเหนือเป็นที่สูงในเขตอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอเชียงยืน และอำเภอกันทรวิชัย ครอบคลุมพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่งของจังหวัด และค่อย ๆ ลาดเทมาทางทิศตะวันออก และทิศใต้

2.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปจะมีลักษณะฝนตกสลับกับอากาศแห้ง (Wet and Dry Climate) มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี อยู่ที่ 111.02 มิลลิเมตร/ปี (ปี 2552) โดยมีจำนวนวันที่ฝนตกตลอดทั้งปี จำนวน 89 วัน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี 27.98 องศาเซลเซียส ปริมาณฝนที่ตกมากที่สุดวัดได้เมื่อเดือนกรกฎาคม 2552 เท่ากับ 347.9 มิลลิเมตร อุณหภูมิสูงสุดวัดได้เมื่อเดือนเมษายน 2552 ประมาณ 40 องศาเซลเซียส ส่วนอุณหภูมิต่ำสุดวัดได้เมื่อเดือนมกราคม 2552 ประมาณ 10.1 องศาเซลเซียส มีฤดูกาลต่าง ๆ แบ่งเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ไปจนถึงเดือนมิถุนายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กรกฎาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ (แผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2554 - 2556 : 1-2)

2.4 การศาสนา

ประชาชนจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

3. เขตการปกครอง และจำนวนประชากรจังหวัดมหาสารคาม

3.1 เขตการปกครองจังหวัดมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคามมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 133 ตำบล มีเทศบาล 18 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 141 แห่ง หมู่บ้าน 1,944 แห่ง

3.2 ประชากรจังหวัดมหาสารคาม

ประชากรจังหวัดมหาสารคาม มีทั้งสิ้น 942,433 คน แบ่งเป็นชาย 466,660 คน และหญิง 475,773 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 262,768 ครัวเรือน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อำเภอเมืองมหาสารคาม 145,273 คน อำเภอโกสุมพิสัย 120,454 คน และอำเภอวาปีปทุม 114,546 คน ความหนาแน่นของประชากร โดยเฉลี่ยเท่ากับ 181.84 คน/ตารางกิโลเมตร โดยอำเภอเมืองมีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมืองมหาสารคาม รองลงมา ได้แก่ อำเภอชื่นชม 221 คน/ตารางกิโลเมตร และพยัคฆภูมิพิสัย 214 คน/ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

4. ทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดมหาสารคาม

4.1 ทรัพยากรดิน และที่ดิน สามารถจำแนกกลุ่มดินของจังหวัดมหาสารคาม ได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

4.1.1 กลุ่มดินไร่ สามารถแบ่งย่อยเป็น กลุ่มดินไร่ทั่วไป มีพื้นที่เพียงเล็กน้อย ครอบคลุมพื้นที่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดดินไร่กลุ่มนี้อยู่ในพื้นที่บางส่วนของอำเภอวาปีปทุมและอำเภอแกลงกลุ่มดินไร่ทรายส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณทิศตะวันตกของจังหวัด บริเวณอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอบรบือ และอำเภอนาเชือก

4.1.2 กลุ่มดินนา ส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของจังหวัด สามารถแยกออกเป็นกลุ่มย่อยตามคุณสมบัติของดินได้เป็น กลุ่มดินนาทั่วไป ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเชียงยืน อำเภอวาปีปทุม อำเภอนาดูน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และบางส่วนของอำเภอเมือง กลุ่มดินนาดี อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำชีทางทิศเหนือ ของจังหวัดซึ่ง ครอบคลุมพื้นที่ของอำเภอโกสุมพิสัย และอำเภอกันทรวิชัย และบางส่วนของอำเภอนาคูของจังหวัด

4.1.3 กลุ่มดินคละ ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณตอนกลางของจังหวัด สามารถแบ่งย่อยได้เป็น กลุ่มดินไร่ทั่วไป คละกับดินนาทั่วไป ครอบคลุมพื้นที่ของอำเภอเมือง

อำเภอบรบือ อำเภอนาเชือก อำเภอนาคู และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และกลุ่มดินไร่ทรายคละ กับดินไร่ทั่วไป อยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอแกดำ และอำเภวาปีปทุม

ทั้งนี้ พบว่าจังหวัดมหาสารคามมีดินที่เป็นปัญหา ประมาณ 2,442,724 ไร่ ได้แก่ ดินเค็ม ดินทรายจัด และดินปนกรวด สำหรับพื้นที่ดินเค็ม พบว่ามีกระจายทั่วไปทางตอนกลาง และตอนล่างของจังหวัด สามารถจำแนกตามระดับความเค็ม ดังนี้

1. ดินเค็มน้อย (Slightly Salt Affected Areas) เป็นบริเวณที่พบคราบเกลือ มีปริมาณน้อยกว่า 1 % ของพื้นที่ มีอยู่ประมาณ 1 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 32 ของพื้นที่นาในจังหวัดส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย อำเภอบรบือ อำเภอนาเชือก อำเภวาปีปทุม และอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ทั้งนี้พื้นที่ดินเค็มน้อย หากมีการใช้ประโยชน์ดินอย่างไม่เหมาะสม เกลือจากน้ำใต้ดินมีโอกาสที่จะแพร่กระจายทำให้ดินแปรสภาพไปเป็นดินเค็มปานกลาง หรือเป็นดินเค็มมาก

2. ดินเค็มปานกลาง (Moderately Salt Affected Areas) คือพื้นที่บริเวณที่พบคราบเกลือกระจายตามผิวดินมีปริมาณ 1-10 % ของพื้นที่ มีปริมาณรองลงมาครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1.7 แสนไร่ คิดเป็นร้อยละ 5 ของพื้นที่ จังหวัดอยู่ในที่ราบในเขตอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

3. ดินเค็มมาก (Highly Salt Affected Areas) คือบริเวณที่พบคราบเกลือตามผิวดินกระจายอยู่ทั่วไป มีปริมาณมากกว่า 10 % ของพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1.7 แสนไร่ คิดเป็นร้อยละ 5 ของพื้นที่จังหวัด อยู่ในบริเวณอำเภวาปีปทุม พื้นที่ดินทรายจัดมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำถึงต่ำมาก มีความสามารถในการอุ้มน้ำน้อยมีเนื้อที่ 1,177,256 ไร่ หรือร้อยละ 35.60 ของพื้นที่จังหวัด พบมากด้านทิศตะวันตกของจังหวัด ในเขตอำเภอบรบือ อำเภอโกสุมพิสัย รองลงมา ในเขตพื้นที่ อำเภอนาเชือก และอำเภอนาคู ดินค่อนข้างเป็นทราย มีเนื้อที่ 1,014,205 ไร่ หรือ ร้อยละ 30.67 ของพื้นที่จังหวัด พบมากในเขตอำเภวาปีปทุม รองลงมา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอเชียงยืน และอำเภอเมือง ดินปนกรวดเป็นดินต้นปนลูกรังปนกรวดที่มีการระบายน้ำได้ปานกลาง มีเนื้อที่ 4,630 ไร่ หรือ ร้อยละ 0.14 ของพื้นที่จังหวัด พบมากในเขตพื้นที่อำเภอนาคู รองลงมาในเขตพื้นที่ อำเภวาปีปทุม อำเภอกันทรวิชัย และอำเภอบรบือ

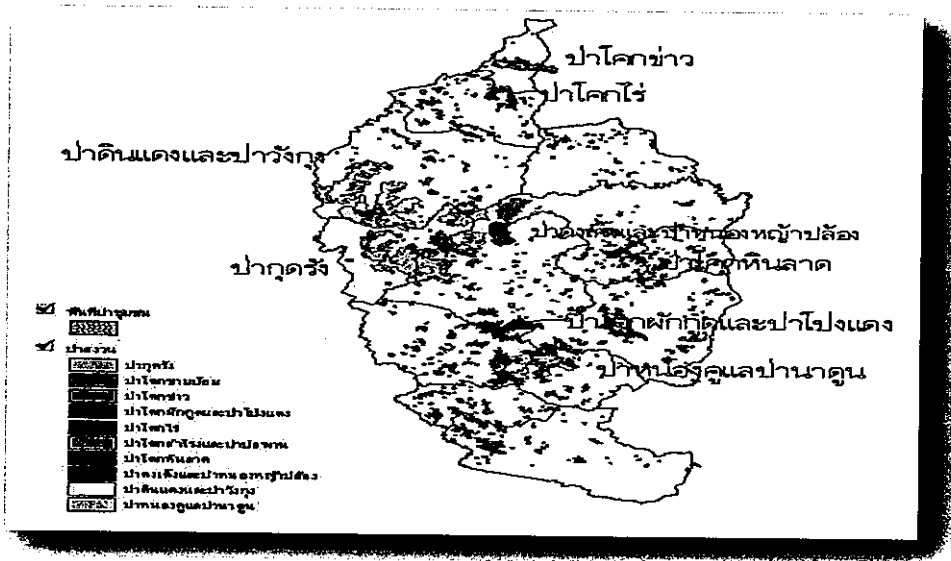
4.2 ทรัพยากรป่าไม้ สภาพป่าไม้ของจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด บริเวณอำเภอกุดรัง อำเภอบรบือ อำเภอนาเชือก อำเภอนาคู และอำเภวาปีปทุม มีป่าสงวนแห่งชาติ 10 แห่ง มีวนอุทยาน 2 แห่ง คือ วนอุทยานโกสัมพี มีพื้นที่ 177,243 ไร่

และวนอุทยานชีหลง 279.159 ไร่ มีสวนรุกชาติ 2 แห่ง คือ สวนรุกชาติพุทธมณฑลและ สวนรุกชาติท่าสองคอน เขตห้ามล่าสัตว์ป่า จำนวน 1 แห่ง คือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าดงลำพัน มีพื้นที่ 376.025 ไร่ พบว่า พื้นที่ป่าไม้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2553 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี 2552 จังหวัดมีพื้นที่ป่าไม้ คิดเป็น ร้อยละ 6.29 ของพื้นที่จังหวัด เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้ น้อย จึงทำให้ระบบนิเวศไม่มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นอุปสรรคไม่เอื้ออำนวยในการเกษตรกรรม และยังมีปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ซึ่งในระยะที่ผ่านมา พบว่า มีการลักลอบตัดไม้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะไม้พุง ไม้เต็ง ไม้รัง หรือไม้ใช้สอยเพื่อการก่อสร้างบ้าน ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง (สำนักงานทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม, 2553 : 32)

จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง รวม 254.312.25 ไร่ จำนวน 10 แห่ง ได้แก่

1. ป่าโคกข่าว อ.เชียงยืน อําเภอลําซันชม พื้นที่ 7,406.25 ไร่
2. ป่าดินแดงและป่าวังกง อ.โกสุมพิสัย พื้นที่ 76,250 ไร่
3. ป่าโคกหินลาด อ.เมือง และ อ.แกดํา พื้นที่ 3,750 ไร่
4. ป่าโคกขามป้อม อ.เมือง อ.บรบือ พื้นที่ 10,625 ไร่
5. ป่าโคกผักกูดและป่าโป่งแดง อ.นาเชือก อ.บรบือ อ.วาปีปทุม พื้นที่ 18,787 ไร่
6. ป่าหนองกู่และป่านาดูน อ.นาเชือก อ.วาปีปทุม อ.นาดูน พื้นที่ 29,375 ไร่
7. ป่าดงเค็ง และป่าหนองหญ้าปล้อง 10,937 ไร่
8. ป่ากุคั้ง อ.บรบือ และอําเภอกุคั้ง พื้นที่ 89,757 ไร่
9. ป่าโคกสำโรงและป่าปอพาน อ.นาเชือก พื้นที่ 863 ไร่
10. ป่าโคกไร่ อ.เชียงยืน พื้นที่ 6,562 ไร่

ทั้งนี้ เป็นพื้นที่ สปก. จำนวน 211,246.25 ไร่ คงเหลือพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 43,066 ไร่ แสดงดังแผนภาพที่ 7

แผนภาพที่ 7 แสดงพื้นที่ป่าของจังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2555

5. การประกอบอาชีพ

จากข้อมูลสถิติจังหวัดพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ ร้อยละ 84.15 ประกอบอาชีพ

เกษตรกร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยภายในประเทศที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พรวิศิษฐ์ วรวรรณ (2533 : 102) ศึกษาเรื่องสายสัมพันธ์ทางสังคม และความร่วมมือของชาวบ้าน กรณีศึกษา ชุมชน ส.สุขทวี กรุงเทพมหานคร พบว่า การที่ชาวบ้านไม่ค่อยร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านขาดความไว้วางใจกันอันมีสาเหตุมาจาก

1. ลักษณะการจัดสรรประโยชน์ภายในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการมีพันธะผูกพันที่ยาวนาน ทำให้การตอบแทนผลประโยชน์ระหว่างบุคคลไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้ข้อผูกพันที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจไม่เกิดขึ้น

2. การจัดสรรประโยชน์ในชุมชน ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ลึกซึ้งและเปราะบาง คือสิ้นสุด และเกิดใหม่ได้เสมอ

3. ลักษณะการไม่ให้ความสำคัญกับพันธะผูกพันต่อบุคคลอื่นนั้น แสดงถึงลักษณะตัวใครตัวมัน ประกอบกับชาวบ้านมีการแสวงหาผลประโยชน์จากกัน ทำให้ขาดข้อมูลติดต่อสื่อสารและความไม่ไว้วางใจสำหรับความร่วมมือกันนี้ มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นได้ด้วยดี ในกรณีที่บุคคลผู้เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์ในเชิงซ้อนต่อกัน จะมีความผูกพันกันสูง เช่น ความเป็นเครือญาติที่ซ้อนอยู่ในรูปของความสัมพันธ์ อาจมองว่ามีความเป็นไปได้ที่จะแลกเปลี่ยน หรือจัดสรรผลประโยชน์ได้ลงตัว

การทบทวนในเบื้องต้นจะพบว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนแออัด หรือชุมชนคนจนในเขตเมืองที่มีพื้นฐานของความหลากหลายในหลาย ๆ ด้านนั้น พบว่า การพึ่งพาอาศัยกันหรือการตอบแทนกันจะขึ้นอยู่กับกรอบผลประโยชน์ที่พึงพอใจของทั้ง 2 ฝ่าย อาจจะแสดงออกมาในรูปของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่แม้ว่าจะแสดงความเหลื่อมล้ำของสังคม แต่การดำรงอยู่ของบทบาทที่เกื้อกูลกันของคู่สัมพันธ์ก็ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และเกิดความร่วมมือ ขณะที่อีกด้านหนึ่งของความร่วมมือ เกิดจากความไว้วางใจกันบนพื้นฐานของพันธะผูกพันระยะยาว ซึ่งเกิดจากการมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างสมาชิกในสังคม จะทำให้การร่วมมือดำเนินกิจกรรมหรือรวมกลุ่มในรูปองค์กรชุมชน มีแนวโน้มประสบความสำเร็จมากขึ้น

รังสรรค์ เจริญทอง (2542 : 25-26) ได้ทำการศึกษาวิธีการจัดการป่าชุมชนกรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านพัฒนา ตำบลแม่อุคอ อำเภอบุณยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนเกิดจากการจัดการโดยชุมชน ริเริ่มดำเนินการโดยชุมชนเห็นความสำคัญและจำเป็นเพราะเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ชุมชนเกิดแนวคิดร่วมกันภายใต้สถานการณ์ปัญหาเดียวกัน ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตผสมผสานกับหลักสามัคคีธรรม เป็นวิธีการจัดการที่เข้ากับท้องถิ่น

มานะ ชนะบุญ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง : กรณีหมู่บ้านเขาน้อยและหมู่บ้านนาแพง อำเภอกู่เวียง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า มีประวัติความเป็นมาเดียวกันที่อาศัยอยู่ที่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกันและสามารถใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติร่วมกันได้โดยสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ได้ มีผู้นำชุมชนที่หลากหลาย อาทิ ผู้นำหมู่บ้านกรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์หมู่บ้านและกำนัน มีความเป็นผู้นำทั้งทางด้านบุคลิกและการปกครอง มีวัฒนธรรมที่ยึดถือความเชื่อและประเพณีปฏิบัติต่อกันได้ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับประชาชน ทั้งสองหมู่บ้านคือมีสมาชิกบางคนไม่ให้ความสำคัญในการร่วมกิจกรรมที่จัดทำขึ้นและเงินทุนไม่พอในการผลิต มีหนี้สิน

ภายในครอบครัวและขาดแรงงานคนและสัตว์ในการผลิต

สุริชัย หวันแก้ว (2543) ศึกษาเรื่อง “ความต่อเนื่องจากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมือง” ได้อ้างกรอบแนวคิดจากสังคมวิทยาในยุโรป และสหรัฐอเมริกา เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เริ่มศึกษาเรื่องชุมชน และการแยกชุมชนเมืองออกจากชุมชนชนบท โดยการสร้างนิยามแบบคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองกับชนบท และระหว่างสังคมอุตสาหกรรมกับสังคมเกษตรกรรม ทำให้เชื่อว่าชุมชนเมืองเจริญ และทันสมัยกว่าชนบท นอกจากนี้ยังพบว่าการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงให้ความสำคัญกับการมุ่งหาปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เช่น การแบ่งปัจจัย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมออกเป็นปัจจัยภายใน (Internal Factor) และปัจจัยภายนอก (External Factor) การควบคุมตรวจสอบ โดยทุกขั้นตอนจะมีกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง สอดแทรกอยู่ การจัดการมีลักษณะโดดเด่น คือเป็นการจัดการที่เน้นความหลากหลายของกิจกรรม ทำให้ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ เป็นการจัดการที่เน้นการพัฒนาแบบสมดุล โดยเน้นพัฒนาทางด้านวัตถุควบคู่กับการพัฒนาจิตสำนึก เน้นการใช้ทรัพยากรจากท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทรัพยากรจากภายนอกจะเข้ามาต่อเมื่อเห็นว่ามี ความเหมาะสม และไม่เป็นอุปสรรคต่อการพึ่งพาตนเอง เน้นการพัฒนาการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และเน้นการจัดการอย่างมีระบบ

ฉัฐศรีณีย์ ชุมวรฐายี (2553) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดตราด ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดตราด อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน ด้านการมีวิสัยทัศน์ของชุมชน ด้านความ รุกและความหวงแหนชุมชนและความสามารถในการพึ่งตนเอง ส่วนปัจจัยพื้นฐานทาง เศรษฐกิจ ปัจจัยพื้นฐานทางสังคม ปัจจัยพื้นฐานทางการเมือง มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็ง ความเข้มแข็งของชุมชนในระดับมาก สำหรับปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สามารถร่วมทำนายความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดตราด และเมื่อพิจารณาจากตัวแปรย่อย พบว่า ตัวแปรด้านการจัดระเบียบสังคมของชุมชนในปัจจัยทางสังคม มีค่าสัมประสิทธิ์การทำนายความเข้มแข็งของชุมชนในภาพรวมมากที่สุด รองลงมา คือ ตัวแปรด้านบูรณาการ ความรู้ในการผลิตและความเข้มแข็งของกลุ่มทางเศรษฐกิจในปัจจัยทางเศรษฐกิจ ตามลำดับ

นิวัฒน์ อมาตยกุล (2549 :128-130) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัจจัยทางสังคม ผลกระทบและการมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทางสังคมที่มีส่วนช่วยในการรักษาวัฒนธรรมของ

ชุมชนเกาะเกร็ด คือ เครือข่ายองค์กรทางสังคม กิจกรรมสำคัญทางศาสนา ความสามัคคี และความร่วมมือกันในชุมชน ส่วนผลกระทบ และความเปลี่ยนแปลงจากการที่ชุมชนเกาะเกร็ดถูกพัฒนาขึ้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมเช่น ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ ยกย่องคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชน ด้านสังคม พบว่า มีการฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิต ของชาวมาอยู่ในอดีตให้กลับคืนมา ด้านวัฒนธรรม พบว่า มีการรับวัฒนธรรมจากแหล่งอื่น ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า สิ่งสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ได้รับการพัฒนา ให้ดีขึ้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เกาะเกร็ด พบว่า ยังมีการสืบทอด และทำในรูปแบบดั้งเดิม

ประพันธ์ จันทร์ผงและคณะ (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่องเงื่อนไขที่มีผลต่อการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาบ้านหาดผาชน หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองจันท์ กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ผู้นำและกิจกรรมของผู้นำ กระบวนการสร้างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กระบวนการสร้างองค์กรและเครือข่ายทางเศรษฐกิจมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน เงื่อนไขทางสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของกลุ่มกิจกรรม การมีจิตสำนึกรักถิ่นฐานของคนในชุมชนและการพึ่งพาอาศัยของคนในชุมชนและการพึ่งพาอาศัยคนในชุมชนมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนและเงื่อนไขทางประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ การเข้าร่วมประเพณีและวัฒนธรรม การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้และการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านหาดผาชน หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองจันท์ กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้และสังคมที่สมานฉันท์ เอื้ออาทรต่อกัน

ปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง พบว่า มีเหตุปัจจัยร่วมในการกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง พอสรุปได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน เป็นเหตุที่ทำให้ชาวชุมชนมารวมตัวกันเป็นพลังขับเคลื่อนในการจัดการกับปัญหาของชุมชน ในรูปแบบของ “กลุ่มช่วยเหลือตัวเอง” (Self - Help Group) เนื่องจากการใช้บริการจากหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ เว้นแต่ในกรณีจำเป็นที่มีข้อบังคับให้ต้องติดต่อประสานงาน ชาวชุมชนเหล่านั้น แม้จะไม่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน แต่ก็มาพูดคุยกัน หรือ หาทางออกของปัญหาร่วมกัน ในการจัดการกับปัญหาชุมชนใช้หลักตรรกะ (Logic) หรือ ความเป็นเหตุเป็นผล (Causes and Effects) เป็นพื้นฐานโดยตั้งอยู่บนฐานความคิดที่เป็นความจริง (Reality) คำนึงถึงหลักศักดิ์ศรีแห่งความ

เป็นมนุษย์ (Human Dignity), หลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights) หลักประชาธิปไตย หลักความถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง และกติกาของสังคม (Legal Right and Social Rights) ทั้งนี้เพราะปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในชุมชน หลายกรณีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลไม่ทั่วถึง หรือล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ ชาวชุมชนจึงไม่อาจรอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐได้ ต้องช่วยตนเองเป็นการเฉพาะหน้าก่อน เพราะปัญหานั้นสร้างความเดือดร้อน และขัดขวางต่อการดำเนินชีวิตปกติสุข จึงเป็นแรงผลักดัน (Drivem) ที่ทำให้ชาวชุมชนมารวมตัวกันในแบบจัดตั้ง “กลุ่มช่วยตัวเอง” (Self - Help Group)

ปัญหาของชุมชนเมืองในการศึกษาคั้งนี้ พบว่าเกือบทั้งหมดเป็นปัญหาเกี่ยวกับสภาพ ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัญหาความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) ด้านความมั่นคงในชีวิตมนุษย์ ที่ทุกคนต้องมีบ้านพักอาศัย ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนเมือง แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ปัญหาที่อยู่อาศัยซึ่งชาวชุมชนประสบมาก่อนย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ได้แก่ชุมชนแออัดชอยสวนเงิน และชุมชนพัฒนาบ่อนไก่ ทั้งสองชุมชนมีลักษณะคล้ายกันในที่มาของการมีปัญหาที่อยู่อาศัย คือ บุกรุกที่ดิน, ถูกไล่ที่, อพยพมาจากที่อื่น/มาจากต่างจังหวัด, เข้ามาหางานทำ มาอยู่กับเพื่อน หรือญาติพี่น้อง, ไฟไหม้บ้านไม่มีที่อยู่อาศัย เป็นต้น

1.2 ปัญหาที่อยู่อาศัยซึ่งชาวชุมชนประสบภายหลังเข้ามาอยู่ในชุมชนแล้ว ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร คือชุมชนหมู่บ้านร่วมเกื้อ และชุมชนอาคารชุดเมืองทองธานี C1 ซึ่งเป็นปัญหาขัดแย้งในการที่เจ้าของโครงการไม่ปฏิบัติตามสัญญาซื้อขาย ผู้อยู่อาศัยเป็นผู้มีการศึกษาสูง มีความรู้ทางกฎหมาย และรวมตัวเรียกร้องความเป็นธรรมเป็นผลสำเร็จ ต่อมากลุ่มผู้เรียกร้องจึงพัฒนาเป็นกลุ่มแกนนำ และได้รับการยอมรับเป็นคณะกรรมการชุมชน มีการจัดกิจกรรมหรือบริการตามความต้องการของชาวชุมชน เป็นครั้งเป็นคราวในโอกาสสำคัญหรือจัดทำเป็นธรรมเนียมประเพณี ประจำปีของชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกสามัคคี ซึ่งเป็นแกนหลักของชุมชนเข้มแข็ง

2. ภาวะผู้นำ จากสภาพปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน เป็น “ตัวเร่ง/ตัวกระตุ้น” (Catalyst) ให้ชาวชุมชนค้นหา “ผู้นำตามธรรมชาติ” (Natural Leader) หมายถึงบุคคลที่มีบุคลิกภาพโดดเด่น (Charisma) เป็นผู้นำทางความคิดของคนในชุมชน ให้มองเห็นภาพแห่งอนาคตและสามารถสื่อสาร “ขาย และ ขยาย” ความคิด ความเชื่อ ปรัชญาของตนให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้รู้ได้เห็น มีการโน้มน้าว ชักจูงให้เห็นความสำคัญ ความเห็นด้วยอย่างได้ผล สร้างความรู้สึกผูกพัน น่าสนใจ นำท่าทหายกับวิสัยทัศน์นั้น อันจะนำไปสู่ การปฏิบัติโดยการเพิ่มอำนาจ (Action through Empowerment) (วีระวัฒน์ ปันนิตตามัย, 2544 : 128-129) ผู้นำตาม

ธรรมชาติ เป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชน เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจถึงภาวะความกดดัน และหากผู้นั้นมีวิสัยทัศน์ (Vision) คือสามารถมองเห็นภาพในอนาคต และมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการกับปัญหาของชุมชน ด้วยความสามารถ/ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตน จะทำให้เป็นผู้นำที่มีพลังอำนาจบารมี (power) ที่ชาวชุมชนเชื่อถือ และต้องประกอบด้วย การกล้าคิด และยิ่งกล้ากระทำการแบบมีความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม ก็ยิ่งจะทำให้ชาวชุมชนศรัทธา และเข้ามาร่วมกระบวนการจัดการปัญหาของผู้นำนั้น จึงเป็นประเด็นสำคัญที่มีผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ และสามารถบริหารวิสัยทัศน์ ด้วยการมีจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) และความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)

ผู้นำตามธรรมชาติมีอยู่ในทุกชุมชน นับว่าเป็น “ทุนมนุษย์” (Human Capital) อันยิ่งใหญ่สำหรับการขับเคลื่อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย จึงต้องค้นหาผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน ให้พบ หากภาวะผู้นำตามธรรมชาติดังกล่าวบูรณาการอยู่ในตัวบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็น ผู้นำแบบทางการ (Formal Leader) เช่น คณะกรรมการชุมชน ฯลฯ ก็ยิ่งทำให้ผู้นำคนนั้นมีฐานะ และศักยภาพสูงขึ้นในการจัดการกับปัญหาของชุมชน และพบว่า ลักษณะสำคัญของผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากชาวชุมชน คือบุคคลที่มีความซื่อสัตย์จริงใจ มีความเสมอภาค และให้ความ เป็นธรรม จึงจะสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Leader) ได้สำเร็จ

ผู้นำชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดในการชักจูง และนำพาชาวชุมชนไปสู่การจัดการ กับปัญหาชุมชนได้สำเร็จตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ร่วมกัน ซึ่งต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน และความเป็นประชาธิปไตย เป็นองค์ประกอบร่วมด้วย

3. วิธีคิดในการจัดการกับปัญหาของชุมชน พบว่า ชาวชุมชนจะรวมตัวกันเพื่อร่วมกัน แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ “คนไทยจะรวมตัวกันเมื่อภัยมา” และหากได้ผู้นำที่ดีก็จะสามารถจัดการกับปัญหาได้ แต่ถ้าขาดผู้นำที่ดีชุมชนก็ยากที่จะแก้ไขปัญหาชุมชนได้สำเร็จ ดังนั้น ในการจัดการกับปัญหาชุมชน จึงควรให้ความสนใจกับวิธีคิดของผู้นำชุมชน

ในที่นี้ พบว่า วิธีคิดของชุมชนในการจัดการกับปัญหาชุมชนอันดับแรก คือ “การคิดเอาตัวรอด” (Survive) ก่อน โดยค้นหาต้นเหตุแห่งปัญหา และลงมือกระทำการบางอย่างตามประสบการณ์ของชาวชุมชน โดยใช้หลักตรรกะ (Logic) แต่จะสำเร็จ หรือไม่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชนและผู้นำชุมชน รวมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วม ในวิธีการจัดการกับปัญหาชุมชนอย่างถูกวิธี ซึ่งต้องไม่ขัดแย้งกับกติกาของสังคม เช่น การจัดการกับปัญหาที่อยู่

อาศัย ด้วยกระบวนการเจรจากับเจ้าของโครงการ/ เจ้าของที่ดิน/ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามสัญญาซื้อขาย เช่น ที่หมู่บ้านจัดสรรร่วมถือพัฒนา การขอความร่วมมือหรือความอนุเคราะห์จากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในการกู้ยืมเงินสร้างบ้าน และการปันส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Sharing) ของชุมชนพัฒนาบ่อนไก่ในโครงการบ้านมั่นคง การโอนอ่อนผ่อนตาม/ เคารพ กติกาของสังคม/ ปฏิบัติตามกฎหมาย ในกรณีถูกห้ามขายพวงมาลัยบนท้องถนน โดยยอมให้จับ ปรับ แต่ก็กลับมาขายอีก เพราะยังไม่สามารถหาอาชีพอื่นทดแทนที่มีรายได้ดีเช่นนี้ และการ บังคับใช้กฎหมายไม่เคร่งครัด ดังเช่นที่ชุมชนซอยสวนเงิน อย่างไรก็ตามพบว่าหลักคิดของชาว ชุมชนที่นำไปใช้ในการต่อสู้ หรือจัดการกับปัญหา คือ หลักศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) หลักความถูกต้อง เป็นธรรม (Social Justice) หลักการมีส่วนร่วม และการ เพิ่มพลังอำนาจ (People Participation and Empowerment) หลักแห่งความเป็นจริง (Reality) และหลักการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี (Peaceful Solving Problems) ที่บูรณาการอยู่ในกิจกรรม หรือบริการที่ชุมชนจัดให้มีขึ้น ความสำเร็จในการจัดการกับปัญหาชุมชน ขึ้นอยู่กับ “จิตสำนึก สาธารณะของชาวชุมชน” (Community Consciousness) ที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มากขึ้น ด้วยการเพิ่มพลังของ “การรู้จักสามัคคี” ซึ่งจะพัฒนาเป็นพลังร่วมของชาวชุมชน” (Synergy) ที่ จะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น

4. วิธีปฏิบัติในการจัดการกับปัญหาของชุมชน ขึ้นอยู่กับบริบทของปัญหา

ภาวะผู้นำชุมชน วิสัยทัศน์ผู้นำ การบริหารวิสัยทัศน์ และการบูรณาการความคิดร่วมของชาว ชุมชน ในการจัดการกับปัญหาของชุมชนอย่างถูกวิธีตามความเป็นจริง

การกระทำ หรือการจัดกิจกรรม/บริการใด ๆ เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน มิใช่ เรื่องของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่อาจผ่าน ตัวแทนหรือแกนนำ ของชุมชนในการจัดการกับปัญหาของชุมชน ซึ่งความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับ ระดับการมีส่วนร่วม ของชาวชุมชน และการสื่อสารแบบสองทาง (Two -Way Communication) ระหว่างผู้นำชุมชนและชาวชุมชน จนเป็นที่เข้าใจถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับรู้ ร่วมกันอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ยังพบว่า บริบทของสภาวะแวดล้อมที่เป็นปัจจัยภายนอก ชุมชน ทำให้ชาวชุมชนมารวมตัวกัน ร่วมกันคิด และจัดกิจกรรม หรือบริการต่าง ๆ เช่นที่ ประชาคมตลาดน้ำ คลิ่งชัน เกิดขึ้นตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร ที่มุ่งเน้นการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชาวชุมชน โดยใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ในการจัดสวัสดิการสังคม (ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย, 2545) และ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ตลาดน้ำคลิ่งชันเป็นแหล่งท่องเที่ยว

และส่งเสริมให้ชาวชุมชนเขตคลังชั้นมีโอกาสรอบอาชีพเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพค้าขาย ในวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันนักขัตฤกษ์

บุญเลิศ ชงสะอาด และสมศักดิ์ บุญชู (2551 : 99-100) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบความเป็นสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง และยั่งยืน : กรณีศึกษา 3 ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” พบว่ารูปแบบความเป็นสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง และยั่งยืนในชุมชน 3 แห่งมีลักษณะที่เหมือนกันคือ

1. มีโครงสร้างทางครอบครัวขนาดใหญ่ มีหลายวัย มีอิสระในการเลือกคู่ครอง การเลือกที่อยู่อาศัย มีการสืบทอดมรดก และสืบทอดวงศ์สกุล

2. มีความมั่นคงทางอาชีพรายได้ในการดำรงชีวิต

3. ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

4. มีการใช้อำนาจในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวร่วมกัน

5. มีการอบรมเลี้ยงดู และขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้คนดี

6. มีการเอาใจใส่ดูแลสุขภาวะของสมาชิกในครอบครัว

7. การสืบทอดสถาบันครอบครัวในอนาคต ปัจจัยที่ทำให้สถาบันครอบครัว

ที่เข้มแข็ง และยั่งยืนของชุมชน เกิดจากการมีที่อยู่อาศัยที่เป็นของตนเอง และมั่นคง มีเศรษฐกิจที่ดี ครอบครัวทุกคนมีโอกาสทางการศึกษาที่ดี และเท่าเทียมกัน ครอบครัวยึดหลักศาสนา และเชื่อมั่นในการส่งเสริมจริยธรรม และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการสาธารณสุขที่สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลตนเอง ครอบครัวมีภาษาถิ่น และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในครอบครัวสมัยใหม่อย่างรู้เท่าทัน ครอบครัวมีกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน มีระบบการเมืองท้องถิ่น และกฎหมายที่มีความยุติธรรมในชุมชน และปัจจัยอื่น ๆ เช่น มีผู้นำชุมชนที่เสียสละ และสมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์ ปัญหา และอุปสรรคที่ทำให้ครอบครัวขาดความเข้มแข็ง คือ ปัญหาที่มีผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เช่น รายได้น้อย ความยากจน ยาเสพติด การไม่ไว้วางใจกันและกัน ในครอบครัว การพนัน หนี้สิน ปัญหาทางการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี มีผลกระทบต่อดิน น้ำ สัตว์ต่าง ๆ ปัญหาเด็ก และเยาวชนที่ก้าวร้าว และสอนยาก โรคภัยที่น่ากลัว และรักษายากขึ้น ล้วนเป็นตัวบั่นทอนให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง และแนวทางที่จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่สถาบันครอบครัว คือ ครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และมีกิจกรรมร่วมกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหากันและกัน ในชุมชน จนกระทั่งเกิดเป็น โครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สถาบันครอบครัวในชุมชนขึ้น

ผลการดำเนินการตามโครงการทำให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เป็นบทเรียนที่จะสร้างทักษะให้เกิดการเรียนรู้แก่สถาบันครอบครัวให้สามารถป้องกัน และแก้ไขปัญหาทางครอบครัวด้วยตนเอง และนำไปสู่การสืบทอด และการดำรงอยู่ในรูปแบบสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง และยั่งยืนสืบไป

ทัศนีย์ ลักษณ์ภิกษนชัช (2551) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง” ได้คัดเลือกชุมชนตัวอย่างที่ศึกษาโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) กำหนดหลักเกณฑ์คัดเลือกชุมชนที่มีผลงานจัดกิจกรรมหรือบริการสังคม ที่ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ผู้ศึกษา ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ และใช้เทคนิคการสังเกต การสัมภาษณ์พูดคุย และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปบทเรียน กำหนดวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. วิถีคิดของชาวชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. วิธีปฏิบัติในการบริหารกิจกรรม หรือบริการสังคม และ
3. สังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการบริหารสังคมที่ทำให้ชุมชนเมืองมีความ

เข้มแข็ง และตั้งประเด็นคำถามในวิจัย 7 ประเด็น คือ เหตุปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมารวมตัวกันคืออะไร, ชุมชนมีวิถีคิดในการจัดการกับปัญหา การอยู่ร่วมกันให้เกิดความรู้รักสามัคคีกันได้อย่างไร, การเลือกจัดกิจกรรม หรือบริการสังคมเพื่อสร้างสวัสดิการชุมชน และพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนฐานคิดประการใดบ้าง, กิจกรรม หรือบริการสังคมที่ชุมชนจัดขึ้น เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหรือมีความแปลกใหม่ และถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมได้มากน้อยเพียงใด, อะไรเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรม หรือบริการสังคมนั้น ทั้งในแง่ผลผลิต และผลลัพธ์ และความเข้มแข็งของชุมชนจะมีความยั่งยืนมากน้อยเพียงใด อะไรคือปัจจัยชี้ขาด ใช้ระยะเวลาศึกษารวม 1 ปี 7 เดือน ตั้งแต่วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2549 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2550

วีระศักดิ์ สมยานะ (2552 : 178) ศึกษา “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2552” มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้กระบวนการจัดการการเรียนรู้ (Learning Management : LM) ในการบูรณาการงานวิจัยด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มชุมชน (PAR) โดยเริ่มจากการสร้างและพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นที่เหมาะสม กับบริบทของชุมชน พร้อมทั้งเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ (กลุ่มบุคคลในชุมชน) ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการพัฒนาการจัดการการเรียนรู้ 4 ลำดับขั้น โดยเริ่มจาก 1) การไม่รู้ พัฒนาไปสู่

2) การรับรู้ และเป็น 3) การเลียนแบบ หรือการเรียนรู้ จนกระทั่งพัฒนาไปเป็น 4) การเรียนรู้ ซึ่งทุกกระบวนการของการจัดการการเรียนรู้ (LM) ได้อาศัยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และบูรณาการการสื่อสารในทุกภาคส่วนอย่างสร้างสรรค์ จนเกิดผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการสร้างมูลค่าของการจัดการทรัพยากรชุมชน (สินทรัพย์ชุมชน) ด้วยชุมชน

ผลการวิจัยสามารถสร้าง และพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยท้องถิ่นได้ทั้งสิ้น 58 คน พร้อมทั้งเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ (กลุ่มคนในชุมชน) ต่อการยกระดับเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน ด้วยการจัดการการเรียนรู้ในการสร้างแผนพัฒนาชุมชนของท้องถิ่น ทั้งสิ้น 2 ด้าน คือ แผนพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ จำนวน 32 แผน และแผนพัฒนาด้านสังคม จำนวน 26 แผน โดยแผนชุมชนดังกล่าวได้ถูกนำไปปรับใช้จริงกับชุมชนในท้องถิ่น จนเกิดผลสัมฤทธิ์ของการวิจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มของการจัดการการเรียนรู้สินทรัพย์ชุมชน ที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงขึ้นจากเดิมถึงร้อยละ 52 และ 61 ตามลำดับ

ผลของการพัฒนาชุมชนได้ถูกนำไปผลิตเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่มีความสร้างสรรค์ และสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานในการพัฒนาท้องถิ่น ด้วยการจัดการ การเรียนรู้ร่วมกับคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง จึงเป็นการสะท้อนให้ชุมชนอื่นได้เห็นต้นแบบของการพัฒนาจากสื่อประชาสัมพันธ์ของการวิจัย และการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืนอย่างแท้จริงต่อไป

วรรณกรรม กาญจนสุวรรณ (2553 : 119 - 121) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัด ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการที่สำคัญ 7 ประการที่ก่อให้เกิดศักยภาพของการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง คือ

1. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. กระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้
3. กระบวนการการฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่
4. กระบวนการใช้สิทธิชุมชน และข้อบัญญัติของชุมชน
5. กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน
6. กระบวนการของเครือข่ายการพัฒนา และ
7. กระบวนการด้านการจัดการตนเอง

ผลการศึกษาคำชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง พบว่า มีประโยชน์ 6 ประการในการพัฒนาชุมชน คือ

1. การนำคำชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมาเป็นเป้าหมาย หรือทิศทางในการดำเนินงาน
2. การนำคำชี้วัดเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ และประเมินผลตนเอง
3. การนำคำชี้วัดเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่ป็นนามธรรมให้มองเห็นเป็นรูปธรรม

ที่ชัดเจน

4. การใช้คำชี้วัดมาเป็นกระบวนการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพ

ให้กับชุมชน

5. การใช้คำชี้วัดเป็นกระบวนการเพื่อถักทอความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ก่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และ

6. การใช้คำชี้วัดเป็นกระบวนการสร้างแนวทางใหม่ในการประเมินผลงาน

พัฒนา

ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย และในระดับชุมชน ส่วนผลเกี่ยวกับการศึกษารูปแบบตัวชี้วัดการจัดการชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชน พบว่า มีรูปแบบตัวชี้วัดที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดย่อย 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ การผลิตและการบริโภคในชุมชน กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน การจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชน
2. ด้านสังคม และองค์กรชุมชน มีตัวชี้วัดย่อย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชน ความสัมพันธ์ภายในองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน
3. ด้านวัฒนธรรม และการเรียนรู้ มีตัวชี้วัดร่วม 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน การจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัด 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง คือ

1. ในระดับชุมชน ชุมชนควรมีการส่งเสริม และจัดตั้งองค์กรชุมชนในมิติของการจัดการตนเอง เสริมสร้าง และประสานเครือข่ายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และให้

ความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

2. ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นที่ และกิจกรรมของชุมชน โดยมีการกำหนดมาตรการในแผนแม่บทชุมชน จัดสรรงบประมาณสนับสนุน โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

3. ระดับหน่วยงานภาครัฐหรือในระดับนโยบาย รัฐควรปกป้องฐานทรัพยากร ภูมิความรู้ วัฒนธรรม และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายใต้กระแสชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งควรเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ

4. ศักยภาพของผู้นำชุมชน ในเชิงการถ่ายโอนความรู้ ทักษะ การจัดการ จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสมาชิกรุ่นหลัง

สมบูรณ ธรรมลังกา (2556) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเชียงรายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางด้านสังคมการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ของชุมชนที่เข้มแข็ง 2) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน 4) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน 5) จัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน การวิจัยนี้เป็นการศึกษาทั้งในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยในเชิงคุณภาพผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชาวบ้าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสรุปและการจำแนกประเภทของข้อมูล ในเชิงปริมาณผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชนจำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมืองมีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้าน

เศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

2. งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

Lee, Romeo ได้ศึกษา เรื่อง “Support for Action Research on Males’

Perspectives on Gender and Family Violence” ในประเทศฟิลิปปินส์ พบว่ารายงานการวิจัย “ชายฟิลิปปินส์และความรุนแรงในระดับครอบครัว (MENDOV)” เกิดจากคำถามที่ว่า หากผู้ชายเป็นแหล่งที่มาของความรุนแรง ทำไมพวกเขาถึงไม่ถูกเข้าช่วย ความรุนแรงระดับครอบครัว ซึ่งผลการศึกษานี้มีระยะเวลา 24 เดือน (สิงหาคม 1998-กรกฎาคม 2000) ในเมือง Davao and เมือง Iloilo โดยการประสานงานกับองค์กรระดับชุมชน แพลตฟอร์มมีลักษณะเป็นงานที่สนับสนุน และรองรับงานวิจัย โดยครอบคลุมส่วนประกอบต่าง ๆ ในสังคมอย่างกว้างขวาง ส่วนประกอบในงานวิจัย รวม 10 เดือน ในระยะทำงาน 2 ปี เป็นการทำความเข้าใจในบริบทของชายที่อยู่ในกลุ่มที่มีพฤติกรรมความรุนแรง ซึ่งพบว่า การรับรู้ ทักษะคติ ประสิทธิภาพ และความรู้สึก เป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน, ชีวิตครอบครัว, ปมในจิตใจของแต่ละคน และโอกาสในการมีพฤติกรรมความรุนแรง นอกจากนี้ได้มีการจัดทำ Workshop และ ติดตามผล เยี่ยมชมแหล่งชุมชนและสถานที่ทำงานในระยะเวลา 3 สัปดาห์ ผลของการจัดทำ Workshop พบว่า ทฤษฎีนิเวศวิทยาส่งผลถึงความรุนแรงของผู้ชาย นั้นเป็นบ่อเกิดของปัญหา ซึ่งอ้างอิงได้ว่า ระบบสังคมขนาดเล็กมีพลัง และตัวแปรที่มีอิทธิพลอยู่เสมอในความรุนแรงระดับครอบครัว ระบบย่อยที่เป็นส่วนประกอบในระบบสังคมหลักที่ประกอบด้วย ครอบครัว, ศาสนา, การเมือง, เศรษฐกิจ, สาธารณสุข, กฎหมาย, สื่อ หรือข่าวสาร และการศึกษา

รวมทั้งระบบย่อยอื่น ๆ ที่ เป็นความจำเป็นส่วนบุคคลในระดับของสังคมทั้งมีรูปแบบ และไม่มีรูปแบบโดยใช้ Systemic Approach ในการทดสอบกับระบบย่อยทั้งหลาย และแกนของผู้มีอำนาจในระบบสังคมที่จะเข้าใจในวิธีการขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว

Ritimit (1985 อ้างถึงใน สุดารัตน์ ศรีจันทร์ 2549 : 102-103) ได้ศึกษา การสมรสข้ามวัฒนธรรม โดยศึกษาจากคู่สมรส ไทย-อเมริกา ที่อาศัยอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าอุปสรรคของคู่สมรส ไทย-อเมริกา ต้องเผชิญนั้นต้องหนักหนากว่าคู่ที่สมรสอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน เนื่องมาจากว่าการใช้ชีวิต และความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และวิธีการมองโลกที่ได้รับการสั่งสอน วิธีการที่จะช่วยให้คู่สมรสจะเข้าใจกันได้ นั้น มีหลักสำคัญ คือ การยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม การตระหนักของวัฒนธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง และการสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้ลดความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นคลี่คลาย และนำมาซึ่งความเข้าใจกัน

J. Edward Taylor and Alejandro Lopez-Feldman (2007) ได้ทำการศึกษาถึงสาเหตุว่าทำไมครอบครัวในชนบทที่เป็นกำลังผลิตที่สำคัญของประเทศจึงมีการอพยพ โดยได้ทำการศึกษาที่ประเทศเม็กซิโก (Mexico) ผลการศึกษาพบว่า การอพยพแรงงานจากชนบทนั้นมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง โดยสาเหตุสำคัญนั้นคือ สภาพทางเศรษฐกิจที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการย้ายออกจากพื้นที่เดิมเข้าไปสู่เมืองใหญ่

กรอบคำถามการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มากำหนดเป็นกรอบคำถามในการวิจัยดัง แผนภาพที่ 8 ดังนี้

<p>ลักษณะและโครงสร้างของ สังคมในจังหวัด</p> <p>มหาสารคาม ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านการตั้งถิ่นฐาน 2. ด้านประชากร 3. ด้านวิถีชีวิตชนบท 4. ด้านอาชีพ 5. ด้านสถาบันครอบครัว 6. ด้านสถาบันเศรษฐกิจ 7. ด้านสถาบันการศึกษา 8. ด้านสถาบันศาสนา 9. ด้านสถาบันสาธารณสุข 10. ด้านสถาบัน การปกครอง 	<p>การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การจ้างงาน 2. การประกอบอาชีพอื่นแทนการ ทำอาชีพเดิม 3. การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ๆ 4. การเลื่อนฐานะทางสังคม 5. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ในครอบครัว 6. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ทางศาสนา 7. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ในเครื่องอำนวยความสะดวก 8. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ ต่างๆ 	<p>ความเข้มแข็งของ ประชาชนในจังหวัด</p> <p>มหาสารคามประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ด้านสังคม 2. ด้านการปกครอง 3. ด้านการเมือง 4. ด้านเศรษฐกิจ 5. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ 6. ด้านสิ่งแวดล้อม 7. ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ 8. ด้านเทคโนโลยี 9. ด้านกฎหมาย
--	--	---

แผนภาพที่ 8 กรอบคำถามของการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน และสังเคราะห์องค์ความรู้การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน เพื่อเป็นรูปแบบในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัยศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ศึกษาถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยนำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิจัย กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
2. แหล่งข้อมูลในการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยดังนี้

1. ประชากรในการวิจัย (Population)

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนตัวอย่างในจังหวัดมหาสารคาม ที่ใช้ในการศึกษาโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) กำหนดหลักเกณฑ์คัดเลือกชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยดังนี้

1.2 การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยจากการตั้งมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) ได้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวนประชากร 13,428 คน (ข้อมูลทะเบียนราษฎร์เทศบาลตำบลขามเรียง ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2556)

1.3 การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยจากการย้ายสถานที่ราชการ (ศาลากลางจังหวัดหลังใหม่) เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชนบทเดิมได้แก่เขตตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวนประชากร 12,642 คน (ข้อมูลทะเบียนราษฎร์ตำบลแวงน่าง ณ เดือนเมษายน พ.ศ. 2556)

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้รับคำแนะนำจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เริ่มต้นจากการสัมภาษณ์กำนันตำบลละ 1 คน รวมเป็น 2 คน ซึ่งเป็นฝ่ายปกครองท้องถิ่นของพื้นที่วิจัยพร้อมรู้จักพื้นที่ทุกด้านมากที่สุด และดำเนินการให้ผู้ใหญ่บ้านประชุมกลุ่มเลือกตัวแทนผู้ใหญ่บ้านตำบลขามเรียง 4 คน และตำบลแวงน่าง 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน 7 คน และให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกตัวแทนที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่มีความเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา โดยตำบลขามเรียง 20 คน และตำบลแวงน่าง 16 คน รวมทั้งหมด 45 คน และได้แบ่งกลุ่มประชากรในการวิจัยออกเป็น 3 ช่วงอายุ ยึดหลักพัฒนาการตามวัย ตามแนวคิดของ Hovighurst

ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

1. มีการกำหนดช่วงอายุออกเป็น 3 ช่วง คือ มีอายุระหว่าง 18-35 ปี, มีอายุระหว่าง 36-60 ปี และมีอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป
2. เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

3. เป็นผู้ที่อาศัยอยู่เทศบาลตำบลเวียงน้ำ อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
  4. เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน
  5. มีความยินดีเข้าร่วมการศึกษาวิจัยในครั้งนี้
- 2.1 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 25 คนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลเวียงน้ำ อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 20 คน
- 2.2 เลือกเฉพาะเจาะจงตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาทหลักของจังหวัดมหาสารคามเพิ่มอีก จำนวน 3 คน คือผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

แหล่งข้อมูลในการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ วารสาร บทความ รายงานการประชุมหรือสัมมนา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถอธิบายเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี เข้าสู่ปรากฏการณ์ การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน โดยศึกษา ความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งที่น่าสนใจ สามารถหาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์ดังกล่าวได้

2. ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นภาคสนาม (Field Research) เป็นวิธีการจัดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเอาปรากฏการณ์การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนมาอธิบายขยายเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี ว่ามีความสอดคล้องกับข้อมูลที่จัดเก็บมาได้

โดยผู้วิจัยเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในเขตตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และตำบลเวียงน้ำ อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยการแนะนำตัว พูดคุยจนเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยขึ้น เพื่อจะได้ทราบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างดี และประชาชนกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่สามารถบอกเล่าข้อมูลที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นได้

3. ศึกษาจากแหล่งข้อมูลในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน ผู้วิจัยใช้วิธีสอบถามข้อมูลจากบุคคลอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จากทั้งภายในชุมชนและ/หรือชุมชนใกล้เคียงและ/หรือหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจขอจากบันทึกการประชุม บันทึกข้อบังคับ กฎระเบียบของกลุ่มและ/หรือชุมชน รวมทั้งอาศัยข้อมูลที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐได้เคยไปร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการการวิจัยดังนี้

1. ผู้วิจัย โดยผู้วิจัยใช้วิธีเข้าไปคลุกคลีอยู่กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน จนได้ข้อมูลเพียงพอที่จะนำไปวิเคราะห์ แปลผล สรุปผล และสังเคราะห์องค์ความรู้การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อเป็นรูปแบบในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้

2. สมุดบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยบันทึกข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 ชื่อผู้ให้ข้อมูล

2.2 อายุผู้ให้ข้อมูล

2.3 สถานภาพผู้ให้ข้อมูล

2.4 ที่อยู่ผู้ให้ข้อมูล

2.5 วัน เดือน ปี ในการสัมภาษณ์

2.6 พฤติกรรม ความรู้สึก ลักษณะท่าทางในการให้ข้อมูล

2.6 บรรยากาศในการสนทนา ฯลฯ

3. ประเด็นคำถามการสัมภาษณ์ มีขั้นตอนกำหนดประเด็นคำถามการสัมภาษณ์ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามการสัมภาษณ์เพื่อเป็นกรอบในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยกำหนดคำถามแบบกว้าง ๆ จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบหัวข้อในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

3.1.1 ลักษณะและโครงสร้างของสังคมในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านประชากร ด้านวิถีชีวิต ด้านอาชีพ ด้านสถาบันครอบครัว ด้านสถาบันเศรษฐกิจ ด้านสถาบันการศึกษา ด้านสถาบันศาสนา ด้านสถาบันสาธารณสุข และด้านสถาบันการปกครอง

3.1.2 ลักษณะการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ได้แก่ การจ้างงาน การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ การเลื่อนฐานะทางสังคม การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวก และการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ

3.1.3 ความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากร ธรรมชาติ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านกฎหมาย

3.1.4 คำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ การสร้างรูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม

3.2 นำประเด็นคำถามการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและนำมาปรับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำไปสัมภาษณ์จริง

3.3 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้เทคนิคการสนทนากระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวอย่างมีเป้าหมาย ผู้วิจัยมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ในลักษณะเป็นคู่สนทนาพร้อมกับวิธีการตะล่อม (Probe) เพื่อให้การพูดคุยดำเนินไปด้วยดี ไม่ถูกขัดจังหวะ และจับคำสำคัญในการกำหนดคำถามได้ต่อเนื่องจนครบประเด็นการสัมภาษณ์

4. บันทึกเสียงและเครื่องบันทึกภาพ ผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลบันทึกเสียง และบันทึกภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกครั้ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Survey) ตามขั้นตอนดังนี้

1. ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้
  - 2.1 การสนทนาหรือการสัมภาษณ์

2.1.1 ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ โดยแจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะที่สัมภาษณ์ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลที่ต้องใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์

2.1.2 ลักษณะการสัมภาษณ์ผู้วิจัย จะใช้วิธีในลักษณะการพูดคุยสนทนา และจำประเด็นต่าง ๆ ให้ได้ตามประเด็นคำถามที่ต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับของข้อความในแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยพยายามเชื่อมโยงการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำตอบตรงตามประเด็นที่ต้องการ

2.1.3 หลังการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเก็บรายละเอียด สิ่งที่ได้ จากเครื่องบันทึกเสียง จากปฏิกริยาของผู้ให้สัมภาษณ์ และตั้งข้อสังเกตต่าง ๆ ที่ได้เห็นจากการสัมภาษณ์ เพื่อจดบันทึกสิ่งที่ได้ในแต่ละวัน และจด วัน/เดือน/ปี/รายละเอียดของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนเมื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

2.2 การสังเกต

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกของชุมชน ประพฤติตนให้เหมือนสมาชิกคนหนึ่งๆ ในชุมชน โดยเข้าไปร่วมทำกิจกรรมและ/หรือทำงานร่วมพัฒนาชุมชน ร่วมงานประเพณีทางศาสนา เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณี บุญหะเวด ประเพณีงานบุญบั้งไฟ เป็นต้น โดยสังเกต จดจำ สอบถามและจดบันทึกข้อมูล ที่น่าสนใจ นำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง สรุป และเขียนรายงาน

2.3 การสำรวจทางกายภาพและทางสังคม

ผู้วิจัยจะใช้วิธีเดินสำรวจว่าชุมชนมีสถานที่สำคัญอะไรบ้าง เช่น วัด โรงเรียน บ่อน้ำ แม่น้ำ ลำห้วย ร้านค้า เขตที่พักอาศัยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ส่วนไหนของชุมชน การงานอาชีพที่คนในชุมชนนิยม ผลผลิตต่าง ๆ วิถีชีวิตประจำวันและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้มาจากการจัดเก็บมีที่มาแตกต่างกัน เช่น ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์การลงพื้นที่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การพูดคุย การจดจำและจดบันทึกไว้ โดยผู้วิจัยกำหนดกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลและการวิเคราะห์ในระดับปรากฏการณ์ที่ปรากฏให้เห็น เป็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยน ไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม มาวิเคราะห์หลักไค วิธีการ กระบวนการที่ประชาชนใช้จัดการกับการ

เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี มาเป็นเครื่องมือช่วยอธิบาย ขยายรายละเอียด และแยกแยะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคำถามต่าง ๆ ในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ ดังนี้

1.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียด พร้อมจัดระบบหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

1.2 นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนา ซึ่งจัดบันทึกไว้มาแยกประเภทจัดหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย

1.3 นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) ของ Denzin (1970) คือ การแสวงหาความเชื่อถือของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน (สุภางค์ จันทวานิช. 2546 : 129-130) โดยใช้ 3 วิธีคือ

1.3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูลแหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

1.3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัย (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น สังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารเพื่อสรุปและตรวจสอบข้อมูลว่าครบถ้วนถูกต้องเพียงใด เป็นข้อมูลที่สามารถอธิบายขอบเขตเนื้อหาและตอบคำถามของวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม

2) เพื่อศึกษารูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม

เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจึงเขียนรายงานพร้อมตรวจสอบความถูกต้อง หากยังมีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนก็จัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

1.3.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ที่ได้จากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนา แล้วจัดบันทึกนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์ 3 แบบ ตามแนวคิดของ สุกงศ์ จันทวานิช (2546 : 131-137) ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือวิธีการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น นำมาสร้างสมมุติฐานชั่วคราวและมีการพิสูจน์สมมุติฐานนั้นตลอดเวลา ถ้าข้อมูลนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันถือว่าเป็นสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็ถือเป็นข้อสรุป เช่น รูปแบบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม เมื่อเห็นเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์เป็นรูปธรรมแล้วก็ลงมือสร้างสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็ถือเป็นข้อสรุป

2.2 การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล หาแบบแผน ความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมที่ศึกษา และทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา

2.3 การหาความสัมพันธ์ของข้อมูล คือการแยกแยะเงื่อนไขเพื่ออธิบายสาเหตุ ความสัมพันธ์ รวมทั้งเป็นการอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษาวิจัย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้ออกมาสรุป อภิปรายผลด้วยวิธีพรรณนาความ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ ใช้แบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและแบบสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนา จนสามารถอธิบาย ให้เห็นพหุสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของชุมชน โดยศึกษาโครงสร้างของสังคม ชุมชน การตั้งถิ่นฐาน ประชากร วิถีชีวิต อาชีพ สถาบันครอบครัวสถาบันเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข และการปกครอง ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ค่านิยม ผลประโยชน์ และการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านการจ้างงาน การประกอบอาชีพ การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม โดยนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาซึ่งได้ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม มีลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ตามลำดับหัวข้อ ต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่และข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จากประชากร 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 25 คนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 20 คน ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

2.1.1 มีช่วงอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป

2.1.2 มีช่วงอายุระหว่าง 36-60 ปี

2.1.3 มีช่วงอายุระหว่าง 18-35 ปี

2.2 เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีบทบาทต่อการสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 คน คือรองผู้ว่าราชการจังหวัด อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

ตอนที่ 3 รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่และข้อมูลทั่วไป

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้เลือกพื้นที่โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง มีหลักในการเลือกที่สำคัญคือเป็นพื้นที่ ที่เกิดการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วมากที่สุดของจังหวัดมหาสารคาม ที่เติบโตทั้งทางเศรษฐกิจ ประชากร การเปลี่ยนแปลงความเป็นชนบทสู่ความเป็นเมือง เนื่องจากพื้นที่แรกเกิดจากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคามและพื้นที่ที่สอง เป็นการตั้งศูนย์ราชการใหม่ โดยเฉพาะศาลากลางจังหวัดหลังใหม่

1. พื้นที่แรก ตำบลขามเรียง

ตำบลขามเรียง เป็นตำบลหนึ่งในระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นของจังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอกันทรวิชัยไปทางทิศเหนือ ประมาณ 15 กิโลเมตร และตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม เป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่ของตำบลขามเรียง โดยประมาณ 48.05 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 33,031 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับ ตำบลนาสีนวน ตำบลคันธารราษฎร์ ทิศใต้ติดต่อกับ ลำน้ำชีตลอดแนวเขต ทิศตะวันออกติดต่อกับ ตำบลท่าขอนยาง และทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลเขวาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลาดต่ำ จากทิศเหนือ ไปทางทิศใต้เข้าหาลำน้ำชี พื้นที่เป็นที่ราบกว้างและมีบางส่วนติดกับลำน้ำชีเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนด้านทิศเหนือมีลำห้วยสายคอ เป็นพื้นที่รับน้ำ และทางตอนใต้ของ

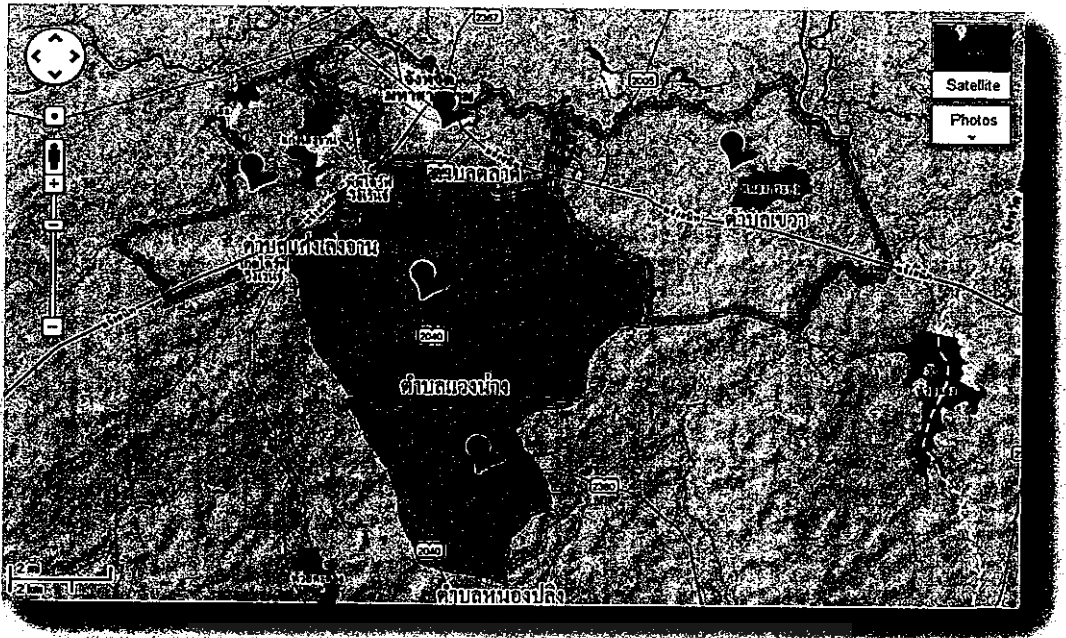
ชุมชนมีลำน้ำชี ซึ่งมีน้ำตลอดปีสำหรับบริโภค อุปโภคและถือว่าเป็นหัวใจของชุมชน ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทรายมีความอุดมสมบูรณ์ มีความสามารถในการอุ้มน้ำได้ค่อนข้างดี และลักษณะที่ตั้งของชุมชนตำบลขามเรียง เป็นพื้นที่ต่ำ โดยมีพื้นที่บริเวณที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นพื้นที่สูงที่สุด ดังนั้นในช่วงเวลาที่ฝนตก หรือในฤดูน้ำหลาก น้ำจะไหลมาจากพื้นที่โดยรอบทั้งหมดและท่วมขังเขตพื้นที่ชุมชนขามเรียง ได้ง่ายกว่าทุกพื้นที่

ลักษณะหมู่บ้านในตำบลขามเรียง มีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลาดต่ำจากทิศเหนือไปทางทิศใต้เข้าหาลำน้ำชี พื้นที่เป็นที่ราบกว้างและมีบางส่วนติดกับลำน้ำชีเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนด้านทิศเหนือมีลำห้วยสายคอ เป็นพื้นที่รับน้ำ และทางตอนใต้ของชุมชนมีลำน้ำชี ซึ่งมีน้ำตลอดปี สำหรับบริโภค อุปโภคและถือว่าเป็นหัวใจของชุมชน ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทรายมีความอุดมสมบูรณ์ มีความสามารถในการอุ้มน้ำได้ค่อนข้างดี โดยแบ่งเขตการปกครอง เป็น 23 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ 1 บ้านขามเรียง หมู่ 2 บ้านโนนแสง หมู่ 3 บ้านเจียบ หมู่ 4 บ้านหนองแซ่ หมู่ 5 บ้านมะกอก หมู่ 6 บ้านห้วยชัน หมู่ 7 บ้านดอนนา หมู่ 8 บ้านดอนหนอง หมู่ 9 บ้านหนองขาม หมู่ 10 บ้านหัวหนอง หมู่ 11 บ้านกุดหัวช้าง หมู่ 12 บ้านมะกอก หมู่ 13 บ้านดอนมัน, หมู่ 14 บ้านโงกุดเวียน, หมู่ 15 บ้านขามเรียง หมู่ 16 บ้านดอนหนอง หมู่ 17 บ้านเจียบพัฒนา หมู่ 18 บ้านมะกอก หมู่ 19 บ้านมะกอก หมู่ 20 บ้านขามเรียง หมู่ 21 บ้านหนองแซ่ หมู่ 22 บ้านเจียบและหมู่ 23 บ้านมะกอก

2. พื้นที่ที่สองตำบลเวียง

เทศบาลตำบลเวียง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และมีแนวเขตติดต่อกับศาลากลางจังหวัดมหาสารคามหลังใหม่ มีพื้นที่ 9.88 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอเมืองมหาสารคาม 7 กิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เป็นระยะทาง 482 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ดังนี้ ด้านทิศเหนือ ตั้งแต่หลักเขตที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ตามแนวเส้นตั้งฉากกับศูนย์กลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 บ้านไผ่ - อุบลราชธานี ฟากใต้ ระยะ 500 เมตร ตรงจุดที่อยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางถนน รพช. หมายเลข มค. 12047 บรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 บ้านไผ่ - อุบลราชธานี ตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 บ้านไผ่ - อุบลราชธานี ไปทางทิศตะวันตกระยะ 200 เมตร จากหลักเขตที่ 1 เป็นเส้นขนานกับศูนย์กลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 บ้านไผ่-อุบลราชธานี ระยะ 500 เมตร ไปทางทิศตะวันออก ผ่านทางหลวงจังหวัดมหาสารคาม หมายเลข 2040 แยกทางหลวงหมายเลข 23 (นางโย) - บรรจบทางหลวงหมายเลข 2063 (วาปีปทุม) ถึงหลักเขตที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่ตามแนวเส้นตั้งฉากกับศูนย์กลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 บ้านไผ่ - อุบลราชธานี ตรงจุดที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางที่ถนนไป

บ้านนางโย บรรจบกับทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 23 ตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 23 บ้านไผ่ - อุบลราชธานี ไปทางทิศตะวันออก ระยะ 500 เมตร ด้านตะวันออกจากหลักเขตที่ 2 เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึง หลักเขตที่ 3 ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนไปบ้านดงน้อย ฟากเหนือ ตรงจุดที่อยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางที่ดินน ไปบ้านดงน้อยบรรจบกับทางหลวงจังหวัด หมายเลข 2040 แยกทางหลวงหมายเลข 23 (นางโย) บรรจบทางหลวงหมายเลข 2063 (วาปีปทุม) ตามแนวถนนไปทางบ้านดงน้อย ไปทางทิศตะวันออก ระยะทาง 1,700 เมตร จากหลักเขตที่ 4 ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนบ้านจ่านัก ฟากตะวันออก ตรงจุดที่อยู่ตามแนว เส้นขนานกับ ศูนย์กลางทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2040 แยกทางหลวงหมายเลข 23 (นางโย) - บรรจบทางหลวงหมายเลข 2063 (วาปีปทุม) ระยะ 650 เมตร ด้านใต้ จากหลักเขตที่ 4 เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตก ผ่านทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2040 แยกทางหลวงหมายเลข 23 (นางโย) บรรจบทางหลวงหมายเลข 2063 (วาปีปทุม) ระยะทาง 800 เมตร ตรงจุดที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางที่ดินน ไปบ้าน หินลาด บรรจบกับทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2040 แยกทางหลวงหมายเลข 23 (นางโย) บรรจบทางหลวงหมายเลข 2063 (วาปีปทุม) ตามเขตทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2040 แยกทางหลวงหมายเลข 23 (นางโย) บรรจบทางหลวงหมายเลข 2063 (วาปีปทุม) ไปทางทิศใต้ ระยะ 1,000 เมตร ด้านตะวันตก จากหลักเขตที่ 5 เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านถนนไปบ้านหินลาด ถึงหลักเขตที่ 6 ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนไปบ้านหินลาด ฟากเหนือ ตรงจุดที่อยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางที่ดินน รพช. หมายเลข มค. 12047 บรรจบกับถนนไปบ้านหินลาดตามแนวถนนไปบ้านหินลาดไปทางทิศตะวันตก ระยะ 300 เมตร จากหลักเขตที่ 6 เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บรรจบกับหลักเขตที่ 1 แสดงผังแผนภาพที่ 9

แผนภาพที่ 9 แผนที่พื้นที่แสดงอาณาเขตตำบลแว้งนาง ติดต่อกับตำบลใกล้เคียง

ที่มา : <https://maps.google.com/>

ตำบลแว้งนางเป็นตำบลหนึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม มี 15 หมู่บ้าน มีการทำแคว้ไม้ไผ่จำหน่าย ซึ่งส่วนมากจะทำในหมู่บ้าน คอนบม คอนหัน หมู่บ้านหินตั้ง และบ้านดงน้อย เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกไม้ไผ่ไว้จำหน่าย และทำผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ ตลอดมา หลังจากฤดูทำนา ตำบลแว้งนางเป็นตำบลใหญ่ ใกล้ตัวจังหวัด มีพื้นที่กว้างใหญ่เป็นลำดับที่ 2 โดยมีอาณาเขตตำบล ทิศเหนือ ติดกับตำบลตลาด ทิศใต้ ติดกับตำบลหนองปลิง ทิศตะวันออก ติดกับตำบลเขวาสินรินทร์ ติดกับตำบล แก่งเลิงจาน แบ่งเขตการปกครอง เป็น 15 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ 1 บ้านหินลาด, หมู่ 2 บ้านแก่น้อย, หมู่ 3 บ้านดงน้อย, หมู่ 4 บ้านหนองโพด, หมู่ 5 บ้านคอนบม, หมู่ 6 บ้านหินตั้ง, หมู่ 7 บ้านหนองแวง, หมู่ 8 บ้านหนองเส็ง, หมู่ 9 บ้านโนนเคื่อ, หมู่ 10 บ้านหนองเจริญ, หมู่ 11 บ้านโนนสำราญ, หมู่ 12 บ้านร่วมใจ, หมู่ 13 บ้านโนนเพ็ก, หมู่ 14 บ้านโนนม่วง, หมู่ 15 บ้านลาด สถานที่สำคัญของตำบลประกอบด้วย ศาลากลางจังหวัดมหาสารคาม อุตุสหกรรมจังหวัด เกษตรอำเภอเมือง เกษตรจังหวัด และองค์การโทรศัพท์จังหวัด

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนใน จังหวัดมหาสารคาม

1. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 25 คนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุออกเป็น 3 ช่วง คือ มีอายุระหว่าง 18-35 ปี มีอายุระหว่าง 36-60 ปี และมีอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปเป็นภาพรวมจากประวัติศาสตร์มาเป็นปัจจุบัน ผลการวิเคราะห์ พบว่า

1.1.1 ภาพรวมของการสัมภาษณ์ประชากรช่วงอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป

การสัมภาษณ์ สามารถ สรุป ลักษณะและโครงสร้างทางสังคมจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย และความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ประชาชนช่วงอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป ประกอบไปด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

1) ประเด็นลักษณะโครงสร้างของสังคมในจังหวัด

1.1) การตั้งถิ่นฐาน ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนา ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ แบบดั้งเดิมด้วยการถางป่าทำเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าวโพด ข้าว น้ำ ไร่ ใช้น้ำบาดาล ส่วนน้ำกิน กินน้ำบ่อ เป็นบ่อที่ใช้ร่วมกันของหมู่บ้านฤดูแล้งน้ำจะน้อย ถ้าไปเข้าก็ได้กินน้ำใส แต่ถ้าไปสายต้องกินน้ำขุ่น เพราะน้ำไม่มี คาน้ำไม่มีน้ำไหลไม่ออกมาถนนเป็นถนนดินทราย ดินหล่ม ไม่มีหินหรือลูกรัง ไม่มีลักษณะบ้านเรือนญาติพี่น้องจะสร้างบ้านอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน อยู่เป็นครอบครัวใหญ่ ลูกสาวจะอยู่กับพ่อแม่ ลูกชายถ้าแต่งงานจะออกเรือนไปอยู่บ้านพ่อตา แม่ยาย ไปอยู่บ้านภรรยา การเดินทางจากในตัวจังหวัด แม้ระยะทาง 5 กิโลเมตรก็ใช้เวลาเดินทางกว่าชั่วโมงครึ่ง ถนนเป็นลูกรัง เวลาฝนตกน้ำจะท่วม เพราะบ้านมะกอกบริเวณส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ดินแม่น้ำชีหมู่บ้านในอดีตจะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีไม่กี่หลังคาเรือนลักษณะพื้นที่เป็นที่ดอน กันดารกินน้ำบ่อโดยการขุดบ่อจนกว่าจะเจอ น้ำ เวลาขาดน้ำต้องไปนอนรอน้ำเพราะน้ำน้อย (เกิดการพูดคุย รู้จักกันหนุ่มสาวก็ใช้โอกาสนี้จับกัน จนบางคู่ได้แต่งงานกันเพราะการไปรอน้ำ) ส่วนถนนหนทาง ในปี พ.ศ. 2526 ถนนยังเป็นดินทราย ส่วนตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ชาวบ้านในอดีตเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีไม่กี่หลังคาเรือนส่วนใหญ่เป็นพื้นท้อง ครัวญาติกันการสร้างบ้านนิยมสร้างด้วยไม้และเป็นบ้านที่ยกสูง

นางทองอ่อน ดาวเรือง (สัมภาษณ์) กล่าวว่า “..หมู่บ้านในอดีต มีขนาดเล็ก ไม่ก็หลังคาเรือน ตั้งอยู่ที่ดอน สูงและกันดาร กินน้ำบ่อ โดยขุดบ่อน้ำหลายแห่งกว่าจะเจอ เวลาขุดน้ำต้องไปนอนรอที่บ่อน้ำ น้ำมีน้อย หนุ่มสาวก็มีโอกาสจับกัน บางคู่แต่งงานกันก็เพราะไปรอน้ำ ถนนจะเป็นดิน เดินเท้าไกล...”

1.2) ด้านประชากร คนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน จึงมีวิถีชีวิตคล้ายกัน คือ ทำนาเป็นส่วนใหญ่บ้านมะกอกเป็นหมู่บ้านขนาดกลางมีบ้านประมาณ 30 หลังคาเรือนประชากร ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน จึงมีวิถีชีวิตคล้ายกัน ส่วนชุมชนแว่งนาง บ้านหนองเส็ง หนองเจริญ เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีประชากรไม่มากนักและเป็นเครือญาติกัน การศึกษาน้อยเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ชาวบ้านอยู่อาศัยไม่มากการอยู่จะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่

นายอ้วน ตะภา (สัมภาษณ์) กล่าวว่า “..คนมีน้อยไม่ก็คน แต่ละบ้านอยู่ด้วยกันหลายครอบครัว ไปมาหาสู่กันง่าย ไม่มีรั้ว ผู้ชายทำงานแต่เช้าจนค่ำ ผู้หญิงก็เน้นทำงานบ้าน ข้าวปลาอาหารก็พอหากันได้อยู่.....”

1.3) ด้านวิถีชีวิตชนบท อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ลูกเยอะ เนื่องจากไม่มียาคุม มีลูกบ้านละ 7-11 คน นายแดงก็มีลูก 11 คน หนุ่มสาวจะแต่งงานส่วนใหญ่ผู้ใหญ่จะแนะนำหรือหาให้ การคบหา พูดคุยจะต้องมาคุยกันที่บ้านมีผู้ใหญ่อยู่ด้วย ไม่เป็นเหมือนเด็กในปัจจุบันที่พบหาคัดเจอ นัดพูดคุยกันเอง ชอบ รักกันแล้วถึงพามาให้ผู้ใหญ่รู้จัก การกินการอยู่ในอดีตชอกกันกิน แบ่งกันกิน ไม่มีการซื้อขาย หากบ หากเขียด หากปู หากปลา หากหอยมาได้ ก็มาแบ่งปันกัน มาแลกเปลี่ยนกัน ทุกอย่างหาได้จากท้องไร่ท้องนา โดยไม่ต้องยึดถือว่าเป็นไร่นาของใคร สามารถไปหาของกินได้หมด หรือนำสิ่งที่มีมาแลกเปลี่ยนกันเช่น เอาบ ปลา เขียด ที่หาได้ไปแลกข้าว แลกไข่ แลกเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ในอดีตใช้น้ำบ่อ ซึ่งเป็นบ่อส่วนรวม คนในหมู่บ้านมาใช้ร่วมกัน ซึ่งเป็นบ่อดิน มีทั้งน้ำกินน้ำใช้ ภาชนะเป็น โอ่งดิน ทั้งหมดสมัยก่อนไม่นิยมให้ลูกเรียนหนังสือ นิยมทำนา ทำไร่ ทำสวนมากกว่า การเดินทางไปโรงเรียนส่วนใหญ่จะเดินคนมีฐานะดีหน่อยก็ปั่นจักรยานไป จะเข้าไปในตัวจังหวัดจะมีรถโดยสารมีวันละ 2 เที่ยว เช้า- เย็น ถ้าไปกรุงเทพก็มีรถน้อยมาก การเดินทางลำบากมากเมื่อประมาณปี 2523 ฤดูฝนจะคิมน้ำฝน หมดจากน้ำฝนก็กินน้ำจากบ่อดินตอนหลังจะมีประปาหมู่บ้านที่กินได้ ไม่มีโรงสีข้าวต้องตำข้าวกินไฟฟ้าไม่มีไม่ต้องได้ตะเกียง การเล่นจะเล่นที่วัด เช่น เล่นเต๋นยาง (กระโดดยาง) จะไม่ค่อยมีมหรสพ หนัง หมอลำ นาน ๆ ทีจะมีหนังชายาเข้ามาฉายในหมู่บ้านเขาเรียก หนัง 16 กิจกรรมของเด็ก ๆ เวลาหน้าฝนก็ไปช้อนสวก (ตัวอ่อนกบ) จับกบ จับปู มาเป็นอาหารในครอบครัว อาหารการกินหากินได้ตามไร่นา เวลาในหมู่บ้านมีงาน

บุญจะมีการบอกกล่าวด้วยการตีกลองเพื่อบอกกล่าว ทุกคนในหมู่บ้านก็ให้ความร่วมมือมาช่วยงานบุญ

นายเคน จันนาม (สัมภาษณ์) “...การเดินทางต้องเดินเท้า หน้าฝนเด็ก ๆ จะไปซื้อขนมจิบกับ ปรูมาทำกินกัน อาหารก็หาตามไร่นา เวลาถึงงานบุญจะบอกกันด้วยการตีกลองบอกกันดังแปดบ้านสิบบ้าน ทำบุญก็จะรวมกันทำไปอยู่วัดทั้งวันทั้งคืน...”

1.4) ด้านอาชีพ ซึ่งอาชีพของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ คือ การทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ส่วนมากทำเพื่อบริโภคในครัวเรือนหากเหลือก็แบ่งปันให้คนอื่นและนำไปขายในตัวจังหวัด โดยการทำนาเกี่ยวข้าว ตีข้าว หาบข้าว ทุกคนลงแรงช่วยกันไม่มีการจ้างแรงงานบ้านมะกอกอยู่ติดแม่น้ำชี ฤดูฝนน้ำจะท่วมเกือบทุกปี

นายแดง กองทอง (สัมภาษณ์) “...ทุกคนจะทำนา รอฝนอย่างเดียว เวลาเกี่ยวข้าวเสร็จก็จะปลูกยาสูบ ผักบ้าง ต่อมาก็ทำไร่...บางสวนก็ไปบางกอกเพื่อรับจ้างก่อสร้าง อยู่กันลำบาก เวลาว่างอื่น ๆ ก็สานไม้ไผ่ ทำแห พอได้แลกเปลี่ยนอยู่กับ บางคนก็เลี้ยงวัวควาย และเอาผักไปขายในเมืองบ้าง โดยเดินเท้าไปหลายกิโล...”

1.5) ด้านสถาบันครอบครัว ชาวบ้านอยู่เป็นครอบครัวใหญ่คือ ตายาย พ่อ แม่ พี่ น้อง บ้างบ้านมีน้ำ อา ที่ยังไม่ออกเรือนรวมอยู่ด้วย เรียกได้ว่าอยู่กัน ทำให้ลักษณะการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มตามเครือญาติมีการช่วยกันปลูกสร้างบ้าน โดยเกณฑ์แรงงานจากครอบครัวและเพื่อนบ้านช่วยกันตัดไม้ แปรรูปไม้และสร้างบ้านช่วยกัน ครอบครัวมีความใกล้ชิดกัน พ่อ แม่บอกสอน ลูก ๆ จะเชื่อฟังและเกรงกลัวชาวบ้านส่วนใหญ่ฐานะยากจน

นายเคน จันนาม (สัมภาษณ์) “....คร้วคร้วใหญ่ พ่อ แม่ ตายาย ลูก เช่นบ้านผมมีลูก 8 คน ก็อยู่ด้วยกัน เป็นแรงงาน กินอยู่ด้วยกัน ใกล้ชิดกัน ผู้ชายทำงานเด็ก ๆ ก็ฝากเลี้ยงกันได้ แม่ไม่ใช้พี่น้องกัน “

1.6) ด้านสถาบันเศรษฐกิจ รายได้ของชาวบ้านในชุมชนคือขายผลผลิตทางการเกษตร โดยหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต บางครอบครัวก็ปลูกพืชผักสวนครัวขาย บางบ้านก็ออกไปรับจ้างที่ในตัวเมืองรายได้น้อยแต่ราคาของที่ซื้อก็น้อย (ราคาถูก) เช่นเดียวกัน เช่นเงิน 5 -10 บาทถือว่าเยอะมากแล้ว ลาบจานละ 1 บาทน้ำมันก๊าด 4 จอก 1 สลึง อดีตไม่มีเงินก็อยู่ได้ ทุกอย่างไม่ต้องซื้อ ทุกคนหากินเองได้ มีป่าหาเห็ดหาผัก แหะไข่มดแดงได้ ไปไหนก็เดินไป มีอะไรแบ่งกันกินโดยไม่ต้องใช้เงิน

นางทองอ่อน ดาวเรือง (สัมภาษณ์) “...ชาวบ้านยากจน รายได้มาจากขายข้าว ถึงละ 1 บาท ถ้าจะขายก็เดินทางไป 80 กิโลเมตร ขายที่ขอนแก่น ส่วนการกินการใช้ก็ขอหรือหากันได้ตามนา แม่น้ำ .... ไม่มีซื้อขายในตลาดหรือตามถนนเหมือนทุกวันนี้...”

1.7) ด้านสถาบันการศึกษา สมัยก่อนจะเรียนโรงเรียนในหมู่บ้าน และถ้าใครจะเรียนต่อต้องเข้ามาเรียนที่โรงเรียนเรืองศิลป์ ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนผดุงนารีซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดมหาสารคาม หรือโรงเรียนสารคามพิทยาคม เป็นโรงเรียนสหโรงเรียนรัฐบาลจะเปิดสอนถึง ป. 4 แต่ก่อนไม่มีมหาวิทยาลัย จะมีเพียงโรงเรียนเอกชน การไปเรียนหนังสือใช้วิธีเดินเท้าครูสอนด้วยความขี้เมงวด ทำผิดก็โดนทำโทษ (ด้วยการตี) อุปกรณ์การเรียนมีไม่มากจะใช้กระดาษ ใช้ดินสอหิน ใช้กระดานดำและไม่มีคอมพิวเตอร์เด็ก ๆ ในสมัยก่อนมีโรงเรียนวัด และโรงเรียนราษฎร์ สอนถึง ป.4 แต่เด็กก็ไม่ค่อยได้เรียนเนื่องจากต้องไปช่วยพ่อแม่ทำไร่นา และไม่รู้ว่าจะเรียนไปแล้วจะได้เป็นอะไรมากกว่า การไปทำไร่นาตามพ่อแม่ของตัวเอง มีโรงเรียนที่บ้านเต่าน้อยที่เดียว เปิดสอนถึงชั้น ป. 4 คนจะเรียนแค่ภาคบังคับ จะไม่นิยมเรียนต่อ อาจจะเป็นเพราะไม่มีเงินส่งเรียน และไม่เห็นความสำคัญของการเรียน อีกอย่างถ้าจะเรียนต้องเดินทางไปเรียนในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งไปลำบากมาก และค่าใช้จ่ายสูง คนจึงไม่ค่อยเรียนหนังสือถ้าเรียนต่อส่วนใหญ่เป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง รูปแบบการสอนในอดีต ครูคนเดียวสอนทุกวิชา วิธีการสอนใช้วิธีท่องจำซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มองว่ารูปแบบการสอนในอดีตดีกว่าทุกวันนี้ ทุกวันนี้เด็กเรียนสูงแต่ไม่ได้หนังสือเหมือนในอดีต ที่สำคัญผู้ปกครองไว้ใจฝากลูกให้ครูดูแล อนุญาตให้ครูตีเมื่อเด็กทำผิด ครูในอดีตจะดูแลลูกศิษย์เหมือนคนในครอบครัว เหมือนลูกเหมือนหลาน พ่อ แม่ ผู้ปกครองก็จะไว้ใจครูเช่นกัน

นายอ้วน ตะเภา (สัมภาษณ์) “...เด็ก ๆ จะไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ หรือเรียนก็เรียนโรงเรียนในหมู่บ้านหรือตำบล ถึง ป.4 ใครอยากเรียนสูงก็ไปเรียนที่จังหวัด ครูจะเข้มงวดมาก ทำผิดโดนตี อุปกรณ์การเรียนก็ไม่มี ใช้ดินสอ กระดานดำกัน ไม่มีมหาวิทยาลัยในจังหวัด ต้องไปเรียนที่กรุงเทพฯ เกือบทุกคนเรียน ป.2 ก็ออกมาทำนากัน...”

1.8) ด้านสถาบันศาสนา คนในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดมีดอนคาปู สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เวลาจะเดินทางไปไหนไกลบ้านก็จะไปไหว้ขอให้ผีปู่ตาคุ้มครอง เวลาจะไปสอบเรียนต่อ หรือสอบบรรจุ ก็จะไปบนบานสานกล่าว ขอให้ผีปู่ตาบันดาลให้ได้สมปรารถนา ซึ่งถ้าใครสอบได้ก็จะมาแก้บนกับศาลปู่ตา ซึ่งนิยมทำทุกวันพุธคนเฒ่าคนแก่นิยมไปวัด ส่วนทางพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านจะมี

คนเหล่านี้ที่มีความรอบรู้ทางด้านนี้เรียกว่า “กะจ้ำ” มีคุณสมบัติคือผู้มีความรู้ทางพิธีกรรมในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความรู้ทางหมอ เนื่องจากในแต่ละปีจะมีการเสี่ยงทายเกี่ยวกับดวงชะตาหมู่บ้าน หรือทำบุญบ้านกระจ้ำนี้ต้องทำหน้าที่เสี่ยงทาย หรือทำนายเรื่องราวต่าง ๆ หรือแม้แต่การบวงสรวงดอนปู่ตา ผีปู่ผีย่า ผีไร่ผีนา ชาวบ้านมีความ เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้คอยปกป้องรักษาประจำหมู่บ้านชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ในวัดจะมีพระหลายรูป หนุ่มสาว เด็ก ผู้ใหญ่ จะมาทำบุญ ไม่เลือกทำเฉพาะในช่วงเทศกาลหรือมีวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น คนจะมากทำบุญเป็นจำนวนมากเรียกได้มาทำบุญแทบทุกคน ในหมู่บ้านจะมีประเพณีสำคัญคือพิธีสงฆ์ หลวงปู่ ช่วงเดือน 5 เดือน 6 นางแม่แก้ว จะเป็นผู้ทรงเจ้าพ่อหลักเมือง ดูว่าปีนี้ฝนฟ้าจะเป็นอย่างไร ตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ ความเป็นอยู่ ของคนในชุมชนจะเป็นแบบไหน จะทำการเสี่ยงทายและประกอบพิธีบูชาหลวงปู่หลักเมืองชาว การนับถือศาสนาก็มีอิทธิพลต่อการเลือกผู้นำ เช่น ดร. โกศล สีสังข์ ที่นับถือศาสนาคริสต์ เลยไม่ได้รับการเลือกเป็น สส. (ทั้งที่เป็นคนเก่ง) แต่ชาวบ้านมองว่าไม่นับถือศาสนาพุทธ

นางสังวาล บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...คนจะนับถือศาสนาพุทธ มีวัด พระ และเชื่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ดอนตาปู่ ต้นไม้ ผีคุ้มครอง ศาลปู่ตา เชื่อกันบาทบุญคุณโทษ และชาติหน้า กลัวการทำบาปกัน...”

1.9) ด้านสถาบันสาธารณสุข การเจ็บไข้ได้ป่วยสมัยก่อนมีอนามัยที่ตำบลขามเรียง แต่คนไม่ค่อยนิยมไป จะทานยาฝนจากหมอพื้นบ้านมากกว่า หรือถ้าหากเจ็บป่วยมากก็จะไปที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัดมหาสารคาม ส่วนการเจ็บป่วยที่มีลักษณะแปลก ๆ ชาวบ้านจะเชื่อว่าเกิดจากผีปู่ผีย่า ผีไร่ผีนา มาทำ จึงมาให้ “หมอธรรม” คือ ผู้มีวิชาอาคมแก่กล้ารักษาโดยวิธีทางไสยศาสตร์ เช่น ใช้น้ำมันต์ทำพิธีไล่ผี ทำพิธีขอขมาลาโทษในการล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่ตั้งครรภ์คลอดลูกก็ใช้หมอตำแยทำคลอดไม่มีค่ารักษา แค่เลี้ยงข้าวปลาอาหารก็พอ โรงพยาบาลมีแต่ไม่รู้ว่าจะอยู่ไหนและต้องไปยังไง เนื่องจากถนนหนทางไม่สะดวกและไกล ทั้งยังไม่มีพาหนะเดินทางไปอีกต่างหาก

นายเคน จันนาม (สัมภาษณ์) “...สมัยก่อนไม่มีหมอ จะใช้หมอดำแย หมอผี หมอธรรมรักษาการเจ็บป่วย ใช้น้ำฝนจากหมอพื้นบ้าน คลอดลูกใช้หมอดำแย เจ็บปวดหนัก ๆ เข้าไปในตัวจังหวัดอาจใช้เกวียนพาไป คายระหว่างทางก็มี เสาหรือพากลับมา เสาที่บ้าน...ต่อมาค่อยมีสุสาน อนามัย และ โรงพยาบาล...”

1.10) ด้านสถาบันการปกครอง การปกครองในหมู่บ้านมี

ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำคอยดูแลลูกบ้าน ในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นคนทีเก่ง มีอำนาจ ทุกคนให้ความไว้วางใจผู้ใหญ่บ้านจะดำเนินการทุกอย่างได้ทุกเรื่อง น้อยมากที่จะส่งถึงมือฝ่ายราชการหรือตำรวจ ในอดีตถ้ามีโจรเข้ามาขโมยวัวความในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะตี กะลอ (ทำจากไม้เนื้อแข็ง) ส่งเสียงแฉ่งเหตุ ทุกคนที่ได้ยินเสียงก็จะวิ่งมาที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะแจ้งเหตุในการเรียกแต่ละครั้ง เช่นครั้งหนึ่งมีโจนมาขโมยควายของคนในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะตี กะลอ แฉ่งข่าว และทุกคนเมื่อทราบเรื่องก็จะช่วยกันออกตามหา ครั้งนั้นตามจนไปเจอควายที่หาย แต่ควายตัวนั้นโดนเชือดตายแล้ว ทุกคนก็จะนำเอาร่างควายตัวนั้นกลับหมู่บ้าน แล้วเอาเนื้อมาแบ่งกัน หรือถ้ามีเรื่องทะเลาะวิวาทกันในชุมชนผู้ใหญ่บ้านก็จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย นอกจากนั้นชาวบ้านเชื่อหมอธรรม หมอดู และเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ

นางสังวาล บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...คนจะเชื่อผู้ใหญ่บ้าน กับคนแก่ในหมู่บ้านมาก ๆ มีอะไรจะให้ไกล่เกลี่ยกัน ผู้ใหญ่บ้านจะมีอำนาจ เก่ง ทุกคนจะยอมรับเวลามีโจรขโมยหรือประชุมจะเคาะกะลอ หรือบางที่ใช้เกราะ...”

2) ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

ผู้มีอายุ 61 ปีขึ้นไปให้ความเห็นไว้ว่า

2.1) ด้านการจ้างงาน เรื่องการจ้างงานแทนการช่วยเหลือหรือแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ของ ทุกอย่างต้องเป็นตัวเงิน ในหมู่บ้านไม่มีการช่วยเหลือกันเหมือนแต่ก่อน ประชาชนเปลี่ยนจากทำนามาค้าขาย รับจ้างรับราชการทำงานบริษัทและนิยมไปรับจ้างที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หรือเป็นแม่บ้านตามหอพักในมอแต่ก็ไม่ทิ้งการเกษตรหรือทำนา อาจจะไม่นั้นทำเพื่อขายแต่เกือบทุกบ้านจะทำนาปลูกข้าวไว้กินเองในครัวเรือนการทำนาก็ไม่เหมือนเหมือนแต่ก่อน ทุกวันนี้ต้องจ้างถึงจะมาไม่มีการช่วยเหลือกัน เช่น จ้างมาคานา จ้างมาเกี่ยวข้าว จ้างมาไถนา ทั้งที่ในอดีตเป็นการช่วยเหลือกัน เขามาช่วยเรา เราก็ไปช่วยเหลือเขาต่างตอบแทนกัน

นายประยูร พลราช (สัมภาษณ์) “...เมื่อก่อนไม่มีการจ้างงานกัน จะช่วยเหลือแบ่งปันกัน ต่อมาก็มีจ้างบ้าง เข้ากรุงเทพรับจ้างทำก่อสร้าง เข้าเมืองขายของ ทุกวันนี้หลาย ๆ อย่างก็จ้างหมดแล้ว เช่น เกี่ยวข้าว เอาข้าวใส่ยุ้งฉางก็จ้าง จ้างคานา...”

2.2) ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม มีการ

ประกอบอาชีพมากมายหลายอย่างมากขึ้น เช่น ค้าขาย รัฐบาลจากรับจ้างที่มหาวิทยาลัย มหาสารคาม หรือเป็นแม่บ้านตามหอพัก เพราะการเดินทางสะดวกมากขึ้น มีถนนลาดยางตัดผ่าน คนก็มีความรู้มีช่องทางในการทำมาหากินมากขึ้น เช่น การไปทำงานในกรุงเทพฯ การไปรับจ้างทั่วไปในเมือง การไปทำงานบริษัท รับเหมาทั่วไป เยอะแยะทุกอย่างเป็นอาชีพได้หมด เหลือคนทำนาไม่มากและการทำนาก็เปลี่ยนไปมีแต่ใช้เครื่องจักร ไถนาที่ใช้รถไถ หว่านข้าว หว่านปุ๋ยก็จ้างคน เกี่ยวข้าวก็ใช้รถเกี่ยว ทุกอย่างต้องใช้เงินทั้งหมด แต่ทุกคนก็ยังทำนา อาจจะไม่นับทำเพื่อขายแต่เกือบทุกบ้านจะทำนาปลูกข้าวไว้กินเองในครัวเรือน

นายเคน ชันนาม (สัมภาษณ์) "...เดี๋ยวนี้คนที่เปลี่ยนอาชีพกัน เยอะ หรือทำนาเสร็จก็ไปทำอย่างอื่น เช่น เป็นแม่บ้านตามหอพัก ขายของในตลาด รัฐบาลทำงานบริษัท โดยเฉพาะลูก ๆ หลาน ไม่ยอมทำนาทำไร่ให้ลำบากแล้ว..."

2.3) ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ สถาบันการศึกษามักจะ มาจัดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ โดยเลือกชุมชนบ้านมะกอกเป็นพื้นที่ศึกษา และส่วนใหญ่ กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นโครงการความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัย นิสิต นักศึกษา และประชาชน โดยถ่ายทอดวิทยาการใหม่ ๆ ให้แก่ชุมชน เช่น โครงการบ้าน มะกอกร่วมใจ พี่ตนเองได้ด้วยสมุนไพรและการใช้ยา ของคณะ(บริหาร เกษตรกรรม) ทำให้ ประชาชนได้องค์ความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมากมาย ที่สำคัญสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ก็ทำให้ได้รับข้อมูล ข่าวสารเพิ่มขึ้น สำหรับการประกอบอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์บางคนก็เปลี่ยนไปเดิมคนจะมาดู ดวงโดยการมาหาแล้วยกคำครุ แต่ปัจจุบันเพียงโทรศัพท์มาหาก็สามารถดูดวง สะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตาชีวิตแก้เคล็ดแก้บนต่าง ๆ ได้เลย เคยเป่าคาแดงทางโทรศัพท์ให้กับคนที่อยู่ สมุทรปราการ ก็หาย สมัยนี้ทุกอย่างสะดวกสบายไปหมด อยู่เมืองนอกอยากดูดวงก็สามารถดู ดวงได้โดยผ่านทางโทรศัพท์ หรืออินเทอร์เน็ต หรือไม่ก็ทำพิธีการทางไสยศาสตร์ได้เลยส่วน เงินค่ายกครุก็โอนมาให้ในภายหลัง อาศัยการไว้เนื้อเชื่อใจกัน แม้แต่การทำนาก็เปลี่ยนไปมีแต่ ใช้เครื่องจักร ไถนาที่ใช้รถไถ หว่านข้าว หว่านปุ๋ยก็จ้างคน เกี่ยวข้าวก็ใช้รถเกี่ยว ทุกอย่างต้อง ใช้เงินทั้งหมด ปัจจุบันนิยมซื้ออาหารถุงหรืออาหารสำเร็จรูปมากินมากกว่าทำกินเอง ค่านิยม การกินอยู่จึงเปลี่ยนไป วัยรุ่นนิยมทานข้าว ฟังเพลงตามร้านอาหาร มีการปลูกสร้างบ้านใหญ่ ขึ้น เปลี่ยนจากบ้านไม้ใต้ถุนสูงมีคอกวัวอยู่ใต้ถุนบ้านก็เปลี่ยนไปสร้างคอกวัว ควายไว้ใกล้บ้าน หรือไม่มีเลยและมีการสร้างบ้านปูนที่สวยงามแข็งแรงขึ้น ไม่มีปลวกกินเหมือนแต่ก่อน

นายเคน ชันนาม (สัมภาษณ์) “...อะไรก็เปลี่ยนไปหมด มีรถใช้ โทรศัพท์ใช้ เจ็บป่วยก็มียารักษาโรค มีเครื่องช่วยหายใจ มีผ่าตัด มียาดี ๆ กิน...”

นางทองอ่อน คามเรือง (สัมภาษณ์) “...บ้านก็เป็นบ้านปูนไม่ใช่บ้านไม้ ไม่มีใต้ถุนแล้ว อาหารก็อาหารถุง สำเร็จรูป ใช้เครื่องทุนแรงงานทั้งบ้าน โดยเฉพาะการมีไฟฟ้า...”

2.4) ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม เมื่อความเจริญเข้ามาในหมู่บ้านคนก็รู้เข้าใจโลกภายนอกมากขึ้น คนส่วนใหญ่จึงส่งเสริมให้บุตรหลานเรียนหนังสือสูงขึ้นจบปริญญาตรี ปริญญาโท และปัจจุบันปริญญาเอกก็มีและค่านิยมในการประกอบอาชีพก็เปลี่ยนไป เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการเด็กเรียนทุกคนมีโทรศัพท์ใช้มีคอมพิวเตอร์ใช้ สะดวกสบายจนมาได้รับราชการเป็นครู เป็นเจ้าคนนายคนพ่อแม่ก็สบาย แต่บางคนก็เรียนไม่จบแรกก่อนก็มาช่วยพ่อแม่ทำนาเหมือนเดิมก็มี ทุกวันนี้ นิยมซื้อเสื้อผ้าเครื่องประดับราคาแพง ๆ การแต่งกายตามแฟชั่นมากขึ้น สร้างบ้านหลังใหญ่ขึ้น ทุกบ้านนิยมซื้อรถใช้เองในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นรถจักรยาน มอเตอร์ไซค์ หรือแม้แต่รถยนต์ก็มี ปัจจุบันนิยมซื้ออาหารถุงหรืออาหารสำเร็จรูปมากินมากกว่าทำกินเอง ค่านิยมการกินอยู่จึงเปลี่ยนไป เสาร์-อาทิตย์ ถ้าว่างก็เข้าเมือง เดินห้าง ดูหนัง ซื้ของปิ้ง สถานที่ท่องเที่ยวยามราตรีก็มากวี่ยุ่นกันนิยมเข้าไปทานข้าว ฟังเพลงตามร้านอาหาร

นายประยูร พลราช (สัมภาษณ์) “...คนก็เปลี่ยนจากทำนามาเรียนสูง ๆ รับราชการ ทำงานบริษัท เดิมก็ดูจากที่นาเยอะ ได้ข้าวหลาย ตอนนี้ก็ดูบ้านหลังใหญ่ มีรถ มีมือถือ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น...”

2.5) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ความเป็นพ่อแม่ ลูกก็เหมือนเดิม แต่ที่ไม่เหมือนก่อนคือจากลูกต้องช่วยพ่อแม่ทุกอย่าง ทั้งงานบ้าน งานในไร่ในนา แม้แต่ช่วยเลี้ยงวัวเลี้ยงควายก็ต้องทำ แต่ปัจจุบัน พ่อ แม่ อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ จึงทำให้ลูกเกือบทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเตรียมอาหารไว้รอลูก ลูกกินเสร็จก็ให้เงิน ไปโรงเรียน กลับมาก็ให้ลูกทำการบ้าน ดูทีวี ฟักผ่อน คนที่ขยันจึงจะช่วยงานพ่อแม่ ส่วนคนขี้เกียจก็ไม่ช่วยเหลืออะไรเลยมีแต่ใถเงินพ่อแม่ไปวัน ๆ และที่สำคัญลูก ๆ จะไม่กลัวพ่อแม่เหมือนในอดีต อาจจะเป็นเพราะว่าพ่อแม่ ส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะเลี้ยงลูกเหมือนเพื่อน เด็ก ๆ สมัยใหม่จึงกล้าคิด กล้าถาม ทำให้เรียนรู้ได้มากขึ้น เร็วขึ้น แต่ก็มี ผู้เฒ่าผู้แก่บางคนที่ถูกหลานไม่ได้อยู่ด้วยทำให้ขาดความอบอุ่น โหยหาลูกหลานที่ไปเรียนหรือไปทำงานต่างถิ่น แต่เมื่อความเจริญเข้ามาถึง

นางทองอ่อน คาวเรือง (สัมภาษณ์) “...ถนนดินก็เปลี่ยนเป็น ถนนลูกรัง ถนนลาดยางหรือคอนกรีต มีโทรศัพท์ใช้แทนการเขียน มีทีวีดู ตู้เย็นเก็บของ เดินทาง ระหว่างอำเภอ จังหวัดหรือเข้ากรุงเทพฯ ก็สะดวก มีรถไฟ รถรับส่ง...”

2.8) ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ มุมมองที่มีเทคโนโลยี เข้ามาทำให้เกิดความเจริญในชุมชน มีอุปกรณ์ไฟฟ้าใช้ มีความสะดวกสบายในการเดินทาง คือ มีรถ สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้สะดวก ไม่ว่าจะไปโรงพยาบาล ไปสถานที่ราชการ ติดต่อราชการก็สะดวกมากขึ้น รับรู้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น สามารถวางแผนประกอบอาชีพได้ดี ขึ้นและมีหลักการมากขึ้น มีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น

นางบุญโฮม พลราช (สัมภาษณ์) “...การเปลี่ยนแปลงวิถี ดำรงชีวิต หารายได้เลี้ยงตัวเอง ครอบครัว มีโรงพยาบาลรักษาแทนหมอพื้นบ้าน การเดินทาง สะดวก เปลี่ยนค่านิยมการแต่งกาย การกิน...”

3) ประเด็นความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

ผู้มีอายุ 61 ปีขึ้นไปให้ความเห็นไว้ว่า

3.1) ด้านสังคม ซึ่งชุมชนขามเรียงมีการส่งนักศึกษาให้มาอยู่ ร่วมกับชุมชน เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตและเทคโนโลยีจาก นักศึกษา ประชาชนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนและเรียนรู้สิ่งที่มาพร้อมกับมหาวิทยาลัยจากที่ เล่นในบริเวณวัด ปัจจุบันก็ไปเล่นที่ห้างสรรพสินค้ามีทั้ง โรงหนัง แหล่งช้อปปิ้ง อาหารการกิน พร้อม มีเวทีแสดงคอนเสิร์ต ทำให้เด็กกล้าแสดงออก ไม่กลัวคนหนุ่มสาวก็มีโอกาสเรียนรู้กัน ก่อนที่จะแต่งงาน จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีทำให้เด็กมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เร็ว ประชาชนมีงาน ทำมากขึ้น ทำงานหลากหลายอาชีพ อาชีพอดนิยมนคือรับราชการซึ่งจะได้รับการนับถือจากคน ในชุมชน มีน้ำดื่มที่สะอาด น้ำใช้ปัจจุบันใช้น้ำประปาทำให้คนมีสุขภาพดีขึ้น เจ็บไข้ได้ป่วย น้อยลง ชาวตำบลแวงน่างมีความเจริญขึ้นจากเดิมเพราะมีศาลากลางจังหวัดมาตั้งอยู่ใกล้ ทำให้มี ส่วนราชการต่าง ๆ มาตั้งอยู่ในพื้นที่ ส่งผลให้สะดวกต่อการติดต่อราชการ และส่งผลให้เกิด ร้านค้าและการจ้างแรงงานในพื้นที่เพิ่มขึ้น ประชาชนมีรายได้มากขึ้น ชาวชุมชนบ้านหนองเส็ง มีผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถรวมกลุ่มและขอความร่วมมือจากคนใน ชุมชนได้เหมือนในอดีต มีการเรียกประชุมแกนนำหรือตัวแทนคนในชุมชนร่วมวางแผนพัฒนา ชุมชนสม่ำเสมอ สิ่งไหนที่ทำเองในชุมชนได้ประชาชนในชุมชนก็จะช่วยกันทำก่อน แต่สิ่ง ไหนที่ทำไม่ได้ต้องใช้งบประมาณมากก็จะช่วยกันเขียน โครงการของบจากทางราชการมาช่วย พัฒนา เด็กหรือคนทั่วไปชอบไปทำงานที่กรุงเทพฯ แล้วส่งเงินกลับมา ทำให้ความผูกพันต่อ

บ้านตนเองน้อยลงความสัมพันธ์กับครอบครัวกับปู่ ย่า ตา ยาย เริ่มไม่เชื่อฟังกัน การช่วยเหลือกันน้อยลง แต่จะเป็นการจ้าง เช่น งานแต่ง งานบวช เป็นการจ้างด้วยตัวเงิน

นายประยูร พลราช (สัมภาษณ์) “...การเกิดมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำให้ส่งผลการเจริญเติบโตของท้องถิ่น มีคนเข้ามาอยู่มาก นักศึกษามาเรียนรู้ออกมาพร้อมกับชุมชน แนะนำชาวบ้านให้ใช้เทคโนโลยี มีการปรับเปลี่ยนและเรียนรู้จากมหาวิทยาลัย..”

3.2) ด้านการปกครอง เมื่อมหาวิทยาลัยมหาสารคามมาตั้งอยู่ในตำบลขามเรียงทำให้สถานีตำรวจได้มาตั้งที่ตำบลขามเรียงประชาชนสามารถเข้าถึง รู้กฎระเบียบและรู้จักใช้สิทธิของตนเองมากขึ้น และเมื่อศาลากลางจังหวัดมหาสารคามหลังใหม่มาตั้งอยู่ในตำบล ส่งผลให้ส่วนราชการต่าง ๆ และข้าราชการเข้ามาทำงานในพื้นที่นี้มากขึ้น ประชาชนสามารถติดต่อราชการได้โดยง่ายเพราะถนนหนทางไปมาสะดวกลดการโกงการเอา รัดเอาเปรียบกันเมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรมจากผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนั้นมี อบต. และเทศบาล ในตำบลแวงน่าง ทำถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ชาวบ้านต่างให้ความสำคัญกับนายก อบต./เทศบาล มากกว่าผู้ใหญ่บ้านเหมือนในอดีตเมื่อถนนหนทางสะดวกขึ้น คนมีความรู้มากขึ้น เมื่อมีข้อพิพาทในหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านไกลเกลี่ยไม่ได้ชาวบ้านก็จะนำคดีไปฟ้องร้องที่ศาล จะไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่บ้านอย่างมากเหมือนในอดีต

นายแดง กองทอง (สัมภาษณ์) “...เดิมเชื่อผู้ใหญ่บ้าน แต่เดี๋ยวนี้ อาจไปไกลเกลี่ยที่ศาล การมีมหาวิทยาลัย โทรทัศน์ ความเจริญก็ทำให้คนรู้จักสิทธิของตนเองมากขึ้น...”

3.3) ด้านการเมือง เมื่อถนนหนทางไปมาสะดวก ทุกบ้านมีไฟฟ้า ทวี ชาวบ้านสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารการบ้านการเมืองมากขึ้นคนสนใจการเมืองมากขึ้น ไปใช้สิทธิมากขึ้น และกล้าแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองมากขึ้น การต่อสู้ทางการเมืองก็มีมากขึ้นซึ่งรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ประชาชนรู้จักที่จะถามถึงนโยบายในการหาเสียง ถ้านโยบายไม่ดี ไม่ตรงใจ ถึงซื้อเสียงก็มีโอกาสที่จะไม่ได้

นางทองอ่อน ดาวเรือง (สัมภาษณ์) “...คนรู้เรื่องการเมืองมากขึ้นจากทีวี วิทยุ ลูกหลานและหน่วยงานประชาสัมพันธ์ ไม่ได้ถูกนักการเมืองหลอกเหมือนแต่ก่อน...”

3.4) ด้านเศรษฐกิจ ปัจจุบันเศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น มีร้านค้ามากมาย ไม่ต้องไปในเมืองก็สามารถซื้อได้การจ้างงานมีมากขึ้นทำให้คนไม่ตกงาน มีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้นเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น สำหรับชุมชนแวงน่างจากการที่ถนนหนทางตัดผ่านตำบล

แวงนางและมีศาลากลางหลังใหม่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ มีตลาดสดเทศบาลตำบลแวงนางที่ชาวบ้านได้นำของมาขาย มีตลาดนัดตามหมู่บ้านต่าง ๆ ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้กระจายมากขึ้นเพิ่มมากขึ้น มีอาชีพที่หลากหลายขึ้น มีงานให้ทำมากขึ้น หางานง่ายขึ้น ถ้าไม่จี๋เกียงไม่มีวันอดตาย ปัจจุบันงานมีมากจนทำไม่ทันชาวบ้านรู้จักทำมาหากินมากขึ้น สังเกตได้จากบ้านหลังใหญ่โตขึ้น มีรถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์บางบ้านมีหลายคัน มีทีวี ตู้เย็น พัดลมต่าง ๆ มากมาย

นายอ้วน ตะภา (สัมภาษณ์) "...ชาวบ้านรู้จักทำมาหากินมากขึ้น ไม่อายนี้อายที่จะค้าขาย มีตลาดสดประจำบ้านหนองแวงมีของอะไรก็มาขายกัน ทำให้หมู่บ้านมีรายได้ดี เปลี่ยนมาเป็นชุมชนคนเยอะ บ้านหลังใหญ่โต..."

3.5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ลดลงจากการที่ชาวบ้านถางทำไร่นาและนำมาปลูกบ้าน ปัจจุบันแทบทุกหมู่บ้านป่าไม้เหลือแค่เพียง "คอนปู่ตา" จากที่แต่ก่อนมีสภาพเป็นป่าบางหมู่บ้านเป็นป่าที่บมีสัตว์ป่ามากมาย เปลี่ยนมาเป็นถนน หนทาง แต่ก็มีกิจกรรมรณรงค์การปลูกป่า รักษาสิ่งแวดล้อมจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกิจกรรมของคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยมหาสารคามหรือแม้แต่มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ก็จัดโครงการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชุมชน บ้านมะกอกยังมีพื้นที่ป่าชุมชนที่ประชาชนในพื้นที่และพื้นที่ข้างเคียงใช้ในการหาเห็ด หาหน่อไม้มาบริโภคหรือขายสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนตลอดมาทุกอย่างในปัจจุบันจะเป็นคอนกรีต ดินไม้ไม่ค่อยมี มีแต่ตึกราบ้านช่อง ซึ่งหน่วยงานราชการและเจ้าหน้าที่ของทางราชการก็ค่อยมา รณรงค์ให้ประชาชนปลูกป่า รักษาป่าชุมชน ซึ่งบ้านหนองเล็งยังมีป่าชุมชน และหนองน้ำธรรมชาติที่ชุมชนร่วมกันรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้

นายเคน ชันนาม (สัมภาษณ์) "...ป่าไม้หายไปหมดแล้ว จะรักษาป่าไว้ก็ทำเป็น "คอนปู่ตา" ก็เหลือป่าข้างแต่เป็นป่าไม้ที่บ ไม่มีสัตว์ใหญ่ เดียวนี้เลยมาทำเป็นโครงการปลูกป่า ฟื้นฟูป่าชุมชน ก็พอมีป่ามากขึ้นบ้าง..."

3.6) ด้านสิ่งแวดล้อม การที่ลูกหลานมีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือสูงขึ้นและจากการที่มีหน่วยงานราชการและมหาวิทยาลัย มาให้ความรู้มีการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำฝายกั้นน้ำของห้วยคะคางเพื่อให้ประชาชนสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตรได้อย่างเต็มที่ คอนปู่ตาก็ยังรักษาไว้ เป็นที่เก็บเห็ดของชาวชุมชนหนองเล็งเช่นในอดีตโดยมีโครงการจากมหาวิทยาลัยในการรักษาสิ่งแวดล้อม มีการสนับสนุนงบประมาณ ตามโครงการอยู่เป็นประจำ ทุกวันนี้มีอาหารที่กินเข้าไปมีแต่สารพิษ ข้าวที่กินก็มีแต่สารเคมี พืชผักที่ซื้อจากตลาดก็มีแต่

สารเคมี ทำให้คนเจ็บป่วยเยอะแต่ก็มีชาวบ้านบางคนเริ่มปลูกผักตามท้ายบ้านหรือริมรั้ว ไว้กินเองเพราะไม่มีสารพิษแล้วยังประหยัดด้วย

ประยูร พลราช (สัมภาษณ์) “...มีการขุดสระ หนอง บึงเป็นแหล่งน้ำใหญ่ ฝ่ายกั้นน้ำ หน่วยงานราชการเข้ามาดูแล ทำให้ได้ปลูกผัก ชาวกินกัน...”

3.7) ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ ชุมชนขามเรียงมีหอพัก ร้านค้า มีร้านอินเทอร์เน็ตและร้านอาหารต่าง ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้านมากมาย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้นเกิดอาชีพในชุมชน และบริเวณใกล้เคียงมหาวิทยาลัยส่วนชุมชนเวียงเมือศาลากลางจังหวัดมหาสารคามหลังใหม่มาตั้งอยู่ในตำบล ส่งผลให้ส่วนราชการต่าง ๆ และข้าราชการเข้ามาทำงานในพื้นที่นี้มากขึ้น และจากการที่มีตลาดสดที่เป็นที่นิยมและมั่นคงประจำบ้านหนองเวียง ทำให้เกิดธุรกิจต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่นร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านถ่ายเอกสาร อินเทอร์เน็ต และตลาดสดทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพมาค้าขายเศรษฐกิจในหมู่บ้านก็ดีขึ้น

นางบุญโฮม พลราช (สัมภาษณ์) “...การมีมหาวิทยาลัยมาตั้งในพื้นที่ เลยทำให้ที่ดินที่เป็นที่นาเปลี่ยนเป็นหอพัก ร้านค้า ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านขายของชำ หรืออื่น ๆ มีทั้งคนในพื้นที่และคนต่างพื้นที่มาทำ ก็เกิดธุรกิจขึ้นมาก ๆ ...”

3.8) ด้านเทคโนโลยี ทุกวันนี้ชาวบ้านหันมาใช้เครื่องจักรเทคโนโลยีมากขึ้น เช่น ใช้รถยนต์ รถมอเตอร์ไซค์แทนการเดินใช้รถไถแทนควายใช้รถเกี่ยวข้าวแทนแรงงานคนมีรถเคนดัดคันยูคาลิปตัส เป็นต้นชาวบ้านมีโทรศัพท์ใช้ทุกหลังคาเรือนมีอินเทอร์เน็ตที่ใช้ในบ้าน บ้านไหนไม่มีก็มีร้านเน็ตให้บริการในหมู่บ้านถึงสามร้าน และบางบ้านซื้อแท็บเล็ตให้ลูกตั้งแต่เรียนอนุบาลเพื่อศึกษาจากสื่อสมัยใหม่ปัจจุบันการที่คนมีความรู้จึงทำให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิตได้

นายอ้วน ตะภา (สัมภาษณ์) “...ชาวบ้านใช้เครื่องจักรกลแทนหลายอย่าง ทั้งรถไถ รถเกี่ยวข้าว มีรถยนต์ใช้ มีโทรศัพท์ มีอินเทอร์เน็ต जानดาวเทียมกัน...”

3.9) ด้านกฎหมาย เดิมชาวบ้านไม่ค่อยได้ฟังกฎหมายจะเป็นการไกลเกลียดจากผู้ใหญ่บ้านแต่ปัจจุบันสถานีตำรวจอยู่ใกล้ ประชาชน จึงได้ไปพบหรือปรึกษาด้านกฎหมายมากขึ้น ประชาชนประกอบกับในปัจจุบันชาวบ้านรับทราบข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ทำให้ส่วนใหญ่ทราบถึงกฎหมายบ้านเมืองมากขึ้น รู้วิธีดำเนินการทั้งในชั้นสอบสวน (ตำรวจ) และชั้นศาลปัจจุบันถ้ามีปัญหาส่วนมากก็อาศัยกฎหมาย โดยรู้แหล่งหรือสถานที่ ที่ให้คำปรึกษาเรื่องกฎหมาย รู้จักการจ้างทนายความและการดำเนินคดีทางศาล

นายอ้วน ตะภา (สัมภาษณ์) “...คนรู้ข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ วิทยุทีวี หนังสือพิมพ์ เข้าใจระเบียบมากขึ้น หลายคนก็รู้เรื่องคดี อาญา กฎหมายเพราะมีลูกหลานเกิดเรื่องต่าง ๆ ก็มีคนแนะนำ มีทนาย มีศาล...”

ประเด็นทั้ง 3 ประเด็นของผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่มีอายุ 61 ขึ้นไป ถือว่ามีการเห็นการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ช่วงเวลา ที่ชัดเจน คือ สภาพดั้งเดิมในอดีต การเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลา และสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

1.1.2 ภาพรวมของการสัมภาษณ์ประชากรช่วงอายุระหว่าง 36-60 ปี

การสัมภาษณ์ สามารถ สรุป ลักษณะและโครงสร้างทางสังคมจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย และความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ประชาชนกลุ่มวัยกลางคน อายุระหว่าง 36-60 ปี ประกอบไปด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

1) ประเด็นลักษณะ โครงสร้างของสังคมในจังหวัด ผลการวิเคราะห์ พบว่า

1.1) ด้านการตั้งถิ่นฐาน ในอดีตบ้านมะกอกเป็นบ้านเล็ก ๆ ชาวบ้านอยู่ร่วมกันในลักษณะเครือญาติ ลักษณะการสร้างบ้านเป็นบ้านยกพื้นสูงภายในบริเวณบ้านจะมีที่เก็บข้าว เรียกกันว่า “เล้าข้าว” ใต้เป็นที่เก็บข้าวเปลือก สร้างลักษณะคล้ายบ้านใต้ฉนวนไว้เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ส่วนบ้านขามเรียง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอนดอน มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ (กุด) น้ำส่วนใหญ่ได้จากใต้ดิน คนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ปลูกปอ และมันสำปะหลังน้ำใช้ ใช้น้ำบาดาล ส่วนน้ำกิน กินน้ำบ่อโดยการขุดบ่อ เป็นบ่อที่ใช้ร่วมกันของชุมชน ถ้าไปเขาก็ได้กินน้ำใส แต่ถ้าไปสายต้องกินน้ำขุ่น เพราะดาน้ำในบ่อไหลออกไม่มากถนนเป็นทางลูกรัง ไม่มีไฟฟ้าด้านและลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริบทของบ้านหนองเจริญ เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่แยกตัวออกมาจากบ้านหนองแวงส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งออกมาจากบ้านหนองเส็ง บ้านหนองเจริญจึงไม่มีวัดในหมู่บ้าน ไม่มีป่าชุมชนและไม่มีดอนปู่ตา แต่ถ้าถามว่าทุกคนเข้าวันหรือเชื้อในดอนปู่ตาหรือไม่ ตอบได้เลยว่าทุกคนเชื่อและเคารพ โดยประชาชนส่วนที่อยู่ฝั่งบ้านหนองเส็งก็จะไปวัดและบนบานศาลกล่าวที่วัดหรือดอนปู่ตาบ้านหนองเส็ง ฝั่งบ้านหนองแวงหรือฝั่งศาลากลางใหม่ ก็จะไปวันหรือไปบนบานศาลกล่าวที่ดอนปู่ตาบ้านหนองแวง สมัยปี พ.ศ. 2532 ถนนในหมู่บ้านหนองเจริญยังเป็นดินทราย มีบ้านเรือนไม่กี่หลังคาเรือน คนส่วนใหญ่ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านหนองเจริญเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่แยกออกมาจากบ้านหนองเส็งและบ้านหนองแวง ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน

บางสวนพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นา สำหรับที่คอนใช้ในการเกษตร ปลูกพืช ผัก และผลไม้ ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติสาธารณะ แหล่งน้ำธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดอยู่ในเขตของสนามกีฬาจังหวัดมหาสารคาม และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม ประชาชนไม่มีสิทธิเข้าไปใช้เพราะเป็นของทางราชการ ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายมาจากบ้านหนองแวงมาจับจองพื้นที่ติดกับที่ป่าไม้ และหลังปศุสัตว์จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งครั้งแรกพื้นที่ฝั่งนี้ไม่มีโฉนด ทางกรมออกโฉนดให้ สมัยรัฐบาลทักษิณ

นายชูศักดิ์ ประระทัง (สัมภาษณ์) “...เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ พื้นที่ราบลุ่มสลักที่คอนบางส่วน เป็นที่นา ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ...”

1.2) ด้านประชากร ส่วนใหญ่ทุกคนรู้จักกันอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันเพื่อนบ้าน (มีการแลกเปลี่ยนอาหารการกินกัน) การทำมาหากินก็ปลูกพืชผัก หาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ บ้านขามเรียงมีบ้านประมาณ 90 หลังคาเรือน คนส่วนใหญ่รู้จักกัน บ้านคอนหันมีคนอยู่น้อยมาก มีประชากรอยู่ประมาณ 10 หลังคาเรือนเท่านั้น บ้านหนองเจริญชุมชนแวงนางมีประชากรอยู่เพียงประมาณ 20 หลังคาเรือน โดยมีประชากรอยู่สองกลุ่ม กลุ่มแรกเป็นประชากรดั้งเดิมในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันและอีกส่วนหนึ่งเป็นคนในเมืองย้ายมาอยู่ ส่วนใหญ่รู้จักกัน มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน แต่เมื่อมีหน่วยงานราชการย้ายมาอยู่ที่ตำบลแวงนาง ไม่ว่าจะป็นศาลากลางจังหวัด ขนส่งจังหวัด และมีตลาดบ้านหนองแวง ก็มีประชาชนต่างถิ่น หรือประชาชนที่เคยอยู่ในตัวเมืองมาซื้อที่ดินปลูกบ้านอยู่ในเขตหนองเจริญมากขึ้น จะเห็นได้ว่าประชากรดั้งเดิมฝั่งศาลากลางใหม่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนฝั่งบ้านหนองแสงส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ย้ายมาใหม่

นางมะลิวรรณ ชัยบำรุง (สัมภาษณ์) “...บ้านขามเรียงมีบ้านประมาณ 90 หลังคาเรือน คนอยู่ประมาณ 300 คน...”

1.3) ด้านวิถีชีวิตชนบท วิถีชีวิตในวัยเด็กเป็นแบบเรียบง่ายไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงที่บ้านทำนา พ่อไปนาแต่เช้าเมื่อลูก ๆ ตื่นมาต้องเอาควายไปส่งพ่อที่นาแล้วกลับมาอาบน้ำแต่งตัว ทานข้าวไปโรงเรียน กลับจากโรงเรียนก็รีบไปนาไปรับพ่อ แม่ ซี่ควายกลับบ้าน เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเป็นทุกคนเสาร์ อาทิตย์ ไม่เคยได้อยู่บ้าน ต้องไปนาช่วยพ่อแม่ทำนา ตอนเด็ก ๆ พ่อจับคันไถ ลูกเด็ก ๆ ก็จูงควายเดินไถไปด้วยกัน วิถีชีวิตตอนเด็ก ๆ จะอยู่ตามท้องนา ท้องไร่ ไม่เคยเข้าเมืองส่วนใหญ่อึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่กล้าได้เถียงพ่อแม่ทุกคนเชื่อฟังพ่อแม่ เชื่อฟังปู่ย่า ตายาย และญาติผู้ใหญ่ในอดีตไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา น้ำกินบ่อ จะมีบ่อน้ำกิน และบ่อน้ำใช้ ต้องกินน้ำบ่อ เข้า ๆ พี่ ๆ ก็จะไปหาบน้ำ ต้องรอน้ำ (คองน้ำ)

ดักเพื่อนามาใช้ดื่มใช้กิน ที่ว่าต้องรอหรือคองน้ำเพราะหน้าแล้งตาน้ำจะไม่ค่อยมีน้ำ ต้องพากันนั่งรอให้น้ำพอตกมาใช้ได้ ใครไปก่อนได้ก่อน ตามคตินิยมของเด็ก ๆ เวลาหน้าฝนก็ไปเล่นชวก (ตัวอ่อนกบ) จับกบ จับปู มาเป็นอาหารในครอบครัวอาหารการกินเช่นกุ้ง หอย ปู ปลา หากินได้ตามไร่นา แม้แต่น้ำตามร่องสวนปลายนาก็สามารถกินได้เพราะไม่มีสารพิษตกค้างถ้าในหมู่บ้านมีงานบุญจะมีการบอกกล่าวด้วยการตีกลองเพื่อบอกกล่าว ทุกคนในหมู่บ้านก็ให้ความร่วมมือมาช่วยงานบุญทำให้ทุกคนในชุมชนรู้จักกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นบุญข้าวปุ้น (ขนมจีน) หรือบุญพระเวสหรือบุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ หรือบุญเดือน 4 แต่ละคุ้มจะจัดไม่ตรงกัน แต่พอถึงงานบุญคุ้มไหนคุ้มอื่น ๆ ก็จะมาร่วมทำบุญด้วย ทำให้ทุกคนในหมู่บ้านรู้จักกันเกือบทั้งหมด การใช้ชีวิตไม่ต้องใช้เงิน เงิน 1 สลึงก็ถือว่ามามากมาย คนยากจนเวลาไปเรียนหนังสือจะเป็นการขอกันจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ ชุดนักเรียน ไม่ได้ซื้อใหม่แบบปัจจุบัน สมุดใช้เล่มเดียวเขียนใส่ทุกวิชา หมดหน้านาก็ตาชุก (ทอผ้า) รถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ เพิ่งมีเข้ามาใช้กันช่วงหลัง เวลาทำงานต้องไถนาเอง คำน่า เกี่ยวข้าว ทำเองทั้งหมด ใช้แรงกาย ไม่มีเครื่องทุ่นแรงอะไรเลย ในหมู่บ้านนิยมเรียนถึง ม. 3 ก็จะออกมาทำงานหรือ แต่งงาน ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือต่อ ชาวบ้านแถบนี้ชอบเล่นการพนัน (ไพ่ ไฮโล) เล่นกันทั้งวันทั้งคืน เป็นการเล่นเป็นอาชีพ

นางลำดวน อันบุรี (สัมภาษณ์) “...วัยเด็กที่บ้านไม่มีไฟฟ้า เวลาอ่านหนังสือหรือทำอะไรก็ใช้ตะเกียง วงงก็สับหงดจนไฟไหม้หัวก็เคย มียุ้งก็สูมไฟไล่ เวลาหน้าฝนก็ไปชอนชวก หาปู ปลาหากินกัน...”

1.4) ด้านอาชีพ ส่วนมากคนจะทำอาชีพทำนาเป็นหลัก

นอกจากนั้นก็ทำอาชีพเสริม เช่น ปลูกมันสำปะหลังค้าขายวัวควาย ทำแคร่ไม้ไผ่ และรับจ้างทั่วไป เป็นต้น ด้วยความยากจนทำให้บางคนไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นแม่บ้าน เลี้ยงเด็ก เลี้ยงคนแก่ ยังมีการช่วยเหลือกันเป็นส่วนใหญ่

นางทองพูน ดอนศิริ (สัมภาษณ์) “...ทำนาค้า ใช้ควายไถนา ส่วนใหญ่ก็ทำบริโภคในครัวเรือน เหลือค่อยขาย ...หนุ่มสาวก็เริ่มเข้าทำงานที่กรุงเทพฯ กลับบ้านก็ช่วงเทศกาลปีละครั้งสองครั้ง...”

1.5) ด้านสถาบันครอบครัว ในอดีตอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ตื่นเช้าพ่อจะรีบไปไปนา แม่จะหุงข้าวทำอาหาร ลูก ๆ เมื่อตื่นนอนคนโตจะรีบงู่วิว งูควายไปส่งพ่อที่นา น้อง ๆ จะช่วยแม่ทำกับข้าว พี่กลับจากนาก็จะรีบพากันอาบน้ำแต่งตัวกินข้าวแล้วพากันเดินไปโรงเรียน ส่วนแม่ก็จะนำอาหารใส่ตะกล้าแล้วหอบไปหาพ่อที่นา พอลูก ๆ เลิกเรียนก็

รีบไปนาหาพ่อแม่ ถึงที่นาแล้วยังไม่ค่ำก็จะพากันหาจับปู จับปลา จับกบ จับเขียดมาทำเป็นอาหาร เย็นกินในครอบครัว เด็ก ๆ จะเชื่อฟังผู้ใหญ่ ใกล้เคียงกัน กินข้าวเช้า กลางวัน เย็นด้วยกันพร้อมหน้าพร้อมตา

นายชูศักดิ์ ประระทั้ง (สัมภาษณ์) “...ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวใหญ่ แต่บ้านเราแยกออกมาอยู่ด้วยกันพ่อ แม่ ลูก อีก 5 คน...”

1.6) ด้านสถาบันเศรษฐกิจ จะไม่ค่อยมีเงินก็อยู่ได้ ทุกอย่างไม่ต้องซื้อ ทุกคนหากินเองได้ เข้าป่าหาเห็ดหาผัก หาหน่อไม้แห้วไข่มดแดง ลงไร่ ลงนาก็หาปู หาปลาได้อาหารอุดมสมบูรณ์ ใครมีปลาก็เอาปลาเอาผักมาแลกกัน ผักไม่มีสารพิษ หอย ปู ปลา ไปหาที่ไหนก็ได้ เด็ก ๆ หลังเลิกเรียนก็มีความคิดที่จะไปหากุ้ง หอย ปู ปลา มาสู่ครอบครัว ไปทงไปท่า (ไปไร่ไปนา) กะหาของกินได้เลยไปไหนก็เดินไป มีอะไรแบ่งกันกินโดยไม่ต้องในอคติบ้านหนองเจริญจะไม่มีร้านค้าในหมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ทำนา วางจากงานนาก็ปลุกพืชผักสวนครัว ช่วงเดือนห้า เดือนหก ก็พากันไปเก็บเห็ดเก็บหน่อไม้ไปขายในตัวเมือง พอขายของหมดก็หาซื้อสิ่งของจำเป็นกลับมาด้วย

นางกันทิมา แสนบุญศิริ (สัมภาษณ์) “...อดีตบ้านหนองเจริญไม่มีร้านค้าในหมู่บ้าน รายได้จากทำนา วางก็ปลุกผักสวนครัว หากเก็บเห็ด หน่อไม้ไปขายในตัวเมือง แล้วก็ซื้อของจำเป็นกลับมา...”

1.7) ด้านสถาบันการศึกษา บ้านอยู่ใกล้โรงเรียน เวลาไปโรงเรียนจึงไม่ค่อยมีปัญหา โรงเรียนเปิดสอนถึงชั้น ป.4 ตอนเป็นเด็กไปเรียนยังได้ใช้กระดานฉนวน กับดินสอหินกันอยู่เลย เวลาเรียนก็จะจดลงในกระดานฉนวนแล้วลบออก เด็ก ๆ จึงใช้การท่องจำกันเป็นส่วนใหญ่ เช่นท่องการใช้สระอโไม่้ม้วน 20 คำ “ผู้ใหญ่หาผ้าใหม่ ให้สะใภ้ใช้คล้องคอ ฝัใจเอาใส่ห่อ มีหลงไหลใครขอจะใคร่ลงเรือใบ คุน้ำใสและปลาปูสิ่งใดอยู่ในตู้ มีไข้อยู่ได้ตั้งเตียงบ้ำไปถือโยบัว หูดามัวมาใกล้เคียงเล่าท่องอย่าละเลียง ยี่สิบม้วนจำจงดี” หรือท่องอาขยาน บทอาขยานที่จำได้เช่น บทอาขยาน แม่ไปอยู่ในตะกร้า “แม่ไปอยู่ในตะกร้าไข่ ๆ มาสีห้าใบอีแม่ กาก็มาไล่อีแม่ไล่ไล่ตีกาหมาใหญ่ก็ไล่เห่าหมูในเล้าแลดูหมาปูแสมแลปูนาและปูม้าปูทะเลเต้านาและเต้าคำอยู่ในน้ำกับจระเข้ปลาทออยู่ทะเลปลาจี่เหรไม่สู้ดี” สอบตกคือตก ซึ่งคนที่สอบตกก็จะขยันขึ้นเรียนเก่งขึ้นส่วนชุมชนแว้งน่างในพื้นที่นี้จะมีโรงเรียนบ้านดงน้อย ที่เดียว ห่างจากหมู่บ้าน 2 กิโลเมตร 6 หมู่บ้านใกล้เคียงจะมาเรียนที่นี้ที่เดียว สอนถึงชั้น ป. 6 ปัจจุบันสอนถึง ม.3 เวลามาเรียนต้องเดินเท้ามา ฤดูร้อนถนนจะร้อนมากต้องเอาใบเป่ามาห่อเท้าเดิน (ไม่มี

รองเท้า) แล้วกระโดดไปมา กว่าที่จะถึงโรงเรียนมันร้อนและทรมาณมาก เด็ก ๆ ไม่เรียนหนังสือเรียนมากที่สุดก็แค่ชั้น ม.6

นางมะลิวรรณ ชัยบำรุง (สัมภาษณ์) “...เรียนหนังสือในหมู่บ้าน ครูจะเป็นคนสอนเขียนในใส่กระดานดำแล้วก็ท่องจำ เช่น สูตรคูณ อาชยาน สอบตกคือตก...”

1.8) ด้านสถาบันศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เมื่อเวลาถึงงานบุญตามประเพณีชาวบ้านจะพากันงูงลูก งูงหลานเข้าวัด โดยเฉพาะประเพณีวันสงกรานต์หนุ่มสาวที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับบ้านมาร่วมทำบุญขนทรายเข้าวัด ร่วมก่อเจดีย์ทรายที่วัด เพราะมีความเชื่อว่ามีเมื่อก่อนเราเข้าวัด เมื่อถึงวันสงกรานต์จึงต้องขนทรายกับมาคืนวัดเพื่อล้างบาป และชาวบ้านในอดีตยังเชื่อเรื่องดวง เรื่องเจ้าที่เจ้าทาง และมีหมอธรรมคอยดูดวงสะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตาชีวิตแก้เคล็ดแก้บนต่าง ๆ ในหมู่บ้านพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ปลุกฝังให้เข้าวัด เวลาเล่นก็ไปเล่นที่วัดการร่วมทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญต่าง ๆ เป็นประจำ

นางสาวศิริบังอร นนทภา (สัมภาษณ์) “...คนบ้านมะกอกนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา...”

1.9) ด้านสถาบันสาธารณสุข เวลาไม่สบายจะไม่นิยมไปหาหมอจะกินยารากไม้ ของหมอพื้นบ้านที่ฝนใส่น้ำแล้วนำน้ำมาดื่มกิน หรือนิยมซื้อยาจากร้านหมอดีมากินเอง เช่น ยาไวคุณ ยาหัวสิงห์ ยาไมโคร ไม่ว่าจะตกต้นไม้ ตกวัว ตกควายก็จะไปหาหมอพื้นบ้านให้เป่า ให้นวด หรือฝนยาให้ ผู้ใหญ่ว่าเป็นยาเย็น (ทำจากรากของต้นไม้) กินแทนน้ำกินไม่นานก็หาย ส่วนคำรักษา ก็แต่งพานขันห้า ใส่ดอกไม้รูปเทียนพร้อมเงินหนึ่งบาท เป็นคำบูชาครูเวลาคลอดลูกก็จะคลอดกับหมอดำแย ไม่ไปโรงพยาบาล คลอดเสร็จแล้วก็ให้แม่อยู่กรรมหรืออยู่ไฟ หญิงแม่ลูกอ่อนจะมีข้อห้ามเรื่องอาหาร ของแสลง (ตะล่ำ) มากมาย ส่วนใหญ่จะทานอะไรไม่ได้เลย เป็นของคละห้าหมัด ยกเว้นข้าวต้มกับเกลือ

นายสงวน ชัยขวา (สัมภาษณ์) “...เวลาไม่สบายจะไม่นิยมไปหาหมอ แต่จะกินยารากไม้ ฝนใส่น้ำกิน หรือนิยมซื้อยาจากร้านหมอดี เช่น ยาไวคุณ ยาหัวสิงห์ ยาไมโคร ...ส่วนคำรักษาก็แต่งพานขันห้า ใส่ดอกไม้รูปเทียนพร้อมเงินหนึ่งบาทกำบูชาครู...”

1.10) ด้านสถาบันการปกครอง บ้านมะกอกมีผู้ใหญ่บ้านปกครองประชาชนในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่ยังให้ความเคารพเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน กลุ่มผู้นำ ผู้อาวุโส ข้าราชการในท้องถิ่นมาก เช่น ถ้ามีเหตุร้ายเกิดการทะเลาะวิวาท ทำร้ายกันเกิดขึ้น

ในหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านก็จะเรียกกันมาพูดคุยไถ่เกตุเรื่อง ก็จะจบลง
แค่นั้นผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นคนที่ยึด มีอำนาจ ทุกคนให้ความไว้วางใจผู้ใหญ่บ้าน ทุกอย่างจบลง
ที่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจัดการได้ทั้งหมดทุกเรื่อง น้อยมากที่จะส่งถึงมือตำรวจหรือฝ่าย
ราชการ

นางสมปอง รักษาภักดี (สัมภาษณ์) “...ชาวบ้านเคารพนับถือ
ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน กลุ่มผู้นำ ผู้อาวุโส ข้าราชการในท้องถิ่นมาก...”

2) ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

2.1) ด้านการจ้างงาน โดยมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น เช่น จ้างงานเป็น
เด็กเสิร์ฟในร้านอาหาร เป็นลูกจ้างห้างร้านต่าง ๆ เป็นแม่บ้าน โดยการจ้างงานมีอาชีพที่เกิดขึ้น
มากมายอาชีพนวดแผนไทยก็เป็นที่ต้องการของตลาด ร้านนวด สปา นวดบำบัด นวดน้ำมัน
เกิดขึ้นมากมาย แม้แต่ตามโรงพยาบาลก็นำศาสตร์การนวดรักษามาเป็นส่วนหนึ่งของการ
รักษาพยาบาล

นางสมปอง รักษาภักดี (สัมภาษณ์) “...เข้ากรุงเทพเป็นแม่บ้าน
เลี้ยงเด็ก คนแก่ ส่วนคนในพื้นที่ไม่ได้ไปไหนก็ยังคงทำนา ทำไร่ แต่หลายคนก็เปลี่ยนไป
ทำงานตามร้าน ห้าง มหาวิทยาลัย หอพัก...”

2.2) ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม ได้เปลี่ยน
จากทำนา ทำการเกษตรมาประกอบอาชีพอื่นมากขึ้น เช่น ทำกิจการร้านอาหาร ร้านนวดแผน
ไทย ออบสมุนไพรรับจ้าง รับเหมาก่อสร้าง ค้าขาย หรือรับราชการ ประชาชนมีอาชีพที่
หลากหลายขึ้น ทำให้รูปแบบอาชีพเปลี่ยน ส่งผลต่อด้านอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจดีขึ้น

นายชูศักดิ์ ประระทัต (สัมภาษณ์) “...คนเปลี่ยนอาชีพทำนา
รับจ้างตามสถานที่ราชการ ร้านอาหาร เปลี่ยนมาทำไร่ ขายของ ที่นาหรือบ้านก็ให้คนเช่า...”

2.3) ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ ประชาชนรู้จักนำ
วิทยาการเทคโนโลยีมาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่วนใหญ่จ้างรถในการไถนาแทนใช้วัวใช้
ควาย ซึ่งสะดวกและรวดเร็วขึ้นรู้วิธีการเก็บถนอมอาหาร นำภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องสมุนไพร
ต่าง ๆ ที่มีมาสร้างมูลค่า เช่นนำมาทำลูกประคบ ยาคุม ยาอบสมุนไพร ขายทำให้เกิดการต่อ
ยอภูมิปัญญาและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน ใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน เอา
เทคโนโลยีมารับใช้คน เช่นมีการติดต่อค้าขายโดยผ่านหน้าเว็บไซต์

นางกันทิมา แสนบุญศิริ (สัมภาษณ์) “...ใช้เครื่องจักรแทนคน
เอาเทคโนโลยีมารับใช้คน เช่น ติดต่อค้าขายผ่านหน้าเว็บไซต์ขายรถ บ้าน โทรศัพท์...”

2.4) ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม ประชาชนเริ่มเปลี่ยนอาชีพ จากทำนารับจ้างเป็นพนักงานในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม หรือเป็นแม่บ้านตามหอพัก มีค่านิยมในการเป็นข้าราชการเพิ่มขึ้นทำให้ผู้คนพยายามเรียนสูง ๆ เพื่อจะได้ประกอบอาชีพรับราชการ หรือไม่ก็ประกอบธุรกิจส่วนตัว มีความเป็นอยู่ตามแฟชันอยู่บ้านหลังโต ขับรถคันใหญ่

นายเคน บุญรัตน์ (สัมภาษณ์) “...คนนิยมเรียนสูงขึ้น มีบ้านใหญ่โต รถขับ โทรศัพท์มือถือ ...”

2.5) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งลักษณะการสร้างบ้านเรือนก็เปลี่ยนไป จากบ้านใต้ถุนสูงเปลี่ยนเป็นบ้านตึก หรือครึ่งปูนครึ่งไม้และที่สำคัญแทบทุกคนในหมู่บ้านมีโทรศัพท์มือถือ การติดต่อสื่อสาร การเดินทางสะดวกสบายมากขึ้น การต้องดิ้นรนทำมาหากินทำให้เกิดความห่างเหินภายในครอบครัวผู้เฒ่า ผู้แก่ขาดความอบอุ่น โหยหาลูกหลานที่ไปเรียนหรือไปทำงานต่างถิ่นทำงานจึงทำให้มีเวลาได้คุยกันน้อยหรือเจอกันเฉพาะตอนเย็นแต่โทรศัพท์ช่วยแก้ปัญหาในจุดนี้ได้มากจากที่แม่ลูกทำกับข้าวช่วยกันทานข้าวร่วมกัน เปลี่ยนเป็นซื้ออาหารถุงมาทานและเวลาที่ทานข้าวพร้อมกันเริ่มน้อยลง เพราะทุกคนทำงานนอกบ้าน เจอกันน้อยลง พูดคุยถามข่าวกันทางโทรศัพท์มากขึ้น

นางสาวศิริบงอร นนทภา (สัมภาษณ์) “...จากแม่ลูกทำกับข้าวช่วยกัน ทานร่วมกัน เปลี่ยนเป็นอาหารถุงมาทานและเวลาที่ทานข้าวพร้อมกันก็น้อยลง ทุกคนทำงานนอกบ้าน เจอกันน้อยลง พูดคุยถามข่าวกันทางโทรศัพท์มากขึ้น”

2.6) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา คนไปทำงานนอกบ้านหรือต่างถิ่นมากขึ้น เวลาที่จะทำบุญทุกวันเหมือนในอดีตก็เปลี่ยนไป แต่ทุกคนก็ยังไม่ลืมที่จะทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและชาวไทยก็ยังนิยมที่จะบวชก่อนเบียด (ก่อนแต่งงาน) ส่วนพฤติกรรมตามความเชื่อของคนที่เคยเชื่อเรื่องผี เรื่องกรรมกรรมชั่ว เรื่องกรรมแต่ชาติปางก่อน เริ่มน้อยลง แต่ส่วนราชการก็มีการรณรงค์ให้เยาวชนเข้าวัดฟังธรรม โดยแต่ละโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยจะจัดโครงการพาเด็กเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำทำให้เด็ก ๆ เยาวชนเกิดความเกรงกลัวในบาปบุญคุณโทษมากขึ้น ชาวไทยก็ยังนิยมบวชก่อนเบียดเช่นเดิม

นายอดิสร เหล่าสะพาน (สัมภาษณ์) “...การทำบุญที่วัด มูลนิธิต่าง ๆ ศาลเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการรวมทุนทรัพย์ในการสร้างได้มากขึ้น...”

2.7) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเรื่องเครื่องอำนวยความสะดวก ปัจจุบันทุกบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะเป็นรถมอเตอร์ไซค์ รถยนต์

ทีวี ตู้เย็น เครื่องซักผ้าเตาแก๊ส กระตะไฟฟ้า ทำให้สะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา ทุกคนชอบความสะดวกสบาย ซึ่งทำให้เราประหยัดเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้มีเวลาทำงานหาเงินได้เพิ่มขึ้น ไม่ต้องเสียเวลาโดยไม่จำเป็น

นายคำสิงห์ รัตนวัน (สัมภาษณ์) “...ปัจจุบันทุกบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวก มีรถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ ทีวี ตู้เย็น เครื่องซักผ้า เตาแก๊ส กระตะไฟฟ้า สะดวกรวดเร็วทุกอย่าง...”

2.8) ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ ทุกคนยอมรับและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ หรือว่าการเมือง และปรับตัวให้เข้ากับบริบทต่าง ๆ เหล่านั้นได้ และการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักสมัยนี้ทำไม่ยาก ชาวนาส่วนใหญ่จ้างรถในการไถนาแทนใช้วัวใช้ควาย ซึ่งสะดวกและรวดเร็วขึ้น ดังนั้นประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมะกอกจึงนิยมไปทำงานรับจ้างหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ เพื่อหาเงินมาจ้างรถไถจ้างคนหว่านข้าว จ้างคนหว่านปุ๋ย แม้กระทั่งการเกี่ยวข้าวก็จ้างรถมาช่วยเกี่ยวข้าว จากซักผ้าด้วยมือก็เปลี่ยนมาใช้เครื่องซักผ้า หรือจ้างร้านซักและรีด มีทีวี ตู้เย็น เกือบทุกหลังคาเรือน

นายอดิศร เหล่าสะพาน (สัมภาษณ์) “...ทุกคนเปลี่ยนแปลงการคิด การทำกันหมดแล้ว สื่อทีวี สื่อหนังสือพิมพ์ทำให้คนยอมรับและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ทั้งสังคม วัฒนธรรม หรือการเมือง เช่น การเลือกตั้ง สื่อแดงสื่อเหลือง ใคร ๆ ก็ใช้เครื่องอำนวยความสะดวกทุกอย่างมาใช้ในชีวิต...”

3) ประเด็นความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

3.1) ด้านสังคม แม้เมื่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ย้ายที่ตั้งมาอยู่ที่ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ทำให้บริบทต่าง ๆ เริ่มเปลี่ยนไปค่านิยมวัยรุ่นเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า การพูดจา พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน ทุกอย่างต้องใช้เงินชีวิตของคนในปัจจุบันจะเป็นต่างคนต่างทำงาน ต่างคนต่างทำมาหากิน แต่ทุกวันนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านกับภาครัฐก็มีความพยายามที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามเก่า ๆ ไว้ให้คนรุ่นหลังได้สานต่อเพื่อไม่ให้เลือนหายไปจากสังคม เช่น ประเพณีบุญเดือนสี่ฟังเทศน์มหาชาติ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ

นางทองพูน ดอนศิริ (สัมภาษณ์) “...มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามเก่า ๆ ให้คนรุ่นหลังได้สานต่อ พวกราชการก็ส่งเสริมดีทุกวันนี้...”

3.2) ด้านการปกครอง เมื่อหมู่บ้านมีความเจริญขึ้นจากการที่มีมหาวิทยาลัยมหาสารคามมาตั้งอยู่ใกล้ ๆ ทำให้มีคนต่างถิ่น(นักศึกษาและพ่อค้าแม่ค้า)เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่จำนวนมาก ผู้ใหญ่บ้านดูแลคนในบ้าน มีกำนัน มี อบต. สถานีตำรวจมาตั้งอยู่ใกล้ ๆ คอยดูแลความปลอดภัยให้ชาวบ้าน แต่หากมีปัญหาที่ยังปรึกษาผู้ใหญ่บ้านหรือญาติที่เคารพนับถือ ไม่ค่อยอยากไปยุ่งเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเท่าใดนัก นอกจากนั้นรัฐได้กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโอกาสบริหารตนเองอย่างเต็มที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ รัฐช่องทางการเสนอปัญหา และความต้องการตนเองให้ส่วนราชการรับทราบ ตัวผู้ให้สัมภาษณ์เองในฐานะที่เป็น ส.อบต.ก็ได้ลงพื้นรับทราบปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

นายคำสิงห์ รัตนวัน (สัมภาษณ์) “...ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนกับหน่วยงานรัฐ เช่น พวก อบต. ทำงาน มีผู้ใหญ่บ้านคอยดูแล ...”

3.3) ด้านการเมือง เมื่อมีความทันสมัย เข้ามาสู่ชุมชนประชาชนแทบทุกบ้านมีทีวี ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองมากขึ้น ประชาชนจึงกล้าแสดงออกทางการเมืองและตรวจสอบการทำงานของภาครัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐ กล้าเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น เช่นการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรม โครงการที่ทางเทศบาลหรือหน่วยงานอื่น ๆ จัดขึ้น และที่สำคัญกล้าร่วมชุมชนเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ที่พึงมีพึงได้

นางกัณทิมา แสนบุญศิริ (สัมภาษณ์) “...ทุกวันนี้ดีมาก ๆ รู้ข่าวสารจากทีวี มีการเลือกตั้ง กล้าแสดงออกทางการเมือง ไม่ค่อยกลัวที่จะวิพากษ์วิจารณ์การเมือง...”

3.4) ด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนขามเรียงมีเศรษฐกิจดีขึ้น จากกิจการหอพักนักศึกษาที่มีจำนวนมากที่เกิดขึ้นใกล้กับชุมชน หรือชุมชนข้างเคียง ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นยังมีร้านอาหาร และร้านค้าอื่น ๆ เกิดขึ้นอีกมากมาย ทำให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น เห็นได้เลยว่าปัจจุบันคนเลิกงานไม่ใช้ไม่มีงานทำในชุมชนมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น มีร้านค้าเพิ่มขึ้น ทำให้มีเงินหมุนเวียนในชุมชนเพิ่มมาส่วนชุมชนแว่งนาง (บ้านคอนหัน) หมู่บ้านนี้จะทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ไผ่ขาย โดยมีนายทุนมารับไปขายต่อ ต้นทุนในการทำแคร์จะได้กำไรครึ่งต่อครึ่ง แคร์ 1 ตัว ราคา 140 บาท ลงทุนต่อรอบ 7,000 บาท จะทำได้แคร์ 100 ตัว ขายได้ 14,000 บาท ถือว่าได้กำไรดี แต่อยู่ที่การทำของสามีด้อยว่าจะทำได้เร็วแค่ไหน สามารถขายได้ตลอดปี จนบางครั้งทำไม่พอขาย เพราะต้องไปซื้อไม้ไผ่ที่จังหวัดอุบลราชธานี

ชุมชนเจริญขึ้น ใหญ่ขึ้น มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น มีร้านค้าเพิ่มขึ้น มีตลาดบ้านหนองแวงซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายพืชผลทางการเกษตรของประชาชนในพื้นที่ ทำให้เงินทุนหมุนเวียนเพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจดีขึ้น

นายสุวิทย์ บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...ชุมชนมีเศรษฐกิจดี มีหอพักนักศึกษา ชาวบ้านมีรายได้จากอาชีพอื่น มีร้านอาหาร มีงานทำกันมากขึ้น ไม่ต้องรอทำนาทำสวนอย่างเดียว ค้าขายก็ได้”

3.5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ จากสภาพป่าไม้ในชุมชนหมู่บ้านที่ร่มรื่นจะแปรเปลี่ยนไปเป็นบ้านอยู่อาศัย หอพักนักศึกษา และร้านค้าต่าง ๆ มากมาย แต่ชาวบ้านก็มีความพยายามที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนหรือป่าชุมชนมีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติจากทั้งชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ส่วนบ้านหนองเจริญไม่มีป่าไม้และแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ทุกคนก็ให้ความร่วมมือในการดูแลพื้นที่ป่าของชุมชนข้างเคียงเสมือนชุมชนตัวเอง

นายชูศักดิ์ ประระทั้ง (สัมภาษณ์) “...ชุมชนพยายามรักษาป่าชุมชนไว้ โดยเฉพาะคนที่เป็นหมอรักษาสมนไพรจะอนุรักษ์สมุนไพรวัวจนเป็นป่าชุมชน เช่น หมออินทร์และครอบครัวหมอ”

3.6) ด้านสิ่งแวดล้อม ประชาชนในชุมชนและส่วนราชการจัดทำโครงการปลูกป่าชุมชนเพื่อรักษาไว้ให้อยู่คู่กับหมู่บ้านต่อไปนอกจากนั้นยังร่วมวางแผนกับภาครัฐเพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพส่วนชุมชนแวงนางหมู่บ้านหนองเจริญจะมีการขอความร่วมมือคนในชุมชนมาช่วยกันทำความสะอาดถนนหนทางอย่างสม่ำเสมอ

นายสมชอบ เรืองลีลา (สัมภาษณ์) “...เป็นเมืองใหม่ ๆ ก็กระทบมาก แต่นี้เทศบาลเขาดูแลดี จัดการเรื่องขยะ น้ำเสีย ขอความร่วมมือชาวบ้านและมีการณรงค์เป็นระยะ ๆ ”

3.7) ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ เมื่อความเจริญความทันสมัยเข้ามา ก็เกิดธุรกิจใหม่ตามมามากมาย เช่น ตลาดนัดชุมชน ร้านอินเทอร์เน็ตภายในชุมชน และร้านค้าต่าง ๆ มากมายพฤติกรรมค่านิยมในการทำงานของคนในพื้นที่เปลี่ยนไป เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ส่วนชุมชนแวงนางบ้านหนองเจริญมีธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น โรงงานผลิตยาแพทย์แผนไทยของหมอทองอิน ประระทั้ง และมีหอพัก อพาร์ทเมนท์ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะตลาดสดบ้านหนองแวง ทำให้คนในชุมชนมีงาน มีรายได้เพิ่มขึ้นมากมาย

นายชูศักดิ์ ประระทั้ง (สัมภาษณ์) “...มีธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น โรงงานผลิตยาแพทย์แผนไทยของหมอทองอินทร์ ประระทั้ง และมีหอพัก อพาร์ทเมนท์ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะตลาดสดบ้านหนองแขง ”

3.8) ด้านเทคโนโลยี ประชาชนเริ่มรู้จักนำเอาเทคโนโลยีและการสื่อสารต่าง ๆ มาต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งสร้างรายได้ให้กับตัวเองและสังคมเพิ่มขึ้น รูปแบบการทำงานสมัยก่อนต้องใช้เวลานานมาก ต้องไถ คราด หว่าน ดำ กว่าข้าวจะออกรวงเก็บเกี่ยว (ได้เกี่ยว)จากนั้นต้องนำมาผาดข้าว ซึ่งกว่าจะได้ข้าว ต้องใช้ทั้งเวลา แรงงานคนและสัตว์มากมาย แต่ปัจจุบันวิธีการทำาง่ายขึ้น ใช้เวลาเร็วขึ้น เปลี่ยนจากการใช้วัวควายไถนามาเป็นเครื่องจักรทำงานแทน การหว่านปุ๋ยหรือเกี่ยวข้าวก็เช่นเดียวกันเปลี่ยนจากแรงงานคนมาเป็นเครื่องจักร ซึ่งทำให้สะดวกและรวดเร็วขึ้น

นางประมวล อักษรสว่างพงษ์ (สัมภาษณ์) “...ทำนาทำไร่ ทำสวนก็มีการนำสิ่งใหม่ ๆ มากใช้ เช่น รถไถ รถเกี่ยวข้าว มีการใช้ปุ๋ยเคมีบ้าง ปุ๋ยชีวภาพบ้าง ทุกอย่างดูทันสมัยไปหมด”

3.9) ด้านกฎหมาย อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่าย ให้ความเคารพผู้อาวุโส เคารพผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน จึงไม่ค่อยมีปัญหาเท่าไร แต่ปัจจุบันมีคนต่างถิ่นเข้ามาเรียนหนังสือหรือค้าขายต่าง ๆ มากมายจึงทำให้การควบคุมยากขึ้น แต่ก็มีสถานีตำรวจอยู่ใกล้ ๆ คอยดูแลตรวจตราความเรียบร้อยโดยตลอดทำให้ไม่ค่อยมีเหตุร้ายเกิดในชุมชนเท่าไรนักนอกจากนั้นประชาชนรู้จักสื่อมวลชนทราบถึงระเบียบแห่งรัฐ กฎชุมชนและสังคม รู้ข้อกฎหมาย และระเบียบในการขอรับบริการจากราชการเพิ่มขึ้น

นายชูศักดิ์ ประระทั้ง (สัมภาษณ์) “...ผมเองได้มีการจดทะเบียนสิทธิบัตรยาแต่ละขนาน ทุกคนเรียนรู้การรับบริการทางราชการ รู้กฎหมายมากขึ้น”

1.1.3 ภาพรวมของการสัมภาษณ์ประชากรช่วงอายุระหว่าง 18-35 ปี การสัมภาษณ์ สามารถ สรุป ลักษณะและโครงสร้างทางสังคมจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย และความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ประชาชนกลุ่มวัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุระหว่าง 18-35 ปี ประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) ประเด็นลักษณะโครงสร้างของสังคมในจังหวัด

1.1) ด้านการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานเป็นที่ดอนถนนเป็นถนนดินทรายการเดินทางไปแต่ละที่ใช้ชีวิตเดิน หากบ้านไหนฐานะดีก็จะปั่นจักรยาน

การตั้งหมู่บ้านในอดีตมีลักษณะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่กึ่งหลังคาเรือนส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกัน ชาวบ้านอยู่ร่วมกันในลักษณะเครือญาติลักษณะการสร้างบ้านเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ทำด้วยไม้มุงสังกะสีได้ทุนบ้านใช้เลี้ยงสัตว์ ส่วนรั้วบ้านส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่

นางสุมานันท์ แก้วสองสี (สัมภาษณ์) “...แม่เล่าให้ฟังว่าที่ตั้งบ้านเดิมเกิดโรคระบาด เลยย้ายบ้านมาฝั่งทิศตะวันออกของหมู่บ้านเดิม จับจองที่ดินทำกิน หมู่บ้านเล็ก ๆ อยู่ใกล้แม่น้ำชี...”

1.2) ด้านประชากร มีประมาณ 400 กว่าคนในหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ 130 กว่าหลังคาเรือน มีประชากรแฝงเยอะมาก ๆ เป็นหมื่นคน โดยเฉพาะจากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีคนมาอยู่ตามหอพัก มหาวิทยาลัย ร้านค้ามากจนวุ่นวาย คนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อ 20 ปีที่แล้วเด็ก ๆ ตามหมู่บ้านจะเพิ่มเยอะมาก เรียกว่าไปไหนมาไหนเด็ก ๆ วิ่งเล่นกันพล่าน แต่ในระยะต่อมาหรือทุกวันนี้คนแก่จะเยอะขึ้น คนหนุ่มสาวจะอยู่บ้านน้อยลง บางบ้านอยู่คนเดียว ลูก ๆ หลาน ๆ ไปทำงานหมด

นางสาวอมรรรัตน์ บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...ในหมู่บ้านรู้มากกว่ามีประมาณ 130 คร่าวเรือน คนสัก 400 กว่าคน แต่มีคนที่ยื่นมาอยู่เยอะ ประชากรแฝงเยอะมาก ๆ เป็นหมื่น ๆ คน...”

1.3) ด้านวิถีชีวิตชนบท พ่อแม่ทำนาตื่นเช้าแม่ก็หุงหาอาหารทานข้าวเช้าพร้อมกันวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ลูก ๆ คนใดที่เข้าโรงเรียนก็ไปโรงเรียนแต่ถ้าเป็นวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ทุกคนจะ ไปนาด้วยกัน ทุกคนช่วยกันทำมาหากิน พ่อแม่จะไถนา หว่านข้าว หว่านปุ๋ย ส่วนเด็ก ๆ ก็จะแข่งกันหาปู หาปลา นำมาเป็นอาหารอาหารการกินก็หาตามท้องไร่ท้องนาเสร็จจากหน้าทำนาพ่อก็จะไปเก็บต้นไหลมาไว้ให้แม่เพื่อตำสาด (ทอเสื่อ) และเข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ชาวบ้านอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันการทำมาหากินสามารถขอหรือหาได้จากทั่ว ๆ ไป ในหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้าเด็ก ๆ ชอบไปเล่นในวัดหรือบริเวณวัด

นายสงคราม โยระชัย (สัมภาษณ์) “...พ่อแม่ตื่นเช้าไปร้านค้าซื้อกับข้าว แล้วไปทำนา เด็ก ๆ ก็ไปเรียนหนังสือ เสาร์อาทิตย์ก็ไปนาไร่ ชาวบ้านยังพึ่งพาซึ่งกันและกันได้...”

1.4) ด้านอาชีพ ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาปลูกข้าว โดยใช้ควายเทียมเกวียนไถนา และเลี้ยงสัตว์ ในหมู่บ้านไม่ค่อยมีการจ้างงาน เวลาว่างจากฤดูทำนาพ่อก็จะไปหา รับจ้างในตัวเมืองแม่ก็จะตำสาด (ทอเสื่อ) ไร่ชายส่วนคนหนุ่มสาวถ้าไม่ทำนาจึงจะเข้าไปทำงาน

ในโรงงานที่กรุงเทพฯ บางส่วนก็จะเข้าไปทำงานบ้านในตัวจังหวัด หลายคนเรียนสูงขึ้น เข้าโรงงาน ทำงานบริษัท รับราชการก็มี

นายเพชรศักดิ์ พิรุณ (สัมภาษณ์) “...คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำนาปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เวลาว่างจากฤดูทำนาก็จะไปรับจ้างในตัวเมือง กรุงเทพฯ และในพื้นที่มหาวิทยาลัย...”

1.5) ด้านสถาบันครอบครัว ครอบครัวมีขนาดเล็ก ไม่ใหญ่เหมือนเดิม อาจมีปู่ย่า ตายายอยู่ด้วย แต่ก็มียุ้ยที่มีลูก หลานเหมือนเดิม บางครัวเรือนอยู่กัน 2-3 คน มีตายาย กับหลาน ๆ ส่วนพ่อแม่ของเด็กก็ไปทำงานที่อื่น บางบ้านก็อยู่คนเดียวก็มีครอบครัวจึงมีขนาดเล็ก

นายเพชรศักดิ์ พิรุณ (สัมภาษณ์) “...เดี๋ยวนี้หาบ้านที่อยู่พร้อมกันพ่อแม่ลูกยาก ยิ่งเวลากลางวันไม่ต้องพูดถึง ต่างคนต่างไป ทำงานบ้าง เรียนบ้าง บางบ้านหนักปล่อยให้คนแก่กับเด็กอยู่กันลำพัง...”

1.6) ด้านสถาบันเศรษฐกิจ ในอดีตมีร้านค้าในหมู่บ้านน้อยมาก บ้านหนองเจริญไม่มีร้านค้าในหมู่บ้านเลย รายได้ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมาจากการขายข้าว ขายพืชไร่ ทอเส้นและรับจ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยได้ใช้เงิน ข้าวปลาอาหาร ส่วนใหญ่ก็ทำกินเองโดยมาจากไร่ นา เช่น หน่อไม้ ปลูก ปลา มาทำอาหารกิน เป็นต้น ธนาคารหลายธนาคาร เช่น ชกส. ก็ให้เงินกู้เข้ามาส่งเสริมอาชีพหลายอาชีพ สะดวกสบาย มีกองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน เงินแสน หมุนเวียนในบ้าน รวมถึงเงินออมทรัพย์ต่าง ๆ ที่เกิดจากรัฐบาลส่งเสริม

นางสาวอมรรรัตน์ บุญหล้า(สัมภาษณ์) “...ชาวบ้านมะกอกจะทำเกษตรกรรมปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ อาชีพรองลงไปก็รับจ้าง ค้าขาย มีร้านค้าขายในหมู่บ้าน 2-3 ร้าน เดี่ยวนี้ก็สะดวกการกู้เงินธนาคาร โดยเฉพาะ ชกส....”

1.7) ด้านสถาบันการศึกษา ในอดีตมีโรงเรียนในหมู่บ้านซึ่งเปิดสอนถึงชั้น ป. 6 แต่ที่บ้านมะกอกเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาชื่อโรงเรียนบ้านมะกอก เปิดสอนตั้งแต่อนุบาลถึง ม. 3 คนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นนิยมเรียนกันจนถึง ป.6 หรือ ปวช. ชาวบ้านชอบให้ลูกเรียน เรียนหนังสือสูงขึ้นอย่างน้อยก็จบมัธยมศึกษา ไปเรียนในเมืองก็ไม่ไกลแล้ว และมีโรงเรียนดี ๆ ในพื้นที่ เช่น สาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม การเรียนในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท หรือเอกก็เรียนได้ใกล้บ้าน

นางสุมานันท์ แก้วสองสี (สัมภาษณ์) “...เดี๋ยวนี้คนชอบให้ลูก ๆ หลาน ๆ เรียนสูงขึ้นจบปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยใกล้บ้าน รับราชการหรือทำงานดี ๆ ...”

1.8) ด้านสถาบันศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น คอนปุตตาประจำหมู่บ้าน ใครจะเดินทางไปทำงานต่างถิ่นหรือไปสอบ ต้องไปขอพรกับปู้ตาสู้ปักษ์รักษาหมู่บ้าน ถ้าสมหวังก็จะกลับมาแก้บนคนเฒ่าคนแก่สมัยก่อนนิยมไปวัดในวันพระหรือวันเข้าพรรษาคนเฒ่าคนแก่ก็นิยมไปนอนที่วัดและมักพาบุตรหลานไปด้วย เวลาถึงงานบุญต่าง ๆ ทุกคนในชุมชนจะเข้าร่วมตลอดไม่เคยขาด คนมางานเยอะมากเรียกได้ว่ามาวัดทุกบ้านเด็ก ๆ จะเล่นสนุกสนานในบริเวณวัด ส่วนคนสาวที่ได้มาพบกันในงานก็จะพบปะพูดคุยกันในเทศกาลงานบุญ

นายสงคราม โยระชัย (สัมภาษณ์) “...คนนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นแทบทุกตำบลทุกหมู่บ้าน แต่พระจะมีน้อยลง มีคนถือคริสต์ อิสลามบ้าง คนยังไปวัด โดยเฉพาะวันพระ วันสำคัญ ๆ หรือทอดผ้าป่า ทอดกฐิน เวลาถึงงานบุญ...”

1.9) ด้านสถาบันสาธารณสุข เรื่องนี้ เมื่อก่อนเวลาไม่สบายเล็กน้อยจะไปหาหมอที่สถานีอนามัยในหมู่บ้าน หากหมู่บ้านไหนไม่มีสถานีอนามัย ถ้าไม่สบายจะซื้อยามาทานเอง ในอดีตคนนิยมทายาฝนหรือยารากไม้ เป็นยาแผนโบราณของหมอพื้นบ้านและหมอธรรม หรือไม่ก็ซื้อยามาร้านหมอตี๋มากิน ขยายคือนิยมคือยาต้มใจแต่ถ้าไม่สบายมากก็จะไปที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัด โรงพยาบาลอำเภอหรือไปขอนแก่นก็ไม่ยาก เดินทางสะดวก หมอเก่ง ๆ ก็เยอะ หรือไปคลินิกในเมืองก็ได้

นายณัฐพงษ์ พลเทพ (สัมภาษณ์) “...ไม่นิยมรักษาเอง สถานีอนามัย ส่วนใหญ่ไปโรงพยาบาลจังหวัดหรือคลินิกเลย...”

1.10) ด้านสถาบันการปกครอง ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังให้ความเชื่อมั่นในตัวผู้ใหญ่บ้าน ถ้ามีปัญหาส่วนใหญ่จะพูดตกลงกันเองก่อน โดยมีผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทุกคนนับถือมาช่วยพูดไกล่เกลี่ย จะแก้ไขปัญหากันเองมากกว่าส่งเรื่องถึงทางการ เพราะคนส่วนใหญ่ในชุมชนรู้จักกัน และเป็นเครือญาติกัน อยู่กันฉันท์พี่น้อง ออาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน จึงทำให้พูดคุยตกลงกันได้ง่าย ในหมู่บ้านก็มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนจังหวัด มีกำนัน อำเภอ จังหวัดที่คอยเข้ามาดูแลใกล้ชิดกว่าเดิม

นายเพชรศักดิ์ พิรุณ (สัมภาษณ์) “...มีเยอะนะ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. คอยดูแลคนในหมู่บ้าน มีนายก อบต. อบจ. มีกำนัน อำเภอ ก็มาบ่อย อะไร ๆ ก็ง่ายและได้รับการตอบสนองจากรัฐง่ายขึ้น...”

2) ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

2.1) ด้านการจ้างงาน ในชุมชนเริ่มมีการจ้างงานมากขึ้น เช่น การจ้างรถไถนา รถเกี่ยวข้าว ยิ่งสาละกลางมาตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงน่าง ทำให้มีการจ้างแรงงานในร้านค้า ร้านอาหาร ร้านเน็ต ตามสถานที่ราชการต่าง ๆ บ้างคนก็มาค้าขาย คนหนุ่มสาวมักไปทำงานรับจ้างในตัวจังหวัดหรือไปทำงานที่กรุงเทพฯ แล้วส่งเงินกลับมา ทำให้ค่านิยมในการงานของชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม งานในพื้นที่อำเภอ จังหวัดหรือที่มหาวิทยาลัยก็มีมากมายที่จะทำ เช่น เป็นแม่บ้านมหาวิทยาลัย หอพัก หรือรับราชการในพื้นที่ก็ได้ เช่น เป็นครู ทำงาน อบต. หรืออื่น ๆ

นางสุมานันท์ แก้วสองสี (สัมภาษณ์) “...นอกจากจ้างงานเกี่ยวกับทำนาทำไร่ เตียนนี้ยังมีงานอื่น ๆ ให้ทำเยอะกว่าเก่า ไม่ต้องไปตั้งกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใหญ่ ๆ เช่น รับจ้างทั่วไป เป็นแม่บ้านมหาวิทยาลัยหรือหอพัก ทำตามร้านค้าร้านอาหาร โรงงาน หรือจะทำมาค้าขายเองก็มีตลาดหมู่บ้าน ตลาดในเมือง...”

2.2) ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม มีการเปลี่ยนจากการทำนาเป็นอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ส่วนรูปแบบการทำนาในปัจจุบันง่ายขึ้น คนส่วนใหญ่เลยเปลี่ยนจากทำนาเป็นอาชีพหลักมาเป็นอาชีพเสริม โดยหันไปรับจ้างหรือค้าขายในเป็นอาชีพหลัก ส่วนหนุ่มสาวเมื่อเรียนจบ ม.6 หรือ ปวช. นิยมเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ แล้วก็ส่งเงินกลับบ้านมาจ้างรถไถนา รถเกี่ยวข้าว ซ้อมหรือเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างอื่นแทน

นายสงคราม โยระชัย (สัมภาษณ์) “...คนทำงานอื่นแทนหรือคู่กับทำนาเยอะ เช่น เปิดร้านขายของชำ รับจ้าง ไปเป็นแม่บ้าน ทำงานรับราชการหรือบริษัท บางคนก็ออกรถยนต์มาวิ่งรับส่งของ แม้แต่หาผักปลาขายในตลาดตอนเย็นทุกวัน...”

2.3) ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ คนส่วนใหญ่เสียดิความสบายนิยมใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนหรือสัตว์ เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว เครื่องซักผ้า รถมอเตอร์ไซค์ กวาดบ้าน ภูบ้านก็นำเครื่องดูดฝุ่นมาใช้ มีการใช้โทรศัพท์และอินเตอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสารแทนกำลังคน แม้แต่อาหารการกินก็กินอาหารสำเร็จรูปมากกว่าการทำอาหารกินเอง

นายฉัฐพงษ์ พลเทพ (สัมภาษณ์) “...เครื่องอำนวยความสะดวก วิทยาการใหม่หมดแล้ว ไม่มีแบบเดิมที่เห็น จะเดินทางก็มีรถ จะทำนาก็มีรถ มีปุ๋ย อยู่บ้านก็มีสิ่งอำนวยความสะดวก อยู่ไหนก็โทรถามกันได้...”

2.4) ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม ลักษณะการสร้างบ้านเปลี่ยนจากบ้านไม้ใต้ถุนสูงเป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ รั้วบ้านก็เปลี่ยนเป็นรั้วคอนกรีตที่สำคัญนิยมส่งบุตรหลานมาเรียนในตัวจังหวัด ซึ่งบางครอบครัวส่งลูกเรียนในตัวจังหวัดตั้งแต่ชั้นอนุบาลเพราะอยากให้ลูกหลานรับราชการหรือเรียนให้จบปริญญา และเด็กทุกคนต่างก็มีโทรศัพท์มือถือคอมพิวเตอร์ใช้เป็นของตัวเอง ทุกบ้านมีรถมอเตอร์ไซค์ บ้างบ้านมีรถยนต์การแต่งกายของแต่ละคนก็เปลี่ยนไป หนุ่มสาวจะแต่งกายตามแฟชั่น ส่งผลทำให้เกิดแข่งขันกันขึ้น ชีวิตเร่งรีบมากขึ้นทั้งการกินการทำงาน เคยทำกับข้าวกินเองในบ้านก็เปลี่ยนมาซื้ออาหารถุงหรือนิยมไปนั่งกินตามร้านอาหาร

นายเพชรศักดิ์ พิรุณ (สัมภาษณ์) “...หลายบ้านทำการค้าขาย รับจ้างจนทำให้มีฐานะร่ำรวย บ้านหลังใหญ่ บางคนลูกหลานเรียนสูงทำงานดี ๆ เดียวนี้ทุกคนมีฐานะดี กินดีอยู่ดีกัน...”

2.5) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง จากเดิมที่แม่ลูกทำกับข้าวช่วยกัน ครอบครัวทานข้าวร่วมกันเข้าเย็น เปลี่ยนเป็นซื้ออาหารถุงมาทานและเวลาที่จะทานข้าวพร้อมกันเริ่มน้อยลง เพราะเวลาไม่ตรงกัน ทุกคนเร่งรีบในการทำงานและเลิกงานไม่พร้อมกันครอบครัวสื่อสารกันทางโทรศัพท์เคลื่อนที่รูปแบบการเลี้ยงลูกเปลี่ยนไป พ่อแม่ไม่ดุค่า หรือตีลูกเหมือนเช่นในอดีตเลี้ยงลูกเหมือนเพื่อน ทำให้ลูกกล้าพูดกล้าปรึกษาปัญหาต่าง ๆ คนที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือในตัวเมืองและให้ลูกอยู่กับตายาย แล้วส่งเงินมาทำให้การช่วยเหลือกันน้อยลง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ขาดหายไป เด็ก ๆ อยู่ในร้านเกมส์มากกว่าในบ้านหรือครอบครัว

นายเพชรศักดิ์ พิรุณ (สัมภาษณ์) “...คนไม่ค่อยอยู่บ้าน ต่างคนต่างทำงาน ให้ลูกหลานอยู่บ้านกับตายาย หรือบางบ้านก็มีคนอยู่เฉพาะคนแก่ ได้แก่ โอรหากัน การนั่งคุย กินข้าวด้วยกันน้อยลง...”

2.6) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา ความสำคัญกับงานประเพณี และงานบุญต่าง ๆ ของหมู่บ้านน้อยลง จากเดิมในอดีตชายไทยนิยมบวชเวลาเข้าพรรษาคือบวชอย่างน้อย 1 พรรษา ทุกวันนี้เปลี่ยนมาบวชแค่ 10 ถึง 15 วัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่สามารถลางานได้ หรือเร่งรีบในการหารายได้ จากที่เคยไปวันทำบุญทุกวันก็เปลี่ยนไปวันเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้นเมื่อความทันสมัยเข้ามาในชุมชนก็เกิดมีวัดเพิ่มขึ้นเกือบทุกหมู่บ้าน ทั้งวัดบ้านและวัดป่า (ธรรมยุต) แต่ส่วนงานราชการก็จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่นพาเด็กเข้าวัดเป็นต้น เพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดูงามให้อยู่คู่สังคม

นางสาวอมรรัตน์ บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...คนยังไปวัดวันพระ วันสำคัญ ๆ วันทอดกฐิน ผ้าป่า แต่วันธรรมดาไม่ไปกัน วัดยังเป็นที่พึ่งทางจิตใจคน การบวช การทำบุญจารีตประเพณียังไม่ให้เห็น และจัดใหญ่ขึ้น...”

2.7) ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเรื่องเครื่องอำนวยความสะดวก บ้านเกือบทุกหลังมีเครื่องอำนวยความสะดวกทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นทีวี ตู้เย็น เครื่องซักผ้า รถมอเตอร์ไซด์ บ้านไหนมีลูกสามคน ลูก ๆ ก็มีมอเตอร์ไซด์ทุกคนและพ่อแม่ก็ต้องมี เพราะชีวิตในแต่ละวันต้องเร่งรีบในการทำงานส่วนใหญ่ไปทำงานนอกบ้าน บ้างทำงานบริษัท บ้างทำงานในโรงงาน รับจ้างในมหาวิทยาลัยฯ บ้างรับราชการต้องมีเวลาเข้างาน เวลาเลิกงาน บางที่ต้องทำงานโอที จึงจำเป็นต้องมีรถเช่นรถมอเตอร์ไซด์ หรือมอเตอร์ไซด์ และต้องมีโทรศัพท์เพื่อติดต่อกับทางบ้านหรือที่ทำงาน

นายสงคราม โยระชัย (สัมภาษณ์) “...เดี๋ยวนี้อะไรก็สะดวกสบายจนจะเป็นหยอยกันหมดแล้ว หุงข้าวก็ไม่ต้องหาฟืน ซักผ้าเครื่องซักผ้า มีทีวี อินเทอร์เน็ต โอนเงินก็แป๊บเดียว คิดถึงใครก็โทรหา สะดวกสบายไปหมด...”

2.8) ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ แบบแผนการดำเนินชีวิต เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมการประกอบอาชีพเปลี่ยนไปจากที่เคยทำนาก็อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ รับราชการ มีเงินเดือนสูง ๆ เมื่อก่อนค่านิยมในการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปคนออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นทำให้เจอคนมากมายได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทั้งจากที่ทำงาน จากหนังสือพิมพ์ วิทยุ ทีวี ทำมุมมองการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การแต่งกายเปลี่ยนการอยู่การกินเปลี่ยน ค่านิยมในอาชีพก็เปลี่ยน ทุกคนเร่งทำงานหารายได้เพื่อมาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกให้ตนเองและครอบครัวเยาวชนเริ่มเสพติดกับความสบาย

นางสุมานันท์ แก้วสองสี (สัมภาษณ์) “...คนมีแบบแผนดำเนินการนิยมซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก มีค่านิยมอาชีพได้เงินเยอะ สูง เร็ว ขอให้ได้แต่งตัวดี กินอยู่สบาย ให้ลูกเรียนสูง ๆ ...”

3) ประเด็นความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

3.1) ด้านสังคม ชาวบ้านเริ่มนำเทคโนโลยีมาสร้าง ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม เยาวชนในชุมชนเช่น การรวมกลุ่ม facebook เพื่อประกอบ กิจกรรมของชุมชน คิดกับเพื่อน ๆ รุ่นเดียวกันจัดตั้งกลุ่ม facebook เยาวชนบ้านมะกอกขึ้น งานแรกที่ทำคืองานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านมะกอก โดยเขียนโครงการออกแบบขบวนแห่ การจัดริ้วขบวน นำเสนอผู้ใหญ่บ้านขอทำงานนี้ และช่วงเวลาดังกล่าวทางเทศบาลตำบลคำบดขามเรียงก็มิ่งบมาให้ผู้ใหญ่บ้าน

จำนวน 15,000 บาท ผู้ใหญ่บ้านเลยมอบเงินจำนวนดังกล่าวให้กับทางกลุ่มดำเนินการ จากนั้นทางกลุ่มได้ประกาศข้อความขอร่วมมือผ่านกลุ่มเยาวชนใน facebook ซึ่งวันแรก ๆ มีคนมาช่วยงานไม่ถึง 10 คน ก็มีการทำงาน ถ่ายรูปอัพรูปขึ้น facebook วันต่อ ๆ มาก็มีคนมาช่วยเพิ่มขึ้นจนงานดังกล่าวสำเร็จไปได้ด้วยดี และปัจจุบันได้มีการต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีทีมฟุตบอล มีทีมวอลเลย์บอลบ้านมะกอกเกิดขึ้นตามมา มีงานทำที่มั่นคงมีความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ส่วนบ้านหนองเส็งก็มีการใช้หอกระจายข่าวเสียงตามสายประจำหมู่บ้านเป็นช่องทางแจ้งเหตุในหมู่บ้าน หากมีเหตุคว้นเหตุร้ายก็จะประกาศเสียงตามสายบอกข่าวให้ชาวบ้านทราบเพื่อป้องกันหรือช่วยเหลือกันได้ทันทั่วทั้ง

นางอมรรัตน์ บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...มีการนำเทคโนโลยีมาสร้างความเข้มแข็งในการตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน นำเฟสมาขายของ โฆษณาโซเชียล กิจกรรมในหมู่บ้านในวัด คนช่วยกันทำบุญหาผ้าป่า หากิจกรรมลงหมู่บ้าน ...”

3.2) ด้านการปกครอง ประชาชนรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำให้รู้รูปแบบการปกครองที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผน เพิ่มขึ้น โดยบ้านมะกอกเมื่อมีการรวมกลุ่ม facebook เพื่อร่วมมือทำกิจกรรมต่างในชุมชน สิ่งก็ตามมาก็คือเกิดความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกันภายในกลุ่มและเชื่อมโยงเครือข่ายนอก บ้านมะกอกปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะเรียกกันว่าชุมชนมอ (เพราะอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)เมื่อมีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มาตั้งใกล้กับชุมชน ความเจริญต่าง ๆ ก็ตามมา คนมากเพิ่มมากขึ้นเพราะนักศึกษาเข้ามาทำกิจกรรม จัดโครงการต่าง ๆ นำความรู้วิชาการต่าง ๆ มาถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในชุมชน แม้แต่เรื่องการเมืองการปกครอง รู้จักการจัดทำแผนชุมชนมีการรวมกลุ่มจัดเสวนาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ทำให้ประชาชนบ้านมะกอกมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้น ส่วนบ้านหนองเส็งเมื่อมีการทำกิจกรรมต่างในชุมชนก็จะประกาศเสียงตามสายแจ้งข่าวหรือถ้าผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนได้รับทราบเรื่องราวหรือนโยบายต่าง ๆ มาจากหน่วยงานราชการก็จะมาแจ้งผ่านเสียงตามสายเพื่อบอกกล่าว หรือแจ้งให้มารับบริการต่าง ๆ จากทางราชการเช่น บริการตรวจเลือด ตรวจเบาหวาน สิ่งก็ตามมาก็คือเกิดความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกันภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่สำคัญทุกคนในชุมชนได้รับทราบความเคลื่อนไหว หรือเหตุการณ์ต่างในชุมชนของตนเอง

นายเพชรศักดิ์ พิรุณ (สัมภาษณ์) “...ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก อบต. ให้ความสำคัญกับการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านมากกว่าเดิมมาก ๆ เกิดพายุ

น้ำท่วมจะเข้ามาช่วยเหลือเร็ว นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดก็ลงพื้นที่บ่อย และไปพบไปหา
ได้...”

3.3) ด้านการเมือง เมื่อถนนหนทางไปมาสะดวก ทุกบ้านมีไฟฟ้า ที่วี
ทำให้ประชาชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารการบ้านการเมืองเพิ่มขึ้น ทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก
ขึ้น กล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น กล้าเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง มากขึ้น รู้สิทธิและ
หน้าที่ของตนเอง รู้ช่องทางในการขอรับบริการตามนโยบายของรัฐบาลรู้ขั้นตอนการทำงาน
ของหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น

นายฉัฐพงษ์ พลเทพ (สัมภาษณ์) “...คนมีส่วนร่วมมากขึ้น จาก
การมีเลือกตั้งบ่อย ๆ ทั้งผู้ใหญ่บ้าน อบต. สส. อบจ. กล้าคิดกล้าพูด กล้าตัดสินใจและแสดงออก
มาก ๆ โดยเฉพาะการร่วมทำกิจกรรมในหมู่บ้าน...”

3.4) ด้านเศรษฐกิจ การตั้งของมหาวิทยาลัยมหาสารคามและศาลา
กลางหลังใหม่ ทำให้พื้นที่ใกล้เคียงทั้งตำบล อำเภอ จังหวัดพัฒนาอย่างรวดเร็ว มีทั้งโรงงาน
หอพัก บริษัท ห้างร้าน ถนนหนทางดีหมด คนมาอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม กลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญที่มีธุรกิจหมุนเวียนมากมาย บ้านจัดสรรก็เยอะ มี
ห้างใหญ่ ๆ เช่น บิ๊กซี เป็นต้น เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ทุกคนรู้วิธีการหารายได้บ้างถ้ามีรถ
กระบะ ก็จะไปซื้อสินค้าที่ตลาดในตัวจังหวัดมาวางขายภายในหมู่บ้าน ทำให้มีร้านค้าเพิ่มขึ้น มี
ตลาดนัดชุมชน มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีเงินหมุนเวียนในชุมชน

นางสุมานันท์ แก้วสองสี (สัมภาษณ์) “...หางานง่ายขึ้น มีการจ้าง
งานตามร้านค้า หอพัก ร้านอาหาร มหาวิทยาลัย ฯลฯ โดยเฉพาะการมีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ทุกอย่างเป็นเงินเป็นทองไปหมด ที่ดินแพง ร้านต่าง ๆ เปิดเยอะ โดยเฉพาะหอพัก ธนาคารก็มา
ตั้งใกล้ ๆ ...”

3.5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ป่าน้อยลงมากแม่น้ำลำคลองเริ่ม
ตื้นเขินแต่ชาวบ้านก็ตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวโดยกับหน่วยงานภาครัฐคือ
คณะเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จัดทำโครงการปลูกป่า (ป่าไผ่) โดยใช้พื้นที่
หมู่บ้านมะกอกเป็นพื้นที่จัดทำโครงการ นอกจากนั้นชุมชนบ้านมะกอกยังช่วยกันอนุรักษ์ป่า
ชุมชน ป่าชุมชนบ้านมะกอกยังเป็นหาเห็ด หาหน่อไม้ของชาวบ้าน เป็นอาหารและรายได้ให้แก่
คนในชุมชนบ้านมะกอกและชุมชนข้างเคียง ส่วนบ้านหนองเส็งก็มีหน่วยงานภาครัฐมาช่วย
ดูแลร่วมกับชุมชน มีการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดูแลคอนปูดาวชาวบ้านร่วมกับชลประทานพื้นที่ที่
ร่วมวางแผนฟื้นฟูพื้นที่กักเก็บน้ำ

นายณัฐพงษ์ พลเทพ (สัมภาษณ์) “...ระบบจัดการแม่น้ำชีดีมาก คุคน้ำส่งตามคลองส่งน้ำ ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ส่วนป่าก็มีมากขึ้น คนตัดไม้ไม่ยอลง ชาวบ้านห้วง แหนคอนปู่ตา กลายเป็นพื้นที่ป่าหาของป่าได้...”

3.6) ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดความร่วมมือกันระหว่างประชาชนใน ชุมชนและส่วนราชการ ในจัดทำโครงการปลูกป่าชุมชนทางชุมชนบ้านมะกอกก็ได้วางแผน บริหารชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐเช่นเทศบาลและมหาวิทยาลัยฯ ในการวางระบบบริหาร จัดการลุ่มน้ำชี มหาวิทยาลัยในพื้นที่ และส่วนราชการต่าง ๆ เข้ามีส่วนร่วมกับชุมชนในการ อนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อม เช่นมาช่วยขุดลอกคูคลอง ปลูกป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าไผ่ กล้วยต่าง ๆ ในมอ ก็จะให้นักศึกษาลงพื้นที่ ขอสมัครเป็นลูกเป็นหลานของคนในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะมี ลูกรักนักศึกษามาอยู่ด้วย เกิดการผูกพันต่างสายเลือดขึ้น ชุมชนเกิดความเข้มแข็งขึ้น ส่วนบ้าน หนองเสิงภาครัฐก็ได้ช่วยกันดูแลเรื่องถนน หนทาง มีการร่วมมือกับประชาชนในชุมชนทำ ความสะอาดพื้นที่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และร่วมกับชุมชนในการร่วมวางแผนบริหารชุมชน บ้านหนองเสิง

นายสงคราม โยระชัย (สัมภาษณ์) “...ชาวบ้านร่วมมือกันระหว่าง ชุมชน ท้องถิ่น อบต. ช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะบ้านผมจะมีกตีกาช่วยกัน ขยะก็ ช่วยกัน ใครเปิดเสียงดังก็ต้องขออนุญาต อบต...”

3.7) ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ เมื่อมหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้ามา ตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนเกิดธุรกิจต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่น ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้าน อินเทอร์เน็ต กิจการหอพัก อพาร์ทเมนท์ และตลาดนัดชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพจากทำ นาเป็นรับจ้างและค้าขาย ส่วนชุมชนแวงน่างก็มีตลาดสดที่เป็นที่นิยมและมั่นคงประจำบ้าน หนองแวงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพมาค้าขายเมื่อศาลากลางจังหวัดมหาสารคามย้ายมาตั้งอยู่ ใกล้กับชุมชน ธุรกิจต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย มีตลาดแวงน่าง ซึ่งเป็นตลาดสดที่ประชาชนใน ท้องถิ่นนำพืชผลทางการเกษตรมาขายตามฤดูกาล ทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีมาก

นางสาวอมรรัตน์ บุญหล้า (สัมภาษณ์) “...ไม่อยากจะเชื่อและไม่คิด ว่าจะเห็นร้านค้า หอพัก ห้างใหญ่ โรงงานเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดมากมาขนาดนี้ โดยเฉพาะใน บริเวณมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ยังกับกรุงเทพ...”

3.8) ด้านเทคโนโลยี รูปแบบการประกอบอาชีพเปลี่ยนไปเช่น เปลี่ยนวิธีการทำนาจากใช้แรงงานคนและสัตว์ มาใช้เครื่องจักรแทน ประชาชนเรียนรู้วิธีเพิ่ม ผลผลิตโดยนำหลักวิทยาศาสตร์มาใช้ เช่น สูตรการผสมอาหารสัตว์ให้โตเร็ว หรือสูตรปุ๋ยเพื่อ

เร่งผลผลิตทางการเกษตรประชาชนเริ่มนำเทคโนโลยีมาใช้ในการอำนวยความสะดวกสบายมากขึ้นเช่น เครื่องซักผ้า ตู้เย็น พัดลม แอร์ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ โทรี คอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือทุกคน และมีการใช้หอกระจายข่าวในชุมชนเป็นเครื่องมือในการแจ้งข้อมูลข่าวสารของทางราชการถึงประชาชนในชุมชน

นางสุมานันท์ แก้วสองสี (สัมภาษณ์) “...คนนำเครื่องจักรมาแทนแรงงานคนและสัตว์ ทุกอย่างพัฒนาหมดแล้ว มีมือถือ มีปุ๋ยเคมีเร่งผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างใจ รถยนต์ คอมพิวเตอร์มีทุกหลังคาเรือน....”

3.9) ด้านกฎหมาย ประชาชนในปัจจุบันรับทราบข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรี หนังสือพิมพ์หรือโลกอินเทอร์เน็ตทำให้ส่วนใหญ่ทราบถึงระเบียบกฎหมาย และระเบียบในการขอรับบริการจากทางราชการเพิ่มขึ้น ส่วนหมู่บ้านหนองเส็ง ใช้หลักชุมชนพึ่งตนเองก่อน แต่ก็รู้ช่องทางที่จะเรียกร้องความเป็นธรรมโดยใช้กฎหมาย ที่สำคัญในชุมชนก็จะมีตำรวจ 191 มาตรวจตราเป็นประจำ ทำให้ประชาชนอุ่นใจได้ส่วนหนึ่ง แต่ถึงอย่างไรก็สามารถโทรแจ้ง 191 ได้ตลอด 24 ชม. ซึ่งปัจจุบันนี้สะดวกมากเพราะทุกบ้านมีโทรศัพท์มือถือ

นายสงคราม โยชะชัย (สัมภาษณ์) “...คนรู้กฎหมายมากขึ้น รู้สิทธิและเรียกร้อง ช่องทางในการแจ้งความ ร้องเรียนศาล มีความรู้กฎหมายจากการอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือ โทรทัศน์และการให้ความรู้จากหน่วยงานรัฐ...”

2. เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีบทบาทต่อการสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 คน คือ รองผู้ว่าราชการจังหวัด (แทนผู้ว่าราชการจังหวัด) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

ผลการสัมภาษณ์ภาพรวมพบ ดังนี้

2.1 ประเด็นลักษณะโครงสร้างของสังคมในจังหวัด

2.1.1 ด้านการตั้งถิ่นฐาน เป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ หรืออยู่ร่วมกันในลักษณะที่เป็นเครือญาติ โดยมีที่ตั้งถิ่นในที่ดอนหรือบ้านเรือนยาวไปตามสองข้างทาง (ตำบลแวงนาง) หรือตามบริเวณแม่น้ำชี (ตำบลขามเรียง) ตามที่นา หรือที่ทำกินของตนเองเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ไม่ได้อยู่ห่างไกลจากญาติพี่น้องมากนัก จำนวนหลังคาเรือนแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนไม่มาก ซึ่งคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะรู้จักกันแทบทุกหลังคาเรือน อยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และสมัยก่อนพื้นที่ส่วนใหญ่ของทั้งสองตำบลยังเป็นพื้นที่นา พื้นที่การเกษตร

และพื้นที่ป่าตามธรรมชาติ เป็นเมืองวิถีพุทธ มีแหล่งอารยธรรม และแหล่งท่องเที่ยวตามบริบทของพื้นที่

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “.. บ้านเรือนจะอยู่ที่ดอน และตามถนนสองข้างทางหรือไม่กี่ใกล้น้ำชีที่สูง ๆ ไม่ให้น้ำท่วมถึง....”

2.1.2 ด้านประชากร ถ้าคิดโดยภาพรวมของจำนวนประชากรทั้งสองตำบลในอดีตยังมีจำนวนไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบท ไม่มีความเหลื่อมล้ำทางด้านสังคมมากนัก เพราะมีความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงปลา ทำไร่ ทำนา ครอบครัวยึดส่วนใหญ่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา (ทานข้าวเย็นพร้อมกัน) และมีเวลาใกล้ชิดกัน มีความอบอุ่น และสมัยก่อนแต่ละครอบครัวมักจะมีลูกหลายคน อาจเป็นเพราะหลายปัจจัย เช่นมีความเข้าใจว่ามีลูกมากจะได้มีคนมาช่วยกันทำงาน หรืออาจเป็นเพราะขาดความรู้ด้านการคุมกำเนิด

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...ประชากรมีน้อยในแต่ละอำเภอไม่ถึงแสน เป็นหลักหมื่น ไปมาหาสู่และรู้จักกัน ใครทำอะไรก็รู้กัน....”

2.1.3 ด้านวิถีชีวิต การดำรงชีวิตโดยส่วนใหญ่จะอยู่กับแบบสังคมชนบท อยู่กันอย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดำเนินชีวิตตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นแบบเรียบง่าย พึ่งอาชีพเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีแหล่งน้ำไหลผ่าน เช่นแม่น้ำชี และชาวจังหวัดมหาสารคามรักสงบ เป็นเมืองวิถีพุทธ มีพุทธมณฑลอิสานที่เป็นหลักฐานปรากฏชัดเจนและตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดั้งเดิมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา (ฮีดลีสอง คองลีสี่) เช่นล่องเรือไฟ ของตำบลขามเรียง หรือบุญบั้งไฟ ตำบลเวียงเก่า เคารพนับถือศาลหลักเมือง ดวงวิญญาณ หรือการทำพิธีต่าง ๆ แทนการกินยาแผนปัจจุบัน หรืออาจเป็นเพราะการเข้าถึงการรักษาตามโรงพยาบาล และการเดินทางเป็นไปได้ยากลำบาก เป็นต้น

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...ส่วนใหญ่จะอยู่กับแบบสังคมชนบท อยู่กันอย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดำเนินชีวิตตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ อาชีพทำนา และเชื่อในศาสนาพุทธ สิ่งศักดิ์สิทธิ์...”

2.1.4 ด้านอาชีพ ประชากรจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมถึงสมัยก่อนทั้ง 2 ตำบล ส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ หรือหาปลา (ตำบลขามเรียง) ค้าขายบ้าง แต่ยังคงเป็นสินค้าทางการเกษตร หรือเครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือนเท่านั้น แรงงานส่วนใหญ่มาจากสมาชิกในครอบครัวช่วยกัน บางครั้งมีการอาศัยแรงกำลังจากสมาชิกในหมู่บ้าน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว โดยไม่ได้มีการ

จ้างด้วยตัวเงิน แต่ผลัดเปลี่ยนช่วยเหลือกันไป แต่ยังคงต้องอาศัยฟ้า ฝน หรือธรรมชาติเป็นหลัก (ตกต้องตามฤดูกาล) ยังไม่มีการเดินทางไปทำงานที่ต่างจังหวัดมากนัก

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...เดิมชุมชนขามเรียง ทำนา เกษตรกรรม หาปลาจากน้ำชี มีค้าขายบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็พึ่งพาเกษตร...”

2.1.5 ด้านสถาบันครอบครัว ถือเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ ครอบครัวสมัยก่อนของสองตำบลมีลักษณะครอบครัวใหญ่ ไม่นิยมแยกครัวเรือน หรือแยกไปแล้วก็ยังคงอยู่ใกล้ ๆ พ่อ แม่ หรือญาติพี่น้อง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลานมีโอกาสเจอกัน ทุกวัน ครอบครัวขยาย มีมากกว่าหนึ่งครัวเรือน เพราะอยู่ด้วยกัน ดูแลกันและเอื้ออาทรแก่กัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่แน่นแฟ้นเป็นอย่างมาก มีกิจกรรมร่วมกัน ทำงานร่วมกัน สร้างความรักความอบอุ่นของคนในครอบครัว ไม่เปราะบางเหมือนสถาบันครอบครัวในสมัยปัจจุบันนี้

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...ครอบครัวสมัยก่อนทั้งสองตำบลครอบครัวใหญ่ ไม่นิยมแยกครัวเรือน พ่อแม่พี่น้อง ญาติอยู่ด้วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน...”

2.1.6 ด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเกษตร ส่วนใหญ่อยู่กันอย่างพอเพียง ไม่ได้ดิ้นรนกันมากนัก รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการค้าขายการเกษตร ทำนา ขายข้าว ขายผัก หรือรับจ้าง รายได้ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายไปกับของใช้ที่จำเป็นที่ไม่สามารถผลิตได้เอง เป็นลักษณะแบบพึ่งตนเอง มีการผลิตสินค้าเพื่อใช้สอยและใช้ในครอบครัวมากกว่าการผลิตเชิงพาณิชย์

รองผู้ว่าราชการจังหวัด (สัมภาษณ์) “...มีสถาบันเศรษฐกิจ เช่น ธนาคาร อุตสาหกรรมจังหวัด พาณิชย์จังหวัด แต่ในอดีตจะเป็นเกษตรกรพึ่งตนเอง ผลิตสินค้ามาใช้ในครัวเรือน ทำเชิงพาณิชย์ก็น้อย...”

2.1.7 ด้านสถานศึกษา สถานศึกษาสมัยก่อนจะมีอยู่ไม่มาก โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในตัวเมือง หรืออยู่ในพื้นที่ที่จะเป็นโรงเรียนวัด ฟังฟังกับศาสนา ใช้วิถีเรียนการสอนตามหลักธรรม คำสอนพุทธศาสนา หรือโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลหมู่บ้าน จะไม่เหมือนสมัยนี้ ที่มีอยู่แทบทุกหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม สมัยก่อนคนส่วนใหญ่ ไม่ได้ให้ความสำคัญทางด้าน การศึกษามากนัก ก่อนที่มี มมส. หรือศาลากลาง ทั้งสองตำบลก็มี สถานศึกษาที่ให้บริการคน ในชุมชนอยู่บ้างแล้ว เช่น มหาวิทยาลัยกุล (ตำบลแวงน่าง) หรือ โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม

ปัจจุบันเป็นโรงเรียนสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ที่ได้รับการสนับสนุน และพัฒนา เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งอาคารสถานที่ และบุคลากรเป็นอย่างมาก และ

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...สมัยก่อนนิยม โรงเรียนเรียนตามบ้าน ตามตำบล โรงเรียนใหญ่ ๆ จะอยู่ไกล มีวิทยากรที่อยู่ในพื้นที่ คนก็มา เรียนเยอะ...”

2.1.8 ด้านสถาบันการศึกษา ด้านสถาบันศาสนา จังหวัดมหาสารคามมีผู้ ขนานนามว่าเป็นเมืองดักศิลาและได้ชื่อว่าเป็นพุทธมณฑลอีสาน เป็นสถานที่เคารพสักการะ ของชาวจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียง เป็นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของชาวพุทธ ซึ่งทำให้ชาวจังหวัดมหาสารคามเชื่อในหลักธรรมคำสอนตามแนววิถีพุทธ

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...จังหวัดมหาสารคาม มีผู้ขนานนามว่าเป็นเมืองดักศิลาและได้ชื่อว่าเป็นพุทธมณฑลอีสาน เป็นสถานที่เคารพสักการะ ของชาวจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียง เป็นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของชาวพุทธ ซึ่ง ทำให้ชาวจังหวัดมหาสารคามเชื่อในหลักธรรมคำสอน...”

2.1.9 ด้านสถาบันสาธารณสุข การดูแลรักษาสุขภาพร่างกายให้คนสมัยก่อน อาจไม่ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึงมากนัก ทั้งสถานบริการ ที่ไม่เพียงพอ การคมนาคมที่ไม่ สะดวก อย่งไรก็ตาม ชาวบ้านยังมีความเชื่อถือในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการ ถ่ายทอดในการรักษาจากปราชญ์ชาวบ้าน เช่น ยาสมุนไพร ยาต้ม ยาพูน หรือการรักษาโดย วิธีทางไสยศาสตร์ การแต่งแก้ การรำผีฟ้า รคน้ำมันต์ เป็นต้น สุขอนามัยในอดีตยังไม่ดีพอ เนื่องจากภาวะด้านการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ มีการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นเหตุ ของการเจ็บป่วย อาทิ การกินอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ การขับถ่ายยังไม่มีสุขภาวะที่เหมาะสม เนื่องจากส้วมซึมพึ่งเข้ามามีความสำคัญหลังจากรัฐบาลณรงค์ให้ประชาชนมีสุขภาพด้านการ ขับถ่ายที่เหมาะสม

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...ในอดีต สุขอนามัยในอดีตยังไม่ดีพอ เนื่องจากภาวะด้านการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ มีการบริโภคอาหาร ที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นเหตุของการเจ็บป่วย อาทิ การกินอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ การขับถ่ายยังไม่มี สุขภาวะที่เหมาะสม เนื่องจากส้วมซึมพึ่งเข้ามามีความสำคัญหลังจากรัฐบาลณรงค์ให้ ประชาชนมีสุขภาพด้านการขับถ่ายที่เหมาะสม...”

2.1.10 ด้านสถาบันการปกครอง คนส่วนใหญ่ในชุมชนให้ความเคารพ เลื่อมใส และเชื่อในระบบอาวุโส และมีการบริหารงานตามขั้นตอนในระบบราชการ เช่น

ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ในอดีตบ้านเมืองยังไม่เติบโตเท่าที่ควร ทำให้การปกครองทำให้การปกครองสามารถทำได้ทั่วถึง ปัญหาทางสังคมมีน้อย สื่อที่ไม่เหมาะสมที่เป็นภัยร้ายทางสังคมน้อย การดูแลพื้นที่ที่สามารถครอบคลุมได้ทั่วจังหวัด โดยในส่วนของจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นพ่อเมือง ในส่วนของอำเภอมีนายอำเภอ บริหารพื้นที่ตามนโยบายของรัฐบาล นักการเมืองท้องถิ่น ก่อนที่จะมีการบริหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคนในท้องถิ่นในรูปแบบ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ในปัจจุบันถือเป็นการกระจายอำนาจให้กับคนในท้องถิ่น หลังจากที่มีการตั้งหน่วยงานราชการ (ศาลากลางจังหวัดหลังใหม่) ในตำบลหนองแวงและสถานศึกษา (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) ในตำบลขามเรียง ส่งผลในลักษณะการพัฒนาและความทันสมัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้(ข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยได้อธิบายไว้ข้างแล้ว)

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...อดีตบ้านเมืองยังไม่เติบโตเท่าที่ควร ทำให้การปกครองทำให้การปกครองสามารถทำได้ทั่วถึง ปัญหาทางสังคมมีน้อย สื่อที่ไม่เหมาะสมที่เป็นภัยร้ายทางสังคมน้อย การดูแลพื้นที่ที่สามารถครอบคลุมได้ทั่วจังหวัด โดยในส่วนของจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นพ่อเมือง ในส่วนของอำเภอมีนายอำเภอ บริหารพื้นที่ตามนโยบายของรัฐบาล...”

2.2 ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

2.2.1 ด้านการจ้างงาน มีสถานศึกษาเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้โครงสร้างของชุมชนเปลี่ยนไป วิถีชีวิตและสังคมเปลี่ยนไป เกิดการจ้างงานเกิดขึ้น โดยมองถึงค่าตอบแทนเป็นตัวเงินเป็นสำคัญ โดยกำหนดค่าตอบแทนไว้ชัดเจนคนในพื้นที่เปลี่ยนอาชีพอื่นแทนอาชีพเดิม จากการทำไร่นา การเกษตร เป็นเปลี่ยนไปรับจ้างในมหาวิทยาลัยแทน หรือย้ายไปทำงานงานต่างถิ่น หรือประกอบอาชีพใหม่ เช่น ค้าขาย ร้านอาหาร หรือแม้กระทั่งขายที่ดินของตัวเองเพื่อหวังผลกำไร (ชาวบ้านตำบลขามเรียงเป็นเศรษฐกิจใหม่) รวมถึงธุรกิจหอพัก ที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นเป็นดอกเห็ด ธุรกิจร้านอาหาร แหล่งรวมอบายมุขต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งสองข้างทางก่อนถึงมหาวิทยาลัย ทำให้เศรษฐกิจตำบลขามเรียงพัฒนาอย่างรวดเร็ว แต่วัฒนธรรมทางด้านสังคมเปลี่ยนไป การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันมีน้อยลง ความเห็นแก่ตัวมีมากขึ้น สำหรับตำบลแวงน่างก็เช่นกันแต่เปลี่ยนแปลงไปช้า ๆ ชุมชนมีการค้าขายเพิ่มมากขึ้น มีร้านค้าร้านอาหาร ก่อเกิดรายได้ มีการเปลี่ยนงานจากเช่นเดิม เช่นกัน

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...โครงสร้างของชุมชนเปลี่ยนไป เกิดการจ้างงานเกิดขึ้น ประกอบอาชีพใหม่ เช่น ค้าขาย ร้านอาหาร หรือ

แม้กระทั่งขายที่ดินของตัวเองเพื่อหวังผลกำไร ธุรกิจหอพัก ที่อยู่อาศัย เกิดขึ้นเป็นดอกเห็ด ธุรกิจร้านอาหาร ทำให้เศรษฐกิจตำบลขามเรียงพัฒนาอย่างรวดเร็ว สำหรับตำบลเวียงน้ำก็เช่นกันแต่เปลี่ยนแปลงไปช้า ๆ ชุมชนมีการค้าขายเพิ่มมากขึ้น ...”

2.2.2 ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม อดีตอาชีพเดิมส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกร แต่เมื่อบริบทพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ความเป็นสังคมเมืองมีมากขึ้น จึงได้มีการประกอบอาชีพเชิงพาณิชย์ตามบริบทพื้นที่ โดยเมื่อพื้นที่ใดมีความเติบโตทางเศรษฐกิจ จะมีการทำธุรกิจ การค้าขายมากขึ้น

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...เปลี่ยนอาชีพอื่นแทนอาชีพเดิม จากการทำไร่นา การเกษตร เป็นเปลี่ยนไปรับจ้างในมหาวิทยาลัย แทน หรือย้ายไปทำงานงานต่างถิ่น หรือประกอบอาชีพใหม่ เช่น ค้าขาย ร้านอาหาร หรือแม้กระทั่งขายที่ดินของตัวเองเพื่อหวังผลกำไร(ชาวบ้านตำบลขามเรียงเป็นเศรษฐีใหม่) รวมถึงธุรกิจหอพัก ที่อยู่อาศัย เกิดขึ้นเป็นดอกเห็ด ธุรกิจร้านอาหาร...”

2.2.3 ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ สังคมเปลี่ยนไปความทันสมัยเข้ามาสู่การดำเนินชีวิต และรวมทั้งการเกษตร มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ที่ทันสมัย ใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน เช่น รถไถนาเดินตามแทนควาย การใช้สารเคมี หรือผลิตเพื่อมุ่งไว้ขายธุรกิจที่มุ่งหวังผลกำไร ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมต่อส่วนรวม สื่อต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาท ได้นำเอาวิทยาการด้านการสื่อสาร อาทิ โทรศัพท์ Internet ทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เป็นไปอย่างรวดเร็ว และทั่วถึง

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...สื่อต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาท ได้นำเอาวิทยาการด้านการสื่อสาร อาทิ โทรศัพท์ Internet ทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เป็นไปอย่างรวดเร็ว และทั่วถึง...”

2.2.4 ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม สังคมตำบลขามเรียงและตำบลเวียงน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลง จากสังคมชนบทเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองที่มีค่านิยมเปลี่ยนไป มีการสร้างบ้านเรือนใหญ่โต ที่นา พื้นที่ทำกินถูกขายหรือเปลี่ยนไปเป็นหอพัก และธุรกิจมากมาย การเลื่อนฐานะทางสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการขยายตัวด้านการศึกษา มีการเติบโตของเมือง จากสังคมชนบท กลายเป็นสังคมเมือง เน้นการทำธุรกิจในตัวเมือง ทำให้คนส่วนใหญ่มาร่วมตัวกันเป็นประชาชนแฝงในตัวเมืองมากกว่าที่อยู่ในชนบท

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...มหาวิทยาลัยมาตั้งทำให้มีการซื้อขายที่ดิน นำมาซื้อรถ สร้างบ้าน ลงทุนเปิดร้าน เปิดหอพัก หรือส่งลูก ๆ หลาน ๆ เรียน ความเจริญมีมาก ทำให้ฐานะทางสังคมของประชาชนในพื้นที่สูงขึ้น...”

2.2.5 ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในสังคมชนบททำให้ระบบความสัมพันธ์ทางครอบครัวมีลักษณะการให้ความเคารพ นับถือผู้อาวุโส และญาติพี่น้องน้อยลง พ่อแม่มีเวลาให้ครอบครัวน้อยลงเพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สัมพันธภาพของคนในครอบครัวเปราะบาง การเลื่อนฐานะทางสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการขยายตัวด้านการศึกษา มีการเติบโตของเมือง จากสังคมชนบท กลายเป็นสังคมเมือง เน้นการทำธุรกิจในตัวเมือง ทำให้คนส่วนใหญ่มาร่วมตัวกันเป็นประชาชนแฝงในตัวเมืองมากกว่าที่อยู่ในชนบท

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...อยู่เป็นบ้านเรือนที่เริ่มปลูกออกจากหมู่บ้าน ยังมีลักษณะการให้ความเคารพ นับถือผู้อาวุโส และญาติพี่น้องน้อยลง พ่อแม่มีเวลาให้ครอบครัวน้อยลง เพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สัมพันธภาพของคนในครอบครัวเปราะบาง...”

2.2.6 ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา คนส่วนใหญ่มีเวลาไปทำบุญที่วัดน้อย เวลาในการช่วยเหลือในวัดน้อยลง รวมทั้งจำนวนของผู้ร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ลดน้อยลง คนไม่เชื่อในเรื่องบาป บุญ ส่งผลให้คุณธรรมจริยธรรมในตัวบุคคลลดน้อยลงเช่นกัน แม้จังหวัดมหาสารคามจะเป็นสังคมเมือง แต่ศาสนากับชุมชนในเมืองมหาสารคามก็ได้ชื่อว่าเป็นเมืองวิถีพุทธ มีการบูรณาการ ชุมชนจัดกิจกรรมทางศาสนาซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก อาจเนื่องมาจากมีประชาชนแฝงในชุมชนเมือง จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างศาสนา กับชุมชนเป็นอย่างดี

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...คนส่วนใหญ่มีเวลาไปทำบุญที่วัดน้อย เวลาในการช่วยเหลือในวัดน้อยลง รวมทั้งจำนวนของผู้ร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ลดน้อยลง คนไม่เชื่อในเรื่องบาป บุญ ส่งผลให้คุณธรรมจริยธรรม...”

2.2.7 ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวก สังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย เทคโนโลยีต่าง ๆ เครื่องอำนวยความสะดวก เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ดังจะให้เห็นจาก ยานพาหนะเยอะมาก รถยนต์เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะมอเตอร์ไซค์ ก่อนถึงมหาวิทยาลัย การจราจรติดขัดใช้เวลาเดินทางลำบาก เทคโนโลยีที่ทันสมัย

เข้ามามีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชน มีความนิยมที่ยึดถือสิ่งเหล่านี้ เป็นเครื่องประดับหรือสิ่งที่บ่งบอกถึงฐานะทางสังคม จนต้องหาวิธีการซึ่งได้มาในทางผิด ๆ

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...เดี๋ยวนี้เครื่องอำนวยความสะดวก สะดวกเยอะ มีรถยนต์ เครื่องมือสื่อสาร เครื่องใช้ในบ้าน มีทุกอย่างที่ทำให้ชีวิตสะดวก...”

2.2.8 ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ รับรู้ รับทราบการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น มีการปรับตัวยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวเอง การแต่งกายได้รับอิทธิพลจากสื่อต่าง ๆ อาทิ สื่อ Internet สื่อมัลติมีเดีย รวมไปถึงการแต่งกายแฟชั่นชิของบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับรูปลักษณ์ของแต่ละบุคคล และในด้าน IT ได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก อาทิ Live Facebook ทำให้สังคมในการติดต่อสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...คนเปลี่ยนวิธีคิด มุมมองที่ทันสมัย มีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้เห็น ใช้ Internet มีสื่อมัลติมีเดีย เกิดการยอมรับเรื่องเพศ ตำแหน่งงาน การทำงานต่าง ๆ มากขึ้น...”

2.3 ความเข้มแข็งของประชาชน

2.3.1 ด้านสังคม สังคมตำบลแวงนาง มีการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง แต่ไม่ส่งผลกระทบต่อมากนัก เพราะเป็นการตั้งหน่วยงานราชการ อาจจะมีปัญหาด้านการจราจรบ้าง ส่วนแต่สิ่งที่ชุมชนได้ประโยชน์จากการติดต่อหน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้ สำหรับสังคมตำบลขามเรียง ซึ่งโครงสร้างทางสังคมถูกเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งบริบท ทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพ ทุกอย่างถูกเปลี่ยนแปลง บ้านเรือนเปลี่ยนเป็นหอพัก ร้านค้า ร้านอาหาร การสัญจรลำบาก กระบวนการและวิธีการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จัดระเบียบทางสังคม สร้างความมั่นใจในความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน คงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัว

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...เป็นการเปลี่ยนแปลงตามสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ทำให้สังคมเข้มแข็งขึ้น มีพลังขับเคลื่อน รัฐเข้าไปดูแลชาวบ้านชุมชนมากขึ้น...”

2.3.2 ด้านการเมือง มีการรับรู้ บทบาท สิทธิ หน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญ ทำให้ประชาชนเข้าใจบริบททางการเมืองในระดับต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งการเมืองในระดับท้องถิ่น และการเมืองระดับชาติ ตลอดถึงการมีสื่อที่สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็ว

ทำให้ประชาชนได้ทราบความเป็นไปทางการเมือง และพร้อมทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของระบบการเมืองในระดับต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...ประชาชนเข้มแข็งมาก ๆ สามารถตัดสินใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกระดับ การซื้อเสียงไม่ใช่จะชนะเหมือนเดิมแล้ว ต้องลงพื้นที่ ต้องทำงานหนัก...”

2.3.3 ด้านการปกครอง จังหวัดมหาสารคามเป็นระบบการปกครองส่วนภูมิภาค โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบ บังคับบัญชา ส่วนระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบ และบังคับบัญชา การกระทำใด ๆ ก็ตามที่กระทำไป ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน ประชาชนจึงสามารถมีส่วนร่วมทางกิจกรรม การตรวจสอบ และแสดงสิทธิของตนได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น ดังนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ ปกครองโดยอาศัยการบูรณาการการทำงานจากทุกภาคส่วน

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบ บังคับบัญชา ส่วนระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นผู้รับผิดชอบ...ปกครองโดยอาศัยการบูรณาการการทำงานจากทุกภาคส่วน...”

2.3.4 ด้านเศรษฐกิจ จังหวัดมหาสารคาม เป็นเมืองที่มีผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ อาทิเช่น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง มีผลผลิตทางการเกษตรที่สามารถป้อนเข้าสู่โรงงานอย่างเพียงพอ และในสังคมเมืองมีประชาชนแฝงอยู่จำนวนมาก เนื่องจากมาสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นระบบเศรษฐกิจของจังหวัดมหาสารคามเป็นอย่างดี ทำให้ระบบเศรษฐกิจโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...เปลี่ยนหลังมือเป็นหน้ามือเลย จากทำนา ทำสวน มาทำไร่ มาค้าขาย เดี่ยวนี้มองไปทางไหนมีแต่ธุรกิจ ตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ จนไปถึงขนาดใหญ่ ชาวบ้านก็มีรายได้ดี ...”

2.3.5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดมหาสารคาม ได้จัดกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ เป็นการร่วมทำกิจกรรมจากหลาย ๆ ภาคส่วน ทำให้ทุกคนตระหนักรู้ และหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีการร่วมบูรณาการ และจัดกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...จัดกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ทำให้ทุกคนตระหนักรู้ และหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีการร่วมบูรณาการและต่อเนื่อง ทำให้เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี...”

2.3.6 ด้านสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม มีการดูแลเรื่องการจัดตั้งโรงงานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน และอาจทำลายสิ่งแวดล้อม โดยได้มีการตั้งคณะกรรมการ คณะทำงาน ตรวจสอบสภาพการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นข้อมูลในการ ตรวจสอบ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เป็นสังคมที่น่าอยู่ บรรยากาศสดใส สุขภาพเข้มแข็ง ควบคู่กันไป

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...สิ่งแวดล้อมของชุมชน สังคมสำคัญมาก ๆ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน มหาวิทยาลัยเองก็ร่วมมือทำเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว ให้พื้นที่ชุมชนและมหาวิทยาลัยอยู่ร่วมกันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่ดี...”

2.3.7 ด้านอุตสาหกรรม และธุรกิจ จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดขนาดกลาง มีการควบคุมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เพื่อป้องกันปัญหาผลกระทบต่อประชาชน และสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านเศรษฐกิจ ประการแห่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวทางธุรกิจแบบก้าวกระโดดเชิงบวก ทำให้มีกำลังซื้อเพิ่มมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจของจังหวัดเติบโตต่อเนื่องทุกปี

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...มีการควบคุมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดเล็ก กลาง การขยายตัวทางธุรกิจแบบก้าวกระโดดเชิงบวก ทำให้มีกำลังซื้อเพิ่มมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจจังหวัดเติบโตต่อเนื่องทุกปี...”

2.3.8 ด้านเทคโนโลยี จังหวัดมหาสารคาม เป็นเมืองแห่งการศึกษา มีสถาบันการศึกษามากมาย จึงทำให้มีการตื่นตัวทางด้านเทคโนโลยี มีการใช้สื่อ IT และทำให้การเข้าถึงเทคโนโลยีของประชาชนมีมากขึ้น เป็นเสมือนส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมยุค IT หรือที่เรียกว่า Social Network

รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...มีการตื่นตัวทางด้านเทคโนโลยี มีการใช้สื่อ IT และทำให้การเข้าถึงเทคโนโลยีของประชาชนมีมากขึ้น เป็นเสมือนส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมยุค IT หรือที่เรียกว่า Social Network...”

2.3.9 ด้านกฎหมาย อย่างไร การเติบโตของเมือง ทำให้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่บังคับใช้ในระดับต่าง ๆ ปรับเปลี่ยนตามบริบทของพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับข้อบังคับ/ข้อบัญญัติท้องถิ่น โดยสภาท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีเป้าหมายหลักคือ ยึดประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ส่วนในระดับกฎหมายทั่วไป ก็เป็นไปตามระบบกฎหมายไทย แต่เพื่อความเข้มแข็งในการบังคับใช้กฎหมาย ได้มีองค์กรอิสระ

ในพื้นที่ อาทิ ปปช. กกต. สดง. ประจำจังหวัด รวมไปถึงคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด เพื่อกำกับดูแล และควบคุม การบริหารงานภาครัฐด้านกฎหมาย เป็นไปเพื่อการอำนวยความสะดวก เป็นธรรมแก่ประชาชนอย่างแท้จริง

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (สัมภาษณ์) “...ประชาชนเข้มแข็ง เรื่องนี้มาก มหาวิทยาลัยเองก็ส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายให้กับชาวบ้าน นิสิตเป็นประจำ”

ทั้งนี้ จังหวัดมหาสารคาม มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย และเป็นไปในลักษณะก้าวกระโดด จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดผลกระทบเชิงบวก และเชิงลบ อาทิ การเติบโตของเมือง ผลกระทบเชิงบวก มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีการค้า การลงทุน เพิ่มขึ้น มีการเรียนรู้การใช้สื่อ และนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งในระบบภาคการศึกษา และนอกระบบ ภาคการศึกษา ส่วนผลกระทบเชิงลบ ปัญหาที่เกิดขึ้น อาทิ ประชาชนแฝงในจังหวัด มหาสารคามมีจำนวนมาก อันเนื่องมาจากจังหวัดมหาสารคาม มีสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัย) จำนวนมาก ซึ่งประชาชนแฝง คือ ประชาชนที่เข้ามาอาศัยอยู่ แต่ไม่มีชื่อในในฐานทะเบียนราษฎรของพื้นที่ ส่งผลให้รายได้ต่อหัวของคนในท้องถิ่น ที่จะนำมาพัฒนาพื้นที่ ไม่เป็นไปตามบริบทของข้อมูล ที่แท้จริง ปัญหาเหล่านี้ มีปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีก เช่น คนที่มาทำงานในพื้นที่มีรายได้ แต่ รายได้ไม่ได้นำมาสู่ระบบจัดเก็บภาษีที่ถูกต้องของท้องถิ่น เนื่องจาก รายได้เหล่านั้นต้องจัดเก็บ ณ พื้นที่ ที่ผู้มีรายได้มีภูมิลำเนาอยู่ ส่งผลให้ ระบบถนน ไฟฟ้า ประปา สาธารณูปโภคต่าง ๆ ไม่สามารถพัฒนาในพื้นที่ได้เท่าที่ควร ดังนั้น เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับข้อมูลที่แท้จริง ควรมีการปรับปรุงข้อมูลฐานทะเบียนให้ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน และให้ ประชาชนตระหนักรู้ในเรื่องการเป็นพลเมือง (Citizen) ที่หวงแหนบ้านเมือง และร่วมพัฒนา ร่วมบูรณาการ สร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชน รวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนความ เข้มแข็งของจังหวัดต่อไป

ตอนที่ 3 รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัด มหาสารคาม

จากการนำเสนองานเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เพิ่มเติมผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคามและนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้ข้อสรุปที่เป็น รูปแบบการเปลี่ยนแปลงทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

1. ประเด็นลักษณะโครงสร้างของสังคมในจังหวัด โดยการตั้งถิ่นฐาน นั้น โครงสร้างของสังคมจะมีลักษณะพื้นที่ ที่เป็นที่ตั้งถิ่นฐานเป็นที่ดอนสูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ หรือน้ำ ถนนเป็นถนนดิน การเดินทางในแต่ละที่ใช้วิธีเดิน เกวียน การตั้งหมู่บ้านในอดีตมีลักษณะเป็น

หมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่ก็หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันชาวบ้านอยู่ร่วมกันในลักษณะเครือญาติ ลักษณะการสร้างบ้านเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ทำด้วยไม้มุงสังกะสีได้ดูบ้านใช้เลี้ยงสัตว์ ส่วนรั้วบ้านส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ สำหรับการตั้งถิ่นฐานนั้น เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบ ตัวจึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่อตั้งบ้านเรือนและจัดการกับสิ่งรอบตัวให้เหมาะสมกับการดำรงชีพ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานนั้น ๆ เช่น ปัจจัยทางกายภาพแบ่งได้เป็น โครงสร้างและระดับความสูงของพื้นที่ อากาศ เป็นต้น ลักษณะการสร้างบ้านเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการเรียนรู้ธรรมชาติจากสิ่งรอบ ๆ ตัวของคนในสมัยอดีตที่พยายามปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น ชุมชนขามเรียงอยู่ใกล้ลำน้ำชี ซึ่งน้ำฝนน้ำหลากน้ำท่วม ดังนั้น การสร้างบ้านเรือนจึงมักนิยมสร้างในที่ดอนและลักษณะการสร้างบ้านที่เป็นบ้านไม้ยกพื้นสูงนอกจากป้องกันน้ำท่วมได้แล้วยังสามารถใช้เลี้ยงสัตว์ เช่น วัวควาย เป็ด ไก่ ได้ดูพื้นที่บ้านได้อีก นับได้ว่าคนในสมัยอดีตของชุมชนทั้งสองรู้จักปรับเปลี่ยนหรือเลือกตั้งถิ่นฐานให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตของตนเองได้เป็นอย่างดี ส่วนประชากร สมัยก่อนยังมีจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน รู้จักกันและมีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกันคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันสำหรับการรวมกลุ่มในการตั้งหมู่บ้านนั้นสมัยก่อนเห็นได้ว่า เกิดขึ้นจากการอพยพมาตั้งถิ่นฐานรกรากยังทำเลและพื้นที่ที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตในการประกอบอาชีพ ทั้งคนที่รวมกลุ่มกันต่างก็เป็นเครือญาติมาจากการเป็นลูกหลานของบรรพบุรุษที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเดียวกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในแนวตั้งและในแนวราบ และความเป็นเครือญาตินี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอดีตที่จำต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำรงชีวิต

1.1 ด้านวิถีชีวิตชนบท การดำเนินชีวิตนั้นจะอยู่กินแบ่งกันกิน ไม่มีการซื้อขาย หากบ หากเขียด หากปู หากปลา หากหอยมากิน ได้ก็มาแบ่งปันกัน ทุกอย่างหาได้จากท้องไร่ท้องนา สมัยก่อนไม่นิยมให้ลูกเรียนหนังสือ นิยมทำนา ทำไร่ ทำสวนมากกว่า การเดินทางไปโรงเรียนส่วนใหญ่จะเดินคนมีฐานะดีหน่อยก็ปั่นจักรยานไป ลูก ๆ คนใดที่เข้าโรงเรียนก็ไปโรงเรียนแต่ถ้าเป็นวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ทุกคนจะไปนาด้วยกัน ทุกคนช่วยกันทำมาหากิน พ่อแม่จะไถนา หว่านข้าว หว่านปุ๋ย ส่วนเด็ก ๆ ก็จะแข่งกันหาปู หาปลา นำมาเป็นอาหารอาหารการกินก็หาตามท้องไร่ท้องนาเสร็จจากหน้าทำนาพ่อก็จะไปเก็บต้นไหลมาไว้ให้แม่เพื่อตำสาต (ทอดเส้น) และเข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว สำหรับวิถีชีวิตในชนบทในอดีตนั้น สืบเนื่องจากในสมัยก่อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายมีความสุขมีศาสนาเป็นที่

ยึดเหนี่ยวจิตใจมีจิตใจความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อต่อกันและคนอื่นอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ การประกอบอาชีพ การใช้สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ต้องจัดหาและจัดทำเองเนื่องจากเทคโนโลยียังไม่ทันสมัย เช่น เมื่อว่างจากงานอื่นก็จะมีการจัดทำเครื่องนุ่งห่มเองแต่ละครัวเรือนเริ่มตั้งแต่ปลูกต้นฝ้ายพอโตออกเป็นดอกก็เก็บมาเข้าขบวนการทำเป็นผ้าซึ่งการดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าวเป็นไปในลักษณะสืบทอดจากบรรพบุรุษชีวิตชาวอีสานสมัยก่อนการออกไปทำมาหากินส่วนมากจะพาลูก ๆ ไปด้วยเพื่อเป็นการสอนความรู้วิธีการหาอาหารตามธรรมชาติแบบต่าง ๆ พวกลูก ๆ ก็จะได้ฝึกเรียนรู้ตามไปด้วยเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากอดีตให้ลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไป

1.2 ด้านอาชีพ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ คือ การทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ส่วนมากทำเพื่อบริโภคในครัวเรือนหากเหลือก็แบ่งปันให้คนอื่นและนำไปขาย

อาจกล่าวได้ว่าสมัยก่อนชาวบ้านในชนบทอีสานมีอาชีพทำนาเป็นหลักซึ่งอาจมาจากสาเหตุหลัก ๆ 2 ประการ คือ สภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการเพาะปลูกพื้นดินและแหล่งน้ำยังไม่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก และอีกประการคือ ข้าวเป็นอาหารหลักของชาวบ้าน โดยเฉพาะข้าวเหนียว ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักการปลูกข้าวจะต้องใช้เวลาตลอดทั้งปีเช่นการไถคราดหว่านดำเกี่ยวฟาดข้าวดำข้าวต้องใช้แรงงานคนเป็นหลักทั้งหมด ส่วนวิธีการปลูกข้าวก็มีการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากการทำนามีการประกอบผู้ขายก็จะทำอาชีพเสริมเช่น ทำไร่ ปลูกผัก หาปลา เลี้ยงสัตว์ และสานเครื่องจักสานไว้ใช้ในครัวเรือน ส่วนผู้หญิงก็จะทอเสื้อผ้า ไว้ใช้ในครอบครัว อันเป็นการสะท้อนภาพการพึ่งพตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

1.3 ด้านสถาบันครอบครัว ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นสรุปได้ว่าชาวบ้านอยู่เป็นครอบครัวใหญ่คือ ตา ยาย พ่อ แม่ พี่ น้อง บ้างบ้านมีน้ำ อา ที่ยังไม่ออกเรือนรวมอยู่ด้วยตื่นเช้าพ่อจะรีบไปปนาแม่จะหุงข้าวทำอาหาร ลูก ๆ เมื่อตื่นนอนคนโตจะรีบงู่วิว งูควายไปส่งพ่อที่นา น้อง ๆ จะช่วยแม่ทำกับข้าว พี่กลับจากนาก็จะรีบพากันอาบน้ำแต่งตัวกินข้าวแล้วพากันเดินไปโรงเรียน ส่วนแม่ก็จะนำอาหารใส่ตะกล้าแล้วหอบไปหาพ่อที่นา พอลูก ๆ เลิกเรียนก็รีบไปนาหาพ่อแม่ ถึงที่นาถ้ายังไม่ค่ำก็จะพากันหาจับปู จับปลา จับกบ จับเขียดมาทำกิน ส่วนลักษณะครอบครัวเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมแต่เป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญของสังคมไทยตามความสัมพันธ์นั้นครอบครัวคือกลุ่ม ๆ หนึ่งของผู้คนที่มีการรวมกลุ่มอย่างมั่นคงมีระบบการเรียกชื่อตามสถานะของสมาชิกในครอบครัว ในสมัยก่อนครอบครัวมีขนาดใหญ่อยู่

ร่วมกันหลายคนแต่การดำรงชีวิตยังเป็นไปในลักษณะถูกจำกัดโดยพื้นที่และการสื่อสารที่ยากลำบากคนไม่ค่อยได้เรียนหนังสือหรือออกไปนอกพื้นที่มากเท่าใดนัก การรับรู้คนในหมู่บ้านจึงเป็นการรับรู้ที่แคบเฉพาะพื้นที่ของตัวเอที่ล้วนแต่เป็นเครือญาติกันทั้งแนวราบและแนวตั้งทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกันตามลำดับชั้นของเครือญาติที่มีความอาวุโสเป็นสิ่งยึดโยงไว้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปอย่างเคารพเชื่อฟังซึ่งกันและกัน และด้วยความที่การใช้ชีวิตในแต่ละวันเป็นไปเพื่อการประกอบอาชีพหาอยู่หากินเพื่อเลี้ยงชีพเป็นส่วนใหญ่ที่ลูก ๆ ต้องช่วยพ่อแม่ทำนา ทำไร่ ทำงานบ้าน จึงเป็นการถ่ายทอดวิถีในการดำรงชีวิตให้แก่ลูก ส่วนลูกก็ซึมซับเอาวิถีชีวิตแนวคิดและจิตวิญญาณของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่อีกรุ่น และการที่ต้องทำงานร่วมกันดังกล่าวส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมให้คนในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นต่อกันและกันไปโดยปริยาย

1.4 การเปลี่ยนแปลงด้านสถาบันเศรษฐกิจ ในอดีตมีร้านค้าในหมู่บ้านน้อยมาก บ้านหนองเจริญไม่มีร้านค้าในหมู่บ้านเลย รายได้ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมาจากการขายข้าวขายพืชไร่ ทอเสื่อและรับจ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยได้ใช้เงิน ข้าวปลาอาหาร ส่วนใหญ่ก็ทำกินเองโดยมาจากไร่นา เช่น หน่อไม้ ปลูกปลา มาทำอาหารกิน เป็นต้น รายได้น้อยแต่ราคาของที่ซื้อก็น้อย (ราคาถูก) เช่นเตยวกั้น เช่นเงิน 5 -10 บาทถือว่าเยอะมากแล้ว ลาบจานละ 1 บาท น้ำมันก๊าด 4 จอก 1 สลึง อดีตไม่มีเงินที่ถืออยู่ได้ ทุกอย่างไม่ต้องซื้อ ทุกคนหากินเองได้ มีป่าหาเห็ดหาผัก แหะไข่มดแดงได้ ไปไหนก็เดินไป มีอะไรแบ่งกันกินโดยไม่ต้องใช้เงิน สำหรับสถาบันด้านเศรษฐกิจในอดีตนั้น ยังไม่มีลักษณะเป็นเชิงพาณิชย์ที่มีการค้าขายทุกรูปแบบและแข่งขันกันสูงเหมือนในปัจจุบัน หากเป็นเศรษฐกิจในลักษณะการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรของตนเองเพื่อนำเงินมาซื้อหาสิ่งของที่ตนไม่สามารถจัดหาเองได้ ส่วนการเป็นอยู่การทำมาหากินตลอดจนเครื่องนุ่งห่มและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ยังทำเองเป็นส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับค่าจ้างแรงงานหรือค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงินทำให้แม้ในอดีตรายได้ของชาวบ้านมีไม่มากแต่ก็สามารถดำรงชีวิตและเลี้ยงดูครอบครัวอยู่ได้เพราะการพึ่งพาตัวเอง

1.5 ด้านสถาบันการศึกษา การเรียนจะถือว่ายังเรียนในพื้นที่ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาชื่อโรงเรียนบ้านมะกอก เปิดสอนตั้งแต่อนุบาลถึง ม. 3คนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นนิยมเรียนกันจนถึง ป.6 หรือ ปวช. แล้วออกมาหางานทำส่วนคนไม่นิยมเรียนก็ไปทำนาหรือรับจ้างตอนเป็นเด็กไปเรียนยังได้ใช้กระดานชนวนกับดินสอหินกันอยู่เลย เวลาเรียนก็จะจดลงในกระดานชนวนแล้วลบออก เด็ก ๆ จึงใช้การท่องจำกันเป็นส่วนใหญ่ เช่นท่องการใช้สระ ไ้ไม่ม้วน 20 คำ “ผู้ใหญ่หาผ้าไหม ให้สะกั้ใช้คล้องคอไฟใจเอาใส่ห่อ มิหลงไหลใครขอดู

จะใคร่ลงเรือใบ คุน้ำใสและปลาปูสิงโคอยู่ในตู้ มิใช่อยู่ได้ตั้งเตียงบ้ำไบ้ถื่อใยบัว หูตามัวมา
ใกล้เคียงเล่าห้องอย่าละเสียง ยี่สิบม้วนจำจงดี” หรือห้องอาชยาน บทอาชยานที่จำได้เช่น บท
อาชยาน แม่ไก่อยู่ในตะกร้า “แม่ไก่อยู่ในตะกร้าไข่ ๆ มาสีห้าใบอีแม่กาก็มาใส่อีแม่ไก่ไล่ตีกา
หมาใหญ่ก็ไล่เห่าหมาในเล่าแลดูหมาปูแสมแลปูนาและปูม้าปูทะเลเต้านาและเต่าดำอยู่ในน้ำกับ
จระเข้ปลาทออยู่ทะเลปลาชีหะไม่สู้ดี” สอบตกคือตก ซึ่งคนที่สอบตกก็จะขยันเรียนเก่งขึ้น

การศึกษาเป็นรากฐานที่มีความสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการสร้างสรรค์
ความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการ
ที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองด้านต่าง ๆ สมัยอดีตด้วยความที่ชาวบ้านใช้ชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง
ทำมาหากินเลี้ยงชีพไปวัน ๆ เป็นส่วนใหญ่ประกอบกับการเดินทางไปโรงเรียนเป็นไปด้วยความ
ลำบากเพราะอยู่ไกลจากบ้าน ทำให้ในสมัยก่อนไม่นิยมให้ลูกหลานเรียนสูงมากนักดังจะ
เห็นได้จากผู้ให้สัมภาษณ์บอกว่า คนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นนิยมเรียนกันจนถึง ป.6 หรือ ปวช.
แล้วออกมาหางานทำ ซึ่งหลังจากความทันสมัยต่าง ๆ และไฟฟ้าถนนหนทางเจริญขึ้นคนก็ได้
เห็นถึงความสำคัญของการเรียนหนังสือเพื่อพัฒนาตนเองและเพื่อจักได้ประกอบอาชีพที่สูงขึ้น
กว่าการทำนาทำไร่มากขึ้น และการเรียนหนังสือในสมัยก่อนก็ไม่เหมือนดังเช่นในปัจจุบันโดย
สมัยก่อนนิยมสอนหนังสือแบบท่องจำ แต่ปัจจุบันเป็นการเรียนการสอนแบบให้เด็กนักเรียน
เป็นศูนย์กลางเพื่อให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นและกล้าแสดงออกมากกว่าสมัยก่อน ต่อมาเป็น
เรื่องเกี่ยวกับด้านสถาบันศาสนา คนในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธในอดีตยังเชื่อเรื่องดวง เรื่อง
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเจ้าที่เจ้าทางมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีคอนคาปู
สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เวลาจะเดินทางไปไหนไกลบ้าน
ก็จะไปไหว้ขอให้ผีปู่ตาคุ้มครอง ส่วนทางพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านจะมีคนเฒ่าคนแก่ที่มีความ
รอบรู้ทางด้านนี้เรียกว่า “กะจ้ำ” มีคุณสมบัติคือผู้มีความรู้ทางพิธีกรรมในการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เมื่อเวลามีงานบุญตามประเพณี ชาวบ้านจะพากันงุงลูก งุงหลานเข้าวัด เวลาเล่นก็ไปเล่นที่วัด
การร่วมทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญต่าง ๆ เป็นประจำ

ชีวิตของคนอดีตมีความผูกพันกันมานานหลายชั่วอายุคนได้สืบต่อกันจนมา
อย่างเคร่งครัดจนถึงปัจจุบันวัดเป็นสถานที่ที่คนอีสานถือว่าเป็นสถานที่ด้านสังคมเรียนรู้
เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมะและอื่น ๆ มากมายหรือเป็นศูนย์รวมความรู้ของชุมชนสมัยก่อน
เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขกับสิ่งที่เป็นอยู่ ประกอบกับคนเฒ่า
คนแก่สมัยก่อนพอถึงวันพระจะไปรวมกันที่วัดพร้อมกับลูกหลานมีพระสงฆ์ที่ปฏิบัติจริงทำ
จริงมีศีลธรรมะเทศน์สั่งสอนทำให้คนในสมัยก่อนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่าง

มากชุมชนในสมัยก่อนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขเพราะคนทำศิลปะช้าและเกรงกลัวต่อบาปมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้านสถาบันสาธารณสุข เป็นอีกส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยสรุปได้ว่าเวลาไม่สบายเล็กน้อยจะไปหาหมอที่สถานีอนามัยในหมู่บ้านหากหมู่บ้านไหนไม่มีสถานีอนามัย ถ้าไม่สบายจะซื้อยามาทานเอง ในอดีตคนนิยมทายาฝนหรือยารากไม้ เป็นยาแผนโบราณของหมอพื้นบ้านและหมอธรรม หรือไม่กี่ซื้อยาตามร้านหมอมากิน ยายอดนิยมคือยาต้มใจแต่ถ้าไม่สบายมากก็จะไปที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัดส่วนการเจ็บป่วยที่มีลักษณะแปลก ๆ ชาวบ้านจะเชื่อว่าเกิดจากผีปู่ผีย่า ผีไร่ผีนา มาทำ จึงมาให้ “หมอธรรม” คือ ผู้มีวิชาอาคมแก่กล้ารักษาโดยวิธีทางไสยศาสตร์ เช่น ใช้น้ำมันต์ทำพิธีไล่ผี ทำพิธีขอมมาลาโทษในการล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่ตั้งครรภ์คลอดลูกก็ใช้หมอดำแยทำคลอดไม่มีคำรักษา แค่อเลี้ยงข้าวปลาอาหารก็พอ โรงพยาบาลมีแต่ไม่รู้ว่าจะอยู่ไหนและต้องไปยังไง เนื่องจากถนนหนทางไม่สะดวกและไกล ทั้งยังไม่มีพาหนะเดินทางไปอีกต่างหาก

สาธารณสุขในสมัยก่อนแทบเป็นเรื่องที่อยู่ไกลเกินตัว เหตุเพราะระยะทางกับสภาพพื้นที่ที่กั้นการไปหาหมอที่สถานีอนามัยหรือ โรงพยาบาลเป็นไปด้วยความยากลำบากประกอบกับชาวบ้านมีรายได้น้อย เมื่อเจ็บป่วยจึงรักษาด้วยยาแผนโบราณของหมอพื้นบ้านและหมอธรรมหรือไม่ก็ซื้อยาตามร้านหมอมากิน และชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อด้านไสยศาสตร์อยู่มากเนื่องจากยังไม่สามารถพิสูจน์โรคร้ายที่มีลักษณะแปลก ๆ ได้จึงมีความเชื่อว่าเป็นการกระทำของภูตผีปีศาจ เมื่อความเชื่อเป็นเช่นนั้นวิธีการรักษาจึงเป็นไปในลักษณะไสยศาสตร์ เช่น ใช้น้ำมันต์ทำพิธีไล่ผี ทำพิธีขอมมาลาโทษในการล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น การเจ็บไข้ได้ป่วยในสมัยดังกล่าวจึงรักษาโดยความเชื่อเป็นส่วนใหญ่และเป็นไปในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนเสียมากกว่าการออกไปหาหมอนอกพื้นที่ และด้านสถาบันการปกครอง การปกครองในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำคอยดูแลลูกบ้านในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหา ที่เกิดขึ้น ในอดีตถ้ามีโจรเข้ามาขโมยวัวควายในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะตี ะลอ (ทำจากไม้เนื้อแข็ง) ส่งเสียงแจ้งเหตุ ทุกคนที่ได้ยินเสียงก็จะวิ่งมาที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะแจ้งเหตุในการเรียกแต่ละครั้ง เช่นครั้งหนึ่งมีโจนมาขโมยควายของคนในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะตี ะลอ แจ้งข่าว และทุกคนเมื่อทราบเรื่องก็จะช่วยกันออกตามหา ครั้งนั้นตามจนไปเจอควายที่หาย แต่ควายตัวนั้น โคนเชือดตายแล้ว ทุกคนก็จะนำเอาร่างควายตัวนั้นกลับหมู่บ้าน แล้วเอาเนื้อมาแบ่งกัน หรือถ้ามีเรื่องทะเลาะวิวาทกันในชุมชนผู้ใหญ่บ้านก็จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะแก้ไขปัญหากันเองมากกว่าส่งเรื่องถึงทางการ เพราะคนส่วนใหญ่ในชุมชนรู้จักกัน และเป็นเครือญาติกัน อยู่กันฉันท์พี่น้อง อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน จึงทำให้พูดคุยตกลงกันได้ง่าย

การปกครอง คือ กติกาในการวางระเบียบในสังคมให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขในสมัยก่อนชาวบ้านยังมีความเคารพเชื่อฟังในตัวบุคคลผู้เป็นผู้นำหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก เห็นได้จาก เมื่อมีเหตุร้ายต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ทั้งนี้ เหตุที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ดังกล่าวอาจเป็นเพราะความสัมพันธ์ในชุมชนที่เกิดจากความเป็นเครือญาติกันทั้งแนวตั้งและแนวราบของคนส่วนใหญ่ที่รู้จักกันหมดทำให้เกิดความเคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโส การเกิดข้อพิพาทต่าง ๆ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน จึงสามารถพูดคุยกันให้จบเป็นยุติไม่ลุกลามไปถึงทางราชการเพราะชาวบ้านในสมัยก่อนเกรงเกรงกลัวข้าราชการเหตุเพราะมีความเชื่อว่าข้าราชการเป็นเจ้าคนนายคนสามารถชี้ถูกผิดได้ หากไม่จำเป็นจึงไม่อยากจะยุ่งเกี่ยวหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย

2. ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนี้จะมีหลายประเด็น โดยด้านการจ้างงาน มีการจ้างงานแทนการช่วยเหลือหรือแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของมากขึ้น เช่น การจ้างรถไถนา รถเกี่ยวข้าว ยิ่งศาลากลางมาตั้งอยู่ที่ตำบลแว้งน่าง ทำให้มีการจ้างแรงงานในร้านค้า ร้านอาหาร ร้านเน็ต ตามสถานที่ราชการต่าง ๆ บ้าง คนก็มาค้าขาย คนหนุ่มสาวมักไปทำงานรับจ้างในตัวจังหวัดหรือไปทำงานที่กรุงเทพฯ แล้วส่งเงินกลับมา ทำให้ค่านิยมในการงานของชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่วนในกรณีของชุมชนขามเรียง กรณีการจ้างแรงงานก็เปลี่ยนไปจากเดิมเช่นเดียวกัน โดยคนนิยมไปรับจ้างที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงจากผลการการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งใหม่หรือไม่ก็เป็นแม่บ้านตามหอพักที่อยู่รอบมหาวิทยาลัยแต่ก็ไม่ทิ้งการเกษตรหรือทำนา อาจจะไม่นั้นทำเพื่อขายเพียงอย่างเดียวเหมือนในอดีตแต่เกือบทุกบ้านจะทำนาปลูกข้าวไว้กินเองในครัวเรือน ในส่วนของรูปแบบการทำนาก็ไม่เหมือนเหมือนในอดีต ทุกวันนี้ต้องจ้างแรงงานเกือบทุกขั้นตอนไม่มีการช่วยเหลือกัน เช่น จ้างรถมาไถนา จ้างคนมาหว่านข้าว - ฝึย จ้างคนมาดำนา จ้างขนมาเกี่ยวข้าว ทั้งที่ในอดีตเป็นการช่วยเหลือกัน เขามาช่วยเรา เราก็ไปช่วยเหลือเขาต่างตอบแทนกันในลักษณะแรงงานต่างตอบแทนกัน

ผลตอบแทนการทำงาน ซึ่งถูกกำหนดด้วยโดยนายจ้าง ที่ตกลงให้ค่าจ้างเป็นตัวเงินตอบแทนการทำงาน เมื่อความทันสมัยเคลื่อนผ่านเข้ามาในชุมชนทั้งสองดังกล่าวส่งผลให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ จากสังคมที่ทำมาหากินเลี้ยงปากท้องภายในครัวเรือนก็เป็นสังคมที่มีการแข่งขันในการประกอบอาชีพกันมากขึ้นประกอบกับสภาพสังคมเศรษฐกิจในปัจจุบันคนใช้เงินทองเพิ่มสนองตอบความสะดวกสบายมากขึ้น จึงเกิดความนิยมในการทำมา

หารายได้จำนวนมากมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการส่วนตัวของแต่ละครอบครัวดังกล่าว จากอาชีพของคนในชุมชนที่ทำนาเป็นหลักดังเช่นอดีตก็หันมาหาอาชีพเสริมหารายได้หาเงินให้เพิ่มมากขึ้น เช่น ค้าขายในรูปแบบต่าง ๆ และรับจ้างอิสระหรือรับจ้างหน่วยงาน เพื่อหารายได้ให้มากขึ้นให้เพียงพอต่อการใช้จ่ายภายใต้สภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน จากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวส่งผลให้แม้กระทั่งการทำนาที่แต่เดิมอยู่ในลักษณะพึ่งพาตนเองหรือช่วยเหลือเกื้อกูลกันในอดีตเป็นส่วนใหญ่ก็หันมาจ้างเครื่องจักรรถไถนา รถเกี่ยวข้าว และจ้างแรงงานคนในการหว่านข้าว หว่านปุ๋ย กันมากขึ้น ค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลง ไปจนแทบจะไม่เหลือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำงานแต่กลับแปรเปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานที่ได้ค่าจ้างตอบแทนเข้ามาแทนที่ ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากขึ้น เช่น ค้าขาย รับราชการรับจ้างที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หรือเป็นแม่บ้านตามหอพัก เพราะการเดินทางสะดวกมากขึ้น มีถนนลาดยางตัดผ่าน คนก็มีความรู้มีช่องทางในการทำมาหากินมากขึ้น เช่น การไปทำงานในกรุงเทพฯ การไปรับจ้างทั่วไปในเมือง การไปทำงานบริษัท การรับเหมาทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าทุกอย่างสามารถประกอบเป็นอาชีพได้หมด ทำให้เหลือคนทำนาจริง ๆ ไม่มากนัก และการทำงานก็เปลี่ยนไปมีแต่ใช้เครื่องจักร ไถนาก็ใช้รถไถ หว่านข้าวหว่านปุ๋ยก็จ้างคน เกี่ยวข้าวก็ใช้รถเกี่ยวทุกอย่างต้องใช้เงินทั้งหมด

เมื่อสังคมทั้งสองชุมชนแปรเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยจากผลพวงของการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งใหม่และการตั้งศาลากลางจังหวัดแห่งใหม่ คนได้มีความรู้และรับเอาวิทยาการใหม่จากโลกภายนอกจากสื่อในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น จึงทำให้เกิดพฤติกรรมการเรียนแบบอยากที่จะมีความเป็นอยู่และประกอบอาชีพด้วยความสะดวกสบายมากขึ้น เห็นได้จากปัจจุบันคนหันมาประกอบอาชีพต่าง ๆ มากมาย เช่น ค้าขาย รับราชการรับจ้างที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม หรือเป็นแม่บ้านตามหอพัก ไปทำงานในกรุงเทพฯ รับเหมาทั่วไป เป็นต้น ทั้งนี้เพราะได้รับการปลูกฝังความคิดมากจากพ่อแม่ที่แต่เดิมประกอบอาชีพทำนาทำไร่หลังผู้ฟ้าหน้าผู้ดินลำบากยากเย็นกว่าจะได้เงินมาส่งเสียลูกหลานเรียนหนังสือ จึงถูกปลูกฝังความคิดให้ลูกหลานเรียนสูง ๆ และประกอบอาชีพอื่นที่มีความสะดวกสบายมากกว่าจะได้ไม่ลำบากลำบากเช่นตัวเอง ประกอบกับคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันก็ไม่สนใจการทำนาเหมือนเช่นเดิมเนื่องจากคิดความสบายจากโลกความทันสมัย จึงทำให้การทำนาในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปการทำนาแทบจะเป็นเพียงอาชีพเสริมจากที่เคยเป็นอาชีพหลักในอดีต

อย่างไรก็ดี ก็มีผู้ให้สัมภาษณ์บางคน เช่น นางสมปอง รักษาภักดี มีอาชีพทำแคร์ไม้ไผ่ขายประกอบกับการทำนาตามอาชีพดั้งเดิม โดยเป็นการสืบทอดอาชีพทำแคร์ไม้ไผ่มาจากรุ่นสู่รุ่น และในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ก็ทำอาชีพดังกล่าวทั้งหมู่บ้าน ทำให้การเปลี่ยนแปลงอาชีพอื่นแทนอาชีพเดิมจากรุ่นพ่อแม่เปลี่ยนถ่ายมาสู่รุ่นลูกไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะอาชีพทำแคร์ไม้ไผ่ดังกล่าวมีรายได้ดีและไม่ลำบากมากนักส่งผลให้มีความมั่นคงในอาชีพ ทำให้คนในหมู่บ้านไม่เปลี่ยนแปลงอาชีพไปจากรุ่นเดิมมากนัก ไม่เหมือนกับการทำอาชีพเกษตรกรรม การทำนาเหมือนเช่นในหมู่บ้านอื่นที่ลำบากและรายได้น้อยไม่มั่นคง ทำให้คนหันไปประกอบอาชีพอื่นมากกว่าการประกอบอาชีพดั้งเดิม จากในอดีต ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ คนส่วนใหญ่ทั้งสองชุมชน เสพติดความสบายนิยมใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนหรือสัตว์ เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว เครื่องซักผ้า รถมอเตอร์ไซค์ กวาดบ้าน ถูบ้านก็นำเครื่องคู่มือมาใช้ มีการใช้โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสารแทนกำลังคน แม้แต่อาหารการกินก็กินอาหารสำเร็จรูปมากกว่าการทำอาหารกินเอง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการรับเอาเทคโนโลยีในรูปแบบต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันหรือการประกอบอาชีพมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นสำหรับการประกอบอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์บางคนก็เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ให้สัมภาษณ์ในรายนายเคน ชันนาม ที่มีอาชีพดูดวง สะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตา แต่เมื่อเทคโนโลยีเข้ามามากขึ้นทำให้จากเดิมคนจะมาดูดวงโดยการมาหาแล้วจ่ายค่ายกครุ แต่ปัจจุบันเพียงโทรศัพท์มาหาก็สามารถดูดวง สะเดาะเคราะห์ เสริมดวงชะตาชีวิตแก้เคล็ดแก้บนต่าง ๆ ได้เลย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวอีกว่าเคยเป่าตาแดงทางโทรศัพท์ให้กับคนที่อยู่สมุทรปราการก็หาย สมัยนี้ทุกอย่างสะดวกสบายไปหมด อยู่เมืองนอกอยากดูดวงก็สามารถดูดวงได้โดยผ่านทางโทรศัพท์ หรืออินเทอร์เน็ต หรือไม่ก็ทำพิธีการทางไสยศาสตร์ได้เลยส่วนเงินค่ายกครุก็โอนมาให้ในภายหลัง อาศัยการไว้เนื้อเชื่อใจกัน

จากคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวเห็นได้ว่า เมื่อสังคมในชนบทได้รับความทันสมัยทางเทคโนโลยีรูปแบบต่าง ๆ จากโลกภายนอก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในการนำเครื่องจักรมาทดแทนกำลังแรงงานคนมากขึ้น เช่น มีการนำรถไถนามาทดแทนการใช้สัตว์และคน มีการใช้เครื่องซักผ้าแทนกำลังคน มีการใช้เตาแก๊สแทนเตาถ่าน มีการใช้รถยนต์หรือรถมอเตอร์ไซค์แทนแรงงานคน เป็นต้น เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่นำมาแทนที่กันล้วนแต่เป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันมากขึ้นหรือให้สามารถทำงานได้มากขึ้นหรือใช้เวลาในการทำงานน้อยลงโดยเจ้าของบริษัทผู้คิดค้นต่าง ๆ ได้ประดิษฐ์หรือประยุกต์ขึ้นมาเพื่อให้ใช้สนองตอบการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน และคนในสังคมปัจจุบันในทั้งสอง

ชุมชนดังกล่าวไม่ว่าช่วงอายุใดต่างก็สามารถปรับตัวประยุกต์เอาเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ดังกล่าวมาใช้ให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพของคนมากขึ้นตามข้อจำกัดของแต่ละคน ทำให้แทบทุกคนต่างก็เสพติดเทคโนโลยีต่าง ๆ ดังกล่าวจนดูเหมือนหนึ่งว่าเทคโนโลยีต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในสังคมปัจจุบัน และด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม ในชุมชนทั้งสองแห่งเมื่อความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน การคมนาคมสะดวกมากขึ้น คนก็รู้เข้าใจโลกภายนอกมากขึ้น คนส่วนใหญ่จึงส่งเสริมให้บุตรหลานเรียนหนังสือสูงขึ้น จบปริญญาตรี ปริญญาโท และปัจจุบันปริญญาเอกก็มี เมื่อเรียนจบค่านิยมในการประกอบอาชีพก็เปลี่ยนไป เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมคนที่ส่งลูกหลานเรียนหนังสือในเมืองได้ต้องมีฐานะดีมาก เช่น นางทองอ่อน ดาวเรือง (อายุ 83 ปี) ที่มีพี่ชายเป็น ส.ส. จึงมีโอกาสได้เรียนสูงไปเรียนกรุงเทพฯ ที่โรงเรียนเขมศิรินุสรณ์ ของหม่อมเจ้าภูมิศรีอนุสร (เข้าได้เพราะพี่ชายเป็นรัฐมนตรี) เพื่อน ๆ มีแต่หม่อมเจ้าและหม่อมราชวงศ์ ซึ่งเพื่อนเขาเรียนด้วยกันตั้งแต่อนุบาล แต่เราเพิ่งเข้าไปก็เรียนไม่รู้เรื่องเพราะมีปัญหาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน จึงทำให้เรียนไม่ทันเพื่อน เกือบต้องย้ายโรงเรียนแต่ต้องทนเรียน เมื่อเกิดรัฐประหารก็ได้กลับมาเรียน ม.5 ที่โรงเรียนผดุงนารี ที่จังหวัดมหาสารคาม (พี่ชายต้องหลบหนี) สอบไม่ผ่าน ม.5 กลับไปเรียนสตรีพุทธาราม กรุงเทพฯ (ทุกโรงเรียนสอบปลายภาคพร้อมกันทั่วประเทศในวันที่ 4 มีนาคม ของทุกปี) จบม.6 แล้วต่อครูมนที่อุบลฯ (ครู 1 ปี เปลี่ยนเป็น ปกศ.) เรียนจบจะได้เป็นครู ได้เงินเดือนครั้งแรก 45 บาท

สังคมในอดีตคนที่มีฐานะดีในลักษณะนางทองอ่อน ดาวเรือง ดังกล่าวในสังคมชนบทอดีตช่วงนั้น มีจำนวนน้อยมากในแต่ละหมู่บ้าน ในขณะที่ความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ยังเป็นไปด้วยความลำบาก การเลื่อนฐานะทางสังคมในวิธีการดังกล่าวจึงเป็นไปได้ยากเมื่อเทียบกับในสังคมปัจจุบัน ทุกวันนี้เด็กทุกคนมีโอกาสได้เรียนหนังสือ และแทบทุกคนมีโทรศัพท์ใช้มีคอมพิวเตอร์ใช้มีรถจักรยานยนต์บางครั้งรอบครัวมีฐานะดีหน่อยก็ซื้อรถยนต์ให้ใช้ สะดวกสบาย เมื่อได้เล่าเรียนหนังสือจึงทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีความคาดหวังว่าลูกของตนเมื่อจบมาได้รับราชการเป็นครู เป็นเจ้าคนนายคน ทำให้พ่อแม่สบายในบั้นปลายของชีวิตและมีหน้าตาทางสังคม

แต่ในมุมมองกลับกันจากผลพวงของความเจริญทางวัตถุที่เข้ามาอย่างรวดเร็วดังกล่าวในปัจจุบันทำให้เด็กบางคนที่หลงไหลเพลิดเพลินไปกับสิ่งยั่วยุต่าง ๆ จนกระทบต่อผลการเรียนบางคนก็เรียนไม่จบเพราะเกเร ไม่เรียนหนังสือหรือติดยาเสพติดที่สุด

เมื่อเรียนไม่จบก็กลับมาช่วยพ่อแม่ทำนาเหมือนเดิมหรือไม่ก็ไปทำงานรับจ้างก็มี ทำให้ไม่ได้เลื่อนฐานะทางสังคมตามค่านิยมของคนในชุมชนที่ตั้งไว้เสมอไป

เมื่อสังคมแปรเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คนได้มีความรู้และรับเอาวิทยาการใหม่จากโลกภายนอกมากขึ้น ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่นิยมซื้อเสื้อผ้าเครื่องประดับราคาแพงมาใช้มากขึ้น การแต่งกายก็เป็นไปตามสมัยตามแฟชั่นมากขึ้น สร้างบ้านหลังใหญ่ขึ้น ทุกบ้านนิยมซื้อรถใช้เองในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นรถจักรยาน มอเตอร์ไซค์ หรือแม้แต่รถยนต์ก็มี ปัจจุบันนิยมซื้ออาหารถุงหรืออาหารสำเร็จรูปมากินมากกว่าทำกินเอง ค่านิยมการกินอยู่จึงเปลี่ยนไป เสาร์-อาทิตย์ ถ้าวางก็เข้าเมือง เดินห้าง ดูหนัง ซื้อบปิ้ง สถานที่ท่องเที่ยวยามราตรีก็มากว้างรุ่นก็นิยมเข้าไปทานข้าว ฟังเพลงตามร้านอาหาร และที่สำคัญคนในชุมชนทั้งสองแห่งต่างมีแนวความคิดเปลี่ยนแปลงค่านิยมการประกอบอาชีพ จากการทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ที่ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่นต่อกันมา แปรเปลี่ยนเป็นค่านิยมในการส่งลูกหลานเรียนหนังสือสูงๆ เพื่อต้องการให้ลูกหลานได้เป็นข้าราชการเป็นเจ้าคนนายคนชีวิตความเป็นอยู่จะได้สบายกว่าตนเอง หรืออย่างน้อยหากไม่ได้เป็นข้าราชการก็จะได้มีความรู้เข้ามาประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง ซึ่งเป็นอาชีพที่สบายกว่าการทำงานและสามารถหาเงินได้มากกว่าการทำนาความเป็นอยู่จะได้ดีกว่าตน จากค่านิยมดังกล่าวทำให้คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันเลื่อนฐานะทางสังคมจากคำว่าลูกหลานเกษตรกรเป็นข้าราชการ พ่อค้า ผู้รับเหมาบ้างแล้วแต่กรณี

3. ประเด็นความเข้มแข็งของชุมชน

เรื่องเกี่ยวกับประเด็นเข้มแข็งของชุมชนนั้น ด้านสังคม พบว่า ความเข้มแข็งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ เช่น ด้านสังคม เมื่อมีการย้ายส่วนราชการไม่ว่าจะเป็นศาลากลางจังหวัด มหาวิทยาลัย เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชุมชนใด จะก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในชุมชนดังกล่าวทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านค่านิยม การพูดจา การแต่งการ พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน ทุกอย่างในชุมชนมีการปรับเปลี่ยน แต่ประชาชนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่กับการเปลี่ยนแปลงนั้นให้ได้ โดยการนำเอาเทคโนโลยีมาสร้าง ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับกลุ่มของสังคมในชุมชนนั้น ๆ เช่นการรวมกลุ่ม facebook เพื่อประกอบ กิจกรรมของชุมชน ของเยาวชนบ้านมะกอก ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและชุมชน งานแรกที่ทำคือ งานบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านมะกอก โดยแกนนำกลุ่มได้เขียนโครงการออกแบบขบวนแห่ การจัดริ้วขบวน นำเสนอผู้ใหญ่บ้านขอรับคิชอบงานบุญบั้งไฟในครั้งนั้น ซึ่งผู้ใหญ่ในชุมชนโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านได้ให้โอกาสเยาวชนกลุ่มดังกล่าวได้ทำงานดังที่ตั้งใจไว้ โดยมอบเงินให้จำนวน 15,000 บาท เพื่อดำเนินการ จากนั้นทางกลุ่มได้ประกาศข้อความขอร่วมมือผ่านกลุ่มเยาวชนใน

facebook ซึ่งวันแรก ๆ มีคนมาช่วยงานไม่ถึง 10 คน ขณะมีการทำงานก็ได้ถ่ายรูป และอัปรูปขึ้น facebook วันต่อ ๆ มากี่มีคนมาช่วยงานเพิ่มขึ้นจนงานดังกล่าวสำเร็จไปได้ด้วยดี และปัจจุบันได้มีการต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีการจัดตั้งทีมฟุตบอล ทีมวอลเลย์บอลของบ้านมะกอก และมีโอกาสลงแข่งขันในการแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน เกิดเป็นเครือข่ายเยาวชนเกิดขึ้นตามมา และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ส่วนบ้านหนองเต็ง บ้านหนองแวง บ้านหนองเจริญก็มีการใช้หอกระจายข่าวเสียงตามสายประจำหมู่บ้านเป็นช่องทางแจ้งข่าวสาร เหตุการณ์ต่าง ๆ ให้คนในหมู่บ้าน ได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร และหากมีเหตุด่วนเหตุร้ายก็จะประกาศเสียงตามสายบอกข่าวให้ชาวบ้านทราบเพื่อป้องกันหรือช่วยเหลือกันได้ทันทั่วถึง

ส่วนราชการก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน เช่นกรณีมหาวิทยาลัย

มหาสารคาม และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้มีการส่งนักศึกษาให้มาอยู่ร่วมกับชุมชน เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตและเทคโนโลยีจากนักศึกษา ประชาชนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนและเรียนรู้สิ่งที่มาพร้อมกับมหาวิทยาลัย และส่วนราชการ จากที่อดีตเด็กเล่นในบริเวณวัด ปัจจุบันก็ไปเล่นที่ห้างสรรพสินค้าที่มีทั้งโรงหนัง แหล่งช้อปปิ้ง อาหารการกินพร้อม มีเวทีจัดแสดงคอนเสิร์ต ทำให้เด็กกล้าแสดงออก ไม่กลัวคนหนุ่มสาวก็มีโอกาสเรียนรู้กันก่อนที่จะแต่งงาน จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีทำให้เด็กมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เร็วขึ้น ประชาชนมีงานทำมากขึ้น ทำงานหลากหลายอาชีพ อาชีพยอดนิยมคือรับราชการซึ่งจะได้รับการนับถือจากคนในชุมชน มีน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาด และปัจจุบันมีน้ำประปาใช้ ทำให้คนมีสุขภาพดีขึ้น เจ็บไข้ได้ป่วยน้อยลง ถ้าเจ็บป่วยก็มีโรงพยาบาลที่มีมาตรฐานในการรักษา อัตราการเจ็บไข้ได้ป่วยและเสียชีวิตน้อยลง มีการประชามแกนนำหรือตัวแทนคนในชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ในการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างสม่ำเสมอ สิ่งไหนที่ตัวเองในชุมชนได้ ประชาชนในชุมชนก็จะช่วยกันทำก่อน แต่สิ่งไหนที่ทำได้ต้องใช้งบประมาณมากก็จะช่วยกันเขียนโครงการของบจากทางราชการมาช่วยพัฒนา สำหรับด้านสังคม ซึ่งมีเครือข่ายระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับเอกชน ที่สำคัญภายในชุมชนต้องมีระบบความสัมพันธ์ที่ดี ขณะเดียวกันต้องสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังเช่นกรณีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้มีการส่งนักศึกษาให้มาอยู่ร่วมกับชุมชน เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตและเทคโนโลยีจากนักศึกษา ประชาชนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนและเรียนรู้สิ่งที่มาพร้อมกับมหาวิทยาลัย และส่วนราชการ จากที่อดีตเด็กเล่นในบริเวณวัด ปัจจุบันก็ไปเล่นที่ห้างสรรพสินค้าที่มีทั้งโรงหนัง แหล่งช้อปปิ้ง อาหารการกินพร้อม มีเวทีจัด

แสดงคอนเสิร์ต ทำให้เด็กกล้าแสดงออก ไม่กลัวคน หนุ่มสาวก็มีโอกาสเรียนรู้กันก่อนที่จะแต่งงาน จะเห็นได้ว่าเทคโนโลยีทำให้เด็กมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เร็วขึ้น ประชาชนมีงานทำมากขึ้น ทำงานหลากหลายอาชีพมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ดี การที่กลุ่มเยาวชนบ้านมะกอก ที่ใช้การรวมกลุ่ม facebook เพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชน ในรวมกลุ่มจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนดังที่กล่าวมานั้น แม้เป็นเรื่องที่ดีและสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มภายในชุมชน ก็เชื่อว่าทุกชุมชน จะมีการนำเทคโนโลยีมาใช้สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างเหมือนเช่นกลุ่มเยาวชนบ้านมะกอก ซึ่งเมื่อพิจารณาประกอบชุมชนทั้งสองแห่งดังกล่าวความเข้มแข็งด้านสังคมดังกล่าวในสภาพพื้นที่จริงคนในชุมชนทั้งสองแห่งยัง ไม่มีความเข้มแข็งที่แท้จริง กล่าวคือ ความเข้มแข็งของคนในชุมชนเกิดขึ้นในลักษณะส่วนราชการหรือหน่วยงานต่าง ๆ นำเข้ามาสร้างในชุมชนเพื่อให้ทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าเกิดจากคนในชุมชนร่วมคิดร่วมทำและร่วมมือกันอย่างแท้จริง ทำให้ในบางครั้งวิถีชีวิตปฏิบัติยังต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับชุมชนอีกมาก ทั้งการดำเนินการยังไม่มีความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ส่งผลให้กิจการ งานและกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรและทำให้สังคมไม่เข้มแข็งเท่าที่ควรตามกัน

ด้านการปกครอง ปัจจุบันประชาชนรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทำให้รัฐรูปแบบการปกครองที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผน มีจัดโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา ที่มุ่งนำความรู้ วิทยาการต่าง ๆ มาถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในชุมชน แม้แต่เรื่องการเมืองการปกครอง รู้จักการจัดทำแผนชุมชน มีการรวมกลุ่มจัดเสวนาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายกับภายนอกชุมชน สิ่งที่ตามมาคือเกิดความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนี้รัฐได้กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโอกาสบริหารตนเองอย่างเต็มที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ รู้ช่องทาง การเสนอปัญหา และความต้องการตนเองให้ส่วนราชการรับทราบ ความรู้จากการจัดโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษาที่มุ่งนำความรู้ วิทยาการต่าง ๆ มาถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในชุมชน เช่นการจักการจัดทำแผนชุมชน การเมืองการปกครองกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโอกาสบริหารตนเองอย่างเต็มที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ รู้ช่องทาง การเสนอปัญหา และความต้องการตนเองให้ส่วนราชการรับทราบ

แต่ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จากเดิมที่ชุมชนทั้งสองแห่งยัง ไม่มีความเจริญเข้ามาในพื้นที่ ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย เคารพเชื่อฟังผู้นำหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ตามที่

เคยสืบลอดกันมาแต่ในอดีต เมื่อคนมีความรู้มากขึ้นส่งผลให้ประชาชนรับรู้สิทธิของตนมากขึ้น ดังนั้น การจะลิดรอนสิทธิจึงไม่สามารถกระทำได้ง่ายดังเช่นในอดีต การเคารพเชื้อฟงผู้นำทางการปกครองจึงเป็นไปในลักษณะที่ที่เหตุผลและเพื่อการประนีประนอมเท่านั้น หากเป็นการแก้ไขปัญหา เช่น คดีความหรือเรื่องนอกเหนืออำนาจหน้าที่ของผู้นำ ประชาชนก็จะปรึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเอง อันเป็นผลพวงของความเจริญทางการคมนาคมและการสื่อสาร ทำให้ด้านการปกครองคนในชุมชนทั้งสองในปัจจุบันเป็นไปในลักษณะเชิงเหตุผลมากกว่าตัวบุคคล เหมือนดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ทางด้านการเมือง เมื่อถนนหนทางไปมาสะดวก ทุกบ้านมีไฟฟ้า มีทีวี ชาวบ้านสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารการบ้านการเมืองมากขึ้นคนสนใจการเมืองมากขึ้น ไปใช้สิทธิมากขึ้น และกล้าแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองมากขึ้น การต่อสู้ทางการเมืองก็มีมากขึ้น ซึ่งรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ประชาชนรู้จักที่จะถามถึงนโยบายในการหาเสียง ถ้านโยบายไม่ดี ไม่ตรงใจ ถึงซื้อเสียงก็มีโอกาสที่จะไม่ได้ เมื่อพิจารณาจากบทสัมภาษณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสองชุมชนดังกล่าวเห็นได้ชัดว่า แม้ผู้ให้สัมภาษณ์มีช่วงอายุที่แตกต่างกันและอยู่ร่วมในช่วงเวลาที่ต่างกันความรู้ความสามารถต่างกัน แต่การรับรู้ในเรื่องการเมืองในปัจจุบันภายหลังความทันสมัยในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาของทุกคนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน คือ การรู้ข่าวสารบ้านเมืองมากขึ้นจากสื่อประเภทต่าง ๆ การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมากขึ้นจากเวทีทางการเมืองที่หลากหลายขึ้นตามหลักการกระจายอำนาจ อย่างไรก็ตาม การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของคนในชุมชนยังเป็นการรับรู้ข้อมูลเพียงฝ่ายเดียวมากกว่าการรับฟังหลายด้าน ทำให้อาจเกิดปัญหาการแตกต่างทางความคิดและนำมาสู่ความแตกแยกในชุมชนได้เพราะแต่ละคนมีวิธีคิดและมีความรู้ในเรื่องการเมืองที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมและการแสดงออกทางการเมืองยังมีเรื่องบุญคุณและระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้องในการตัดสินใจทางการเมืองอยู่ ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการทุจริตในการเลือกตั้งให้หมดสิ้นไปได้ ดังนั้น หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้แก่ประชาชนให้มีความเข้าใจในเรื่องการเมืองในทิศทางที่ถูกต้องและปลูกฝังค่านิยมในการเลือกผู้นำที่ดีมากกว่าให้ความสำคัญกับเรื่องบุญคุณและระบบอุปถัมภ์

ซึ่งด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนทั้งสองแห่งการที่มีส่วนราชการไม่ว่าจะเป็นศาลากลางจังหวัด มหาวิทยาลัย หรือแม้แต่ตลาดสดเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนใด ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ดังเช่นชุมชนขามเรียงที่มีมหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้าไปตั้งอยู่ในชุมชนหรือชุมชนแวงนางที่มีทั้งตลาดสดหนองแวงและศาลากลางจังหวัดย้ายไปอยู่ในชุมชน ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดี กิจการหอพัก อพาร์ทเมนท์ ร้านอาหาร ร้านค้า บ้านจัดสรรเกิดขึ้นมากมาย

และทำให้เกิดการจ้างงาน มีเงินหมุนเวียนในชุมชนมากขึ้น แต่สำหรับหมู่บ้านอื่น ๆ ในทั้งสองชุมชน ด้านเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องทุกวันเกิดจากการที่มีบุคคลภายนอกมาลงทุนในพื้นที่ทำธุรกิจประเภทต่าง ๆ และมีการจ้างแรงงานในพื้นที่มากกว่า การที่คนในพื้นที่สร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยการต่อยอดภูมิปัญญาของคนในอดีตผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่นให้สามารถแข่งขันกับโลกภายนอกได้อย่างยั่งยืน อันอาจทำให้คนในพื้นที่ไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตภายใต้กระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และที่สำคัญอาจทำให้ภูมิปัญญาต่าง ๆ เลือนหายไปในที่สุด ด้านทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างความเข้มแข็งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยการรณรงค์การปลูกป่า จัดโครงการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชุมชน หนองน้ำธรรมชาติและร่วมกันรักษาความสมดุลของธรรมชาติ จากทุกภาคส่วนในปัจจุบันทุกคนต่างให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น จากความเจริญดังกล่าวทำให้ชุมชนทั้งเปลี่ยนแปลงไปพื้นที่ที่เคยเป็นป่าไม้ เคยเป็นทุ่งนาหรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ทำการเกษตรประเภทต่าง ๆ ถูกแปรเปลี่ยนเป็น ตึกกรมบ้านช่อง ร้านค้า และส่วนราชการต่าง ๆ ซึ่งหน่วยงานราชการและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มาให้ความรู้ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำฝายกั้นน้ำช่วยชะคางทำให้ประชาชนสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตรได้อย่างเต็มที่ ดอนปู่ตาก็ยังรักษาไว้ เป็นที่เก็บเห็ดของชาวชุมชน เป็นแหล่งอาหารและรายได้ของชุมชนเพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับคนในชุมชนและอันถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ดี แต่อย่างไรก็ดีคนในชุมชนทั้งสองควรที่จะตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลงดังกล่าวและร่วมกันพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ให้อยู่คู่กับชุมชนเพื่อเป็นแหล่งทำมาหากินและเป็นสถานที่พักผ่อนของคนในชุมชนให้เคียงคู่ชานานไปกับความทันสมัย ความเจริญและความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่อย่างมีคุณภาพซึ่งกันและกันระหว่างคนกับธรรมชาติ

อีกด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม การที่ลูกหลานมีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือสูงขึ้นและการที่มีหน่วยงานราชการหรือมหาวิทยาลัย มาให้ความรู้ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำฝายกั้นน้ำช่วยชะคางทำให้ประชาชนสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตรได้อย่างเต็มที่ ดอนปู่ตาก็ยังรักษาไว้ เป็นที่เก็บเห็ดของชาวชุมชน เป็นแหล่งอาหารและรายได้ของชุมชน ดังนั้นประชาชน ภาคราชการ ภาคเอกชน ควรร่วมวางแผนบริหารชุมชนร่วมกัน อาจกล่าวได้ว่าความเจริญและความทันสมัยที่เข้ามาในชุมชนทั้งสองแห่งดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ ปัญหาฝุ่นควัน ปัญหาน้ำเสีย และมลพิษทางเสียง ตามมากับความเจริญมากมาย ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้กระทบกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การที่

ลูกหลานของคนในชุมชนมีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือสูงขึ้น ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาดังกล่าวประกอบกับการที่มีหน่วยงานราชการหรือมหาวิทยาลัย มาให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้ประชาชนเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใหญ่มีความสำคัญและเป็นเรื่องส่วนรวม ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งในด้านดังกล่าวทุกภาคส่วนไม่ว่าภาครัฐหรือเอกชนควรร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาลักษณะคู่ขนานไปกับความเจริญทางด้านวัตถุที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนในพื้นที่ทั้งสองแห่งสามารถอยู่อาศัยในชุมชนอย่างปลอดภัยมีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดี

ส่วนด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ ธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งร้านอาหาร อินเทอร์เน็ต ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านถ่ายเอกสาร ตลาดสด ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพจากทำนาทำไร่ มาประกอบธุรกิจ ค้าขาย รับจ้าง รับราชการ พหุกรรมค่านิยมในการทำงานของคนในพื้นที่เปลี่ยนไป จากทำนา ทำไร่เป็นอาชีพหลัก เปลี่ยนมาเป็นอาชีพเสริม ถึงจะเป็นข้าราชการ หรือรับจ้าง ค้าขาย แต่ก็ไม่ได้ทิ้งการทำนา เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น เมื่อพิจารณาจากผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจในพื้นที่ชุมชนทั้งสองแห่ง ส่วนมากเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมครัวเรือนไม่ใช่อุตสาหกรรมโรงงานขนาดใหญ่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะข้อจำกัดด้านการผังเมืองหรือคั่นต่อของความเจริญเกิดจากการตั้งศาลากลางจังหวัดแห่งใหม่และมหาวิทยาลัยมหาสารคามแห่งใหม่ มิใช่เกิดจากการสร้างนิคมอุตสาหกรรมแต่อย่างใด ในส่วนของด้านธุรกิจ พบว่าภายหลังจากการตั้งศาลากลางจังหวัดแห่งใหม่และมหาวิทยาลัยมหาสารคามแห่งใหม่ ในพื้นที่ชุมชนทั้งสองแห่งดังกล่าว มีธุรกิจประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายเพื่อตอบสนองหรือให้บริการประชาชนที่เข้ามาในพื้นที่ทั้งกลุ่มข้าราชการพนักงานของรัฐ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา และกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจและประชาชนทั่วไป ที่เข้ามาในพื้นที่ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ ที่ขยายตัวเป็นธุรกิจขนาดเล็กแต่มีจำนวนมาก ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจพอสมควร เกิดการจ้างงาน อันเป็นการเพิ่มรายได้ให้คนชุมชนทั้งสองแห่งให้มีงานทำหรือช่องทางทำมาหากินเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

แต่อย่างไรก็ดีอุตสาหกรรมและธุรกิจ ที่เข้ามาดำเนินกิจการในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของบุคคลภายนอกมากกว่าคนในชุมชน ทั้งนี้ อาจส่งผลในระยะยาวถึงความต่อเนื่องในการดำเนินธุรกิจที่ผู้ประกอบการมุ่งที่ผลกำไรเป็นสำคัญและเมื่อใดผลกำไรลดลงหรือไม่เป็นไปตามเป้าหมายก็อาจนำไปสู่การเลิกกิจการหรือการเปลี่ยนผู้ประกอบการและอาจส่งผล

กระทบต่อการจ้างแรงงานในภายหน้าก็เป็นได้ ประกอบกับระบบเศรษฐกิจในชุมชนทั้งสองยังอ่อนแอและไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอ การพึ่งพาเฉพาะธุรกิจของบุคคลภายนอกชุมชนเป็นหลักดังเช่นในปัจจุบันจึงทำให้อาจมีปัญหาดังที่กล่าวมาในระยะยาวได้

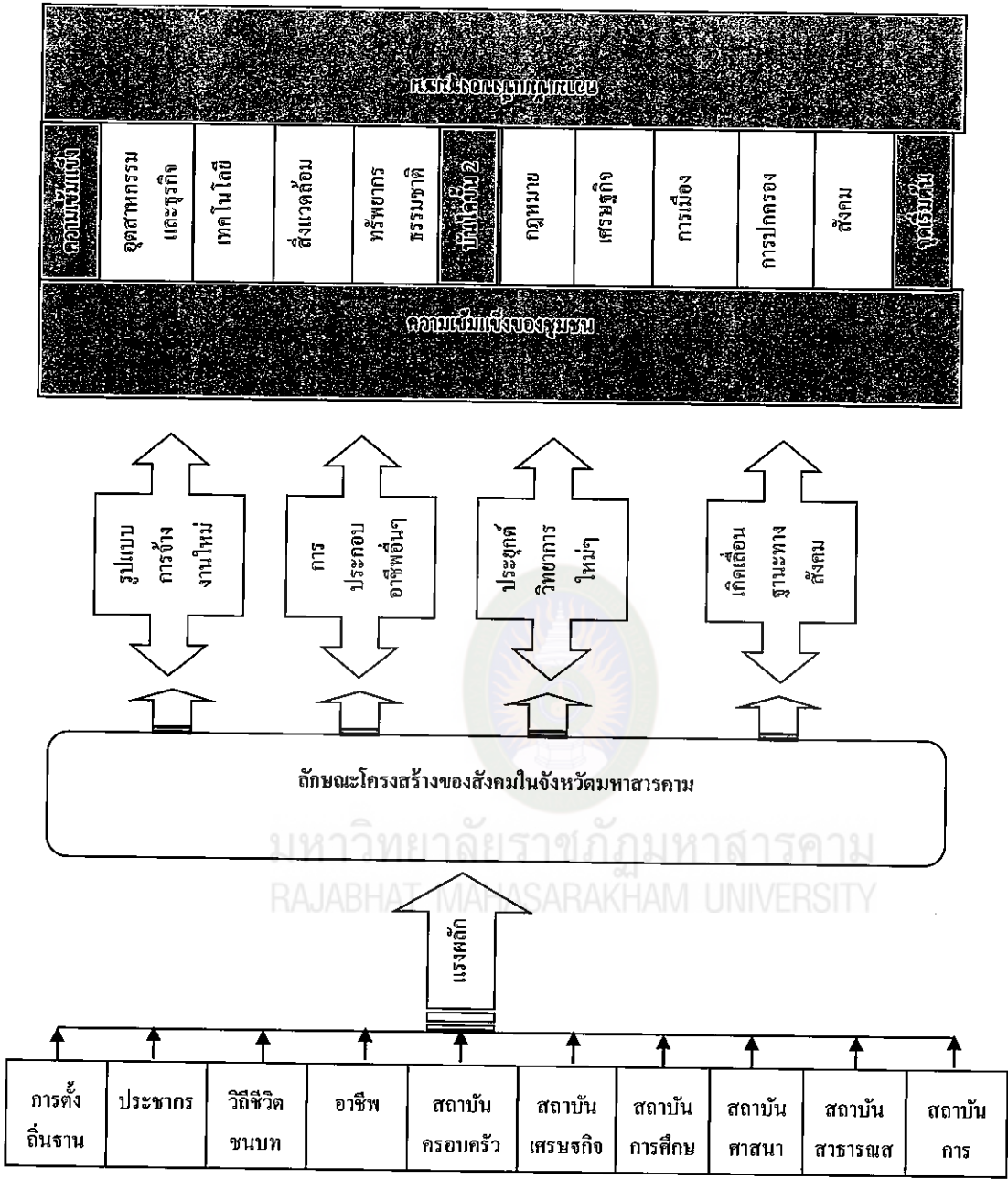
ส่วนด้านเทคโนโลยี ประชาชนเริ่มรู้จักนำเอาเทคโนโลยี และการสื่อสารต่าง ๆ มาใช้ต่อยอดองค์ความรู้ใหม่เพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและสังคม รูปแบบการทำนาสมัยก่อนต้องใช้เวลานานมาก ต้องไถ คราด หว่าน ดำ กว่าข้าวจะออกรวงเก็บเกี่ยว (ได้เกี่ยว) จากนั้นต้องนำมาฟาดข้าว ซึ่งกว่าจะได้ข้าว ต้องใช้ทั้งเวลา แรงงานคนและสัตว์มากมาย แต่ปัจจุบันวิธีการทำน่ายง่ายขึ้น ใช้เวลาเร็วขึ้น เปลี่ยนจากการใช้วัวควายไถนามาเป็นเครื่องจักรทำงานแทน การหว่านปุ๋ยหรือเกี่ยวข้าวก็เช่นเดียวกันเปลี่ยนจากแรงงานคนมาเป็นเครื่องจักรซึ่งทำให้สะดวกและรวดเร็วขึ้น และประชาชนเรียนรู้วิธีเพิ่มผลผลิตโดยนำหลักวิทยาศาสตร์มาใช้ เช่นสูตรการผสมอาหารสัตว์ให้โตเร็ว หรือสูตรปุ๋ยเพื่อเร่งผลผลิตทางการเกษตร และประชาชนเริ่มนำเทคโนโลยีมาใช้ในการอำนวยความสะดวกมากขึ้นเช่น เครื่องซักผ้า ตู้เย็น พัดลม แอร์ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ทีวี คอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือเกือบทุกคน และมีการใช้หอกระจายข่าวในชุมชนเป็นเครื่องมือในการแจ้งข้อมูลข่าวสารของทางราชการถึงประชาชนในชุมชนเมื่อพิจารณาจากผู้ให้สัมภาษณ์ในข้างต้น เห็นได้ว่า ปัจจุบันประชาชนเริ่มรู้จักนำเอาเทคโนโลยี และการสื่อสารต่าง ๆ มาต่อยอดองค์ความรู้ใหม่เพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองในรูปแบบต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพของตนทั้งยังเป็นการเพิ่มผลผลิตและลดระยะเวลาในการทำงาน นอกจากนั้นเทคโนโลยีต่าง ๆ ถูกนำมาใช้ในการสร้างรายได้ดังกล่าวข้างต้นยังถูกนำมาใช้ในการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนทั้งสองแห่งมากขึ้น เหตุเพราะคนในพื้นที่มีงานทำหรือมีธุรกิจที่ต้องดูแล ทำให้คนมีเวลาน้อยลง จึงหันมาพึ่งพาเทคโนโลยีในการอำนวยความสะดวกมากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตเดิม ๆ ของคน ในชุมชนทั้งสองเปลี่ยนแปลงไป จากการพึ่งพาตนเอง หรือคนรอบข้างหรือทรัพยากรธรรมชาติ กลายมาเป็นการพึ่งพาเทคโนโลยี แม้เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่คิดได้กล่าวมา แต่ในทางกลับกันเป็นการเพิ่มรายจ่ายในครอบครัวอันเกิดจากการซื้อหา การซ่อมบำรุง หรือค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและค่าไฟฟ้าที่เกิดขึ้นเป็นรายจ่ายระยะยาวตามตัว ดังนั้น การบริโภคเทคโนโลยีดังกล่าวควรเป็นไปด้วยความมีเหตุผลและเหมาะสมตามฐานานุรูปของแต่ละคน มิเช่นนั้นอาจมีปัญหาดัง ๆ ตามมามากมาย เช่น รายรับไม่พอรายจ่าย ปัญหาหนี้สินในครัวเรือน ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ด้านสุดท้ายคือด้านกฎหมาย ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า ประชาชนในปัจจุบันรู้กฎหมาย รู้ระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมมากขึ้น รู้ช่องทางที่จะเรียกร้อง

ความเป็นธรรม แต่การที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่ายดี ให้ความเคารพผู้อาวุโส เคารพหลักผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน ทำให้ไม่ค่อยมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว หรือถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นก็ไม่ค่อยพังกฎหมายจะเป็นการไกล่เกลี่ยจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ที่คนในชุมชนให้ความเคารพ เรื่องก็จะจบลงแค่นั้น โดยไม่ต้องส่งเรื่องถึงทางการหรือตำรวจ อย่างไรก็ตาม การรับรู้ของคนในพื้นที่กฎหมายดังกล่าว ควรพิจารณาว่าเป็นการรับรู้ที่ถูกต้องตามหลักกฎหมายหรือไม่อย่างไร หากไม่ถูกต้องต้องเร่งทำความเข้าใจให้ถูกต้องในทิศทางเดียวกัน และนอกจากนี้การที่ประชาชนมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวมากขึ้น ทำให้หน่วยงานราชการต้องปรับปรุงวิธีคิดและวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามด้วย เพราะการดำเนินกิจการต่างประชาชนสามารถตรวจสอบได้ตามช่องทางดังกล่าว หากดำเนินการโดยไม่ถูกต้องหรือกระทบสิทธิของคนในชุมชนอาจกลายเป็นปัญหาทางกฎหมายกับคนในพื้นที่หรือเกิดการกระทบกระทั่งกันในพื้นที่ อันส่งผลต่อการยอมรับของคนในพื้นที่และกระทบต่อการดำเนินงานของหน่วยงานราชการก็เป็นได้

ซึ่งที่สังเคราะห์ทั้งหมดสามารถสรุปออกมาเป็นแผนภาพรูปแบบการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ดังแผนภาพต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 10 รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

อธิบายแผนแผนภาพที่ 10 รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จากรูปภาพ จะพบว่าทางซ้ายมือจะมีแรงผลักดัน การเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย โดยมีการตั้งถิ่นฐาน ประชากร วิธีชีวิตของชุมชน อาชีพ สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสาธารณสุขและการปกครอง ตามลำดับ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดผลึกให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคมนำสู่การเปลี่ยนแปลงความทันสมัยในรูปแบบการจ้างงานใหม่ การประกอบอาชีพใหม่ การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ ตลอดจนการเลื่อนฐานะทางสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นขั้นบันได คือ พื้นฐานแรกที่สำคัญมากคือสังคม การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ กฎหมายต่อมาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและธุรกิจที่เชื่อมโยงกันตามขั้นบันไดจากรากฐานล่างสุดถึงขั้นบนสุดและทุก ๆ ด้าน คือ ความเข้มแข็งของประชาชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล ข้อค้นพบทางทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยนำมา สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม และเพื่อศึกษารูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนตัวอย่างในจังหวัดมหาสารคาม โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) มีหลักในการเลือกที่สำคัญคือเป็นพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็วมากที่สุดของจังหวัดมหาสารคาม ที่เติบโตทั้งทางเศรษฐกิจ ประชากร การเปลี่ยนแปลงความเป็นชนบทสู่ความเป็นเมืองเนื่องจากพื้นที่แรกเกิดจากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวนประชากร 13,428 คน และเลือกพื้นที่ที่เกิดการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยจากการย้ายสถานที่ราชการ (ศาลากลางจังหวัดแห่งใหม่) เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชนบทเดิมได้แก่เขตตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม จำนวนประชากร 12,642 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 26,070 คน

การกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความเหมาะสมกับประเด็นที่จะศึกษา และสามารถให้ข้อมูลสนับสนุน และข้อมูลหักล้างแนวคิดของการวิจัยได้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้รับคำแนะนำจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เริ่มต้นจากการสัมภาษณ์กำนันตำบลละ 1 คน รวมเป็น 2 คน ซึ่งเป็นฝ่ายปกครองท้องถิ่นของพื้นที่วิจัยพร้อมรู้จักพื้นที่ทุกด้านมากที่สุด และดำเนินการให้ผู้ใหญ่บ้านประชุมกลุ่มเลือกตัวแทนผู้ใหญ่บ้านตำบลขามเรียง 4 คน และตำบลแวงน่าง 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน 7 คน และให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกตัวแทนที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่มีความเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา โดยตำบลขามเรียง 20 คน และตำบลแวงน่าง 16 คน รวมทั้งหมด 45 คน

และได้แบ่งกลุ่มประชากรในการวิจัยออกเป็น 3 ช่วงอายุ ยึดหลักพัฒนาการตามวัย ตามแนวคิดของ Hovighurst ดังนี้ กลุ่มที่ 1 มีอายุระหว่าง 18-35 ปี กลุ่มที่ 2 มีอายุระหว่าง 36-60 ปี และกลุ่มที่ 3 มีอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป และเลือกเฉพาะเจาะจงตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาทหลักของจังหวัดมหาสารคามเพิ่มอีก จำนวน 3 คน คือรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

ส่วนลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบหัวข้อในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้ ลักษณะและโครงสร้างของสังคมในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านประชากร ด้านวิถีชีวิต ด้านอาชีพ ด้านสถาบันครอบครัว ด้านสถาบันเศรษฐกิจ ด้านสถาบันการศึกษา ด้านสถาบันศาสนา ด้านสถาบันสาธารณสุข และด้านสถาบันการปกครอง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ได้แก่ การจ้างงาน การประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ การเลื่อนฐานะทางสังคม การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวกและการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่าง ๆ ความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านอุตสาหกรรมและธุรกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านกฎหมาย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ได้สรุปข้อค้นพบดังนี้

1. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1.1 บริบทตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอกันทรวิชัยไปทางทิศเหนือ ประมาณ 15 กิโลเมตร และตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม เป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่ของตำบลขามเรียงโดยประมาณ 48.05 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 33,031 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับ ตำบลนาสีนวน ตำบลคันธารราษฎร์ ทิศใต้ติดต่อ

กับ ลำน้ำชีตลอดแนวเขต ทิศตะวันออกติดต่อกับ ตำบลท่าขอนยาง และทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลเขวาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลาดต่ำ จากทิศเหนือ ไปทางทิศใต้เข้าหาลำน้ำชี พื้นที่เป็นที่ราบกว้างและมีบางส่วนติดกับลำน้ำชีเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนด้านทิศเหนือมีลำห้วยสายคอ เป็นพื้นที่รับน้ำ และทางตอนใต้ของชุมชนมี น้ำชี ซึ่งมีน้ำตลอดปีสำหรับบริโภค อุปโภคและถือว่าเป็นหัวใจของชุมชน ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ มีความสามารถในการอุ้มน้ำได้ค่อนข้างดี และลักษณะที่ตั้งของชุมชนตำบลขามเรียง เป็นพื้นที่ต่ำ โดยมีพื้นที่บริเวณที่ตั้ง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นพื้นที่สูงที่สุด ดังนั้นในช่วงเวลาที่ฝนตก หรือในฤดูน้ำหลาก น้ำจะไหลมาจากพื้นที่โดยรอบทั้งหมดและท่วมขังเขตพื้นที่ชุมชนขามเรียง ได้ง่ายกว่าทุกพื้นที่

1.2 บริบทตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

ตำบลแวงน่างเป็นตำบลหนึ่งในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม มีพื้นที่กว้างใหญ่เป็นลำดับที่ 2 โดยมีอาณาเขตตำบล ทิศเหนือ ติดกับตำบลตลาด ทิศใต้ ติดกับตำบลหนองปลิง ทิศตะวันออก ติดกับตำบลเขวา ทิศตะวันตก ติดกับตำบลแก่งเลิงจาน อดีตประชาชนส่วนใหญ่ทำนาหลังจากฤดูทำนามีการทำแคร่ไม้ไผ่จำหน่าย สถานที่สำคัญของตำบลประกอบด้วย ศาลากลางจังหวัดมหาสารคาม อุตสาหกรรมจังหวัด เกษตรอำเภอเมือง เกษตรจังหวัด และองค์การโทรศัพท์จังหวัดมหาสารคาม

1.3 ประเด็นลักษณะโครงสร้างของสังคมในจังหวัดมหาสารคาม

ลักษณะพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และชุมชนแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ในอดีตเป็นที่ดอน ลักษณะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ จำนวนไม่กี่หลังคาเรือน การปกครองในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำคอยดูแลหมู่บ้านในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น ประชากรในหมู่บ้านสมัยก่อนยังมีจำนวนไม่มากนักส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ตามเครือญาติเป็นที่นั่งกันอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วยตา ยาย พ่อ แม่ พี่ น้อง น้ำ อา ประชากรในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งมีคอนปู้ตา ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ คือ การทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ลักษณะการประกอบอาชีพส่วนมากเป็นไปเพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเหลือก็แจกจ่ายหรือแบ่งปันให้คนอื่นและนำไปขายวิธีชีวิตในอดีตเป็นไปในลักษณะเอื้อเพื่อเอื้อแผ่เกื้อกูล

แบ่งปันกัน ไม่มีการซื้อขาย ด้านการศึกษาส่วนใหญ่ในอดีตนิยมเรียนกันจนถึง ป.6 ไม่นิยมเรียนสูงเนื่องจากมีปัญหาหลายอย่างเช่น สถานที่เรียนอยู่ไกล การเดินทางลำบาก และฐานะไม่ค่อยดี เป็นต้น ด้านการสาธารณสุขหากเจ็บป่วยไม่สบายเล็กน้อยจะไปหาหมอที่สถานีอนามัยในหมู่บ้าน หากหมู่บ้านใดไม่มีสถานีอนามัยหรืออยู่ไกลชาวบ้านก็จะซื้อยามาทานเองบ้างหรือทายาฝนหรือยารากไม้ซึ่งเป็นยาแผนโบราณของหมอพื้นบ้านและหมอธรรม ตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น

1.4 ประเด็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

เมื่อสังคมของชุมชนขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และชุมชนเวียงนาง อำเภอเมืองมหาสารคาม แปรเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย จากปัจจัยการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (แห่งใหม่) และการตั้งศาลากลางแห่งใหม่ ทำให้คนได้มีความรู้มากขึ้นและรับเอาวิทยาการใหม่จากโลกภายนอกมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น คนส่วนใหญ่เสพติดความสะดวก ปัจจุบันทุกบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นรถมอเตอร์ไซค์ รถยนต์ทีวี ตู้เย็น ทำให้สะดวกรวดเร็วประหยัดเวลามากขึ้น เริ่มมีการจ้างงานแทนการช่วยเหลือหรือแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของมากขึ้นและนิยมใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนหรือสัตว์ เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว เครื่อง ซักผ้า รถมอเตอร์ไซค์ มีการใช้โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสาร เมื่อค่านิยมของคนเปลี่ยนแปลงไปตามความทันสมัยดังกล่าวพ่อแม่จึงมักส่งลูกเรียนหนังสือสูง ๆ เพื่อต้องการให้ลูกได้เป็นข้าราชการเป็นเจ้าคนนายคนชีวิตความเป็นอยู่จะได้สบายกว่าตนเองที่ทำงานทำการเกษตรด้วยความลำบากแต่มีรายได้น้อย อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพยายามเลื่อนฐานะทางสังคม ในด้านศาสนาจากที่เคยทำบุญทุกวันเหมือนในอดีตก็เปลี่ยนเป็นทำบุญเฉพาะในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น เพราะคนส่วนใหญ่ต่างมีภาระที่ต้องทำงานทำให้มีเวลาเข้าวัดน้อยลง ปัจจุบันจึงเหลือเพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ

1.5 ประเด็นความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

ความเข้มแข็งของชุมชนที่แท้จริงนั้นจะต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและกระบวนการสะสมทุนของชุมชน กับวิถีชีวิตสมัยใหม่หรือสังคมสมัยใหม่ หรือทุนนิยม ซึ่งมีเครือข่ายระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับเอกชน ที่สำคัญภายในชุมชนต้องมีระบบความสัมพันธ์ที่ดี ขณะเดียวกันต้องสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน นี่คือพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ดังเช่น กรณีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้มีการส่งนักศึกษาให้มาอยู่ร่วมกับชุมชน เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิต

และเทคโนโลยีจากนักศึกษา ประชาชนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนและเรียนรู้สิ่งที่มาพร้อมกับมหาวิทยาลัย และส่วนราชการ นักศึกษามีโครงการ กิจกรรม รวมกลุ่มจัดเสวนาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง และนำความรู้ วิทยาการต่าง ๆ มาถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน เกิดความผูกพันและเอื้ออาทรตามมา

ด้านสังคม การเมือง การปกครอง พบว่า ประชาชนมีความรู้ด้านการเมือง การปกครอง และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แม้ผู้ให้สัมภาษณ์มีช่วงอายุที่แตกต่างกันและอยู่ร่วมในช่วงเวลาที่ต่างกันความรู้ความสามารถต่างกัน แต่การรับรู้ในเรื่องการเมืองในปัจจุบันภายหลังความทันสมัยในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาของทุกคนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน คือ การรู้ข่าวสารบ้านเมืองมากขึ้นจากสื่อประเภทต่าง ๆ การมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น และการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมากขึ้นจากเวทีทางการเมืองที่หลากหลายขึ้นตามหลักการกระจายอำนาจ

จากสภาพความเป็นจริงเห็นได้ว่า การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างงานใหม่ การประกอบอาชีพใหม่ การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ ตลอดจนการเลื่อนฐานะทางสังคม จะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนเป็นแบบขั้นบันได โดยพื้นฐานแรกที่สำคัญมากคือสังคม การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ กฎหมายต่อมาคือทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและธุรกิจที่เชื่อมโยงกันตามขั้นบันไดจากรากฐานล่างสุดถึงขั้นบนสุดและทุก ๆ ด้าน คือ ความเข้มแข็งของประชาชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัด

มหาสารคาม ลักษณะโครงสร้างในอดีตของสังคมในจังหวัด ลักษณะพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานเป็นที่ดอน ลักษณะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่กั้นหลังคาเรือนการปกครองในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำคอยดูแลลูกบ้านในการเจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นประชากรในหมู่บ้านสมัยก่อนยังมีจำนวนไม่มากส่วนใหญ่เป็นที่นอังกั้น อยู่ร่วมกันในลักษณะเครือญาติ เป็นครอบครัวใหญ่ประกอบด้วยตา ยาย พ่อ แม่ พี่ น้อง น้ำ อา คนในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มีคอนปู้ตาซึ่งเป็น

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านที่เคารพนับถือของชาวบ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ คือ การทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ส่วนมากทำเพื่อบริโภคในครัวเรือนหากเหลือก็แบ่งปันให้คนอื่นและนำไปขายวิถีชีวิตในอดีตเป็นไปในลักษณะเอื้อเพื่อเอื้อแก่แบ่งปันกัน ไม่มีการซื้อขาย คนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นนิยมเรียนกันจนถึง ป.6 แล้วออกมาทำงานทำ ส่วนคนไม่นิยมเรียนก็ไปทำนาหรือรับจ้างหากเจ็บป่วยไม่สบายเล็กน้อยจะไปหาหมอที่สถานีอนามัยในหมู่บ้านหากหมู่บ้านใดไม่มีสถานีอนามัยหรืออยู่ไกลชาวบ้านก็จะซื้อยามาทานเองบ้างหรือทานยาฝนหรือยารากไม้ซึ่งเป็นยาแผนโบราณของหมอพื้นบ้านและหมอธรรม ตามความเชื่อของคนในซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มานะ ชนะบุญ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง : กรณีหมู่บ้านเขาน้อยและหมู่บ้านนาแพง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า มีประวัติความเป็นมาเดียวกันที่อาศัยอยู่ที่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกันและสามารถใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติร่วมกันได้โดยสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ได้ มีผู้นำชุมชนที่หลากหลาย อาทิ ผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์หมู่บ้านและกำนัน มีความเป็นผู้นำทั้งทางด้านบุคลิกและการปกครอง มีวัฒนธรรมที่ยึดถือความเชื่อและประเพณีปฏิบัติต่อกันได้ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับประชาชน ทั้งสองหมู่บ้านคือมีสมาชิกบางคนไม่ให้ความสำคัญในการร่วมกิจกรรมที่จัดทำขึ้นและเงินทุนไม่พอในการผลิต มีหนี้สินภายในครอบครัวและขาดแรงงานคนและสัตว์ในการผลิต ลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย เมื่อสังคมแปรเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย คนได้มีความรู้และรับเอาวิทยาการใหม่จากโลกภายนอกมากขึ้น คนส่วนใหญ่เสียดความสบายปัจจุบันทุกบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ ไรค์ รถยนต์ วีวี

ผู้ยื่น ทำให้สะดวกรวดเร็วประหยัดเวลา เริ่มมีการจ้างงานแทนการช่วยเหลือหรือแลกเปลี่ยน เป็นสิ่งของมากขึ้นและนิยมใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนหรือสัตว์ เช่นรถไถนา รถเกี่ยวข้าว เครื่องซักผ้า รถมอเตอร์ไซค์ มีการใช้โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสาร ความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มลดน้อยลงจากเดิมที่แม่ลูกทำกับข้าวช่วยกันก็เปลี่ยนเป็นซื้ออาหารสำเร็จรูปและเวลาที่จะทานข้าวพร้อมกันเริ่มน้อยลง เพราะความเร่งรีบในการทำงาน รูปแบบการเลี้ยงลูกก็เปลี่ยนไป พ่อแม่ไม่ดุค่าหรือตีลูกเหมือนเช่นในอดีตแต่เลี้ยงลูกเหมือนเพื่อนทำให้ลูกกล้าพูดกล้าปรึกษาปัญหาต่าง ๆ เมื่อค่านิยมของคนเปลี่ยนแปลงไปตามความทันสมัยดังกล่าวพ่อแม่จึงมักส่งลูกเรียนหนังสือสูง ๆ เพื่อต้องการให้ลูกได้เป็นข้าราชการเป็นเจ้าคนนายคน ชีวิตความเป็นอยู่จะได้สบายกว่าตนเองที่ทำมาด้วยความลำบากอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพยายามเลื่อนฐานะทางสังคม ในด้านศาสนาจากที่เคยทำบุญทุกวันเหมือนในอดีตก็เปลี่ยนเป็นทำบุญเฉพาะในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประพันธ์ จันทรังษ และคณะ (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เงื่อนงายที่มีผลต่อการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาบ้านหาดผาชน หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนงายทางเศรษฐกิจ ได้แก่ผู้นำและกิจกรรมของผู้นำ กระบวนการสร้างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กระบวนการสร้างองค์กรและเครือข่ายทางเศรษฐกิจมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน เงื่อนงายทางสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของกลุ่มกิจกรรม การมีจิตสำนึกรักถิ่นฐานของคนในชุมชนและการพึ่งพาอาศัยของคนในชุมชนและการพึ่งพาอาศัยคนในชุมชนมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนและเงื่อนงายทางประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ การเข้าร่วมประเพณีและวัฒนธรรม การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้และการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านหาดผาชน หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้และสังคมที่สมานฉันท์ เอื้ออาทรต่อกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญเลิศ ธงสะอาด และสมศักดิ์ บุญชูบ (2551) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบความเป็นสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและยั่งยืน : กรณีศึกษา 3 ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า รูปแบบความเป็นสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง และยั่งยืนในชุมชน 3 แห่งมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ 1) มีโครงสร้างทางครอบครัวขนาดใหญ่ มีหลายวัย มีอิสระในการเลือกคู่ครอง การเลือกที่อยู่อาศัย มีการสืบทอดมรดก และสืบทอดวงศ์สกุล 2) มีความมั่นคงทางอาชีพรายได้ในการดำรงชีวิต 3) ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน 4) มีการใช้อำนาจในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวร่วมกัน 5) มีการอบรมเลี้ยงดู และขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้คนดี 6) มีการเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว

7) การสืบทอดสถาบันครอบครัวในอนาคต ปัจจัยที่ทำให้สถาบันครอบครัว ที่เข้มแข็ง และยั่งยืนของชุมชน เกิดจากการมีที่อยู่อาศัยที่เป็นของตนเอง และมีมั่นคง มีเศรษฐกิจที่ดีครอบครัวทุกคนมีโอกาสทางการศึกษาที่ดี และเท่าเทียมกัน ครอบครัวยึดหลักศาสนา และเชื่อมั่นในการส่งเสริมจริยธรรม และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการสาธารณสุขที่สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลตนเอง ครอบครัวมีภาษาถิ่น และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในครอบครัวสมัยใหม่อย่างรู้เท่าทัน ครอบครัวมีกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน มีระบบการเมืองท้องถิ่น และกฎหมายที่มีความยุติธรรมในชุมชน และปัจจัยอื่น ๆ เช่น มีผู้นำชุมชนที่เสียสละ และสมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์ ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ครอบครัวขาดความเข้มแข็ง คือ ปัญหาที่มีผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เช่น รายได้น้อย ความยากจน ยาเสพติด การไม่ไว้วางใจกันและกัน ครอบครัว การพนัน หนี้สิน ปัญหาทางการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี มีผลกระทบต่อดิน น้ำ สัตว์ต่าง ๆ ปัญหาเด็ก และเยาวชนที่ก้าวร้าว และสอนยาก โรคภัยที่น่ากลัว และรักษายากขึ้นล้วนเป็นตัวบั่นทอนให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง และแนวทางที่จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่สถาบันครอบครัว คือ ครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และมีกิจกรรมร่วมกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาทั้งและกันภายในชุมชน จนกระทั่งเกิดเป็นโครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สถาบันครอบครัวในชุมชนขึ้น ผลการดำเนินการตามโครงการทำให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เป็นบทเรียนที่จะสร้างทักษะให้เกิดการเรียนรู้แก่สถาบันครอบครัวให้สามารถป้องกัน และแก้ไขปัญหาทางครอบครัวด้วยตนเอง และนำไปสู่การสืบทอด และการดำรงอยู่ในรูปแบบสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง และยั่งยืนสืบไป สอดคล้องกับแนวคิดของ ธีรยุทธ บุญมี (2540 : 10) ได้นำเสนอเรื่อง “สังคมเข้มแข็ง” โดยให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของพลังที่สาม หรือพลังของสังคม ซึ่งความเข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยความร่วมมือกันของนักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน ในการผลักดันสังคมให้เข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดของ ทศนีย์ ลักษณะวิชานัช (2550) กล่าวว่า “วิธีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” จะเริ่มต้นจาก “คนในชุมชน” ซึ่งเป็นแกนกลางของชุมชน ปัจจัยแวดล้อมภายนอกชุมชน มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน ชาวชุมชนต้องเรียนรู้และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สามารถปรับตัวได้อย่างทันต่อสถานการณ์ จึงต้องเรียนรู้การปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติตนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นปกติสุข สอดคล้องกับแนวคิดของ คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ (2542 : 12) กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะต้องมีลักษณะที่เปิดโอกาสให้กับสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ตัดสินใจ

คำนิยามงาน ติดตาม และประเมินผล การแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคี ซึ่งอาจจะเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์การเอกชน นักธุรกิจ และอื่น ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ชีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544 : 60) กล่าวว่าปัจจัยสำคัญ ๆ ต่อการสร้างความสำเร็จของชุมชนด้านการเมือง หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ การฟัง การพูด หรือปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องทางการเมือง เช่น การที่ประชาชนมีอิสระในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง หรือประชาชนมีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองโดยปราศจากการชี้แนะ และ มีองค์กรของชุมชนคอยติดตาม ตรวจสอบกิจกรรมทางการเมือง ลักษณะความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม จากการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ในพื้นที่ที่เกิดความความทันสมัยที่มาพร้อมกับการย้ายส่วนราชการต่าง ๆ เช่น ศาลากลางจังหวัด และมหาวิทยาลัย เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดความเข้มแข็งในชุมชนแทบทุกด้าน ด้านเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น เกิดอาชีพใหม่ หลากหลายขึ้น เกิดการจ้างงาน มีเงินหมุนเวียนในชุมชนมากขึ้น ประชาชนเริ่มรู้จักนำเอาเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ มาต่อยอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและสังคม ประกอบกับเมื่อมีไฟฟ้า ทิว และวิทยาการความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเมืองการปกครองมากขึ้น ส่งผลให้คนสนใจการเมืองมากขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็นในทางการเมืองมากขึ้นและกล้าต่อสู้ทางการเมืองก็มีมากขึ้น ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม แม้ลดลงและเสื่อมโทรมไปตามเวลา แต่ก็มีการจัดทำโครงการร่วมกับมหาวิทยาลัยในพื้นที่และส่วนราชการในการรณรงค์การปลูกป่า จัดโครงการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชุมชน หนองน้ำธรรมชาติให้ความรู้ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำให้ประชาชนสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตรได้อย่างเต็มที่ และคอนปู้ตา ซึ่งแทบจะเรียกได้ว่าเป็นป่าผืนสุดท้ายในชุมชนก็ยังรักษาไว้ เป็นแหล่งอาหารสร้างรายได้ของชุมชนที่เกิดจากการเก็บเห็ด การหาของป่า พืชผักสมุนไพร ของคนในชุมชนเหมือนเช่นเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมี

ส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกที่บ้านเกิด สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณชธรรม กาญจนสุวรรณ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัด ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการที่สำคัญ 7 ประการที่ก่อให้เกิดศักยภาพของการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง คือ 1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) กระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ 3) กระบวนการการฟื้นฟู ผลิตภัณฑ์ และสร้างใหม่ 4) กระบวนการใช้สิทธิชุมชน และข้อบัญญัติของชุมชน 5) กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน 6) กระบวนการของเครือข่ายการพัฒนา และ 7) กระบวนการด้านการจัดการตนเอง ผลการศึกษาตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง พบว่า มีประโยชน์ 6 ประการในการพัฒนาชุมชน คือ 1) การนำตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมาเป็นเป้าหมาย หรือทิศทางในการดำเนินงาน 2) การนำตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ และประเมินผลตนเอง 3) การนำตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมให้มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน 4) การใช้ตัวชี้วัดมาเป็นกระบวนการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพให้กับชุมชน 5) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการเพื่อถักทอความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และ 6) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการสร้างแนวทางใหม่ในการประเมินผลงานพัฒนา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย และในระดับชุมชน ส่วนผลเกี่ยวกับการศึกษารูปแบบตัวชี้วัดการจัดการชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชน พบว่า มีรูปแบบตัวชี้วัดที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดย่อย 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ การผลิตและการบริโภคในชุมชน กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน การจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชน 2) ด้านสังคม และองค์กรชุมชน มีตัวชี้วัดย่อย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชน ความสัมพันธ์ภายในองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน 3) ด้านวัฒนธรรม และการเรียนรู้ มีตัวชี้วัดร่วม 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน การจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัด 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง คือ 1) ในระดับชุมชน ชุมชนควรมีการส่งเสริม และจัดตั้งองค์กรชุมชนในมิติของการจัดการตนเอง เสริมสร้าง และประสานเครือข่ายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และให้ความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 2) ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นที่ และกิจกรรมของชุมชน โดยมีการกำหนดมาตรการในแผนแม่บทชุมชน จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน 3) ระดับหน่วยงานภาครัฐหรือในระดับนโยบาย รัฐควรปกป้องฐานทรัพยากร ภูมิความรู้ วัฒนธรรม และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายใต้กระแสชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งควรเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ 4) ศักยภาพของผู้นำชุมชน ในเชิงการถ่ายโอนความรู้ ทักษะ การจัดการ จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสมาชิกรุ่นหลัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฌีร์ซอร์นีย์ ชุมวรฐายี (2553) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดตราด ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดตราด อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน ด้านการมีวิสัยทัศน์ของชุมชน ด้านความรักและความหวงแหนชุมชนและความสามารถในการพึ่งตนเอง ส่วนปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ปัจจัยพื้นฐานทางสังคม ปัจจัยพื้นฐานทางการเมือง มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็ง ความเข้มแข็งของชุมชนในระดับมาก สำหรับปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สามารถร่วมทำนายความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดตราด และเมื่อพิจารณาจากตัวแปรย่อยพบว่า ตัวแปรด้านการจัดระเบียบสังคมของชุมชนในปัจจัยทางสังคม มีค่าสัมประสิทธิ์การทำนายความเข้มแข็งของชุมชนในภาพรวมมากที่สุด รองลงมา คือ ตัวแปรด้านบูรณาการความรู้ในการผลิตและความเข้มแข็งของกลุ่มทางเศรษฐกิจในปัจจัยทางเศรษฐกิจ ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริย์พร ธรรมิกพงษ์ และคณะ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุข ยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน หมู่ที่ 6 ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีความสอดคล้องกับความต้องการจำเป็น มีความต่อเนื่องและนำไปสู่การปฏิบัติได้ดีในด้านผลการดำเนินงาน พบว่า สมาชิกในชุมชนสามารถดำเนินการโดยการวางแผนร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนและการสร้างศักยภาพในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และบุคลากรมีความพึงพอใจต่อการสร้าง

ชุมชนเข้มแข็งอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องแนวคิดของของ นภาพกรณ์ ทะวานนท์ (2543 : 5-7) ที่กล่าวว่าดัชนีความเข้มแข็งจะต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน และกระบวนการสะสมทุนของชุมชน กับวิถีชีวิตสมัยใหม่หรือสังคมสมัยใหม่ หรือทุนนิยม ซึ่งมีเครือข่ายระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับเอกชน ที่สำคัญภายในชุมชนต้องมีระบบความสัมพันธ์ที่ดี ขณะเดียวกันต้องสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

2. รูปแบบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัด

มหาสารคาม

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ได้สรุปและสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งพบว่ามีแรงผลักดันการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย โดยมีการตั้งถิ่นฐาน ประชากร วิถีชีวิตของชุมชน อาชีพ สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสาธารณสุขและการปกครอง ตามลำดับที่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความทันสมัยในรูปแบบการจ้างงานใหม่ การประกอบอาชีพใหม่ การประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ ตลอดจนการเลื่อนฐานะทางสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นขั้นบันได คือ พื้นฐานแรกที่สำคัญมากคือสังคม การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ กฎหมายต่อมาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและธุรกิจที่เชื่อมโยงกันตามขั้นบันไดจากรากฐานต่ำสุดถึงขั้นบนสุดและทุก ๆ ด้าน คือ ความเข้มแข็งของประชาชน

ข้อค้นพบทางทฤษฎี

ข้อค้นพบทางทฤษฎีการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” พบว่า รูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม คือกระบวนการพัฒนาการที่เป็นกระบวนการทัศน์ของการเปลี่ยนแปลง 3 ช่วงเวลาของการพัฒนาตามนโยบายหรือกิจกรรมของรัฐในการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคามและสาธากกลางใหม่ (ย้ายสถานที่ราชการ) สะท้อนภาพของการนำนโยบายไปปฏิบัติและการบริหารราชการที่เกิดกับพื้นที่ ช่วงเวลาแรก คือ สภาพของสังคมที่เป็นดั้งเดิมของ

ถิ่นฐาน วิถีชีวิต การศึกษาและอื่น ๆ เมื่อ 61 ปีที่แล้ว เช่น เป็นที่คอน ประชากรมีน้อย มีวิถีชีวิต ยึดโยงกับการทำนาและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คนมีอำนาจสุดคือ ผู้ใหญ่บ้าน ช่วงเวลาที่สอง คือ 36-60 ปี ที่มีการพัฒนาการในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยที่ปรับเปลี่ยน รูปแบบค่าจ้าง การประกอบอาชีพใหม่ การเลื่อนฐานะทางสังคม การใช้วิทยาการใหม่เข้ามาในชีวิตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และสังคมที่เจริญขึ้น การพึ่งพาน้อยลง มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจดีขึ้น เป็นต้น ส่วนที่สาม เป็นภาพปัจจุบันที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่สำคัญยิ่งออกมาในรูปแบบการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งหน่วยงานรัฐหรือระบบราชการทุกฝ่ายสามารถนำไปวางแผนบริหาร ราชการ กำหนดแผน ยุทธศาสตร์หรือนโยบายของรัฐได้ ทั้งด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ จุลภาค เทคโนโลยีและการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญขององค์ความรู้ทางรัฐ ประศาสนศาสตร์ และจากการสังเคราะห์จึงเกิดข้อค้นพบทางทฤษฎีได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทาง ทฤษฎีความทันสมัยมักเกิดจากนโยบายสาธารณะที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนดขึ้น โดยเฉพาะนโยบาย การสร้างมหาวิทยาลัย ถือว่าเป็นมาตรการที่มีพลังยิ่ง (วรเดช จันทรศร) ที่ทำให้เกิดผลการ เปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างเป็นปึกแผ่น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของ ประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” พบว่า รูปแบบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความ เข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม คือ การนำความรู้จากเทคโนโลยีและวิทยาการ สมัยใหม่กับองค์ความรู้เดิมมาประยุกต์ใช้ให้กลมกลืนกับความเชื่อ และอัตลักษณ์ของพื้นที่ มา สร้างเป็นความเข้มแข็งให้กับประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้การสร้างความเข้มแข็ง ดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการสร้างจิตสำนึกคนส่วนรวมที่จะร่วมกันรักษาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ กับอัตลักษณ์ของพื้นที่ให้คู่ขนานไปกับความทันสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตาม กาลเวลา

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรสร้างกระบวนการเรียนรู้ในแก่คนใน ชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้การพัฒนาด้านโครงสร้างต่าง ๆ การเปลี่ยนไปสู่ ความทันสมัยสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ให้คู่ขนาน

ไปกับความทันสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2 การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในด้านต่าง ๆ ที่กระทบต่อวิถีชีวิตตลอดจนความเป็นอยู่ของคนในชุมชน หน่วยงานของรัฐควรให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของคนในพื้นที่ประกอบการตัดสินใจในดำเนินโครงการ ทั้งนี้ เพื่อให้โครงการสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์และปราศจากการต่อต้านของคนในพื้นที่ในรูปแบบการประท้วงหรือฟ้องร้องต่อศาลปกครองให้ยุติหรือล้มเลิกโครงการในภายหลัง อันจะส่งผลให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายตลอดจนโอกาสในการพัฒนา

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 หน่วยงานภาครัฐ สามารถนำรูปแบบการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ที่มีความเจริญในลักษณะเดียวกันกับชุมชนเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม และชุมชนขามเรียงอำเภอกันทรวิชัย

2.2 กรณีชุมชนใดมีความเจริญแบบก้าวกระโดดเช่นเดียวกับชุมชนเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม และชุมชนขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย หน่วยงานของรัฐควรเร่งสร้างกระบวนการเรียนรู้และปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในพื้นที่รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ของตนให้อยู่คู่ขนานไปกับการพัฒนาด้านโครงสร้างต่าง ๆ

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการวางแผนการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนและชุมชน

3.2 ควรมีการศึกษาผลกระทบกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง : มุมมองแนวบูรณาการกระบวนการและพฤติกรรม

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนา
ชนบท. กรุงเทพฯ : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2545). ประชากรกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ. (2549). การศึกษาและการพัฒนาศักยภาพการดูแลผู้ป่วย
โรคเบาหวาน บนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสาน. ขอนแก่น :
ขอนแก่นการพิมพ์.
- คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ. (2541). โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง และ
ประชาม. จังหวัด กระบี่ ระนอง พังงา และภูเก็ต. มูลนิธิพัฒนาไท.
- คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ. (2542). การ
เสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติฉบับชุมชน. กรุงเทพฯ :
บพิศการพิมพ์.
- เคน จันนาม. เป็นหมอธรรมบ้านมะกอก หมู่ 5 ตำบลเวียง อำเภอนครชัย จังหวัดมหาสารคาม.
(เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2556). สัมภาษณ์
- เคน บุญรัตน์. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 12 บ้านมะกอก ตำบลเวียง อำเภอนครชัย จังหวัดมหาสารคาม.
(เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2556). สัมภาษณ์
- คำสิงห์ รัตนวัน. กำนันตำบลเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 1
มีนาคม 2556). สัมภาษณ์
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2545ก). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร :
กรณีศึกษาครอบครัวฉวน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2545ข). วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ :
เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชัน.
- จุลชีพ ชินวรรณ. (2542). “รอยต่อระหว่างศตวรรษ : กระแสโลกกับการเปลี่ยนแปลง
สภาพแวดล้อม ระหว่างประเทศ”. รัฐศาสตร์สาร 21/1.
- จำนงค์ ปุศลา. (2545). เอกสารการวิชาวุฒยที่หนักกว่าด้วยสังคมและการเมือง. มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2545). สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. (2542). เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาหลักและทฤษฎีพัฒนศึกษา.
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิตา ครุจิรานูวัฒน์. (2546). เจตคติของผู้ประกอบการด้านที่พักแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบท
ในเขตภาคกลางของประเทศไทย. ปัญหาพิเศษปริญญา วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาอุตสาหกรรมเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง.
- ชาญณรงค์ ปราณีจิตต์. (2551). พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค. (ม.ป.ท.) : (ม.ป.พ.).
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรอนงค์ ทิพย์พิมล. (2547). รัชกาลที่ 5 : สยามกับอุษาคเนย์และชมพู
ทวีป. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และมูลนิธิโต
โยแห่งประเทศไทย.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
ชุมชน. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี.
- ญาณิ จิตต์กุลสัมพันธ์. (2544). ผลกระทบของรัฐกิจการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- คารเศ ชูยก. (2549). “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของทีมตำบลสามัคคี สังกัด
จังหวัด ยะลา”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- คุณฐิ อายุวัฒน์. (2549). “การย้ายถิ่น : วิถีการยังชีพของครัวเรือนชนบทอีสาน”.
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 23 (2) : มกราคม-มีนาคม.
- เดวิท แมทิวส์. (2540). จากปัจเจกชนสู่สาธารณะ : กระบวนการการเสริมสร้างชุมชนให้
เข้มแข็ง (ฐิรวุฒิสานาคำ แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ : น้ำฝน.
- แดง กองทอง. อดีตเป็นนายฮ้อย.บ้านหนองเส็ง ตำบลเวียงน้ำ อำเภอมหาสารคาม จังหวัด
มหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์
- ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช. (2540). การบริหารสังคมกับโครงสร้างสังคมไทย. กรุงเทพฯ :
มิสเตอร์ ก้อปปี.

- ทัศนีย์ ลักขณาภิชนัชช. (2551). [ออนไลน์]. การบริหารสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง. [สืบค้น เมื่อ 5 มีนาคม 2555]. จาก <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=656>.
- ทองอ่อน ดาวเรือง. ข้าราชการบ้านนาญ บ้านหนองเจริญ ตำบลแว้ง อำเภอมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์
- ทองพูน ดอนศิริ. ตำขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์.
- ธเนศ ศรีวิชัยคำพันธ์. (2555). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic Development). คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธรรารัตน์ บำรุงศรี. (2553). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหลังการขายที่ดินของชาวนาตำบลนาอำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2540). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน้ำวิทยา.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2540). “สังคมเข้มแข็ง”. กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร.
- นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ. (2543). “วิธีวิทยาในการศึกษาปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชน” ในเอกสารประกอบการสัมมนา องค์ความรู้เรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชน : จากปรากฏการณ์สู่ ทฤษฎีฐานรากของ โครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน. วันที่ 28-29 กุมภาพันธ์ 2543. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2549). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิวัฒน์ อมาตยกุล. (2549). การศึกษาปัจจัยทางสังคม ผลกระทบ และการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- บ็อง อร ปิยะพันธุ์. (2538). ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับ ต่างประเทศก่อนสมัยสุโขทัย จนถึง พ.ศ. 2475.

- บุญเลิศ ธงสะอาด และสมศักดิ์ บุญชูบ. (2551). รูปแบบความเป็นสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง และยั่งยืน : กรณีศึกษา 3 ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. งานวิจัยได้รับการสนับสนุนทุนจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- บุญโฮม พลราช. บ้านมะกอก ตำบลเวียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2556). สัมภาษณ์
- ปกรณ์ ปรียากร. (2530). ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา. เอกสารการสอนชุดวิชา การบริหารการพัฒนาชนบท. สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประมวล อักษรสว่างพงษ์. ประธาน อสม. และเลขาอนุการ อสม. บ้านหนองเส็ง หมู่ 9 ตำบลเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์
- ประพันธ์ จันทร์สงและคณะ. (2548). เงื่อนไขที่มีผลต่อการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา บ้านหาดผาขน หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.
- ประยูร พลราช. ประธาน อสม. บ้านมะกอก ตำบลเวียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2556). สัมภาษณ์
- ประเวศ วะสี และคณะ. (2548). การจัดการความรู้เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- ประสาท หลักศิลา. (2544). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- ปิยะ กิจถาวร และคณะ. (2550). รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์โครงการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม.
- ปรีชา คุวินทร์พันธ์. (2545). สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัจฉิม เต็มพิทยา และธานินทร์ ณะเอมมาย. (2552). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-11 : เอกสารประกอบคำบรรยายสำหรับหลักสูตรนักบริหารระดับสูง กระทรวงอุตสาหกรรม รุ่นที่ 10, ณ โรงแรมรอยัลปรีนเซส หลานหลวง กรุงเทพฯ วันศุกร์ที่ 7 สิงหาคม 2552 เวลา 09.00 - 12.00 น. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- ณัฐศรีธัญย์ ชุมวรฐายี. (2553). **ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดตราด.**
- ณัฐพงษ์ พลเทพ. **ตำขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2556). สัมภาษณ์**
- พระธรรมปิฎก. (2542). **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2547). **แนวคิดและทฤษฎีด้านการพัฒนาสังคม. เอกสารประกอบการสอนสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.**
- พิชัย ผกาทอง. (2547). **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พิมพ์ภรณ์ บุญประเสริฐ. (2554). **วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2550. คุญฉีนิพนธ์ ปริญญาคุญฉีบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- พีระสุต ศรีธวัช ณ อุรุยา. (2541). **องค์ประกอบเชิงระบบ และปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านวัดเกาะตำบลวังหว้าอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.**
- พิทยา สายหู. (2534). **การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน. ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.**
- _____. (2546). **ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิมพ์แฉศ.**
- เพชรศักดิ์ พิรุณ. **บ้านมะกอก ตำขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2556). สัมภาษณ์**
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2540). **“ขอเสนอคำจำกัดความ” ในประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย.**
- ชูชัย สุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล. (2540). **บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มติชน.**
- ไพศาล บรรจสุวรรณ์. (2553). **เอกสารสรุปสาระสำคัญรายวิชา ร.501 ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) บรรยายเมื่อวันเสาร์ที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2553.**
- พรวิศิษฐ์ วรวรรณ. (2533). **สายสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และความร่วมมือของชาวบ้าน: กรณีศึกษาชุมชน ส.สุขทวี. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**

- ภรณ์ หิรัญวรชาติ. (2542). การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชุมชนชาวประมงบ้านแสนสุข จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ มนุษยวิทยา มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มานะ ชนะบุญ. (2547). ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง : กรณีหมู่บ้านเขาน้อยและหมู่บ้านนาแพ่ง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มะลิวรรณ ชัยบำรุง. หมอนวดแผนโบราณ อำเภอนครชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2556). สัมภาษณ์
- ยศ สันตสมบัติ. (2548). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รังสรรค์ เจริญทอง. (2542). การจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านพัฒนา ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตแม่โจ้.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ -ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2550). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัลลภ ทองอ่อน. (2555). [ออนไลน์]. การพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดปรัชญาหรือทางออก. [สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2555]. จาก <http://cddweb.cdd.go.th>.
- วันชัย มีชาติ. (2548). พฤติกรรมการบริหารองค์การสาธารณะ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชัย รูปขำดี. (2535). “รวมบทความวิชาการพัฒนาสังคม : แนวคิดและปฏิบัติ”. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2545). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน.
- วิวัฒน์ชัย อัดถการ. (2546). [ออนไลน์]. การพัฒนาที่ยั่งยืน. [สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2555]. จาก <http://www.nidambe11.net>, 2546.
- วิภาณุ คงจันทร์. (2543). การศึกษาศักยภาพในการจัดการปัญหาสาธารณะตามวิถีชาวบ้าน: กรณีศึกษา การจัดการภัยแล้งในตำบลเสือไกร์ อำเภอวาปี ปทุม จังหวัดมหาสารคาม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วีระศักดิ์ สมยานะ. (2552). การจัดการ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ของภาคชนบท และ ชุมชนเมืองจังหวัดเชียงใหม่. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

- เวชพล อ่อนละม้าย. (2555). [ออนไลน์]. ลักษณะทางกายภาพ วัฒนธรรมและเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยียโสธร. [สืบค้นข้อมูล 25 พฤศจิกายน 2555]. จาก <http://www.kasetyaso.ac.th/geo-eco/06.pdf>.
- วรเดช จันทร์ศร. (2554). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. (2553). [ออนไลน์]. กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัด. [สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2555]. จาก <http://journal.nida.ac.th/journal/attachments/wanatam.pdf>.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2553). สถาบันครอบครัว : พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริบงอร นนทภา. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 19 บ้านมะกอก ตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2556). สัมภาษณ์
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). สังคม-วัฒนธรรม ในวิถีการอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สนิท สมักรการ. (2545). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สมักร บุราวาศ. (2549). ปัญญาวิวัฒน์ภาค 1 กำเนิดและวิวัฒนาการปัญญามนุษย์. กรุงเทพฯ : สถาบัน (ปรัชญา) เอสเอ็ม.
- สงวน ช้ายขวา. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 18 บ้านมะกอก ตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2556). สัมภาษณ์
- สังวาล บุญหล้า. บ้านมะกอก ตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2556). สัมภาษณ์
- เสรี พงศ์พิศ วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ. (2554). [ออนไลน์]. เงินนำหน้าปัญญาตามหลัง สยามรัฐรายวัน. [สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2554]. จาก <http://www.phongphit.com/content/view/559/70>.
- _____. (2554). การพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). ทฤษฎีและกลยุทธการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สิทธิพันธ์ พุทธหนู. (2543). สังคมวิทยาทางกมลรเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- _____. (2545). หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : บริษัท โอ เอส พรินติ้งเฮาส์ จำกัด.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย.
- สมปอง รักษาภักดี. ตำบลเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 17
สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์
- สมชอบ เรืองลีลา. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 9 บ้านหนองเส็ง ตำบลเวียง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัด
มหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2556). สัมภาษณ์
- สุชา จันทร์อ้อม. (2536). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุดา ภิรมย์แก้ว. (2549). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุดารัตน์ ศรีจันทร์. (2549). ความมั่นคงของครอบครัวไทยที่มีสามีชาวต่างชาติในจังหวัด
อุดรธานี. การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. (2545). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : ภูมิไทย
- สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมักรการ. (2538). คุณภาพชีวิตของคนไทยเปรียบเทียบระหว่าง
เมืองกับชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุมิตร สุวรรณ. (2554). รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา. ภาควิชาการพัฒนารัฐพยากร
มนุษย์ และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์ และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน.
- สุมานันท์ แก้วสองสี. บ้านมะกอก ตำบามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่
14 เมษายน 2556). สัมภาษณ์
- สุวรรณ พินตานนท์. (2546). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล.
กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงาน
ท้องถิ่น.
- สุวิทย์ ยิงวรรณ. (2544). พัฒนาชุมชนคืออะไร. วารสารพัฒนาชุมชน ปีที่ 40. มรพส.
- สุวิทย์ บุญหล้า. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 บ้านมะกอก ตำบามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.
(เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2556). สัมภาษณ์

- สุเทพ สุนทรเกสัช. (2540). ทฤษฎีสังคมวิทยารวมสมัย พื้นฐานแนวความคิดทฤษฎีทางสังคม และ วัฒนธรรม. เชียงใหม่ : บริษัทสำนักพิมพ์โกลบอลวิชั่นจำกัด.
- สงคราม โยระชัย. บ้านหนองปลิง ตำบลเวียงนาง อำเภอมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2538). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2550). สังคมวิทยาชนบท: แนวคิดทาง ทฤษฎีและแนวโน้มในสังคม : เอกสารตำราหลัก ประกอบการเรียนการสอน หลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น วิชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม แห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554). กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม แห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559). กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2556). [ออนไลน์]. ประวัติเมืองมหาสารคาม. [สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2556]. จาก.....
- อดิสร เหล่าสะพาน. กำนันคำขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2556). สัมภาษณ์
- อมรรัตน์ บุญหล้า. บ้านมะกอก คำขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2556). สัมภาษณ์
- อมรา พงศาพิชญ์. (2549). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อริคม วงษ์นาง. (2535). [ออนไลน์]. [สืบค้นเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2555]. จาก <http://m79history.blogspot.com>.
- อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. (2544). พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เอกชัย เครืออินตะ. (2540). **วัฒนธรรมชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวเขาเผ่า
กระเหรี่ยง. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.**

อ้วน ตะภา. **บ้านหนองเส็ง ตำบลแว้งน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. (เมื่อวันที่
14 สิงหาคม 2556). สัมภาษณ์**

Alex Inkeles. (1999). **One World Emerging? Convergence And Divergence In
Industrial Societies : May 13.**

Alexis de Tocqueville. (1969). **Democracy in America.** London: Penguin Books.

Arnold W.Green. (1972). **Sociology (16th edition)** New York: McGraw-Hill Inc.

Broom and Selznick. (1973). **Sociology Singapore :** Harper and Row.

J. Edward Taylor and Alejandro Lopez-Feldman. (2007). **Does Migration Make Rural
Household More Productive? Evidence from Mexico.** ESA Working Paper No.
07-10 March 2007, Agricultural Development Economics Division The Food and
Agriculture Organization of the United Nations.

Kall. V.R.. and C.J. Cavanaugh. (1996). **Human Development.** California : Brooks/Cole
Publishing Company.

Ferraro, Gary. (1998). **Cultural anthropology. U.S.A. :** Weds worth.

Harsel Jan, Van. (1994). **Tourism : An exploration. United States of America :** u.p.

Lerner, R. M. (1986). **Concepts and theories of human development (2nd ed.).** New
York : Random House.

Lee, E. S. (1966). **A Theory of migration. Demography, 3 (1), 47-57.**

Putnam, Robert D. (1993). **Making Democracy Work.** New Jersey : Princeton University
Press.

Ritzer, George. (1992). **Contemporary Sociological Theory.** 3rd ed. New York :
McGraw-Hill.

Samuei C. Certo. (2000). **Supervision : Concept and Skill Building.** 3rd ed. McGraw-Hill
Higher Education.

Suthasupa, Paiboon. (1982). **Territory and Rural Development in Thailand.** Regional
Institute of Higher Education, Republic of Singapore.

Talcott Parsons. (1972). **Toward a General Theory of Action**. New York : Harper and Row Publishers.

Walt W.Rostow. (2012). [online]. **The Stages of Economic Growth: Non-Communist Manifesto**. [1960.25 november 2012]. From <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/ipe/rostow.htm>.

_____. (1962). **The Stage of Economic Growth: A Non-Communist Manifest**. Cambridge : Cambridge University Press.

Wells, H. G. (1921). **The Outline of History : Being A Plain History of Life and Mankind**. New York, Macmillan Company, p.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม”

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

โครงสร้างการสัมภาษณ์

1. พுகุศลสนทนาแบบกันเอง โดยแนะนำตัวเอง และวัตถุประสงค์ที่สัมภาษณ์ในครั้งนี้
2. กำหนดโครงสร้างการสัมภาษณ์ไว้หลักๆ เพื่อเป็นกรอบ และแนวทางในการสัมภาษณ์ เช่น พுகุศลถึงลักษณะ หรือสภาพทั่วไปของสังคมชนบทในจังหวัดมหาสารคาม ว่าเป็นอย่างไบบ้าง ในอดีตที่ผ่านมาประมาณ 20 ปี ย้อนหลัง และปัจจุบันเมื่อเทียบกับอดีตแล้วมีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับลักษณะ และโครงสร้างของสังคมในอดีตของจังหวัด

มหาสารคาม

1. ด้านการตั้งถิ่นฐาน	2. ด้านประชากร
3. ด้านวิถีชีวิต	4. ด้านอาชีพ
5. ด้านสถาบันครอบครัว	6. ด้านสถาบันเศรษฐกิจ
7. ด้านสถาบันการศึกษา	8. ด้านสถาบันศาสนา
9. ด้านสถาบันสาธารณสุข	10. ด้านสถาบันการปกครอง

และเมื่อมีการเปลี่ยนสู่ความทันสมัยจากการตั้งมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) และการย้ายสถานที่ราชการ (ศาลากลางจังหวัด) เข้าไปอยู่ในพื้นที่ชนบทเดิม คือตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย และตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ส่งผลต่อ

1. ด้านการจ้างงาน
2. ด้านการประกอบอาชีพอื่นแทนการทำอาชีพเดิม
3. ด้านการประยุกต์ใช้วิทยาการใหม่ ๆ

4. ด้านการเลื่อนฐานะทางสังคม
5. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว
6. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางศาสนา
7. ด้านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเครื่องอำนวยความสะดวก
8. ด้านการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่างๆ

และช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

1. ด้านสังคม	2. ด้านการเมือง
3. ด้านการปกครอง	4. ด้านเศรษฐกิจ
5. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	6. ด้านสิ่งแวดล้อม
7. ด้านอุตสาหกรรม และธุรกิจ	8. ด้านเทคโนโลยี
9. ด้านกฎหมาย อย่างไร	

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ยกตัวอย่างคำถาม : สังคมในจังหวัดมหาสารคาม หรือพื้นที่ของท่านด้านสังคม ด้านการปกครอง ด้านการเมือง ประชาชน และสังคมมีความเข้มแข็ง (ลดการพึ่งพาภาครัฐดูแลตนเองได้ สร้างความเจริญ ความสุขในสังคมได้) หรือไม่ อย่างไร?

ลักษณะการสัมภาษณ์หากผู้ถูกสัมภาษณ์มีประเด็นน่าสนใจเพิ่มเติม หรือประเด็นที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ต่อทันที

หมายเหตุ : การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง และมีเครื่องบันทึกเสียงบันทึกไว้

สิทธิพร สุนทร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ที่ ศบ ๐๕๔๐.๐๑/ ๖๐๐๖๑

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๕๐๐๑

๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือแบบสอบถามการวิจัย จำนวน ชุด

ด้วย นางสาวฉัตรทิพย์ สุนทร รหัสประจำตัว ๕๕๕๒๖๐๐๑๑๐๑๘ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำคุณภินิหาร เรื่อง “การเปลี่ยนผู้ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงขออนุญาตให้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยกับประชากรจากประชาชนในเขตจังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ไพรรรรถณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๐ - ๔๓๗๒ - ๕๔๓๘

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๑/ ๖๑๐๖๑

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๑

๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

เรียน นายกองคํการบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือแบบสอบถามการวิจัย จำนวน ชุด

ด้วย นางสาวอิทธิพร สุนทร รหัสประจำตัว ๕๔๕๒๖๐๐๑๐๑๐๘ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์ รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทย
นิพนธ์ เรื่อง “การเปลี่ยนสู่ความทันสมัยกับความเข้มแข็งของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม” เพื่อให้การ
วิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงขออนุญาตให้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อ
การวิจัยกับประชากรจากประชาชนในเขตจังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัยให้บรรลุตาม
วัตถุประสงค์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ไพรรรรถ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย

โทรศัพท์, โทรสาร ๐-๔๓๗๒-๕๔๓๘

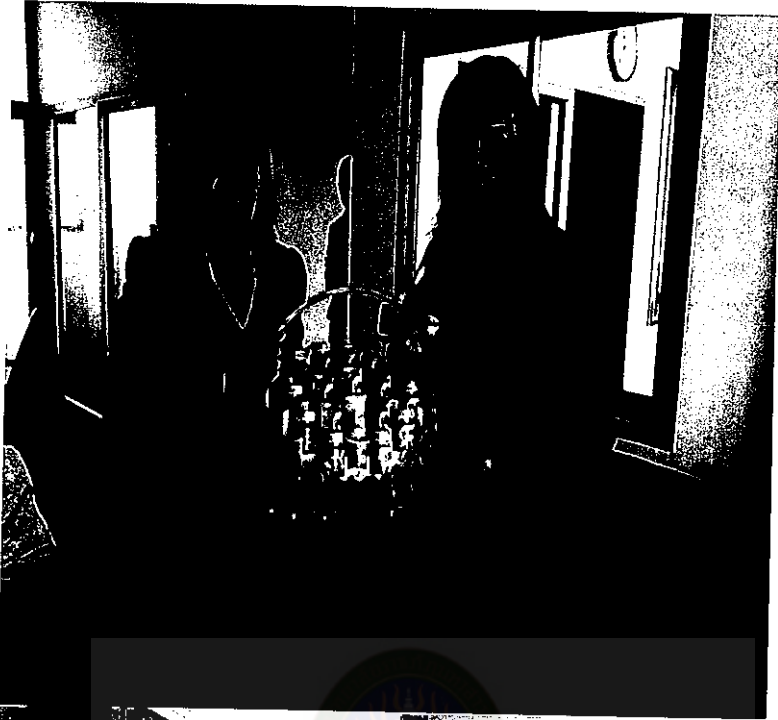
ภาคผนวก ค
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพประกอบการสัมภาษณ์

นายอดุล จันทนปทุม ผู้ให้สัมภาษณ์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม ได้รับมอบหมายจากท่านผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคามในการให้สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์เคยดำรงตำแหน่งสำคัญ อาทิ ปลัดอำเภอ นายอำเภอ ปลัดจังหวัด ในหลายๆ พื้นที่ มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหาร การปกครองภาครัฐ สามารถให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย เพื่อนำองค์ความรู้จากประสบการณ์ไปบูรณาการณ้ควบคู่ในเชิงวิชาการได้

ดร.คมคาย อุดรพิมพ์ นายกองจัดการบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม

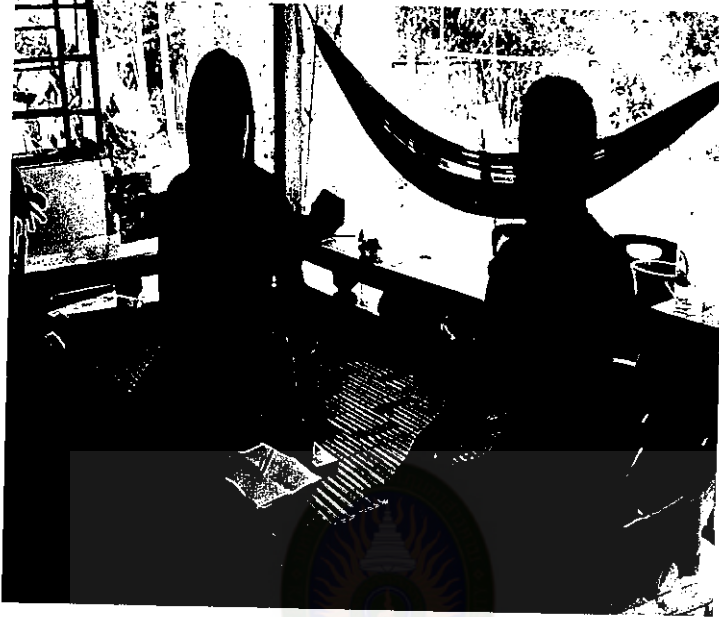

นายอดิศร เหล่าสะพาน กำนันตำบลขามเรียง อำเภอแก่งคันทรวิชัย จังหวัดพิจิตร

นายคำสิงห์ รัตนวัน กำนันตำบลเวียงน้ำ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ตัวแทนผู้ใหญ่บ้าน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	นางสาวสิทธิพร สุนทร
วัน เดือน ปี เกิด	8 มีนาคม พ.ศ. 2509
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 273 ถนนมหาชัยดำริห์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่ทำงาน	หลักสูตรสาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม
ตำแหน่ง	พนักงานในสถาบันอุดมศึกษา คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2528	มัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) โรงเรียนผดุงนารี โรงเรียนสตรีประจำ จังหวัดมหาสารคาม
พ.ศ. 2533	ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (การบัญชี) มหาวิทยาลัยรามคำแหง (กรุงเทพมหานคร)
พ.ศ. 2548	ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต (นิติศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม
พ.ศ. 2550	ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ (รป.ม.) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2560	ปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (รป.ด.) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม